
3 1761 05908332 9

VELUT
ARBOR
ÆVO

VERBŐCZI ISTVÁN

HÁRMASKÖNYVE.

AZ MDXVII-KI EREDETI KIADÁSRA ÜGYELVE

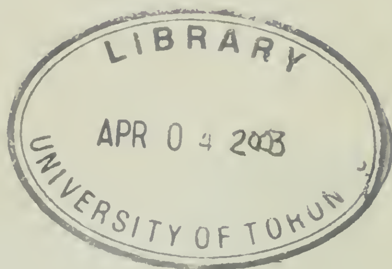
MAGYARUL KIADTA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA.

MÁSODIK KIADÁS.

PEST, MDCCCLXIV.
EGGENBERGER FERDINÁND
akad. könyvkereskedése.

ELŐSZÓ

AZ ELSŐ KIADÁSHOZ.

A magyar tudós társaság, 1840-ben tartott XI-d. nagy gyülésében, a tudomány és gyakorlat érdekén kívül, az országos KK. és RR.-től is nyilvánitott ohajtás által indittatva, a magyar törvénytár leforditatását elhatározta, s azt Verbőczi István Hármaskönyvével rendelvén megkezdetni, e munkát Bertha Sándor, Fogarasi János, Luczenbacher János, Szalay László és Tóth Lőrincz r. és l. tagjai vállalták fel. Ezek, elkészülvén a köztök felosztott munka áttételével, azt bizottsági ülésekben kölcsönös szigorú vizsgálat alá vevék, folytonos tekintettel mind törvényeink történeteire s a középkor törvényhozási nyelvére, mind a magyarságot illetőleg, saját nyelvünk szellemére és szabályaira; másfelül gondosan összevetvén azt a Tripartitum eredeti (bécsi, 1517-ki), s legujabb (budai, 1822-ki) kiadásaival, a magyar szöveget amahhoz, mint a szerző saját s igy egyetlen teljes hitelű kiadásához alkalmazák, de az emlitett utolsónak mint legkézenforgóbbnak eltéréseit azaz hibáit is, a szöveg alatt variansokképen híven feljegyzették. Az igy elkészült munka academiai vég vizsgálat alá terjtesztetvén, ezzel Jankowich Miklós tiszt., Szlemenics Pál és Sztrokay Antal törvénytudomány-osztályi, Jerney János történet-, s Vörösmarty Mihály nyelvtudomány-osztályi rendes tagok bizattak meg; s miután ezeknek egyes észrevételeik a forditó bizottsággal szabad használat végett közöltettek, harmadszor is átnézve adatik már most által, az egész, a magyar közönségnek.

Kivánta volna a társaság az I. R. 134. cz. 47. §. mellett nyomdailag leábrázolt királyi rőföt is valamely eredeti anyagi példányhoz mérve, annak hosszát mathematicai pontossággal meghatározhatni: de fájdalom, minden ebbeli levelezései és nyomozásai óhajtott siker nélkül maradtak.

A magyar törvénytár többi részeinek szinte gondos, és mennyiben lehet, az eredetiekkel összevetendő, hű és érthető magyar áttételben adása leginkább azon részvéttől van felfüggesztve, melyet a jelen munka a hozzá értőknél találni fog.

Az academia által kiadott kéziratok közt a jelen LXXXVI. számu.

Kelt Pesten a m. tudós társaság kis gyülésében, julius 8. 1844.

D. SCHEDEL FERENCZ

titoknok.

ELŐSZÓ

A MÁSODIK KIADÁSHOZ

Elfogyván e munka első kiadása, a Magyar Tudományos Akadémiának XXV-dik nagygyülése, azt, a Törvénytudományi Osztály javaslatára másod izben rendelé kiadatni; s figyelembe véve azon jelentékeny haladást, melyet a jogi műnyelv húsz év óta tett, az ujabb átvizsgálással, illetőleg kiigazitással, a forditást eszközlött Bertha Sándor, Érdy János, Szalay László és Tóth Lőrincz rr. s. l. tagokból állott választmányt bizá meg, ahhoz még Pauler Tivadar, Zádor György és Zsoldos Ignácz rr. tagokat is nevezvén ki. A választmány eljárt tisztében, s az átvizsgált, kijavított munka ezzel átadatik az olvasó közönségnek.

Kelt Pesten, 1864. május 13-án.

SZALAY LÁSZLÓ
titoknok.

VERBŐCZI ISTVÁN

HÁRMASKÖNYVE.

FENSÉGES FEJEDELEMNEK ÉS URNAK, ULÁSZLÓ URNAK, ISTEN KEGYELMÉBŐL MAGYAR- ÉS CSEHORSZÁG KIRÁLYÁNAK STB. LEGKEGYELMESB URÁNAK, WERBEWCZY ISTVÁN FENSÉGED ORSZÁGBIRÓI ITÉLŐMESTERE, SZOLGÁLATIT LEGALÁZATOSABBAN AJÁNLJA.

Ámbár e nemes Magyarországnak honi és nemzeti törvényeit bizonyos sorba és alakba és rendbe szerkeszteni, s irásbeli emlékekkel világosítni bajos és fölötte nehéz, és majd emberi elmét haladónak látszik; minthogy nálunk e nemben eddig semmi sem létezett, akár eredetileg állandó, akár végzésileg tartós, akár mindenkori gyakorlat és megtartás által megerősödött, hanem majd minden fejedelem és király kénye s kedve szerint, nemcsak koronként de igen kevés év közben is új rendeletek s új parancsok keletkeztenek, melyek, minthogy többnyire ellenkeznek és mintegy homlok-egyenest küzdenek egymással, ugy szólván egy testté nem könnyen válhatnak és alakulhatnak; ehhez járul még az is, hogy mind azokat, mik vagy a törvényszéki ügyekben előfordúlnak, vagy a törvénykezés módjára alkalmaztatnak, emlékezetben tartani, emberi felfogást s tehetséget felülmulónak látszik.

Melyek igy lévén, mindazáltal Felséged meghagyásinak, melyeknek legkevésbé is nem engedelmeskedni mindig fő bünnek tartám, hódolni kivánván, ezen erőmet sokkal meghaladó terhet magamra vállalni nem

irtóztam; ki ámbár én gyöngeségemet ismerem (mert nemhogy valamely nagyobb szorgalmat vagy tanultságot tulajdonítnék magamnak, söt nem tagadom, hogy a velem egyenlők, és ugyanazon foglalkodásuak között is utolsók sorában állok), mindazáltal Felséged legszerencsésb vezérlete s boldogító kormányzása alatt, e tartományokban mai napig hallatlan, s annyi század lefolyta alatt nagy gyalázatunkra, de még nagyobb veszteségünkre elhanyaglott dologhoz fogok, tudniillik az országnak eddig szétszórt, csonka, zavart s össze nem illő határozatait, végzeményeit, törvényeit és szokásait egybefűzöm s olvasztom, és irásba foglalva köz használat végetti kihirdetésre Felségednek hódolati legnagyobb hajlandósággal felnyujtom.

Nincs is semmi, a mit vagy Felséged nekem nagyobb dicsőségére parancsolhatott, vagy én nagyobb kedvvel vállalhatok vala fel; mert mit tehetett volna királyi fényre méltóbbat, alattvalói nyugalmára s békeségére alkalmasbat, mint a hadak s fegyverzörgések után, melyek az ellenségtőli félelmet messze elűzik, a békéről gondoskodni? mely, hacsak jogkormányon nem alapszik, állandó és erős nem lehet. Világos pedig, hogy sokkal többet ártanak a belső viszályok, mint a külső hadak, s több és hatalmasb köztársaságok omlottak össze hazai méreg, mint ellenség fegyvere által.

Érdemesnek tartottam pedig Felséged kivánságára az országnak minden szokásait, törvényeit és végzeményeit, világos, tiszta és mindenki által könnyen érthető irásmódban adni elé, és fejezetekre, czímekre és czikkekre felosztani, hogy ezentúl hazánk törvényeinek első zsengéi ne azon régi mesékből, melyekkel eddig csaknem minden időt más meg más törvények kiadásában töltének hasztalan, hanem magából a tudományok csarnokából és szenthelyéből s a polgári tan forrásából vétessenek, és mindenkinek elméjében mélyebben maradjanak s tartósabban gyökerezzenek.

Mely dolog (itéletem szerint, mint mondani szokták) annyival kedvesb leend az egész maradék *) előtt, mennyivel idegenkedőbbeknek látszottak őseink s elődeink az efféle tanulmányoktól. Mert úgy látszik, hogy nemzetünk a kezdődő birodalom első eredete óta csupán hadi dolgokra adván vala magát, más tudományokat nem gyakorlott.

Ugyanis a magyarok a scytha népektől szakadván vagy származván és szülőföldüket elhagyván, felső Pannoniába (mely a Dunán innen s túl terjed) telepedének meg, és Atilla vezér alatt, a birodalom határait nagy messze kiterjesztvén, győzedelmes fegyvereikkel, Német-, Olasz- és Spanyolországok határaiba nyomultak.

Végre szent István király mint valamely mennyből küldött sugár által babonás és pogány vallásuk egészen kiküszöböltetvén, a közönséges keresztyén hitet vették be.

Ezután (irigység nélkül legyen mondva) semmi nép vagy nemzet a keresztyén köztársaság védelme s terjesztése fölött a magyaroknál vitézebbül s állandóbban nem őrködött. Kik a mohameti ocsmányság vadságával sok és veszélyes csatákban soká s gyakran igen nagy dicsőségökkel forogva, és (hogy a régiebbeket elhallgassam) mintegy száznegyven esztendeig az iszonyatos törökökkel hol támadólag, hol védőleg, legvérengzőbb hadakat viseltek. S vérök, halálok és sebeik által a többi keresztyénséget (nehogy az ellenség dühe, a gátokat mintegy áttörvén, tovább terjedjen) biztossá s mentté tették, oly vitézséggel s természeti erővel, hogy többnyire fegyverben élnek vala.

Semmi kereskedési, vagy közönséges mesterségekre nem advám magukat, egyedül vitézségben helye-

*) Az eredetibeni „prosperitati", a Corpus Jurisban levő „posteritati" helyett, sajtóhibának látszik, bár az eredetinek végén levő sajtóhibák közt sincs kiigazítva.

zék a nemességet. Miből az lőn, hogy a törvényeknek akár nagyobb gonddal hozására, akár érettebb vizsgálat utáni közzé tételére sem nyugtok, sem elég alkalmas idejök fenn nem maradt.

De már Felséged különös gondoskodása által közeledni látom, hogy e dicsőségben is a többi nemzeteknél alább valóknak ne láttassunk.

Te ugyanis Legjobb és Legkeresztyénebb Király, valamint fejdelmi széked magasságával minden másokat felülmulsz, úgy hihetetlen és csaknem mennyei erénynyel bővelkedel; mely a vallás tiszteletben tartása s igaz Isten imádása által tétetik legdicsőbbé. Ugyanezért Neked nem csak minden tetteid, de még gondolatid is égi ihlettel telvék. És ez ugyancsak bölcsen. Mert akkor vagyunk igazak, ha a kegyességet, melylyel Istent buzgón tiszteljük, mindenkor szemünk előtt tartjuk vala; minthogy az emberi igazságot, hacsak ez az istenitől (mely a kegyesség) nem származik, legnagyobb igaztalanságnak vélem.

Engem ugyanis Cyprian dicsőült vértanu mondása gyönyörködtet: „a király igazsága (úgymond) a népeknek békesége, a hazának ótalma, a köznépnek erős vára, a nemzetnek védelme, a lankadóknak élesztője, az embereknek öröme, a légnek mérséklete, a tengernek csöndessége, a földnek termékenysége, a szegényeknek vigasztalása, a fiaknak öröksége és önmaguknak jövendő boldogságuk reménye.“

Az igazság pedig nem annyira természet, mint tanulmány által szereztetik, még pedig azon tanulmány által, melyet nekünk a törvény- és jogtudomány szolgáltat, mely Euripidesként az est- és hajnal-csillagnál csodálatosb. Ez egy erény, mondom, egyedüli ura s királya minden erénynek, alapja az örök kedvességnek és hirnek.

Ugyanezért Agesilaus, midőn a vitézségről s igazságról kérdeztetett, melyik volna jobb? azt fe-

lelé : „semmi szükségünk nem lenne a vitézségre, ha mindnyájan igazságosak volnánk.“ Mert minden emberi dolognak természete az, hogy sokáig egy sem tartós, hanem mindig változik és ingadoz. Ugyanis mily hiú, állhatatlan s csalóka a szerencse, az assyriusok, medusok, persák, macedók és rómaiak birodalmai tanusítják. Egyedül az igazság az, mely állandó, mely semmi változásnak nincs alá vetve, hanem ugyanaz marad mindenkor, s hihetetlen erősséget hordoz magában.

Ez okból Felségednek, minden alattvalói köz nevében igen nagy és örök hálát adok s mondok, hogy e nemes országod erősítvényeit oly szilárd törvények s rendeletekkel akartad állandósítni, melyeket sem a szerencse mostohasága, sem az emberek gonoszsága össze nem döntend soha.

Mert ki nem tudja, hogy a törvények az emberek üdve s csöndes és boldog élete végett találtattak fel ? melyek nélkül sem ház, sem város, sem nemzet, sem az összes emberi nem, sem az egész természet, sem maga a világ fenn nem állhat.

Melyeknek azonban ki volt első feltalálójok, nincs eléggé tudva. A héberek annak bizonyosan Mózest tartják, az athenéiek Cecropsot és Solont, az argósziak Phoroneust, a cretaiak Minost és Rhadamantust, a lacedaemoniak Lycurgust, az egiptusiak Trismegistust, a persák pedig Zoroastert. De akárki volt légyen az, oly jóval ajándékozta meg az emberi nemet, minél nagyobbat és üdvösbet alig lehet Istentől kivánni. Mert a törvények az egész emberi élet vezérei s igazgatói; egészen méltányosságon, okosságon s a legmélyebb bölcseségen vannak alapítva; egészen az emberi nem igazgatására , kormányzására, védelmezésére kigondolva; egészen az életnek jól s boldogul folytatására feltalálva.

Ezért semmi birodalom, semmi köztársaság törvények nélkül tartós nem lehet; mert fegyverek szer-

zenek birodalmakat, törvények tartják meg a szerzetteket; minthogy a törvények, kőfalai s alapjai a polgári társaságnak; ezekben foglaltatnak a jók boldogsága s a béke tanácsolati. Hogy állunk, hogy megyünk, hogy alszunk, hogy végre biztosan élünk, mind azt a jog és törvények ótalmának kell tulajdonítni.

Melyek elenyésztével jó embereknek nem volna maradásuk a társaságban, vagy legrútabb méltatlanságokkal illettetnének szüntelen; mert sz. Ágoston bizonyítása szerint, „ha az igazság félrevettetik, mik egyebek az országok mint nagy rablótanyák? A törvények ótalmaznak meg bennünket a veszélyektől és gyalázattól, azok távolítják el tőlünk a gyilkosokat s erőszakoskodókat, és a eselek veszélyeit tova s messze űzik el; azok őriznek végre bennünket a legnagyobb nyugalomban s a legnagyobb csöndességben.“

Ennélfogva semmi sem lehetett ezen korban kimondhatlan magasztalásra méltóbb, vagy az örök dicsőség elnyerésére hathatósb, de a Felséged legvirágzóbb országainak felbonthatlan egyesség kapcsolata által leendő állandósítására is alkalmasb, mint az, hogy Felséged vezérlete és hatalma által ezen országnak ez előtt legsűrűbb sötétség és homály borította törvényei s határozatai irás fényével felvilágíttatván, Felségednek oly nagy méltóságával tétessenek közzé.

Mely tisztet ugyan mihelyest Felséged reám bízni méltóztatott, ámbár, hogy őszintén megvalljam, minden igyekezetet, minden szorgalmat és serénységet arra fordítottam, hogy felségednek teljes erőmből engedelmeskedjem: tudom mégis, hogy lesznek, kik az irigység lángjaitól hevíttetvén, ezen oly nagy és annyira közhasznu munkát ócsárlani meg nem szünnek. Mert az ádáz irigységnek az a szokása, hogy azokat mardossa kaján és legdühösebb méreggel mindenkoron, mik jelesbek és több dicséretre méltók.

De tökéletesen bízom, hogy Felséged azon ször-

nyeteg iszonyu torkából engem könnyen kiragadand; s magam is Felségednek mintegy paizsával fedve, a rágalmazóknak bármely rám lövendett nyilait, rettenthetlenül vagy visszalököm, vagy elviselem. Úgy tartom pedig, elegendő, sőt fölösleges jutalmat nyerek e munkálkodásért, ha úgy tekintetem, mint a ki mind a hazának, melynek szeretete minden jónak szivében rejtezik, e részben javát eszközlöttem, mind Felségednek, kinek örökre lekötelezém és szentelém magamat, tehetségem szerint engedelmeskedtem. Kinek is igen nagyon könyörgök és esdeklem, hogy szentséges nevének ajánlott e dolgozatimat újra meg újra elolvasni, megvizsgálni s bírálni méltóztassék.

És minthogy az emberi munkák sorsa az, hogy semmi sincs oly bevégzett, oly tökéletes, a min javítni nem lehetne: Felséged éles itélete szerint, a miket vagy kihagyandók-, vagy változtatandók-, vagy hozzáadandóknak tartana, azokat legszigorubb birálatával úgy igazítsa s javítsa ki, hogy a vetélytársak és roszakarók legkevésbé se kisebbíthessenek.

Ne gondolja pedig senki, mintha én annyi tekintélyt tulajdonítottam volna magamnak, hogy valamely új törvényeket bátorkodám vala elő- és hozzájok adni: hanem csupán csak azokat szedtem mintegy egy csomóba és rendbe, melyeket elődimtől vettem, s melyeket a törvénykezésekben és ügyek vitatásában megtartatni láttam, hallottam, tanultam vala; szándékomat azonban többbi tiszttársaimmal és a hazai jog- s szokásokban jártasokkal elébb közölvén. Mely munkát most Felségednek felnyujtok s ajánlok, alázatosan esedezvén, méltóztassék e fejtegetéseimet kegyes tekintettel fogadni, s azokra, ha méltóknak találtatnak, szentséges tekintélyét árasztani, s birodalma minden alattvalóinak megtartás végett eleikbe adni.

Szivem jó szándékát tekintse pedig inkább Felséged, mint a felajánlott munka parányiságát. Mert

bármi csekély is, az engedelmesség s öszinteség műhelyéből került ki ez ajánlat. Jövendőre pedig, a menynyire erőmmel elérhetem, minden igyekezettel, gonddal, szorgalommal azon leszek, hogy szolgálatim Felségedre nézve hasznosokul bizonyodjanak. Akarat legalább s hűség sohasem fog hiányzani. Éljen Felséged, kegyelmes király, sokáig s igen boldogul.

NEMES MAGYARORSZÁG SZOKÁSOS JOGA HÁRMASKÖNYVÉNEK JÓVÁHAGYÁSA. *)

Ulászló, Isten kegyelméből Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvátország, Ráma, Szerb-, Gácsország, Lodoméria, Kún- s Bolgárország királya, és Silezia s Luxemburg herczege, úgy szinte Morvaországnak és Luzsiczának őrgrófja, örök emlékezetül.

Minthogy a minden dolgok legfőbb szerzője az okos teremtmény alkotása- s teremtésének kezdete óta, az emberi nemben oly változatosságot és különbséget akart, hogy egy része az embereknek alattvaló, más része elöljáró legyen; némelyek országoljanak, mások hódoljanak; és hogy némelyek királyok s fejdelmek legyenek, kik a többieken igazságosan uralkodjanak, mások ismét alattvalók, kik amazok parancsainak és uralkodásának engedelmeskedjenek, úgy rendelte; s e két rendre az egész emberi nemet legbölcsebben osztályozta.

Akarta továbbá, hogy a királyok leginkább két művel legyenek felkészítve és ékesítve: törvényekkel s fegyverekkel; hogy a fegyverekkel elűzött ellenség a határoktól messze távolíttassék; a törvények pedig az ország-lakosokat s polgárokat honn engedelmességben tartsák, s a főbbeket az al- és középrendüekkel, a gazdagokat s hatalmasbakat a

*) A czím nincs az eredetiben.

szegényebbekkel s gyöngébbekkel igazságosan élni kényszerítsék. E két dolog ugyanis annyira szükséges minden fejedelemnek, hogy ezek nemlétiben semmi erős, semmi állandó, s az emberek közt semmi egyesség és csend nem lehet; annyira összeillők pedig egymással, s egyszersmind legerősebb kötelékekkel és feloldhatlan lánczokkal egybekapcsolvák, hogy teljességgel el nem választhatók s el nem különíthetők.

Mert ki nem tudja, hogy akkor a fegyverek sem használnak kivül semmit, midőn honn a gonosz és igazságtalan több becsben áll, mint a jó polgár; s hiába hívják segítségül a birói hatóságokat és törvényeket, midőn az országlakosok és polgárok füleiben ellenség félelme cseng.

Mi tehát, kik isteni akaratból s gondviselésből emeltettünk e magas királyszékre, és annyi földeknek, népeknek, s végre annyi igen hatalmas és hős nemzeteknek s birodalmaknak lettünk fejévé, fejdelemségünk kezdetétől fogva mindenkor oda irányoztuk s fordítottuk minden gondunkat, gondolatinkat, munkáinkat, szándékinkat, igyekezetinket s tanácsinkat, hogy e két művel alattvalóinkat békében és csendességben tartsuk meg. Mert a mennyire tőlünk kitelheték, mind fegyver által biztosítottuk ellenségtől azokat, mind az igazságszolgáltatásban semmit el nem mulasztottunk, a mit igazságos és igen szorgalmas fejdelemnek tennie kellett.

És miután e nemes Magyarország királyi pálczáját s kormányát Isten kegyelméből elnyertük és szent koronájával megkoronáztattunk, a hadi foglalatosságok után, és az országnak mind az ellenségtőli félelemmind a benső zendülésektől megszabadítása után, első és fő gondunk vala, az országot és alattvalóinkat honi béke s törvények által erősebb- s állandóbbakká tenni.

Ugyanezért mind akkor, mind azután, részint minkényünkből, részint híveink: a főpapok, zászlós

urak s egyéb főrendüek és nemesek kértére s könyörgésére, országunk boldogsága-, csende-, s szabadságáról ez által leghathatósban gondoskodván, több ízben különféle rendeleteket s határozatokat adtunk ki; ámbár voltak azelőtt is némely törvényei az országnak, melyek minthogy irásba nem valának foglalva, inkább szokásoknak neveztethettek.

De minthogy mind az általunk kiadott ilyetén rendeleteknek, mind az ország ama törvényeinek különböző magyarázatából többnyire nagy alkalmatlanságok származtak, mindenki másfelé, merre kinek tetszett, vonván azok értelmét és magyarázatát; némelyek a bíráskodásban, vagy az igazságtétel kivánatában az ország szokását, mások az irott rendeleteket követvén, s hozván elé, annyira, hogy néha nem csak a perlekedő felek, hanem még magok a bírák s legtapasztaltabb és legtanultabb jogtudók között is az ilyetén törvények, szokások és rendeletek magyarázatából nagy versengések származának, minél fogva néha inkább az erejökben és hatalmokban, mint a törvényekben és igazságban bízók, a törvényszékeket nagyszámu párthivekkel megtámadván, mit okosság s törvények által nem tehettek, lármával és sokasággal törekedének megnyerni; s a kiknek kevesebb igazuk volt, mind e mellett felül kelni *) és győzni nem jog hanem zaj és sokaság által igyekezének.

Nem is hajtottak pedig azok semmit az ország törvényeit idéző birák s itélőmesterek tekintélyére. Ugyanis minthogy irás erejével a törvények nem gyámolíttatának, akármely szokás vagy törvény adatott elő, azt azok vagy ellenkező értelemre húzván, vagy állítván, miszerint más birák s törvényszékek azt másképp vették s értették legyen, minden biráskodási módot gyalázatosan összezavartak. Így történt gyakran,

---

*) „Superiores esse“ hiányzik a Corpus Jurisban.

hogy a mely ügyben valaki azelőtt győzött, ugyanabban vagy hasonlóban más vesztett s meggyőzetett.

Minthogy pedig ezen s ily nemü hibákkal minden teliden tele vala, s a rendeleteknek és ország szokásainak ily különböző és sokféle magyarázatából, a rágalmazóknak oly széles út nyittaték, és mind a bírák, mind a perlekedő felek elméi oly nagy homályban forgának : Mi, kiknek szüntelen legfőbb gondunk vala, alattvalóinkat teljes békében és csendben megtartani, föntebb említett hiveinknek kérései s folyvásti panaszai által is indíttatva, országunk minden jogainak, törvényeinek s bevett és jóváhagyott szokásainak s rendeleteinek, azoknak tudniillik, melyeket országunkban s különösen királyi udvarunkban az ügyek itélésében, eldöntésében, és itélethozásban szokás volt követni s megtartani, egybeszedéséről, és czímekre s fejezetekre osztásáról gondoskodást hívünkre, országbiránk itélőmestere nemzetes Werbewczi Istvánra bíztuk *); hogy azután azok minékünk bemutattatván, és a többi itélőmesterek s törvényszékünk hites közbírái által megvizsgáltatván , megvitattatván , és szorgalmasan megfontoltatván, egy könyvbe szerkesztessenek.

Hogy már a mi magyar nemzetünk is (mint csaknem minden más nemzetek, és jól s bölcsen rendezett tartományok) az itélethozásokban és igazságszolgáltatásban, ne csupa szokáson, mely többnyire változó s mulékony szokott lenni, hanem biztos és maradandó irásban foglalt törvénykönyvön alapuljon.

Elvégre, midőn Mi említett valamennyi főpapoknak, zászlós uraknak és ezen ország nemeseinek jelen közgyülésén, melyet azoknak bizonyos és fontos okoknál fogva, Sz. Lukács evangelista közelebb mult napjára rendeltünk volt, jelen valánk, mind azon főpapok,

---

*) A „bíztuk"-nak megfelelő szó mind az eredetiben, mind a Corpus Juris kiadásaiban hiányzik.

zászlós urak és nemesek előttünk megjelenvén, bizonyos könyvet, melyben nemzeti és saját honi jogaik, törvényeik s régi bevett szokásaik foglaltatnak, s melyet meghagyásunkból említett István mester szerkesztett és írt vala össze, Nekünk bemutattak, könyörögvén, hogy mivel ők azon könyvet minden záradékiban, czikkeiben s fejezeteiben, tisztelendő Wárdai Pál, Szent Zsigmond prépostja s királyi jövedelmeink sáfárja, és nagyságos Batthyáni Benedek ezen budai várunk várnagya, úgy szintén nemes Ellyewelghi János a nádorispánnak, Bellyeni Albert és Bolyár Pál személynökünknek itélőmesterei; továbbá: Gybarthi Kesserew István Magyarországunk alnádora, Mekchei György titoknokunk, Zob Mihály és Dombó Pál mondott törvényszékünk hites közbírái, és Petrowczi Hentzelffy István királyi ügyeink igazgatója által elolvastatván, átnézetvén, megvitattatván s vizsgáltatván, abban törvényeiket s jóváhagyott szokásaikat, jó renddel s kellő módon összeirottaknak megismerik vala: azért e könyvet s minden ebben foglaltakat, valamennyi záradékára, értelmére, fejezetére és czikkeire nézve, kiváltságlevél-alakban szerkesztetvén, megengedni, jóváhagyni, s nekik és örököseiknek s maradékaiknak királyi tekintélyünknél és királyi hatalmunk teljességénél fogva örökös törvényekül és szokásjogul rendelni s megerősítni méltóztatnánk. Mely könyv tartalma imígy következik:

NEMES MAGYARORSZÁG SZOKÁSOS JOGA HÁRMAS-KÖNYVÉHEZ *)

Előbeszéd.

Nemes Magyarország törvényeit és jóváhagyott szokásait akarván leirni, némely nevezetesebb e tárgyat illetőket röviden előre bocsátani kivántam. Először is az igazságról. Másodszor a jogról és jognak felosztásáról. Harmadszor pedig a törvényről s a törvény nemeiről. Negyedszer a szokásról s annak föltételeiről. Ötödször és utoljára a jó biró minőségeiről s az igazságos itéletet illető egyéb dolgokról, e kérdést támasztva: vajjon a biró a pörben előadottak- s bebizonyítottakból, vagy saját tudomása szerint, mint magától értesült, köteles-e itélni? Miket röviden előre bocsátván, a dicsőséges Isten segítségével szándékomhoz fogok, és Magyarország saját honi törvényeit s jóváhagyott szokásait, melyekkel közönségesen a törvényszékeken élünk, (a mint azokra emlékezhetem s gyönge elmémmel felfoghatom) sorban előadom.

1. Czím. **)

Az igazságról, mi az meghatározólag? s annak elosztásáról.

Az igazság mindenkinek saját jogát megadó

*) E czím az eredetiben nincs.

**) Az eredetiben az előbeszéd czímei nincsenek számmal jelölve.

állandó és örökös akarat. Még pedig nem mindenkor a cselekvésre, hanem hajlandóságra nézve is. Mert az igazság a léleknek állapotja s az elmének hajlandósága, melynél fogva mondatik valaki igazságosnak; midőn tudniillik valaki, személyek iránti kedveskedés és különböztetés nélkül, mindenkinek, a mennyiben rajta áll, jogát kivánja megadni.

1. §. *) Továbbá: az igazság oly jó indulat, mely mindennek megadja méltóságát, Istennek az imádást, szülőknek az engedelmességet, nagyobbaknak a tiszteletet, hasonlóknak az egyességet, kisebbeknek az oktatást, önmagának a szeplőtlenséget, s a szegényeknek és nyomorultaknak munkás részvétet.

2. §. Továbbá másképen: az igazság a léleknek azon indulatja, mely (a köz jó fentartásával) kinekkinek megadja méltóságát. És így az, oly kellő állapotja a léleknek, mely minden dologbeli ügyeket helyesen itél meg. Mert Szent Gergely szerint, az emberi dolgokban legfőbb jó az igazság követése, és mindenkinek jogai megadása. Mert hol igazság van, ott van minden más erények egyessége. Mert az erények minden neme (mint Hieronymus mondja) az igazság egy nevében foglaltatik. A mit Hesiodusnak e versecskéje is bizonyít: Justitia in sese virtutes continet omnes **). Mely legtündöklőbb erény oly fénynyel hatja meg a halandók szemeit, hogy Aristoteles állítása szerint, sem az est- sem a hajnalcsillag annyira nem ragyog.

3. §. Kétféle pedig az igazság: tudniillik természeti és törvényi. A természeti (mint föntebb mondatott) mindenkinek saját jogát megadó, állandó és örökös akarat; és a nélkül senki sem bírhatja Isten országát; törvényinek pedig mondatik a törvény, mely

---

*) Szakok (§.) az eredetiben, az egész munkában nincsenek.

**) Magyarul: Minden erényt magában foglal az igazság.

gyakran változik, mely nélkül sem nemzetek, sem országok sokáig fenn nem állhatnak. A honnét igazságos is kétféleképen lehet valami; egyképen a dolog természetéből, a mi természeti jognak mondatik; másképen az emberek közti valamely határozatból, a mi szerzett jognak neveztetik.

2. Czím.

A jogról és a jognak elosztásairól. *)

A jog pedig, a mennyire czélunkat illeti, annyit tesz, mint: helyes vagy igazságos, mi az igazságtól származik. És e munka czéljához képest vétetik akár leirt akár le nem irt szokásjogunk **) gyanánt.

1. §. A honnét a jog nemi nevezet, s a törvény faja a jognak. Mert minden jog törvényekből és erkölcsökből azaz: irt s nem irt jogból áll. A mit Tullius igy határoz meg: a jónak s igazságosnak mestersége vagy tudománya, mely szerint mi papoknak, azaz: a szent törvényeket s kinek-kinek a maga jogát kiszolgáltatóknak neveztetünk.

2. §. Másképpedig a jog mondatik a törvényes parancsolatok gyüjteményének, melyek minket a jónak és igazságosnak megtartására, azaz: a hasznosságra és igazságosságra, vagyis jogosságot jelentő igazságra köteleznek.

3. §. A jog tehát kétféle. Mert némelyik köz-, némelyik pedig magánjog. Köz az, mely főkép az uralkodást és országok igazgatását s a köz hasznot illeti, és szent dolgokat s papokat és tisztviselőket foglal magában. Innét ki a papokat, vagy szent dolgokat, vagy tisztviselőket, azaz: a nép igazgatóit megsérti,

---

*) Az eredetiben: „divisionibus", a Corpus Jurisban: „divisione."

**) Lásd alább a 10, 11. czímeket.

mindenki által mint köz bün miatt vádoltathatik. A magánjog pedig külön jog, mely egyes emberek hasznára tartozik; és ez háromféle, tudniillik: természeti jog, nemzetek joga, és polgári jog.

4. §. A természeti jog minden nemzettel közös, mivel mindenütt a természet ösztönéből, és nem valamely rendelkezésből keletkezik; vagyis a mire a természet tanított s tanít meg minden állatot. És ez nem csak az emberi nemnek, hanem minden állatnak tulajdona. Innét ered a férfiúnak és nőnek összeköttetése, gyermekek nemzése és nevelése, mindennek egyenlő szabadsága, s azoknak, melyek a légben, földön és tengerben foglaltatnak, megszerzése. Továbbá: a gondviselet alá adott jószágnak vagy kölcsönzött pénznek visszaadása; embertársunk erőszakosságának erővel visszatorlása. Mert ez, és a mi ehhez hasonló, soha igazságtalannak nem tartatik, hanem természetesnek és igazságosnak.

5. §. Továbbá: máskép a természeti jog alatt értjük, a mi Mózes törvényiben és az evangeliomban foglaltatik, miszerint paranesolva van, hogy azt tegye kiki másnak, a mit magának tétetni akar, s tilos azt tennie másnak, mit magának nem kiván. Innét e vers: Quod tibi vis fieri, mihi fac; quod non tibi, noli: Sic potes in terris vivere jure poli. *)

6. §. A természeti jog kétképen vétethető: Egyképen, a mennyiben az ember eszes természetünek tekintetik, mely által az isteniekben részesül; és e szerint a természeti jog, mennyiben az embert illeti, isteni jognak mondatik. Másképen a természeti jog vétetik az emberben az érzékiség természetére nézve, s e részben

---

*) A mit akarsz, hogy veled tegyek, velem te is azt tedd; a mit magadnak nem akarsz, azt ne tedd: úgy a földön mennyei jog szerint élhetsz.

a többi állatokkal osztozik, úgymint az érzésben, mozgásban és ösztönben. És az embert ekképen érdeklő jog mondatik természeti jognak.

7. §. A nemzetek joga kétféle, tudniillik eredeti és szerzett. A nemzetek eredeti joga az, melylyel minden nemzetek eleitől fogva éltek, mely természeti észből hozatott be, a nemzeteknek minden rendelkezése nélkül, mint: senkit nem bántani stb. És ez a természeti jogtól semmit sem különbözik, csupán némely tekintetnél fogva. Mert mondatik természeti jognak s nemzetek jogának is egyszersmind, de különböző tekintetben: tudniillik természetinek, a mennyiben természeti észből hozatott be; nemzetekének pedig, a mennyiben a nemzetek világ kezdetétől fogva minden más rendelkezés nélkül azzal éltek. És e jognál fogva a szolga állapotja szabad; mivel természet szerint szabadnak születik mindenki.

8. §. A nemzetek szerzett joga azon jog, mely a nemzetek által nem természeti észből, hanem köz jó tekintetéből és köz haszon végett hozatott be. És ez gyakran különbözik a természeti jogtól. Mivel természeti jognál fogva minden közös vala, mindenki szabad vala; a nemzetek joga által pedig uradalmak elosztása történt s a vagyon elkülönítése találtatott fel; behozattak a hadak, fogságok, szolgaságok és több ilyesek, melyek a természeti joggal ellenkeznek. Szinte nemzetek jogából hozattak be csaknem minden szerződések, mint az adás-vevés, bérlés és ezekhez hasonlók.

9. §. Polgári jog pedig az, melyet mindenik nép, vagy mindenik polgárzat, isteni s emberi okból magának alkotott. És polgári jognak neveztetik, mintegy polgárzat saját jogának. A mit háromféleképp lehet venni. Először közönségesen, mely minden polgári társaságban közönségesen megtartatik. Másodszor különösen, melyet minden nép vagy minden polgárzat isteni s emberi okból alkotott magának. Harmadszor

kitünőleg, tudniillik, a római jog kitüntetésére, a mi birodalmi jognak is neveztetik. Mert midőn nem tétetik ki ez vagy ama polgárzat neve, akkor kitünőleg csak a római jog vétetik, mint a görögöknél a költő név alatt Homerus, a latinoknál Virgilius értetik, és az apostol név alatt a szent irásban, nem tétetvén ki másnak neve, Szent Pál jelentetik.

3. Czím.

Miként különböznek a természeti jog, nemzetek joga és polgári jog.

Tudnivaló tehát, hogy a természeti jog más jogoktól háromféleképen különbözik. Először eredetére, mert a természeti teremtéssel együtt kezdődött. Másodszor méltóságára, mivel a természeti jog minden nemzetnél egyaránt megtartatik, mely magától az Istentől rendeltetvén állandó és változatlan marad; más jogok pedig, melyeket a nép vagy polgárzat alkotott magának, gyakran változnak vagy ellenkező szokás, vagy későbben ellenkezőleg alkotott és behozott más jobb törvény által. Harmadszor terjedtségére, minthogy természeti jog szerint minden dolog közös; de nemzeti vagy polgári jognál fogva ez enyém, amaz tied.

1. §. Egyébiránt, minden nép, mely törvényekkel és szokásokkal él s igazgattatik, részint saját, részint pedig minden emberrel közös joggal él. Mert ezek, a kik csak saját jogukkal és nem közössel birnak, és maguknak némi saját jogot alkotnak, ezt polgári jognak nevezik. A mi pedig minden nemzeteknél közönségesen megtartatik, nemzetek jogának hivatik.

4. Czím.

A katonai jogról s a jogtudományról.

A katonai jog a hadindítás módja, a szövetségkötés, és jeladás után az ellenségre rohanás. Továbbá: katonai bün fenyítéke, azaz: bünhesztése, ha helyét

elhagyja. Továbbá a zsoldok módja, a tisztségek fokozata, jutalmak becslése; úgymint midőn koronás czímerrel, vagy arany-lánczczal ajándékoztatnak meg. Továbbá: a ragadományróli rendelkezés, és ennek a személyek tulajdonságai- s munkáihoz képesti igazságos felosztása s a fejdelem része.

1. §. A jogtudomány pedig az isteni és emberi dolgok ismerete, az igazságosnak és igazságtalannak tudomása. Az igazságosnak tudniillik, hogy cselekedjük, az igazságtalannak pedig hogy eltávoztassuk.

2. §. Mivel nem elég tudni, mi igazságos vagy igazságtalan, hacsak valakinek magukról az ellenkező vagy testi dolgokról is nincsen ismérete, mely szerint az előforduló dolgoknak különféle állapotjához képest, különféle jogokat is kell megállapítni.

5. Czím.

Különbség van az igazság, jog és jogtudomány között.

Különböznek pedig egymás között az igazság, jog és jogtudomány.

1. §. Mert az igazság erény, tudniillik erkölcsi. A jog azon erénynek gyakorlata. A jogtudomány tudomása azon jognak.

2. §. Továbbá: az igazság az erények között legfőbb, a jog közép s a jogtudomány legkisebb jó.

3. §. Továbbá: az igazság mindenkinek megadja, a mi övé, a jog elősegíti, a jogtudomány pedig arra tanít, mikép eszközöltessék az.

6. Czím.

A törvény határozványairól s föltételeiről.

Mivel föntebb az mondatott, hogy minden jog vagy törvényekből, vagy erkölcsökből, azaz: írott vagy nem írott jogból áll: az írott jogról tehát, azaz emberi törvényről röviden tudni kell, hogy a törvény különböző módon tekintetik.

1. §. Ugyanis először az, a népnek rendelete, mely által a vének aköznépekkel valamit végeztek. De e határozvány a mi czélunkkal nem egyez meg, minthogy a rendelkezésnek és törvényalkotásnak minden hatalma, mely hajdan a népnél volt, jelenleg fejdelmünket illeti, a mint alább világosban megmondatik.*)

2. §. Más módon a törvény oly végzés, mely tisztességes dolgokat parancsol, illetleneket és ellenkezőket tilt.

3. §. Vagy másképen: az igazságból következtetett helyes ok, mely az illendőket parancsolja, az illetleneket tiltja.

4. §. Továbbá: Papinianus és Demosthenes szerint: a törvény ember találmánya, isten ajándéka, bölcsek tanítmánya, az erőszakos kihágások fenyítése, a polgárzat szerkezője s a bünnek távolítója. Mely határozványból következik, hogy a törvény emberi találmány.

5. §. Mert miután az emberi nem szaporodtával s a vétkek elhatalmaztával zsarnoksággá változtak az országok, szükségképen kellett törvényeket alkotni, melyeknek első feltalálói kik voltak, az előszóban föntebb elmondatott.

6. §. Mondatik továbbá a határozványban a törvény Isten ajándékának; mert Chrysostomus szerint az Isten törvénye oly egyetlen törvényes út, mely sem jobbra, sem balra nem tér. Törvény nélkül tehát a nép, mely Isten igéit s a törvények oktatmányait megveti, a tévelygések különféle utain kárhozat tőrébe jut. És minden törvény szigorusága haszontalan, hacsak az isteni törvény képét nem viseli, mivel az emberi törvények csak annyiban érvényesek, a mennyiben az isteniektől nem különbözők, mint a Bölcs is bizonyítja,

*) II. rész, 3. czím.

mondván : Általam uralkodnak a királyok s végeznek igazat a törvények alkotói.*)

7. §. Azért az emberi törvényeknek az isteni törvényből kell eredniök. Mert csak azon köztársaság rendezett, mely az isteni törvényhez szabott törvényekkel kormányoztatik. Isteni törvénynyel ellenkező törvény tehát sem a nép megegyeztével, sem húzamos szokással nem érvényes.

8. §. Harmadik föltétele a törvénynek a föntebbi határozvány szerint, hogy az bölcsek tanítmánya. Holott is tudni kell, hogy valamint a fejdelmeknek nem kell az ártatlant büntetniök : úgy nem kell a vétkest és gonosztevőt a büntetéstől és fenyítéktől feloldaniok, főkép midőn valaki a köztársaság ellen vét ; mert ki igazolja az istentelent s kárhoztatja az igazat, mindenik utálatos Isten előtt.

9. §. Negyedik föltétele a törvénynek, hogy az az erőszakos kihágások fenyítése. Mert a törvények azért alkotvák, hogy az azoktóli félelem által az emberi vakmerőség zaboláztassék, s biztos legyen az ártatlanság a gonoszok között. Mert nem indíttatnának az emberek a törvény megtartására, ha köz személy által rovandó büntetéstőli félelem nem volna.

10. §. Ötödik föltétele a törvénynek, hogy az a polgárzat szerkezője; mert a polgárzat a polgárok egyességéről neveztetik. A bíráknak tehát minden törvényt e mi országunkban is a köztársaság javára kell alkalmazniok. Mert valamint a gyógyszertől nem kell mást reményleni, hanem csak a mi a test hasznára tartozik, minthogy a végett rendeltetett : így a törvényektől sem várhatni egyebet, hanem hogy az egész köztársaság hasznára legyen, mert azon okból és a végre találták fel azokat. **)

---

*) Példabeszéd 8. rész. 16. vers.

**) A Corpus Jurisban : „conceptae“, az eredetiben : „compertae.“

11. §. Hatodik föltétel, hogy a törvény a bün távolítója legyen; mert aquinói Szent Tamás szerint: az emberi törvények az embereknek a vétkektől elvonása, s az erényekre vezérlése végett lettek. Mert az emberben természet szerint némi vonzalom van az erény iránt, de szükség, hogy az erény tökéletessége, valamely fenyíték által létesüljön az emberben, mely leginkább a törvény megtartása által szokott létre jőni. Azért következteti ugyancsak Sz. Tamás, hogy a törvény az okosság rendelése a közjóra, közzé téve attól, ki a község gondját viseli; és szabálya vagy mértéke a teendő vagy elhagyandó cselekvényeknek.

12. §. Innét a törvénynek igazságosnak, tisztességesnek, természet s hazai szokás szerint lehetőnek, helyhez s időhöz alkalmazottnak, szükségesnek s hasznosnak kell lennie; világosnak is, nehogy homályossága miatt csavargatás által benne valami balság*) foglaltassék, azaz: nehogy valaki azt csavargatva magyarázhassa. Azonban ha valamelyik kétséges, vagy homályos, annak kell magyaráznia, a ki alkotta**). Vagy, nehogy az által valakinek csel készíttessék, nem magános haszonból, hanem a polgárok köz javáért irott legyen.

13. §. Azért szükség pedig ezeket figyelemre venni, mivel meghozatván a törvények, nem azok fölött kell azután itélni, hanem azok szerint.

7. Czím.

Miért alkottattak a törvények? s a törvény négyféle tisztéről.

Minthogy minden törvények vagy isteniek, vagy emberiek; az isteniek ugyanis***) a természettől, az

*) A Corpus Jurisban: „incautae captionis", az eredetiben: „incautum captione".

**) 1791. 12.

***) Az eredetiben „namque", a Corpus Jurisban „autem".

emberiek pedig erkölcsökből és szokásokból származnak : azért ezek különbözők ; mivel más nemzeteknek mások tetszenek.*)

1. §. A mi Istentől szabad, isteni törvény ; a jog emberi törvény. Mert más szántóföldén Istentől szabad átmenni ; minthogy az Uré a föld s ennek teljessége, de az nem jog, mivel határozat vagy szokás által tiltatik.

2. §. Innen kérdés : Miért alkottattak az emberi törvények ? Felelet : azért, hogy azok félelme által az emberi vakmerőség korlátoltassék, s biztos legyen a gonoszok közt az ártatlanság ; magukban a gonoszokban is, a büntetéstőli rettegés által a vakmerőség és árthatás fékeztessék.**)

3. §. Négyféle pedig a törvény tiszte : mert minden törvény vagy enged, vagy tilt, vagy büntet, vagy parancsol. Enged valamit, úgymint : a vitéz és erényes férfiú jutalmat kérjen. Tilt, mint : a szent szüzeket senkinek sem szabad házasságra kérni. Büntet, mint : a ki öl, fejeztessék le. Néha pedig parancsol, mint : szeresd Uradat Istenedet. — A honnét e vers :

Quatuor ex verbis virtutes collige legis :
Permittit, punit, imperat atque vetat.***)

8. Czím.

A határozatról és helyhatósági jogról.

Eléadatván a törvény misége s különfélesége : most már a határozatról kell szólanunk.

1. §. Azon határozat pedig, melyet közönségesen végzeménynek nevezünk, az országnak törvény erejével biró valamely köz joga. És határozatnak mondatik,

*) Föntebb a 3. cz.

**) 6. cz. 9. §.

***) E négy szóból : „enged, büntet, parancsol és tilt" állítsd össze a törvény tulajdonságait.

mintegy határozottan és erősen lévén megrendelve, vagy mintegy a közállományt határozván meg. Gyakran pedig polgári jog nevezete alatt is értetnek a határozatok.

2. §. A hol észbe kell venni, hogy a polgári jog kétféle. Egyik közönséges, és ez az, mely a polgári jogról szóló könyvekben van; s ezt nem alkothatja más, hanem csak a császár, vagy más főfejdelem. A másik pedig különös, mely helyhatósági vagy határozati jognak mondatik; és ezt minden vidék, vagy tartomány, vagy néha város is hozhat magának.

3. §. A helyhatósági jog pedig valamely helynek szerzett joga; azért mondatik annak, mivel csak azon helyhatóságban (azaz: városban) és helyben tartatik meg. Ugyanez (mint előbb említtetett) határozati jognak is neveztetik.

9. Czím.

Megállhat-e a határozat az egyházi, természeti vagy isteni törvény ellen?

De kérdésbe jöhet: megállhat-e a határozat az egyházi, természeti vagy isteni törvény ellen? Felelet: az egyházi törvényre nézve, ha a határozat az egyházak régi szabadsága, vagy az azoknak adott kiváltságok ellen van, meg nem állhat. Ugyanezt kell mondani, ha azok iránt hozatnának határozatok, melyek a lélek üdvösségére tartoznak. A világi ügyekre nézve pedig a polgári határozatok előbbvalók az egyházi törvényeknél, s ezeket elenyésztetik.

1. §. A mi pedig a természeti vagy isteni jogot illeti: ámbár a határozatok nem enyésztethetik el azt egészen, de különböztethetik; példának okáért az isteni törvény minden különböztetés nélkül mondja: ne ölj; az emberi törvény és határozat mégis sok esetben megengedi az emberölést. Ugyanezt kell mondani a tize-

dekről, melyeket isteni törvény szerint kell adni, a pápa mégis sokakat fölment azoknak adásától.

2. §. Következtessük tehát, hogy határozat, törvény, vagy fejdelmi parancs által a természeti, avagy isteni törvény egészen nem töröltethetik el. Mert sem a pápa, vagy más valaki nem rendelhetné azt, hogy az ó, vagy új szövetség meg ne tartassék, vagy hogy a gyermekek ne neveltessenek a szülők által; de némely részletes esetekben igazságos okból megállhat az isteni vagy természeti törvény ellen, például : hogy a rablót, vagy éjjeli orvot meg lehessen ölni.

10. Czím.

Mi a szokás, és mik szükségesek a szokás megerősítésére?

Most már a szokásról kell értekezni. Holott is tudnivaló, hogy a szokás erkölcsök által megállapított valamely jog, mely törvény hiányában törvényül vétetik. Nincs is különbség benne : irásban van-e, vagy észben, mivelhogy a törvényt is ész javalja. Továbbá : ha a törvény észből származik, mind törvény lesz, a mi észből származott, csakhogy a vallással megegyezzék, rendtartáshoz illjék s üdvösségre szolgáljon. Mondatik pedig szokásnak, mivel közönségesen szokták tenni, és emberi gyakorlatnak, mivel köz gyakorlatban van.

1. §. De világosabban : a szokás (a mint a mi czélunkhoz tartozik) ekkép határoztathatnék meg : annak, ki köz hatalommal törvényt alkothat, erkölcseinél fogva behozott valamely jog. Ezért értetik jog nevezet alatt a szokás is *). És ha a fejdelem meghagyja, hogy törvények szerint hozassék itélet, akkor a biró a helybeli szokás és határozatok szerint hozhat itéletet, valamint ellenkezőleg szokás nevezete alatt értetik a

*) 6. cz.

közönséges jog is. Ha tehát keresetében szokásról tesz valaki említést, úgy látszik, az alatt a közönséges jogot is értette.

2. §. Minden nép hozhat pedig be helyi szokást. De hogy a szokás érvényes legyen és megerősödjék, némelyek szükségesek.

3. §. Először : hogy az okszerü legyen; okszerü pedig, midőn a jog czéljára törekszik és jut. Az egyházi és isteni jog czélja pedig a lélek boldogsága, s a polgári jog czélja a köz jó. Ha tehát a szokás a lélek boldogságát tárgyazza, az, egyházi és isteni jog szerint okszerü; ha pedig az örök czéllal ellenkezik, okszerütlen. Polgári jog szerint pedig a szokás okszerü, ha a közjót tárgyazza. És minthogy erre nézve nincsenek különös szabályok, csak azt mondhatni : hogy azon szokás, mely nincs a természeti, nemzetek közti, vagy szerzett jog ellen, okszerünek tekintetik.

4. §. De minthogy a jog okosságon alapul, úgy látszik, hogy semmi jog-elleni szokás sem lehet okszerü ? Erre azt kell mondani : hogy különbféle okokhoz képest lehet okszerü a szokás, még okszerü törvény ellenében is. Honnét különböző czélból két egymással ellenkező is lehet egyszersmind igaz, mint férjhez menni, és férjhez nem menni.

5. §. Másodszor megkivántatik, hogy az idősült, azaz : kellő idővel biró legyen, és az idősülésre megkivántató idő folyta által megerősíttessék. De ez csak az egyházi jog szerint van; s ezen jogra nézve sem kivántatik meg az, hanem csak akkor, ha a szerzett jog ellen van. A polgári jog szerint pedig a szokás behozására elég tíz év azaz tíz évi idő lefolyása, a polgári joggal ellenkező esetben is. Ha pedig a szokás az egyházi jog ellen volna, akkor negyven évi időköz kivántatik. Ha mindazáltal törvényen kivűl hozatnék be a szokás, egyházi jog szerint is elégnek látszik tiz év.

Ezen tiz évi idő pedig akkor kezd folyni, midőn a nép első ízben vitt véghez valamely cselekvést.

6. §. A mit pedig mondtam, hogy polgári törvény szerint különbség nélkül elég tíz év, ezt oly megszorítással értsed : ha a szokás olyanokra nézve nem hozatik be, mik a fejdelem részére tartattak fenn a legfőbb hatalom jeléül. Mert ekkor nem hozhatni be szokást, hacsak nem oly régi az idő, melynek kezdetéről ellenkező emlékezet nem léteznék.

7. §. Harmadszor megkivántatik a tudorok köz véleménye szerint, a cselekvések gyakorisága. Jegyezd meg mindazáltal, hogy magában a gyakori cselekvés, nem szükséges a szokás behozására ; de mivel gyakorlatból következtethető a nép megegyezése, melyet többnyire egy tettből nem lehet következtetni : tehát a cselekvések gyakorisága úgy tekintetik mint ok, a szokás pedig mint okozat. Megkivántatnak pedig annyi és oly nyilvánságos cselekvények, hogy valószinüleg tudtára jutottak légyen a népnek. Azonban a szokást a népnek nem cselekvénye, hanem hallgatag jóváhagyása hozza be. A honnét a hol csak gyanítható a népnek hallgatag jóváhagyása, ott a cselekvények nagy gyakoriságára nem kell ügyelni. Söt néha egyetlen cselekvénynél fogva is hozhatni be szokást, ha folyvásti oka, és szokásra megkivántató időfolytatása van, például : ha valakinek az országúton hidja volna, vagy más efféle.

11. Czím.

Hogyan különbözik a törvény a szokástól ? s a szokásnak háromféle erejéről.

Különbözik pedig a törvény a szokástól háromféleképen. Először mint a hallgatag, a nyilván kijelentettől.

1. §. Másodszor mint az irott az iratlantól. Jóllehet ez nem lényeges különbség. Mert ámbár iratlan

volna is a fejdelem által hozott törvény, azért az még sem szűnnék meg törvény lenni. És ha a szokás irásba foglaltatnék is, mégis csak szokás maradna; mint a hűbérek szokásai, melyek irásba szerkeztettek.

2. §. Harmadszor, mint a pillanatnyi a folytonostól; minthogy a szokás nem rögtön hozatik be; mert lassúbb lépéssel mennek a hallgatag dolgok, mint a nyilvánosok. Mivel nem is annyira bizonyosak a hozzávetésből származott dolgok, mint a nyilván kijelentettek; ugyanazért a szokást tulajdonképen nem is hozhatja be rögtön a nép, hanem csak folytonosan.

3. §. A szokásnak pedig háromféle ereje van, tudniillik: magyarázó, mert legjobb magyarázója a törvényeknek; ugyanezért ha kétséges a törvény, a helybeli szokáshoz kell folyamodnunk; és ha az világosan tudva van, nem kell azon értelemtől eltávozni, melyet a szokás ad.

4. §. Másodszor lerovó ereje vagyon, mert leró a törvényből, mikor azzal ellenkező.

5. §. Harmadszor képviselő ereje van, mivel képviseli a törvényt, a hol törvény hiányzik.

12. Czím.

Az ellenkező törvényről s határozatról és szokásról mit kell tartani.

De kérdés támad: ha egymással ellenkező törvény vagy rendelet és szokás jön elé, melyiket kell megtartani? Mondd, hogy ha a törvény előbbi, s azután keletkezik ellenkező szokás: akkor, ha a szokás közönséges, erősebb a törvénynél közönségesen és általában. Ha pedig a szokás részbeli, nem erősebb a törvénynél általában, hanem csak ott, hol a szokás divatban van. Ha pedig a szokás előbbi, az ellenkező törvény pedig az után következik reá: akkor a szokás nem győzi le a törvényt, sőt inkább eltöröltetik a reá következő törvény által.

1. §. Az egyházi törvénytudók azonban ellenkezőt tartanak, állítván, hogy a pápa törvénye nem törli el valamely helynek ellenkező szokását, ha ez iránt abban említés nincsen. Mivel a pápáról nem tétetik föl, hogy az ellenkező szokásokat tudja. A honnét ellenkezőleg úgy okoskodhatni, hogy ha valamely város vagy község saját szokása ellen hoz határozatot, akkor a szokás eltöröltetik ha szinte arról nem teszen is említést, mivel a városról vagy népről föltehetni, hogy tudja saját szokását.

2. §. Két szabályt mondok tehát. Első az, midőn korábbi a szokás, és az ezzel ellenkező közönséges törvény utóbbi, akkor ez eltörli a korábbi szokást. Második szabály : midőn a törvény korábbi, és a törvénynyel ellenkező szokás utóbbi, akkor ez a korábbi törvényt eltörli. A mit úgy érts (mint föntebb mondám *), midőn a közönséges szokás azon néptől hozatott be, ki törvényt s közönséges szokást hozhat be. Mert ha a szokás különös helyé volna, akkor csak azon helyben győzné le a törvényt.

3. §. A hol pedig oly eset jön elő, mely sem irott törvénynyel, sem szokással nincs elhatározva, s mégis egy részről az irott törvényhez, más részről a szokáshoz hasonló : mit kell követni, s melyik hasonlót kell inkább választani , sokan kétségeskednek. Mondjad tehát minden esetet egybefoglalva : mikor csupán a szokáshoz hasonló eset adja magát elő, akkor arra kell figyelmezni ; mikor pedig csupán a törvényhez hasonló, akkor erre. Ha pedig mind a törvényhez mind a szokáshoz hasonlónak találtatik, akkor először azt kell tekinteni, melyikhez hasonlóbb ? másodszor, melyik okszerübb s igazságosabb ? Ha mindenben egyenlők, akkor ha szokási tárgyban vagyunk, a szokás **) ha-

---

* Föntebb 10. cz. 1. §.

**) A Corpus Jurisban levő „loco" nincs meg az eredetiben.

sonlójára kell figyelni; ha pedig irott törvény tárgyában vagyunk, akkor az irott törvényhez hasonlóra figyeljünk.

13. Czím.

Mi a biró, mi a törvénytétel, mi az ügy, mi a fölperes és a panaszlott?

De minthogy törvények kiszolgáltatói a birák, kik az őket illető hatóságnál fogva, helyes megbirálással mindent megvizsgálnak, azért nem leszen helyén kivül azokról is valamit szólani.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a biró így neveztetik mintegy jogbiráló *) vagyis mivel a jogot birálja, azaz igazságot szolgáltat a népnek.

2. §. A jog pedig tárgya az igazságnak, törvénytétel e szerint nevezeténél fogva, a jognak vagyis törvénynek meghatározását jelenti azon ügyben, mely a biró előtt fennforog.

3. §. Az ügy pedig az ügyes-bajos dologtól mondatik **). Mert az, a dolognak anyaga és kezdete, még mielőtt ez megvizsgálás által kivilágosodott volna, mely midőn előterjesztetik, ügygyé lesz; midőn megvizsgáltatik, törvénytételnek; s midőn elvégeztetik, igazságnak tartatik. És e helyen igazságnak neveztetik, a mi kimondottan törvény. A törvény pedig jog állapotjának mondatik, mivel itélet által magában jog nem szereztetik, hanem a jog állapotja nyilváníttatik.

4. §. Minden dologban pedig, a mi birósághoz jön vizsgálás végett, e személyek kivántatnak meg: biró, fölperes és panaszlott. A nem nyilvános dologban pedig tanúk is szükségesképp megkivántatók.

---

*) A diák nyelvhez alkalmazva, az eredetihez hübben: „judex“ mondatik mintegy „jus dicens.“

**) A diákhoz alkalmazottan: „Causa“ mondatik ettől: „casus“ melyből származik.

5. §. A fölperes tehát mintegy perbe vádló, ki perbe idéz; a panaszlott pedig a panasztól neveztetik, habár nem érzi is magát bünösnek.

6. §. A tanúk hajdanta latínul, superstites-nek mondattak, minthogy az ügy mibenlétéről — super statu causae — nyilatkoztak.

7. §. Innét az emberek (mint Aristoteles mondja) a biróhoz folyamodnak, mint valamely élő igazsághoz.

14. Czím.

Mik kivántatnak meg a törvénytételre, hogy az igazság cselekvénye legyen? És a törvényhatóságról s a jó birónak tisztéről és tulajdonságairól?

Hogy pedig a törvénytétel igazság cselekvénye legyen, (Sz. Tamás szerint) három dolog kivántatik meg. Először, hogy az az igazságra való hajlandóságból származzék. Másodszor, az előljáró tekintetéből és hatóságából. Harmadszor, józan okosságból eredjen, s mondassék ki.

1. §. Mert ha a törvénytétel vagy az egyenes igazság ellen van, vagy olyanoktól ered, kiknek nincs birálásra hatalmok, avagy józan vizsgálás nélküli: akkor az nem igazságos, hanem hibás és tilos törvénytételnek tartatik.

2. §. A törvényhatóság pedig a köz jognál fogva behozott hatalom, s nevezetét veszi a törvénytől és hatóságtól azaz hatalomtól.

3. §. A biró tiszte pedig a bírót illető jog, azon dolgokra nézve, miket mint biró köteles tenni s végrehajtani. Különbözik pedig a biró tiszte a törvényhatóságtól, mint kereset a kötelezéstől. Mert miként valaki kereset által ahhoz jut, a mi kötelezésben van: úgy a biró tiszte által végrehajtatik, a mi törvényhatósága alá jön, és ezt foganatba veszi.

4. §. A birónak pedig különös kötelessége mindent éretten megvizsgálni; az itélethozásban sem kell

hirtelenkednie, vagy hamarkodnia; másként az ő elhirtelenkedett akaratja igazság mostohájának mondatik *). Nem is kell egyik résznek többet kedveznie, mint a másiknak, sem személyválogatónak lennie, és a más szükségét úgy tartsa mint magáét. Kiváltképen pedig lélekszenvedélyei ne legyenek, hogy könyörgés, gyülölség vagy szeretet által ne indíttassék. Mert a biró habár igaz itéletet hozott is : a lelkiösméret széke előtt mégis felelős, ha azt inkább gyülölségből tette, mint igazság szeretetéből.

5. §. A birónak sem igen kegyetlennek, sem igen kegyesnek nem kell lennie a birálásban, hanem méltányosnak. Mert minden törvénytételben össze van kötve az irgalmasság, és az erény vagyis igazság; s ezeknek összeköttetésében áll a méltányosság. Ugyanezért mondja Szent Gergely : „Minden, ki igazán itél, mérleget tart kezében, és mindenik serpenyőbe igazságot és irgalmat tesz; de az igazság által elitéli a vétkeket, az irgalom által a vétek büntetését mérsékli; hogy igaz mérséklet szerint némelyeket a méltányosság által megjavítson, némelyeknek irgalom által megbocsásson, ki Isten itéletét mindenkor szemei előtt tartván, és remegvén, minden dologban fél, nehogy az igazság ösvényétől eltávozva elessék.“ Mert hol az igazság túlmegy mértékén, kegyetlenség vétkét szüli, és szerfölötti kegyesség a fenyíték feloszlását okozza.

6. §. Az emberi itélet pedig négyféleképp szokott megvesztegettetni. Félelem által, midőn valamely hatalomtól féltünkben igazságot mondani nem merünk. Nyereségvágy által, midőn jutalommal valaki szivét megvesztegetjük. Gyülölség által, midőn bármely ellenség ellen törzsönködünk. Szeretettel, midőn barátunknak vagy rokonunknak valamit tenni ügyekszünk. Mindezeket a biró igen nagy óvakodással kerülje.

---

*) A Corpus Jurisban : ‚diceretur‘, az eredetiben : ‚dicitur‘.

15. Czím.

Vajjon a biró a szóváltólag előhozottak s bebizonyitottak szerint tartozik-e itélni, vagy lelkiösméret szerint?

Menjünk most e kérdésre : a birónak a felek szóváltásai s bizonyítmányai szerint kell-e itélnie, vagy saját tudomása s lelkiösmérete szerint ? Példának okáért : valaki vádoltatik főbenjáró vagy más bünnel, s a biró tudja, hogy az büntelen, mert látá vala, hogy a bünt más követte el ; a tanúk azonban ellene vallanak ; elitéli-e tudva az ártatlant ? Mondd, hogy az itélettétel a szerint illeti a birót, a mint közhatalmat gyakorol, azért értesülnie kell a törvényszékben : nem a szerint mit maga a biró tud, mint magános személy, hanem a miként tudomására jut, mint köz személynek.

1. §. Kétféleképp értesülhet pedig az iránt : vagy általában, tudniillik a köz, isteni vagy emberi törvények által, melyek ellen bizonyítás nem fogadtatik el ; vagy különösen levelek, s tanúk, és más törvényes bizonyítványok által, melyeket inkább kell követnie a birálásban, mint azt, a mit maga tud, mint magános személy. Azért mondja Sz. Ágoston : „a jó biró semmit sem tesz önkényéből, hanem a törvények és jog szerint mond itéletet.“

2. §. Ez esetben mindazáltal a birónak arra legyen nagy gondja, hogy azon részt, melyet lelkiösmeretében igaznak tud, pártolja ; nehogy ez, tanúk és ügyvédek fogyatkozása miatt elveszszen.

3. §. Ha pedig annyira megy a dolog, hogy oly érvényes bizonyítások adatnak a biróság elébe, melyeket sem visszatorlani, sem elhárítni nem lehetne : minden mesterséggel és ügyekezettel azon legyen a biró, hogy az elmarasztalt ártatlan megmentessék.

4. §. Ha semmi ilyes út nem találtathatik : keressen módot, ha ez botrány nélkül megeshető, hogy az ügyet másra bízza ; ha ezt nem teheti : akkor mondja

ki az itéletet a szóváltólag előhozottak és bebizonyítottak szerint. Mert a birónak kötelessége inkább a közjó hasznára mint egyesére munkálni, minthogy maga is, a mennyiben biró, köz személy, s a köz jó nemesebb a magánosnál, a mint az Ethicának első könyvében van.

5. §. Mivel ha az ártatlannak, de a törvényszéken elmarasztaltnak kedvezésére hozna a biró itéletet, ez köz veszélyre vezetne; mert a nép megbotránkoznék, s út nyittatnék az ártatlanok elnyomására s a vétkesek feloldására. Mert ha a biró meg akarná az ártatlant büntetni, azt mondaná, hogy ő azt lelkiösmérete szerint bűnösnek tudja; hasonlót tenne, ha a gonosztevőt fel akarná oldani. És így az igazságtalan biráknak út nyittatnék a gonoszul itélésre. Megvallom, vannak, kik máskép vélekesznek, de e vélemény látszik közönségesbnek és igazbnak.

16. Czím.

A birónak kétféle lelkiösmeretéről, tudniillik a dologra, és a mondottra nézve.

De minthogy a hittudósok állhatatos véleménye szerint, mind az, ki lelkiösmérete ellen tesz, vétkezik :

1. §. Tudni kell tehát, hogy kétféle a lelkiösméret, tudniillik a dologra és a mondottra nézve. A honnét a biró, ámbár lelkiösméret ellen cselekszik a dologra azaz a tárgyra vagy tettre nézve, mégsem tesz lelkiösméret ellen a mondottra, azaz : a tanúbizonyságra nézve. Mert más valamit egyszerűen tudni, s más úgy mint birónak kell tudnia.

2. §. A biró pedig kétféle személyt képvisel, magános és köz személyt. Lehető pedig *), hogy valamit mint magános személy tud, és nem tudja azt mint köz személy ; mint Krisztusról **) mondatik, hogy tud vala-

*) Az eredetiben : ,autem', a Corpus Jurisban : ,enim.'

**) A Corpus Jurisban levő ,Christus' nincsen meg az eredetiben, de az érthetőség a magyarban is megkivánja.

mit mint Isten, és azt nem tudja mint ember, miként az evangéliumi bizonyság is szól : „azon napról pedig és óráról (tudniillik az utolsó itéletéről) senki sem tud, sem Isten angyalai, sem a Fiú, hanem egyedül az Atya"; a mi ugy értetik : a Fiú nem tudja mint ember, de mint Isten tudja. Épen így van a gyóntató pappal is, ki tanúbizonyságképen kérdeztetvén, szinte mondhatná, hogy nem tudja a gyónásban hallottakat, mivel nem tudja mint tanú. Így kell a birónak is lelkiösmeretét értesítnie azokban, mik saját személyére tartoznak, azokhoz képest, mik a köz biráskodásban tudathatók.

3. §. Ezekhez még kettőt adok : első az, hogy ha legfőbb bíró az, mint a pápa és a császár, vagy más, kit nem köteleznek a törvények, akkor a valóságot kell követnie. Ha pedig alsóbb bíró, tartozik a felhozottak és bebizonyítottak szerint lelkiösmérete ellen is itélni; nem is vétkezik akkor, mivel annak cselekvésére törvény tekintete által köteleztetik.

4. §. Második az, hogy ha a bíró itélőszékben ül, és történetesen valaki előtte valami vétket tesz : akkor azt mindjárt megbüntetheti, mintha tanúk által bizonyíttatnék be. Mert jobban lehet valamit bebizonyítani magával a tettel, mint tanúk által. Ha pedig itélőszékben nem ül, akkor másként van a dolog. Mivel ha a bíró a törvényház, vagy saját háza ablakából lát valakit, hogy mást meggyilkol; és mivel ezen gyilkosság vagy nem adatik fel a biróságnak, vagy feladatván be nem bizonyíttatik, a biró a gyilkost kinzás*) alá akarná magától vetni, hogy az igazság annak vallomása által kinyomoztassék : azt bizonyára nem teheti. Mert arra, hogy a vádlott kinpadra vonassék, csupán a biró tudomása nem elég, minthogy ő azt nem ugy tudja mint bíró, hanem mint magános személy; s tanúbizony-

*) III. r. 20 és 32. cz.

sága sem érvényes e részben; minthogy azonegy ügyben nem lehet senki tanú és biró. Máskép kell tehát értesíttetnie: vagy tanúk vagy más bizonyítványok által, hogy a bűnöst kinzás alá vonhassa.

5. §. Kétség van a törvényszolgákra és végrehajtókra nézve is, kik tudják, hogy a tanúk hamisan esküdtek, vagy a biró hamisan itélt, mégis kényszeríttetnek a biró által, hogy az ártatlant öljék meg, vagy máskép büntessék. A honnan a hittudósok közönségesen úgy vélekszenek, hogy azoknak nem kell engedelmeskedniök, ha azt bizonyosan tudják; kell pedig, ha kétségeskednek; mivel akkor nekik az engedelmesség mentségül szolgál. Azért Szent Tamás szerint, ha az itélet türhetetlen tévedést és igaztalanságot foglal magában, nem tartoznak engedelmeskedni, különben kimentetnének a bakók, kik a vértanúkat megölték. Ha pedig nem annyira szembetünő igaztalanságot foglal magában, akkor nem vétkeznek a végrehajtással; mert az elöljáró itéletét nem vizsgálhatják; nem is ők vesztik el az ártatlant, hanem a bíró, kinek szolgálatot tesznek.

ELSŐ RÉSZ.

1. Czím.

Nemes Magyarország jogainak és szokásainak hármas felosztásáról általában.

Elvégezvén Isten segítségével a nevezeteseket, melyek e munka bevezetésére előbocsátandókul látszatának : most már következik, hogy különösen e nemes Magyarország szokásairól értekezzünk.

1. §. Minthogy tehát a jogbeli minden szokás, melylyel élünk, vagy személyekre, vagy dolgokra, vagy a törvénykezésekre tartozik; bizonyos pedig, hogy minden jog a személyek tekintetéből származott : azért illőnek látszik, a személyek jogán kezdeni a fölvett tárgyat, és az után a szokásos jog többi két részéről értekezni (nem mindig rendiben ugyan, hanem néha renden kivül is, a mint a törvényszékeken előforduló dolgok sora következik *) és mivoltjuk kivánja; és e szerint jelen munkámat három részre osztani jónak láttam.

2. §. Ugyanis : első részében szólok azokról, mik a személyekre tartoznak, tudniillik nemességünk eredetéről és szabadságáról; a jószágok és birtoki jogok szerzéséről, kormányzásáról, elosztásáról, eladásáról, idegenítéséről, cseréléséről, idősitéséről, zálogitá-

*) A Corpus Jurisban ; ‚scilicet', az eredetiben : ‚sequitur'.

sáról, a határjárásról, leányi negyedjogok és hitbérek kiadásáról, s az ingó és ingatlan javak becsüjéről.

3. §. Második részében pedig, a most említett jószágok s birtoki jogok és egyéb tárgyak végett indítandó dolgok és ügyek pereiről, s végrehajtásaikról, és az azok iránt hozandó itéletek sorairól.

4. §. Végre: munkámnak harmadik és utolsó részében fölebbvitel utján az ország minden megyéiből, és Horvát- s Tótországból és Erdélyből s a szent székekről a királyi törvényszékre fölviendő s átküldendő ügyek és törvénykezések rendéről s módjáról. Úgy szintén a szabad városok törvényeiről, s a büntető perekről, és azoknak elitéléséről, s az előbb mondott tárgyakhoz mindig megkivántató és szükséges tárgyak- és dolgokról a maga rendén értekezendem.

AZ ORSZÁG JOGAINAK ÉS SZOKÁSAINAK ELSŐ RÉSZÉRŐL KÜLÖNÖSEN, ÉS ELŐSZÖR.

2. Czím.

Hogy mind az egyházi mind a világi személyek ugyanazon egy szabadsággal élnek.

Tudni kell főképen, hogy azon személyek közől, kiknek jogairól és szokásairól most szó van, némelyek lelkiek vagyis egyháziak, mások pedig világiak.

1. §. És ámbár a lelki személyek (kik által Urunk s Megváltónk az emberi üdvösséget rendelte *) kiszolgáltattatni) a világi személyeknél méltóbbakul tekintetnek **): mindazáltal e Magyarországnak minden főpap, egyház-igazgató, zászlós és többi országnagy urai s nemesei, és főrendei, nemességök s világi javaikra nézve, ugyanazon egy szabadsági, kivételi s mentességi előjoggal élnek; nincs is valamely urnak nagyobb, vagy valamelyik nemesnek kisebb szabadsága. Innen azonegy törvénynyel és szokással, s azonegy törvénykezési eljárással élnek a törvényszékeken, csupán a díjak mennyiségére különböznek ***).

2. §. Mert a főpap és zászlós urak száz, a nemesek pedig ötven gírát kapnak díjul, a mint alább

---

*) A Corpus Jurisban: „voluit", az eredetiben: „instituit."

**) Sz. István I. 3. 1687 . 10.

***) Az eredetiben : „quantitate variantur", a Corpus Jurisban : „quantitas variatur".

világosabban meg fog mondatni *). És ez is nem szabadságukra nézve, hanem méltóságuk- s hivataluknál fogva; a főpapok tudniillik papi méltóságukhoz képest, a zászlósok pedig hivataluk tekintetéből, melyet viselnek **), s melyre a fejedelemtől magasztaltatnak.

3. §. A honnét a királyhoz is közelebb állnak vagy ülnek, s a tanácsban először emelnek szót; elsőbbek a köz ügy ***) előmozditásában, és haza védelmezésében a többi nemeseknél, s méltóságuk- és hivataluknál fogvást méltán fölebbvalók ****).

3. Czím.

Nemességünk eredetéről. És mikép adatott át fejedelmünknek az országlás.

Ámbár nem történetirást szerkeszteni, hanem ezen ország szokásait és saját s jóváhagyott törvényeit volt szándékom irni; minthogy azonban valamennyi főpap- és zászlós urakat s nemeseket ugyanazon egy kivételi és szabadsági előjoggal élőknek mondottam, s különben is kétkedni szoktak némelyek, honnan veszi eredetét nemességünk (melyből a zászlósság és minden egyéb főuraság szokott származni), és hogy kik értetnek az ország valóságos nemesei alatt: ugyanezért a nemesség származását s kezdetét szándékom röviden előadni.

1. §. A hol tudni kell, hogy ámbár a tudósok köz véleménye szerént: nemes az, kit saját erénye nemesít; de a mennyiben a mi czélunkat illeti, úgy tartják, hogy a nemesség, mely többnyire szabadok neve alatt is értetik, először a hunnok vagy magyarok kö-

---

*) I. r. 94. cz. II. r. 32, 70. cz. 1723 : 57.
**) I. r. 94. cz. 1687 : 10.
***) Az eredetiben : „in rempublicam", a Corpus Jurisban : „rempublicam".
****) 1675 : 7. 1723 : 11.

zött, Scythiából Pannoniába jöttük után, mely most változtatott névvel az azt lakó magyaroktól Magyarországnak neveztetik, ily módon származott:

2. §. Midőn a Scythiából kijött hunnok, nőikkel, fiaik- s leányaikkal, és egész nemzetségökkel együtt, több tartományokat bejártak s barangoltak, kapitányokat rendelvén, s ezenkivül a perlekedők ügyeinek elintézésére, a tolvajok, rablók s más gonosztevők megbüntetésére, köz akarattal egy kormányzót választván és állapítván, mindnyájuknak közértelme s végzése szerint határoztatott: hogy midőn a közönséget egyenlően illető némely dolgok fordulnak elé, vagy a hadsereg köz felkelésére lenne szükség, akkor vérrel festett tőr vagy kard hordatnék a hunnusok táborában s lakjaik körül, és hirdető szó következnék, mondván: Isten szava s az egész közönség parancsa, hogy kiki ezen s ezen helyen (megnevezvén a helyet) fegyveresen, vagy a hogyan lehet, a közönség tanácsa s egyszersmind parancsa meghallására jelenjen meg.

3. §. E szokás a magyarok között Gyéza vezérnek, tudnillik a magyarok első királya sz. István dicső fejedelmünk s apostolunk atyjának idejéig sértetlenül megtartatott. Mely a hunnok közöl sokakat örökös parasztságba vetett.

4. §. Mert az volt határozva s végezve, hogy az ily parancs áthágói, hacsak elégséges mentséget nem adnak elé, késsel ketté vágassanak, vagy közönséges és örök szolgaságra vettessenek.

5. §. E végzés (mint imént mondtuk) igen sok magyart paraszti állapotra juttatott. Mert ugyanazon egy nemzetségből, tudniillik Hunnortól és Magortól származván mindnyájan, másképp nem lehetett volna, hogy ez úr, amaz szolga, ez nemes, amaz nemetlen és paraszt legyen.

6. §. Miután pedig a magyarok a Szent-Lélek kegyelmének ihlettéből, az igazság ismeretére és a

közönséges keresztyén hit vallására szent királyunk munkálkodása által eljutottak, és ezt önként királynak választották, s meg is koronázták: a nemesítésnek, s következésképen a birtok-adományozásnak, melylyel a nemesek diszesíttetnek, s a nemetlenektől megkülönböztettetnek, minden tehetősége s teljes hatalma ezen ország sz. koronája hatóságára, következésképen fejedelmünkre és királyunkra, a községtől és község hatalmából az uralkodással és országlással együtt átruháztatott. A kitől már most minden nemesség eredete, mintegy kölcsönös átruházásból s viszonyos összeköttetésből oly kölcsönösen függ mindenha, hogy el nem választathatik, s egyik a másik nélkül nem létezhetik.

7. §. Mert a fejedelem is csak nemesek által választatik *), a nemes is csak fejedelem által tétetik **) s diszesíttetik nemesi méltósággal.

4. Czím.

Hogy a valóságos nemesség katonai szolgálatok és egyéb erények által szereztetik, és birtoki adománynyal erősíttetik meg.

A valóságos nemesség tehát katonai élet s tudomány és egyéb lelki és testi tulajdonok s erények által szereztetik. Mert ha fejedelmünk akármely állapotú embert, jeles tettei- és szolgálatiért, várral, vagy várossal, faluval, vagy más birtoki joggal megajándékoz, az, a fejedelemnek ily adománya által (a törvényes igtatás reá következtével ***), azonnal valóságos nemessé tétetik, és a paraszt állapotnak minden igája alól kivétetik ****).

1. §. És azután az ily adományos szabadságot a mieink nemességnek hívják. A honnan az ily nemesek

*) 1547 : 5. 1687 : 2. 1715 : 1, 2, 3.
**) 1606 : 14.
***) I : 32.
****) 1630 : 30.

fiai méltán örökösöknek és szabadok gyermekeinek neveztetnek. És az ily nemesek, a legközelebb említett bizonyos részesülés és összeköttetés által a szent korona tagjaiul tartatnak; és senkinek másnak nincsenek alávetve, csak törvényesen megkoronázott fejedelmök hatalmának.

5. Czím.

Hogy kiki szolgálatival szerzett javairól szabadon rendelkezhetik.

Az ily birtoki jog pedig, mely katonai szolgálatok által szereztetett, a törvénytudóknál hadi szerzeménynek, a mit pedig valaki tudomány vagy tanultság által szerzett, polgári szerzeménynek neveztetik. Mondatik pedig szerzeménynek, mintegy saját vagy magán vagyonnak azért, mivel azzal a fiúnak szabad azt tennie, a mit akar, az atya akaratja ellen is, és viszont.

1. §. És innét vette eredetét s alapját azon dicséretes régi s hajdan óta jóváhagyott szokásunk, hogy tudniillik, minden zászlós és országnagy úr és nemes, a tulajdon fáradságai, szolgálati és erényei által akármikép szerzett és talált valamennyi vagyonai-, jószágai-, és birtoki jogairól, atyjával, vagy rokonaival tett osztály előtt, szabadon (mint akar) rendelkezhetik mindenkor, a mint alább a testvérek közti osztály sorában világosabban elő fog adatni *).

6. Czím.

Hogy nemesek birtoki adomány nélkül is tétetnek, és hogy a nemesség bebizonyítására törvény előtt nem szükséges a nemesi czímer.

Tudni kell továbbá, hogy valóságos nemesek máskép is, és birtoki jogok adományozása nélkül lesznek és tétetnek, midőn tudniillik fejedelmünk akármely köznépi állapotú embereket a parasztság és nemtelenség

*) I. r. 53, 57. cz.

szolgaságától elkülönítvén és kivevén, az ország valóságos nemeseinek rendébe, társulatába és számába soroz és igtat. Az ilyenek birtoki adományozás nélkül is valóságos nemesekül tartatnak. Mely mindkét módon tett nemesek s azoknak a fiúágon törvényesen származó minden örököseik (bár nemesi czímereik, vagy czímerek alakjai- s adásáról leveleik nincsenek is) mégis mindenkor valóságos nemesekül tekintetnek.

1. §. Mert a fejedelemtől valakinek adott czímer nem okvetlenül szükséges a nemességre, hanem annak csak jobb voltára szolgál. Mivel czímer egyszerü adományozása nem nemesít senkit; minthogy a polgárok s köz-népi emberek közől is soknak van fejedelemtől ajándékozott czímere, de ez által még sem számíttatik a nemesek közé.

2. §. A nemesség bizonyítására tehát nem kivántatik a törvény előtt a nemesi czímer előmutatása, hanem csupán az adomány- vagy igtató-leveleket, mellyek a birtoki adományozás kifejezésével adattak ki, szükséges előmutatni; sőt azok nem-létiben, csupán a leányi negyed kiadásáról készített nyugtató levél is (csak hogy ez a királyi jogok elévülési idejét már meghaladta légyen) elégséges az ily nemesség megbizonyítására.

3. §. Mert leányi negyedek csak szerzeményes birtoki jogokból fizettetnek.

4. §. A vételbeli jogokból pedig nem leányi negyedek, hanem illető részek adatnak a zászlósok, országnagyok s nemesek leányainak.

7. Czím.

Hogy a nemes atyától, és nemetlen anyától nemzettek valóságos nemesekül tartatnak, de nem viszont.

Továbbá azok, kik csak nemes anyától és paraszt atyától származtak, valóságos nemeseknek nem mon-

datnak; hacsak talán a némber a király által az atyai jogok valóságos örökösévé (mindazáltal a törvényes örökösök jogsérelme nélkül) nem fiúsíttatott és tétetett.

1. §. Mert e szerint még nemetlen atyától származott fiai is (minthogy a fiúsítás, adománynak és birtoki jogok adományozásának erejével és természetével bír, s azt képviseli) valóságos nemesekül tartatnak.

2. §. Ellenben pedig a nemes atyától és nemetlen anyától nemzett gyermekek igaz és valóságos nemesekül tekintetnek.

3. §. Mert atya a nemző, az anya pedig csak a nemzés alakját adja meg.

4. §. Mikép lehet s miképen kell pedig történnie az említett fiúsításnak, azt alább találod megirva *).

8. Czím.

Hogy örökbe fogadás által is lesznek s tétetnek nemesek.

Továbbá lesznek még más módon is nemesek: örökbe fogadás által; midőn tudnillik valaki az urak vagy nemesek közöl valamely parasztot vagy nemetlent fiává fogad **), s javainak törvény- és vérszerénti örökösévé rendel, és az ily örökbe fogadáshoz királyi megegyezés járul, végre pedig a jószágokba a törvényes igtatás is következik (mivel az örökbe fogadás, szintúgy mint a fiúsítás a királyi megegyezés által adomány erejével bír): azon nemetlen és fiai valóságos nemesekül tartatnak.

9. Czím.

A nemeseknek négy kiváltságos és fő szabadságairól.

Ámbár pedig a nemeseknek a fejedelmek kiváltságlevelei s rendeletei által kifejtett sok szabadságaik

---

*) I. r. 17, 50. cz.
**) I. r. 66. cz.

vannak: mindazáltal négy tartatik főnek, melyeket ide igtattam.

1. §. Első tehát az, hogy azok, hacsak előbb *) idézve, vagy perbe híva, s törvénykezési rend utján marasztalva nincsenek, személyökben bárkinek folyamodására, vagy vádjaira, vagy kérelmére, sehol és senki által le nem tartóztattathatnak **).

2. §. Megtöretik mindazáltal e szabadság a bünvádi ügyekben ***) és tettekben, úgymint: szántszándékos gyilkosságban, faluk felgyujtásában, tolvajlásban, és rablásban vagy haramiaságban, és erőszakos paráznaságban is; melyekben a nemesség díszét, czímét és szabadságát elveszti mindenki. És így az ilyen az elkövetett vétek s büntett helyén, paraszt kéz által is szabadon letartóztattathatik mindenkor, és kihágásaihoz képest elitéltethetik s méltán megbüntettethetik.

3. §. Azonban ha a vétek helyéről elfut, s az ellenfelek kezeiből megmenekszik, azután nem máskép, csak idézés vagy perbe hivás által s törvénykezési eljárással kell őt elitélni és marasztalni ****).

4. §. Második szabadság, hogy az egész ország nemesei, senki más hatalma alatt nincsenek, mint (a föntebbiek szerint) a törvényesen megkoronázott fejedelemé alatt, s maga fejedelmünk is valakinek puszta panaszára és suttogására, senkit közülök, törvény utján kivül, s a másik felet meg nem hallgatva, személyében vagy vagyonában, rendes hatalmánál fogvást meg nem háboríthat *****).

---

*) Az eredetiben levő „primum" hiányzik a Corpus Jurisban.

**) II. And. 2. 1723 : 3, 5.

***) Sz. István II. k. 51. fejezet : 1715 : 7. 1723 : 5 1601 : 14. 1598 : 31. 1622 : 65. 1462 : 2. 1435 : 6. 1687 : 14. 1625 : 13. 1655 : 38.

****) III. r. 32. 1659 : 16.

*****) 1723 : 5.

5. §. Harmadik az, hogy törvényes jogaikkal, s földbirtokaik határin belől fekvő minden jövedelmeikkel, tetszésök szerint mindenkor szabadon élhetnek, és minden föltételes szolgaságtól, és adalékok s gyüjtelmek, adó, vám és harminczad fizetésétől egészen mentesek s kivétetvék, csupán az ország védelmére katonáskodni tartoznak *).

6. §. Negyedik (hogy a többit ne említsem) és utolsó, az, hogy ha királyaink s fejedelmeink valamellyike, néhai Második, mellék névvel Jéruzsálemi András király úr, fenséges fejedelem közönséges végzeményében (melynek megtartására minden magyar király, mielött a szent koronával feje megkoronáztatik, hitet szokott letenni) nyilvánított s kifejezett nemesi szabadságuk ellen valamit tenni merénylene, akkor minden hűtlenség vétke nélkül szabadságuk van annak ellenszegülni s ellenmondani mindenha **).

7. §. A nemesek alatt pedig e helyen átalában minden főpap és zászlós urakat s a többi országnagyokat és az országnak más főrendeit értsed, kik (a mint elöbb mondatott) mindenkor egy s ugyanazon szabadság kiváltságával ékesítvék ***).

10. Czím.

*Hogy fejedelmünk minden uraknak, minden zászlósoknak ****) és ország nemeseinek igaz és törvényes örököse.*

Mivel föntebb mondatott, hogy minden nemesség-, és birtok-adományozási teljes hatalom fejedelmünknek adatott át: azért meg kell jegyezni, hogy fejedelmünk minden uraknak, zászlósoknak és országnagyok-

*) Andr. 7. 1715 : 8. 1557 : 16. 1723 : 14, 92.

**) 1687 : 4.

***) II. Andr. 3. 1492 : 50. 1563 : 70. 1613 : 4. 1729 : 45. 1618 : 59. 1574 : 37. 1351 : 6. 1498 : 39. 1595 : 27. II. Andr. 15, 22.

****) Az eredetiben: cunctorum dominorum, baronum omnium.

nak, s az ország más nemeseinek, és birtokos embereinek azon esetben, ha valaki azok közöl örökösök s maradékok nélkül hal ki, igaz és törvényes örököse.

1. §. Mert minden javaik s birtoki jogaik, a fönt említett átruházás erejénél fogva, Magyarország szent koronájától függenek eredetileg, s mindig arra néznek és szállanak törvényes birtokosuk magvaszakadtával.

2. §. Innét rögzött meg azon rég jóváhagyott szokás, hogy egyes és magános személy, nem lévén semmi igaz és törvényes örököse, birtoki jogairól, királyi megegyezés nélkül örök joggal semmikép sem rendelkezhetik. Sőt azokat zálogczímmel sem vallhatja be *) a köz becsün felül **), a mint ez alább a maga helyén bővebben előadatik.

3. §. Ezenkivül minden főpap uraknak, és egyházi férfiaknak is fejedelmünk igaz és törvényes örököse; nem ugyan a jószágok- és birtoki jogoknak az egyháztóli elvevése és szakítására nézve, hanem (megürülvén a főpapi székek, és egyházi igazgatóságok) azoknak az egyházzal együtti kormányzás végetti adományozására nézve; fenmaradván az érsekségek és püspökségek iránt a megerősítési jog, mely csak a szentséges római egyház hatósága alá tartozik.

11. Czím.

Hogy a pápa az egyházi javadalmak adományozására nézve ez országban semmi hatóságot nem tartott meg, a megerősítési hatalmon kivül.

Tudni kell pedig, hogy ámbár a pápa, vagy a legfőbb pap mindkét, tudniillik világi és lelki hatósággal bir: mindazáltal ez országban az ideiglen megüresűlt egyházi javadalmak adományozására nézve semmi hatóságot nem gyakorol, a megerősitési hatalmon kivül. És ezt négy okból:

*) 1625 : 53. 1635 : 90. 1647 : 125. 1655 : 52.
**) I. r. 60, 64, 65. cz.

1. §. Először az egyházak alapítása tekintetiből; mivel Magyarország királyai maguk levén minden egyházak, püspökségek, apátságok és prépostságok alapítóji ez országban, ezen alapítás által minden pártfogási, kinevezési, választási, és javadalom-adományozási hatalmat magoknak szereztek, és tulajdonítottak. Mely okból, tudniillik a pártfogási jog tekintetéből, az egyházi javadalmak adományozása ez országban mindenkor királyainkat illeti.

2. §. Másodszor a keresztyénség fölvétele tekintetéből; mivel a magyarok nem apostoli hitszónoklat vagyis apostoloké által (kik főnökének tisztét s személyét e földön a pápa viseli), hanem saját királyuknak, tudniillik szent István királynak (kiröl föntebb is emlékeztem) intézkedése által tértek a közönséges keresztyén hitre, ki legelőször alapított püspökségeket, apátságokat, és prépostságokat ez országban, és mind ezen egyházak főpapságait és javadalmait a pápa megegyezéséből ő maga osztogatta a kiknek akarta (azonban, alkalmasoknak, és jámborság erényivel ékeskedőknek). A mint az egyház róla ünnepélyesen énekli: „Ez (tudniillik szent István) Salamonként templomokat épít, ajándékokkal gazdagitja azokat, gyöngyökkel s koronákkal ékesíti a kereszteket és oltárokat". Továbbá még ekképen: „ezeknek igazgatására főpapokká tudós, igazságos, hív és jámbor férfiakat teszen, a hívek megerősitésére. Igy a neki adott kincset Istennek kétszeresen visszaadván, az öröktől fogva neki készített királyi székbe lép". Ime világosan leiratik, hogy ő, és nem más valaki tett az ő általa épitett és ajándékokkal gazdagított egyházak igazgatására igazságos és hív főpapokat, a mint ez, életrajzából, s az egyházak alapítása- és megajándékozásáról készített több oklevelekből is világosan kitetszik. Ugyanazt több római s egyházi jogmagyarázók is könyveikbe leírva közzé tették.

3. §. Innét királynak és apostolnak méltán is

neveztetett, mivel hitszónoklása s jó cselekedetek és példaadás által e földön apostolok tisztében járt el. És azért méltán is megérdemlette, hogy czímerül a pápa ajándékozásából két keresztje legyen szentsége jeléül, hogy tudnillik királynak és apostolnak igazságosan mondatnék. Innen az ő idejétől fogva a magyar nemzet kettős keresztet szokott czímerül tartani és viselni. Mert, a négy folyamot, ugymint az Isztert vagyis Dunát, Tiszát, Szávát, és Drávát, ábrázoló czímert, Pannoniától (melyet most magyarok birnak s laknak) tulajdonította el magának.

4. §. Harmadszor törvényes elévülés tekintetiből; minthogy Magyarország királyai, szent István királyunk uralkodásának ideje óta, ki az Úr megtestesülésének ezeregyedik évében kenetett föl, s koronáztatott szerencsésen a magyar nemzet királyává, jelen időkig több mint ötszáz éven át mindenkor valóságos és békés gyakorlatában és birtokában levén az ily egyházi javadalmak adományozásának, az egyházi, s még az apostoli szentszéki jogok elévülési idejét is több ízben régen túlhaladták.

5. §. Negyedszer; mivel az országnak e szabadsága a javadalmak adományozására nézve, hajdan Zsigmond császár és király urunk idejében, ezen ország többféle szabadságaival együtt, a constantiai közönséges és híres egyházi gyülésen (hol több egyházi személyeken és sok keresztyén fejdelmeken kivül, harminczkét bíboros volt jelen), eskü szentségével is megerősíttetett, a mint az arról szóló bullában nyilván foglaltatik.

6. §. Ezen egyházi gyülés pedig (hogy igen röviden érintsem) négy évig tartott, mert ezer négyszáz tizennegyedik esztendőben kezdődött. Mely gyülésen végre ezer négyszáz tizenhetedik esztendőben, Ottó pápa, ki ötödik Mártonnak neveztetett, lőn megválasztva. Azután pedig következő évben, tudniillik ezer négy-

száz tizen-nyolczban, ugyanazon gyülés, Márton pápának és említett Zsigmond császárnak parancsából szétoszlott. És ugyanazon gyülésen huszonharmadik János (ámbár könytelen) a pápaságról lemondott. Gergely pedig önként letette és leköszönt. De Benedek ellenszegülvén, és engedni nem akarván, gyülési végzés altol megrovatott, és a pápaságtól megfosztatott. Ugyanazon gyülésen Huss János és tanítványtársa prágai Hieronymus eretnekek megégettettek és hamuvá tétettek *). Azon szakadás pedig, melynek eltörlésére s rontására amaz egyházi gyülés (a szent Lélek indításából) egybegyüjtetett s tartatott vala, harminczkilencz évig tartott. Mely is Zsigmond császár munkálkodása által végre eltöröltetett, s az Isten egyházának óhajtott békéje és csendessége szerencsésen visszaállíttatott.

12. Czím.

Hogy minden főpap urak és egyházi személyek királyunk iránt hűségi hódolatra köteleztetnek. És hogy a világi javakra nézve világi birák előtt tartoznak törvényt állani.

Minthogy tehát az egyházi javadalmak adományozása az Isten egyházaihoz tartozó javakkal és birtoki jogokkal együtt fejdelmünket és királyunkat illeti: azért minden egyházi férfiak, akármely rendü-, rangus méltóságuak, kik e Magyarországban várakat, kastélyokat, erősségeket, kulcsos és mezővárosokat, falukat, helységeket és pusztákat, vagy akármi más birtoki jogokat kormányoznak, és birnak, nem állván ellent méltósági és kivételi előjoguk s szabadságuk, ezen nemes Magyarország törvényesen megkoronázott királya s fejdelme iránt, épen úgy mint ugyanazon ország világi személyei, a hűségi hódolásra mindenkor köteleztetnek. **)

*) 1523: 54. 1525: 4. I. r. 14. cz. Mátyás I: 2. Ulászló II: 4.

**) II. r. 44. 54. cz.

1. §. És az ily világi javakra nézve, melyeket birnak, akármely hatalmaskodási tettek, és más onnét származó dolgok iránt, az ország minden rendes birái elébe, ellenfeleik által, ha volnának, szabadon perbe idéztethetnek s vonathatnak; kik előtt más világiak módja szerént felelni s törvényt állani tartoznak. *)

13. Czím.

A királyi adományokról s azoknak fajairól általában.

Minthogy egész Magyarországnak s a hozzá kapcsolt országoknak és alája vetett részeknek minden főpap, zászlós, országnagy urai és nemesei s főrendei, akármely rendü, állásu-, méltóságu- és jelességüek legyenek, valamennyi birtoki jogaikat Magyarország fönséges királyainak adományaiból birják: legelőször is tehát a királyi adományokról, s azoknak fajairól kell szólani általában.

1. §. A hol tudni kell, hogy a királyi adomány kétféle, tudniillik tiszta és vegyes.

2. §. A tiszta adomány, az ország szent koronája hatóságára törvényesen szállott birtoki jogoknak a fejedelem által valaki részére, szolgálatokért vagy jeles erényekért történt örökös ajándékozása.

3. §. Vegyes adománynak mondatik pedig az, mely a szolgálaton felül, valamely pénzbeli summát is foglal magában, és az ilyen, szokott szóval beiratnak neveztetik.

4. §. Mert a királyi felségnek (e Magyarország szent koronája föntebb említett hatóságánál fogva) minden meghaltnak és mag vagy örökösök nélkül kimultnak valamennyi birtoki javaira nézve mindenkor teljes hatalma vagyon szabadon (a mint akarja) rendelkez-

*) II. r. 48, 49. — 1647. 16.

ni, tudniillik magának megtartani, vagy másnak, kinek inkább akarja, ajándékozni, vagy beirni. *)

5. §. És hogy az istentelen embereknek elkövetett gonoszsága büntetlen ne maradjon, s a nemesség és parasztság egyenlő becsünek ne tartassék; viszont, hogy a hüség s hütlenség egyenlő jutalmat ne nyerjen: a hütlenek féketlensége s lázadásának megtörésére tehát, s az istentelen s gonosz emberek vakmerősége elnyomására, eleink, mind a törvény szigorúsága úgy hozván magával, mind a köztársaság haszna ugy kivánván, közönséges végzeménynél fogva határozták és megállapították **): hogy nemcsak némely magvaszakadtak birtoki jogai (mint föntebb mondatott), hanem ezen ország köz állodalma ellen, s ez által a királyi felség méltósága megvetésére konokul feltámadókéi, és másokat törvénytelenül, szántszándékkal s vakmerően háborgatókéi is (még éltökben is) Magyarország szent koronájára, következőleg királyi adományozásra szálljanak; hogy az istentelenek megbüntetésének példája által némelyek elrettentessenek, mások pedig a hüség munkáinak gyakorlására s végrehajtására, kiknek talán az ilyenek jószágai adományoztattak, hathatósban buzdittassanak.

14. Czím.

A hütlenségi vétket szülő esetekről.

Ezek tehát azon esetek, és hivatnak hütlenség vétkeinek ***), melyekben a királyi felség, némelyek jószágait, még éltökben, a kinek akarja, törvényesen és szabadon ajándékozhatja ****):

1. §. Első a felségsértés vétke; ha tudniillik vala-

*) 1599 : 31. 1608 : 17. 1630 : 31. 1659 : 75.
**) 1715 : 7. 9.
***) 1723 : 9, 10, 11, 12.
****) 1715 : 9.

ki fejedelmünk személyére istentelen kezeket vet, vagy az ő élete ellen fegyverrel avagy méreggel törekedik, vagy azon falak közé avagy házba, hol a fejedelem tartózkodik, erőszakosan beront. *)

2. §. Második eset az, ha valaki nyilvánosan a királynak és koronának köz állodalma ellen támad és szegül; e támadás azonban ugy értendő, hogy igazságos önvédelmezéssel nem szül hűtlenségi vétket.

3. §. Továbbá: ki hamis levelet készít **), vagy a törvény előtt hamis levelet használ nyilvánosan, vagy ki hamis pecsétet metsz vagy használ.

4. §. Továbbá: az álpénz-verők, vagy azokat tudva és nyilván nagy mennyiségben használók.

5. §. Továbbá: a bezárólag negyed-ízigleni atyafiak s vérrokonok gyilkosai, vagy megsebesítői. Ugy szintén az atya-, nő-, és férj-gyilkosok ***). A nő- és férjgyilkosságot azonban ugy értsed, ha az, a törvényes eljáráson kivül és igazságtalanul követtetett el.

6. §. Továbbá: a bezárólag negyed ízigleni nőrokonokat szeplősítők. Vagy a mostoha anyákon erőszaktevők, vérfertőzők, midőn nyilvánságosan elmarasztaltatnak vagy számüzetnek.

7. §. Továbbá: a faluk és birtokok nyilvános gyújtogatói.

8. §. Továbbá: az ország belső állodalmának háborítása végett külföldi rablók vagy zsoldosok behozói.

9. §. Továbbá: a köz biztositéki vagy szabad menedéki levelek megsértői, midőn nyilván elmarasztaltatnak.

10. §. Továbbá: a tulajdon urok várainak feladói, ugy szintén akármely országlakos várainak,

---

*) 1715: 7. 1723: 5, 9. Sz. István II. 51. 1715: 49.

**) II. r. 16. cz.

***) Az eredetiben „mariticidae", a corpus jurisban „matricidae".

kastélyainak, vagy más erősségeinek ostromlói, elfoglalói vagy eltulajdonítói, midőn nyilván elmarasztaltatnak.

11. §. Továbbá: az ország rendes biráinak s törvényszékeken képviselőiknek megölői, befogói, megverői, vagy sebesítői.

12. §. Továbbá: azon perlekedők vagy törvénykezők megölői, kik a királyi felséghez, vagy a nyolczados, vagy a rövid itélőszékekre, vagy valamely megye törvényszékére, avagy akármely más törvénykezési helyekre, ügyeik előmozdítása végett utaznak, vagy királyi meghivó-levélnél fogva tartandó országos és közönséges gyülésre *) jönnek s mennek.

13. §. Továbbá: a királyi embereknek, és a káptalan vagy konvent valamely törvényes végrehajtásban eljáró bizonyságtevőinek megölői, sebesítői, vagy megverői **).

14. §. Továbbá: a nyilvános eretnekek, tudniillik kárhoztatott eretnekséghez ragaszkodók.

15. §. Továbbá: tagok csonkítói, és szemek kivájói; a bánokon, vajdákon és más véghelyi hivatalnokokon kivül.

16. §. Továbbá: az ország végvárainak elvesztői.

17. §. Továbbá: kik a törököknek s más hitetleneknek, tudniillik az ország irigyei- s ellenségeinek fegyvert és eleséget szolgáltatnak.

18. §. Továbbá: azoknak háborgatói, letartóztatói és kirablói, kik kárhoztatott felekezetöket elhagyván, Törökhonból ezen országba menekülnek itt maradólag.

---

*) A Corpus Jurisban: „convocationem," az eredetiben: „conventionem."

**) 1715: 55.

15. Czím.

Hogy a rablók, orvok és gyilkosok javai, királyi adományozás alá nem tartoznak.

Az előadott esetekből tehát következik, hogy az orvoknak, haramiák- vagyis rablóknak s más ilyes fosztogatóknak, úgy szinte a gyilkosoknak, és a nemeseket máskép megsebesítők- vagy megverőknek (az előbb említett esetektől megválva) s azoknak házaira erőszakosan rohanóknak, valamint a mások jószágait és birtoki jogait s határait dúlók- vagy elfoglalóknak javai és birtoki jogai nem szállnak a királyi ügynökre, s a királyi felség adományozása alá sem tartoznak: hanem az olyak csak fejvesztésre, az orvok tudniillik akasztófára, a rablók karóra vagy kerékre, a többiek pedig érdemök szerint pallosra kárhoztatandók s büntetendők.

1. §. Javaik s birtoki jogaik pedig, ha halálra itéltetnek, fiaikra, vagy ezek nem létében vérszerinti rokonaikra *), vagy más **) törvényes utódaikra szállanak ***).

2. §. Ha pedig királyi kegyelem adatott nekik, és az itélet mégis végrehajtatott, akkor birtoki jogaik a birónak és az ellenfélnek kezeiből, kinek kérelmére tudniillik az itélet hozatott, fiaik, rokonaik, vagy más törvényes utódaik által köz-becs-áron visszavétetnek, amint ez az itéletekrőli szakaszokban, a 2-ik részben bővebben előadatik.

---

*) A Corpus Jurisban levő: „in generando efficaces et sufficientes," az eredetiben csak: „generationales."

**) Az eredetiben levő: „alios" hiányzik a Corpus Jurisban.

***) II: 56. – 1486: 55.

16. Czím.

Hogy a hűtlenség vétke és a főbenjáró itélet kétféleképen különböznek egymástól.

Különbség van tehát a hűtlenségi vétek és a főbenjáró itélet között kétféleképen. Először: mivel a hűtlenség vétke által a hívtelen embernek mind feje, mind öröksége vagyis minden javainak és birtoki jogainak örök volta elvész, és az ő részére eső azon birtoki jogok öröklete az ily hűtelennek, vagy hűtlenség vétkébe bonyolult *), keveredett s marasztalt embernek (ha szinte feje vétetnék is) fiai- vagy rokonaira soha többé vissza nem megyen.

1. §. Sőt a jószágháramlást tekintve, az ő származási rende- vagy nemzetségének folytatása, a hűtlenség gyalázata- s megutáltatására, és a szeplőtlen hűség jeles erényének dicséretére, reá nézve örökre idegenné válik. Értsd azonban a már született és nem a születendő gyermekeket. Mert azon gyermekek, kik az atya elmarasztaltatása, vagy hűtlenségi vétekbe bonyolodása után születnek, az atyai jogokban (ha atyjok a királyi kegyelmet és minden javainak birását megnyerte) méltán és helyesen öröködnek.

2. §. Ezen királyi kegyelem azonban a javakbani viszonyos öröködésre nézve a jószág-háramlást illetőleg az ő nemzetségének**) (kivévén az elitélés után születendő fiakat) semmi részben nem használ. Nem is helyezi a királyi kegyelem az előbb született egyéb gyermekeket vagy atyafiakat ezen elitélttel öröködésök előbbeni állapotjába, hacsak a jószágháramlás iránt újra közöttük bevallólevél általi kölcsönös kötés nem következnék, s királyi jóváhagyás nem nyeretnék reá. Mert ily módon s nem máskép éled fel s újul meg az elhunyt és elveszett öröködés.

---

*) Az eredetiben; „inretiti," a Corpus Jurisban: „aspersi."
**) I. r. 49.

3. §. A főbenjáró itélet *) által pedig a jószágok és birtoki jogok tulajdonisága és öröksége nem vész el; hanem, ha valamely elitélt kivégeztetik, akkor minden jószágai s birtoki jogai, fiaira (ha volnának), vagy közelebbi atyjafiaira, vagy más törvényes utódira háramlanak egyenesen.

4. §. Ha pedig királyi kegyelmet nyer, de mégis az itélet az ellenfél által végrehajtatik: akkor azon birtoki jogokat a fiak, vagy atyafiak, vagy más törvényes utódok (mint mondatott) közbecsü mellett, a biró által kitüzendő határidő alatt, magukhoz válthatják.

5. §. Ezenkivül a hütlenség vétke s a főbenjáró itélet között a másik különbség: hogy ha az elitélt ember a hozott és kihirdetett itélet után is (de annak végrehajtása előtt) az ellenféllel megegyez, vagy megegyezhet, akkor annak királyi kegyelemre sincs szüksége, s az elitélt ember javainak és birtoki jogainak uralmába a biró sem avatkozhatik.

6. §. De ha valaki hütlenség vétkébe esik, habár azzal, kit a föntebb mondott esetekben megsértett volt, egészen megegyezett is, annak keresetétől, kinek a királyi felség a javakat és birtoki jogokat valamely hütlenségnél fogva adományozta, magát meg nem óhatja; mert ezen ország szent koronájának hatóságánál fogva, melynek méltósága s tekintete ellen vétett a hütlen, és a királyi felségnek reá következő adományozásánál fogva az ily jószágok s birtoki jogok nyerőjének teljes hatalmu szabadsága van ügyködni, pörlekedni, s azon javakat, a törvény rendét megtartva, magának megszerezni- és elsajátítnia.

---

*) Ulászló I: 74.

17. Czím.

Kik és kiket értünk az örökösök és maradékok alatt? És mely jószágok illetnek csak fiágat, s melyek mindkét ágat.

Egyébiránt minthogy az elkezdett tárgy folytatásától (a hűtlenségnek és főbenjáró itéletnek e helyen szükségképen előforduló magyarázata s megkülönböztetése miatt) eltértem: ugyanazért a királyi adományok nyilvánságosb fejtegetésére visszatérve, és először is azon záradékot: „örökös nélkül elhaltak vagy magvaszakadtak“ magyarázván,

1. §. Meg kell jegyezni, hogy ámbár maradékok neve alatt mindazok értetnek, kiknek atyjok vagy anyjok után törvény szerint öröködniök kell, akár fiak, akár némberek legyenek (a méhben hagyottakat is ide foglalván); magzatok nevezetével pedig a már szülött fiak és leányok, a méhben-hagyottak kizárásával jelentetnek, a mennyiben *) gyermekek neve alatt mind a fiak, mind a leányok, s a fi- és leány-unokák egyaránt foglaltatnak: mindazáltal országunknak régi és jóváhagyott szokásánál fogva, örökösök alatt csupán csak a törvényes fiak értetnek, kikre az atyai örök jogok szoktak szállani.

2. §. Ámbár azon esetben, ha az atyai vagy anyai jószágok és birtoki jogok, mind a két ágat, tudniillik mind a fiakat, mind a leányokat illetik, az örökös nevet a leányok is (jóllehet nem tulajdonképen) viselhetik. A leányok tehát, minthogy nem minden atyai jószágban és jogban részesülnek, helyesen nem örökösöknek, hanem inkább maradékoknak neveztetnek.

3. §. És maradékoknak is, nem ez okon neveztetnek, mintha az atyai jogok közönségesen és mindenkor reájok szállanának, hanem a vérség tovább származása tekintetéből, és azon esetekben, midőn törvényesen részesülnek az atyai vagy anyai javak örökletében.

---

*) A Corpus Jurisban: „autem,“ az eredetiben: „siquidem.“

4. §. Mert némberi jogot szintugy mint férfiúit csak azon birtoki jogok illetnek egyenlően, melyek apai avagy anyai pénzen vásároltattak és szereztettek; ezenkivül valamely megölt nemesnek díjába adattak és köteleztettek; továbbá: negyedjogúl vagyis leányi negyed kiadása és megtéritése fejében örökre oda adattak és átirattak, csakhogy a leányi negyednek ily örök átirása a fivérek vagy egyéb illető öröklők sérelmével ne történjék. Ugy szintén azon birtoki jogok is, melyekben némely leányok, vagy némberek a királyi felség által (azonban a fivérek jogsérelme nélkül) mindkét ágra nézve igaz örökösökké fiúsíttattak.

5. §. Akármikép szerzett minden más birtoki jogok pedig csak fiágat illetnek.

6. §. És mondám jelesen: „apai avagy anyai pénzen vásárlott javak,“ minthogy némely fivérek pénzén szerzett jószágokban és birtoki jogokban a leányoknak vagy némbereknek, tudniillik azok nővéreinek, semmi joguk nem lehet, sem oldalaslag a némberek nem örödödhetnek, vagy valamely részt nem kaphatnak, hanem egyedül az apai jogokból követelhetnek magoknak vagy illető részt az imént megirt esetekben, vagy leányi negyedet *).

7. 8. §§. Mondám továbbá jelesen azt is: „mind a két ágra nézve.“ Mert azon esetben, ha a királyi felség valamely leányt vagy némbert az atyai avagy fivéri jogokban (ha a fivérnek örököse nincs s a fiúsitásban megegyez) valóságos fiörökössé és utóddá egyszerűen tett **), nem igtatván tudniillik a fiúsító-levélbe: „mind két ágat;“ akkor az ily birtoki jogok, a némber halála után csupán csak fiakra (ha volnának), máskép pedig ismét a királyi ügynökségre szállnak; és leányai

*) I: 88. cz.
**) I: 7. és 50. cz.

csupán azokból, az ország szokása szerint kellőképen járó negyedjogaikkal tartoznak megelégedni.

18. Czím.

A szolgálattal szerzett birtoki jogok miért nem illetik a nőágat?

Ha pedig kérdésbe jőne: hogy a szolgálattal szerzett *) jószágok és birtoki jogok miért nem illetik a nőágat? Felelet: azért, mivel e Magyarország az alávetett részekkel együtt, ellenségeknek közibe s torkába van egészen helyezve, mely mindenkor karddal s fegyverrel oltalmaztatik és védelmeztetik; a jószágokat és birtoki jogokat is eleink közönségesen katonai szolgálattal s vérontással szerezték, s most is ugy szokták szerezni. Némberek pedig és leányok fegyverrel katonáskodni s az ellenséggel küzdeni nem szoktak s nem is tudnak; és ez okon nem illetik azon jószágok a leányágat.

19. Czím.

Ellenben a pénzen vett birtoki jogok miért illetnek nőágat szintugy, mint fiágat?

Ellenben ha kérdetik: miért illetik az atyai s anyai pénzen vett birtoki jogok a nőágat szintugy, mint a fiágat (a mint fentebb mondatott)? Mondd: azért, mivel a pénz az ingó javakhoz számíttatik **); az ingó javakból pedig, akár atyaiak, akár anyaiak legyenek, mind a fiak, mind a leányok egyenlő részt kapnak, következőleg az ily pénzen szerzett jószágok- és birtoki jogokból is (mely pénzben tudniillik atyjok vagy anyjok halála után a leányoknak is kellett volna részesülniök) illető rész adatik a leányoknak.

1. §. Ámbár eredetét s alapját meggondolva, minthogy pénzt is igen nagy szolgálattal, munkával, s

---

*) I: 5, 57. cz. 1715: 26.
**) I: r. 102. cz.

néha temérdek vérontással szoktak szerezni s gyüjteni; és minthogy a háborúk terheit s a haza védelmét a némberek vagy leányok személyesen nem viselhetik s nem birhatják el, és igy a vételbeli jószágokból és birtoki jogokból sem érdemelnek örök részt: mindazáltal, hogy minden atyai jószág s vagyon örökletéből egészen kizáratni ne láttassanak, a testvéri szeretet, s a fiaknak jó indulatja, melylyel nővéreik iránt viseltetnek, s isteni törvény szerint is kell viseltetniök, megengedte, hogy a leányoknak velök együtt örökjogu illő részök legyen az említett vételbeli jószágok- és birtoki jogokból; s a hadak terheinek viselését, és a haza védelmezését e részben, férjeikre bizta.

20. Czím.

Vajjon a hütlenség vétke miatt elitéltnek mind a két ágat illető javai, megkegyelmezés után mindenik ágat illetik-e?

Továbbá kérdés: ha valaki a hűtlenség vétkében elmarasztaltatik, kinek jószágai és birtoki jogai mindkét, úgymint fi- és nőágat illettek s követtek volna, és azután az elitélt, fejére és javaira nézve királyi kegyelmet nyer: vajjon a kegyelem után születendő leányok az atyai javakban egyaránt öröködnek-e a fiakkal vagy sem? mivelhogy az előbbeni kiváltságok a hűtlenség vétke által megsemmisültek.

1. §. Felelet: igen, mivel a királyi kegyelem által a hütlennek minden előbbeni kiváltságai örökösire és maradékira (de csak az utána egyenesen és nem oldalaslag következőkre) nézve fölélednek, s visszanyerik előbbi erejöket, következőleg azon javak ismét mind a két ágat illetik.

2. §. Ha csak talán a kegyelemlevélben az iránt nyilvános kivétel nem tétetnék; mert a fejedelem hatalmában áll a kegyelem-adás és a jószágok visszabocsátása.

3. §. A mily módon és a mely föltételek alatt

adja tehát a fejedelem a kegyelmet s bocsátja vissza azon jószágokat: szintén a szerint fog a jószágbani örököddés is következni.

4. §. Az atya elitéltetése előtt született leányokról pedig semmi kérdés nincsen. Mert azok saját részöket atyjok vétke miatt el nem vesztik *), azonban a vele való viszonyos örököddéshez (mint a hűtlenség vétke és a főbenjáró itélet közötti különbség sorában meg volt mondva **) többé nem jutnak.

21. Czím.

A szolgálatokért és egyszersmind pénzért adományzott jószágok mind a két ágat illetik-e?

Kérdés továbbad: ha a királyi felség, avagy valamely úr, vagy nemes, valakinek valamely birtoki jogot, legyen az akár vár, vagy erősség, akár mezőváros, falu, vagy puszta, részint szolgálattételért, vagy pedig jótét- és kedveskedésért, részint pedig az azokróli adomány- vagy bevalló-levélben is kitett bizonyos summa pénzért örökösen ajándékozott és beírt, vajjon az ily birtoki jog mindkét ágat illeti-e, vagy csak a fiágat?

1. §. Azt kell felelni, hogy csak fiágat illet, minthogy a jószágszerzésnél mindenkor annak gyökerét, nem pedig pótlékját vagy ágát kell tekinteni: ugyanezért az olyan jog, a szerzés gyökerénél fogva, örökséginek és nem vételbelinek ***) bizonyíttatik.

2. §. Mindazáltal a leányok, vagy nőágon lévő személyek az ily summa pénzből részt méltán kaphatnak.

3. §. Ha pedig a pénzsumma oly nagy- és nevezetesnek látszik, hogy a most emlitett módon ajándékozott birtoki jog annyit érőnek alig tartathatnék: ak-

*) 1715: 9.
**) I: 16. cz.
***) 1715: 26. I: 17, 19.

koron azon birtoki jog, a birónak és valamely hiteles helynek emberei által, közbecsűnél fogva megbecsülendő, és az ilyetén becsű szerint a leányokat illető pénzbeli rész a fiak által kiadandó.

4. §. Folyomány. A honnét a jószágnyerés gyökeréből következik, hogy ha valamely fivér, saját birtoki részét eladván más fivérnek, a kire származási és öröködési jognál fogva az ilyen rész különben is (az eladó halálával) szállott volna, azon rész leányágat nem illet.

5. §. És e rész alatt egész helységet, és több más hasonló birtoki jogokat is érts.

6. §. Óvakodók legyenek tehát a jószágok szerzői vagy vevői; mert a mint leveleiket szerkesztik, ugy fog történni javaiknak öröklete és háramlása is.

22. Czím.

Az adománylevélnek e záradékáról: „magvaszakadtával.“ Mit kell érteni a magon?

Minthogy azoknak jószágai s birtoki jogai iránt készítendő királyi adománylevelekbe, kik örökösök nélkül halnak ki, ezen záradék: „ennek s ennek magvaszakadtával“ mindig be szokott tétetni s igtattatni: azért ugy vélekednek némelyek, hogy ha a magvaszakadt úr, vagy nemes, leányokat hagyott maga után, akkor az oly adománylevélbe világosan be kell irni és hozzáadni e záradékot: „fiág,“ hogy az adománylevélben bent foglaltassék: „ennek s ennek fiága magvaszakadtával;“ mert máskép az adománylevél nem érvényes, sem az oly jószágok nyerőjének nem használhat, ugy okoskodván s állítván, hogy az (mivel leányai vannak) még nem magvaszakadt.

1. §. A mit nem kell tartani. Mert a ‚mag‘ szó alatt csupán csak a férfiúi vagyis *) fiág, és ném a

*) Az eredetiben: „vel,“ a Corpus Jurisban: „ac.“

leányág értetik. Haszontalan tehát és fölösleges azt oda tenni vagy toldani, a mit különben is a szó ereje magában foglal.

2. §. És ennek oka az: mivel természetesen a férfinak bőségesebb magvából (többnyire) figyermek fogantatik; viszontag pedig a nő magvából némber származik. Méltán mondatik tehát az magvaszakadtnak (ha vannak is leányai) ki fiágban kihalt.

3. §. Innét van, hogy a nemes atyától és nemetlen anyától nemzett fiak igaz nemesekül tartatnak s atyjok nemzetségét és állapotját követik, de viszont, nem; a mint föntebb *) is nyilván megmondtam.

4. §. Ha mindazáltal valakinek jószágai s birtoki jogai mindkét ágat nyilván illetnek **), s mindenik ág kihal; akkor helyesen és alkalmasan beteendő a királyi adománylevélbe: „ennek s ennek mindkét ága magvaszakadtával," hogy e részben a ‚magon' utódi öröklés értessék.

23. Czím.

Meddig tart s idősül el a királyi jog?

Mivel (a mint megmondám) a királyi felség minden magvaszakadt zászlós, országnagy és főrendü uraknak s ország nemeseinek igaz és törvény szerinti örököse gyanánt tekintetik, vannak több urak és nemesek s ország lakosi, tudniillik birtokos emberek, kik a királyi jogokat maguk részére vétkesen tulajdonítván el, tudniillik vagy zálogczimmel, vagy erőtlen, azaz érvénytelen avagy királyi jóváhagyást föltételező bevallással; mégis atyafiúi ***) vagy más utódi- avagy örökösi jogon reájok háramlottaknak költvén, vagy

*) 7. czím.
**) 1715 : 25.
***) Az eredetiben: „necessario;" a Corpus Jurisban: „necessaria."

más nem egyenes úton (leginkább háborús és zavaros időkben) imigy-amugy azoknak uralmába jutván, azokat alattomos hallgatással szokták kormányozni és birni, azt követelvén, hogy ők azon birtoki jogokban hosszú idejű elévülésnél fogva magukat megerősítették s alapították.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a királyi jog, akármely rosz lelkü birtokosok jószágaiban és birtoki jogaiban száz évig tart s kerestethetik ki, ellent nem állván valakinek elévülési *) ellenvetése.

24. Czím.

Mi a királyi jog meghatározólag és mi a birtoki jog?

Királyi jognak mondatik tehát az ország szent koronájának titokban lappangó és létező hatósága azon jószágokra és birtoki jogokra nézve, melyeket valaki, roszlelküleg és királyi helybenhagyás ellenére bitorol.

1. §. A birtoki jog nevezet alatt pedig közönségesen értetnek a várak, kastélyok, erősségek, kulcsos városok, mezővárosok, faluk, birtokok, földek, erdők és puszták.

2. §. A hol tudni kell, hogy a birtok kétféleképen vétetik. Először: valamely ingó vagy ingatlan vagyonnak uralma, használása és kormányzása helyett. És e szerint a birtok, mintegy belépés **) azon vagyonnak használásába és uralmába, melyet valaki valósággal bir és kormányoz.

3. §. Máskép pedig (a czélhoz képest) a birtok nevezet alatt falu jelentetik s értetik, még pedig tulajdonképen szólván; mert a várak-, kastélyok-, kulcsos és mezővárosok- s pusztáknak külön neveik vannak.

4. §. Mindazáltal e helyen a birtoki jog nevezet

*) I: r. 78. cz.

**) A latin nyelvhez alkalmazva hübben: „possessio mintegy pedum positio“.

alatt közönségesen értendők: várak, kastélyok, erősségek, kulcsos városok, mezővárosok, faluk, birtokrészek, földek, rétek, erdők és puszták.

5. §. Pusztának pedig mondjuk azon szántóföldet, melyen előbb emberek szoktak lakni, jelenleg azonban semmi épületek nincsenek rajta, s lakosai sincsenek; mintegy „pusztitásnak" vagyis „ragadománynak kitétetett" szavakból származtatták a régiek, kik a hadban nyert földeket ragadomány név alatt birták.

6. §. Oly nemesi és jobbágyi telket vagy házhelyet is, melyen semmi épület és lakó teljességgel nincsen, hasonlóan pusztának hivunk.

7. §. A várak pedig és kastélyok, erősségek, kulcsos és mezővárosok ismeretesek s magyarázatra nem szorulnak.

8. §. Tartozék nevezet alatt azonban közönségesen értetnek és foglaltatnak mindazok, melyek valamely kulcsos városhoz, mezővároshoz, vagy faluhoz tartoznak; milyenek: a mivelt és miveletlen szántóföldek, mezők, rétek, kaszálók, legelők, gyepek, erdők, cserjék, ligetek, bérczek, völgyek, szőlők, szőlőhegyek, vizek, folyamok, halastavak, halászatok, vizfolyások, malmok és azoknak helyei. És közönségesen minden haszonvételek s jövedelmek, melyek a kulcsos városhoz, vagy mezővároshoz, vagy faluhoz tartoznak.

9. §. Gyakran pedig tartozék neve alatt foglaltatnak valamely várnak minden hatóságai, vagy a várhoz kapcsolt és tartozó, akárhol találtató minden ingatlan jószágok: mint a kulcsos városok, mezővárosok, faluk, birtoki részek és puszták. Ily névvel vagy jelentéssel azonban ritkán élünk, hanem a várhoz tartozó kulcsos városokat, mezővárosokat, falukat, birtokrészeket és pusztákat, ha nem egyenként, legalább közönséges kitétellel meg szoktuk nevezni.

10. §. És ámbár a királyi jog általában csaknem minden birtoki jogokra vitethetik és kiterjesztethetik,

melyek királyi adományozás és ajándékozás alá akármely módon vagy czímen jutnak: mindazáltal ha valamely úr, vagy nemes, hűtlenségi bélyeget maga után vonó esetekben vagy bűnökben vétkezett és hibázott, vagy ha valakinek (közelebb) magva szakad, ennek vagy ezeknek jószágai és birtoki jogai, nem királyi jog nevezete alatt egyszerűen, hanem hűtlenség vétke (megneveztetvén az), vagy pedig *) a kihalt embernek magvaszakadtánál fogva szoktak felkéretni, és gyakran az oly adománylevélbe a királyi jogot is (ha ez azon jószágokban máskép is megvolna) a felkérők be szokták igtatni. Ugyanezért a királyi jognak imént adott leirását nem a királyi jog ily neméről, hanem a királyi jogok eltitkolóira kell érteni és alkalmazni.

25. Czím.

Hogy a jószágokat királyi jogczímmel igazságtalanul felkérők azon jószágok örök becsüjében marasztaltatnak.

Ha tehát valaki, királyi jog név alatt, valamely birtoki jogokat nyert magának, melyeknek békés uralmában valamely úr, vagy nemes régóta **) volt, és ez iránt inditandó perben a törvényes időszakaszok folytában (mert a mai szokás szerint, az ilyen per négy nyolczados törvényszakasz alatt szokott végkép befejeztetni) azon úr vagy nemes bebizonyíthatja, hogy ő azon nyert jószágokat igaz czímmel és jó joggal birta és birja ***): akkor az oly felkérőt azon vétkesen és igazságtalanul nyert birtoki jogok örök becsüjében kell marasztalni és elitélni, melyeknek örökiségét magáévá tenni, bitorlani, és azoktól a törvényes birtokost örökre megfosztani törekedett; hogy hasonló mértékkel mérjenek neki vissza, és oly kárt szenvedjen forbátlatul, milyet másnak akart okozni.

---

*) Az eredetiben levő: „autem“ hiányzik a Corpus Jurisban.
**) Az eredetiben „ab olim“, a Corpus Jurisban „olim“.
***) 1439: 24. 1492: 62. II: 71.

1. §. S ugyanezt kell tartani azokról is, kik az elébb mondott esetekben hütlenség vétkénél fogva valamely birtoki jogokat kérnek fel a királyi felségtől, és az efféle hütlenségi vétket azok ellen, kiknek birtoki jogaik felkérettek, nem képesek bebizonyitni; tudniillik az olyak is a birtoki jogok örök becsüjében, ha a perről lemondani nem akarnak, elmarasztalandók.

2. §. Ámbár sokan ugy vélekednek, hogy azokat csak nyelvváltságban *) kell marasztalni és büntetni, annál fogva tudniillik, hogy az ártatlanokat és büntelenneket a királyi felség elött rosz hírbe hozták.

26. Czím.

Hogy a jószágoknak valaki magvaszakadtánál fogva felkérői semmi teherben nem marasztaltatnak.

Ha pedig valaki valamely meghalálozott- és örökös nélkül kihaltnak magvaszakadtánál fogva jószágokat vagy birtoki jogokat, mint az ország szent koronájára törvényesen szállottakat, a királyi felségtől felkér, és azután az az iránt inditandó per vizsgálata alatt az irásbeli bizonyitványokból az világosodnék ki, hogy azon birtoki jogok nem királyi adományra tartozók, hanem a megholtnak némely nemzetségi fivéreire, vagy nőága tagjaira, vagy más törvényes utódokra háramlottak: akkor a felkérő azért semmi büntetés alá nem vettetik, sem valamely teherrel nem sujtatik, minthogy a megholt embernek, tudniillik fiörökös nélkülinek, jószágait mint kétségeseket kérte föl, hogy az ország szent koronájának hatósága annak idejében kikerestessék s a jószágok háramlásáróli kétség eloszlassék.

1. §. Mert az is, ki a pert megnyeri, s hogy azon jószágok ő reá szállottak, nyilvánságossá teszi: talán annak éltében, ki már elhunyt, azon jószágoknak való-

*) Az eredetiben: „emenda", a Corpus Jurisban „emendatione".

ságos uralmában nem vala. A honnét, ha az ilyes magszakadásnál fogva keletkezett adománylevelekben a királyi jog is történetesen beigtattatik, vagy hozzákapcsoltatik, és a felkérő a királyi joghoz tovább ragaszkodni nem akar *), azért semmi birói teherben nem kell őt marasztalni.

2. §. Ha mindazáltal további királyi joggal, átalkodva pert folytatni meg nem szün s azt újra elveszti, akkor a föntebb mondott büntetés alá kerül.

3. §. Azonban királyi jog iránti ügyben a felkérő (ha akarja) törvényesen eljárhat.

4. §. Mert, ámbár azon záradék tekintetéből, mely az adománylevelekbe mindenkor be szokott igtattatni, tudniillik: „Ugy lévén s állván az előadottak, a mint mondatik", ugy vélekesznek némelyek, hogy az adománynak, mely magszakadásnál fogva történt, első része érvénytelenittetvén s megsemmisittetvén, annak a királyi jogról szóló egyéb része is megsemmisítendő; azonban minthogy igaz volt, hogy az, kinek javai felkérettek, mag nélkül halt meg, ugy látszik, a most említett záradék az egész adományt, és ezzel együtt magát a királyi jogot meg nem erőtleníti; ugyanezért a felkérő, ha akarja, az ügyet a mondott királyi jog iránt bizvást indithatja. **)

27. Czím.

Hogy perben álló jószágokat magszakadásnál fogva föl nem kérhetni.

Meg kell pedig jegyezni, hogy ha valaki, némely birtoki jogok örökségének szine alatt pert indítana, és mielőtt ezt befejezné és elvégezné, e világból magtalanul kimulnék: akkor ezen esetben, ilyes perben

*) Az eredetiben „noluerit", a corpus jurisban „voluerit".

**) Mátyás VI: 26, 27. Ulászló I: 63.

álló jószágok és birtoki jogok, a meghálálozottnak magvaszakadtánál fogva, a fejedelemtől fel nem kérethetők.

1. §. Minthogy a vérség továbbszármazása, melynek tekintetéből a meghalálozott szerzé és keresé vala a jószágokat, elenyészett; a fejedelem pedig, jóllehet neki azon jószágokra nézve, melyeket éltében birt vagy birhatott, örököse, de nem tekintetik vérszerinti örökösnek azok megnyerésére nézve miket a meghalálozott még *) sajátjává nem tett, hanem a pernek még csak kétes állásában reménylé azokat megnyerendenie.

2. §. Azonban, ha vannak oly jószágai és birtoki jogai, melyek zálogképen, vagy hitbér vagy leányi negyed fejében, avagy más visszaváltható módon idegen kezeknél lekötvék, ilyetén jószágokat a királyi felség, vagy az, ki a királyi adományt nyeri **), kinek ő azokat adományozza, mindenkor magához válthatja.

3. §. Mert ilyes lekötés a jószágok tulajdoniságát, melylyel éltében a meghalálozott birt, ki nem zárja.

4. §. És ugyanezt kell az örökbe fogadottakról is mindenekben érteni és tartani, kik a meghalálozott rokon törvényes utódaiként, de nem való örököseiül tekintetnek, s kik az ilyetén visszaváltható jószágokat teljes joggal visszaszerezhetik.

5. §. Innen keletkezett azon ismeretes és régi közmondás: „hogy a perek pénzért nem adhatók s nem vehetők.“ Mely mondást ugyan nem kell akkép érteni, hogy valamely nyomorú, szükség és szegénység terhelte, vagy más hiányt szenvedő személy, az őt igazságos czímmel illető javainak visszakeresését és vissza-

---

*) Az eredetiben: „nondum,“ a Corpus Jurisban „non.“
**) A Corpus Jurisban levő: „seu“ nincs az eredetiben.

szerzését s az innen támasztott vagy indítandó ügyeknek és pereknek vitelét s folytatását másnak nem ajánlhatná, avagy ilyetén peres vagyis perben álló jószágokat jó feltételek alatt el nem adhatna, vagy el nem idegeníthetne; hanem e közmondás úgy értendő, hogy az, kinek a jószágok eladattak, vagy az ügy folytatása ajánltatott, annak, ki ilyetén jószágokat eladott, sem életében, de halála után sem folytathatja az ügyet saját neve alatt, hanem az eladónak neve alatt kell az ügyet vinnie és folytatnia.

6. §. A pernek kimenetele s vége pedig kétséges, és addiglan, mig az ügy a fölperes részéről véget nem ér, az eladó nem állíthatja helyesen magáéinak az ilyetén peres jószágokat. Ez okon a vevő sem képes azok mint az eladó jószágai iránt törvény előtt saját neve alatt vitatkozni.

7. §. Minélfogva, ha perközben az eladó, mielőtt tudniillik az előbb megjegyzett jószágok eldöntő itélet által visszaszereztettek, meghaláloznék, akkor a vevő a pénzt is, a jószágot is elveszti. Mert a föntebb érintett okból többé már nem kereskedhetik ez ügyben, és következőleg nyilván való, hogy a perek, azaz peres jószágok pénzen nem szerezhetők.

28. Czím.

Hogy királyi adomány utján szerzett jószágok, ha pénz-öszveg fizettetnék is az ellenmondóknak, nőágat nem illetnek.

Továbbá gyakran történik, hogy a kik némely jószágokat és birtoki jogokat vagy bármely meghalálozottaknak magvaszakadtánál, vagy más bármily vétekné fogva, vagy királyi jog czíme alatt felkérnek, azon ellenmondókkal, kik ilyetén adományok végrehajtásának idejekor megjelentek, és azok igtatásának ellenmondottak *), megegyeznek és egyességre lépnek, s

*) Az eredetiben: „contradictionis," a Corpus Jurisban: „contractionis."

némi pénzöszveget fizetnek az ellenmondóknak, hogy hamarabb és könnyebben jussanak a felkért jószágok uralmához, vagy hogy azon jószágokat egyáltalában minden további fizetéstől, melynek netalán a leányi negyedek avagy hitbérek és hozományok s más ilyetén dolgok ürügye alatt valának alája vetve, fölmentsék.

1. §. A honnét ugy vélekedtek némelyek, miszerint ily jószágoknak a nőágat, szinte mint a fiúit kell illetniök; mi épen nem látszik valónak *).

2. §. Mert a birtoki jogok tulajdonosságát mindig a szerzemény gyökeréhez és eredetéhez kell mérni, mint föntebb is **) röviden előadatott; és innét az adomány törzsökénél fogva az, nyert jószágnak tekintetik, nem pedig a fizetés ágánál fogva, vételbelinek.

3. §. Mivel az adomány, mely megelőzte, vala okul, hogy pénzbeli fizetés következett reá.

29. Czím.

Minő eljárást kiván a magszakadásnál fogvásti királyi adomány?

Minő eljárást kivánnak pedig a magszakadásnál fogva kiadott és szerkezett királyi adományok ***), s mit kell a felkért jószágok- és birtoki jogokra nézve az irántok inditandó per elitélése előtt cselekedni, s mint kell továbbá magát a pert elvégezni és befejezni, miután közönséges végzeményben ****) erről világos említés és irott czikkely találtatik: ennélfogva az ott megjegyzett módhoz kell magunkat e részben tartanunk, ámbár az, ezen ország régi szokásával nehány záradékban ellenkezni látszik. Mindazáltal, hogy annál könnyebben lehessen e tárgy ismeretéhez eljutni, ama

---

*) I: 21, 73.
**) 21. czím.
***) 1715: 25, 26.
****) Zsigm. VI: 17. Máty. VI: 26. Ulászló I: 63. VII: 62.

végzeményben megirt illető czikkelyt szóról szóra beigtattattam és ide kapcsoltattam, mely is így kezdődik :

1. §. Továbbá, ha valamely vármegyében némi jogok bármely meghalálozottak magszakadásánál fogva átszállottak, és ilyes birtokokról nyilvánosan nincsen tudva, ha a királyi joghoz tartoznak-e vagy pedig valamely rokon fivéreket avagy leányági embereket illetnek, hanem e kettő között, azaz a királyi jog és mások, tudniillik a nemzetségbeliek joga, avagy a leányoké*) között, kétség támadna: akkor mindenik vármegyében a megye ispán által, a szolgabirákkal és más e végre egy helyen összegyülekezett azon vármegyei nemesekkel együtt egy közrangu és alkalmatos, de nem a zászlósok vagy hatalmasabbak, hanem a középrendü nemesek közől választott nemes ember, ilyetén átszállott s kétséges és más netalán eléforduló hasonló jogokat mindaddig őrizzen és kézen tartson legkisebb károsítás nélkül, — kivévén, hogy ilyes birtokok szokott jövedelmeiből (meddig kezei közt maradnak) mérsékelt költségeket huzhat és tehet, mikről azután számolni tudjon és tartozzék, — miglen az örökösök nélkül meghalálozottak jogainak ilyen átszállása a királyi törvényszéken kihirdettetett; s megtörténvén a kihirdetés, bárki is ezen birtokokat és jogokat magáéinak állitja, egy egész év leforgása alatt, jogainak elömutatásával, ezeket sajátjainak bizonyítsa. Mit ha megtehet, az ország birája őt e jószágokba igtattatni parancsolja, és igtattassa foganattal.

2. §. Ha pedig a bebizonyításban megfogyatkozik, a királyi jogra hagyassanak**), s ha valakik utóbb jogot tartanának azokhoz, a királyi kezekből törvénynyel követeljék azokat.

---

*) A Corpus Jurisban levő : „sexum“ nincs az eredetiben.
**) Zsigmond VI : 18.

némi pénzöszveget fizetnek az ellenmondóknak, hogy hamarabb és könnyebben jussanak a felkért jószágok uralmához, vagy hogy azon jószágokat egyáltalában minden további fizetéstől, melynek netalán a leányi negyedek avagy hitbérek és hozományok s más ilyetén dolgok ürügye alatt valának alája vetve, fölmentsék.

1. §. A honnét ugy vélekedtek némelyek, miszerint ily jószágoknak a nőágat, szinte mint a fiúit kell illetniök; mi épen nem látszik valónak *).

2. §. Mert a birtoki jogok tulajdonosságát mindig a szerzemény gyökeréhez és eredetéhez kell mérni, mint föntebb is **) röviden előadatott; és innét az adomány törzsökénél fogva az, nyert jószágnak tekintetik, nem pedig a fizetés ágánál fogva, vételbelinek.

3. §. Mivel az adomány, mely megelőzte, vala okul, hogy pénzbeli fizetés következett reá.

29. Czím.

Minő eljárást kiván a magszakadásnál fogvásti királyi adomány?

Minő eljárást kivánnak pedig a magszakadásnál fogva kiadott és szerkezett királyi adományok ***), s mit kell a felkért jószágok- és birtoki jogokra nézve az irántok indítandó per elitélése előtt cselekedni, s mint kell továbbá magát a pert elvégezni és befejezni, miután közönséges végzeményben ****) erről világos említés és irott czikkely találtatik: ennélfogva az ott megjegyzett módhoz kell magunkat e részben tartanunk, ámbár az, ezen ország régi szokásával nehány záradékban ellenkezni látszik. Mindazáltal, hogy annál könnyebben lehessen e tárgy ismeretéhez eljutni, ama

*) I : 21, 73.
**) 21. czím.
***) 1715 : 25, 26.
****) Zsigm. VI : 17. Máty. VI : 26. Ulászló I : 63. VII : 62.

végzeményben megirt illető czikkelyt szóról szóra beigtattattam és ide kapcsoltattam, mely is így kezdődik:

1. §. Továbbá, ha valamely vármegyében némi jogok bármely meghalálozottak magszakadásánál fogva átszállottak, és ilyes birtokokról nyilvánosan nincsen tudva, ha a királyi joghoz tartoznak-e vagy pedig valamely rokon fivéreket avagy leányági embereket illetnek, hanem e kettő között, azaz a királyi jog és mások, tudniillik a nemzetségbeliek joga, avagy a leányoké*) között, kétség támadna: akkor mindenik vármegyében a megye ispán által, a szolgabirákkal és más e végre egy helyen összegyülekezett azon vármegyei nemesekkel együtt egy közrangu és alkalmatos, de nem a zászlósok vagy hatalmasabbak, hanem a középrendü nemesek közől választott nemes ember, ilyetén átszállott s kétséges és más netalán eléforduló hasonló jogokat mindaddig őrizzen és kézen tartson legkisebb károsítás nélkül, — kivévén, hogy ilyes birtokok szokott jövedelmeiből (meddig kezei közt maradnak) mérsékelt költségeket huzhat és tehet, mikről azután számolni tudjon és tartozzék, — miglen az örökösök nélkül meghalálozottak jogainak ilyen átszállása a királyi törvényszéken kihirdettetett; s megtörténvén a kihirdetés, bárki is ezen birtokokat és jogokat magáéinak állitja, egy egész év leforgása alatt, jogainak előmutatásával, ezeket sajátjainak bizonyítsa. Mit ha megtehet, az ország birája őt e jószágokba igtattatni parancsolja, és igtattassa foganattal.

2. §. Ha pedig a bebizonyításban megfogyatkozik, a királyi jogra hagyassanak**), s ha valakik utóbb jogot tartanának azokhoz, a királyi kezekből törvénynyel követeljék azokat.

---

*) A Corpus Jurisban levő: „sexum“ nincs az eredetiben.
**) Zsigmond VI: 18.

az említett jószágokat adományozza, hagyatnak birás végett.

4. §. Valamint ez fenséges fejedelem néhai Mátyás király úr végzeményében *) is, melyből e jelen czikkely van kivonva, de különbözőleg és változtatva, nyilvánosan benfoglaltatik.

5. §. Mert azért neveztetett meg világosan ilyes magszakadási ügyben a biró, hogy mindegyik fél folyamodhassék a neki kitűzött határidő alatt birájához, és tőle az előbocsátottakban igazságot követelhessen.

6. §. A leányok pedig az atyai házban fognak (mint a czikkelyben foglaltatik) férjhezmenésök ideje előtt, a jószágoknak negyedrészét birva, lakozni.

7. §. A meghalálozottnak felesége vagyis özvegye, miglen második házasságra nem lépend, férje házából és udvarából szinte ki nem zárathatik; valamint alább, hol a hitbér fizetéséről leszen szó, világosabban megmondatandik **).

8. §. A leányokat is vagy a nemesek nőmagzatait nem azon férfiaknak vagy némbereknek megegyezésével, kikre amazoknak negyedjogai háramlandók, hanem atyjok vagy fivérök megegyezésével, kik tudniillik ilyes negyedeket fizetni tartoznak, kell kiházasítani.

31. Czím.

Arról, ki valakinek ügyébe a királyi joggal avatkozik.

Továbbá, ha ujonnan felkért királyi jog iránt valaki valakinek ügyébe adománylevéllel avatkozik, nem köteles az al-.vagy fölperes, arra vagy az ellen mindjárt oklevelet mutatni elő, hanem a felkérő álljon elő az ország szokása szerint***) a királyi joggal, ha tudni-

---

*) Mátyás VI: 26, 27. cz.
**) I. r. 93, 99. cz.
***) II. r. 84. cz.

illik a fölperes vagy panaszlott diadalmaskodik: mert különben, ha mind a kettő ügyet veszt, akkor a királyi jognak leszen helye.

1. §. És ezen esetben tartozik az ügy birája, már a felek közt hozott és kimondott itélet után is, az ilyetén királyi jogróli adománylevelet magához újolag átvenni a felkérőtől, és ennek az iránt igazságot szolgáltatni.

32. Czím.

Hogy valamennyi királyi adománylevélnek egy év lefolyta alatt törvényes igtatással kell megerősíttetnie.

És tudni kell, hogy minden királyi adományok, akár valamely meghalálozottnak magszakadásánál fogva, akár valamely gonosztevőknek hűtlenségi vétkénél fogva, akár azok királyi jogának neve alatt, kik a királyi jogokat rosz lélekkel magoknak tartják, akár azok új adományának czíme alatt, kik jószágaikat igazságos joggal birják, keletkeztek és szerkesztettek, az adományozás napjától számitandó egy év egész folyta alatt törvényes igtatással megerősitendők és állapítandók *), akár történjék ellenmondás, akár nem.

1. §. Mert különben az adomány foganatja vagyis ereje elmulik, és az adomány hatástalan s erőnélküli marad **).

33. Czím.

Az igtató, határjáró, intő és rövid idéző-levelekről. Hány napig tart végrehajtási erejök?

Holott is megjegyzendő, hogy bármely adományról a szolgálatok kijelentésével kiadott és szerkesztett bevezető és igtató királyi levelek, melyek igy kezdőd-

---

*) 1563: 45. 1492: 43. 1563: 46. 1655: 32. 1647: 135. 1543. 35.

**) Zsigm. I: 18. §.

nek: „Miután mi kellő tekintetbe vévén“ stb, vagy: „Miután mi figyelembe és gondolóra vévén“ stb. a mint tudniillik az adomány kezdete, sora vagy szóbeli tartalma vagyon, egy év lefolyásaiglan, ilyes királyi adomány létesitésére foganatosak s érvényes hatással birnak.

1. §. Minden egyéb hasonló levelek *) pedig, tudniillik a bevezetők és igtatók vagy visszafoglalók szinte mint a határjárók, de valamennyi intők is, melyek „Mondatik nekünk“ által ezen záradékkal: „Illető határnapra stb. keletkeztek, csak a levelek kibocsátásának napjától számitandó hatvan napig tartatnak végrehajtás tételére érvényeseknek“.

2. §. Ha azonban ilyes bevezető, vagy visszafoglaló, vagy határjáró, vagy intő-levelekben valamely nyolczados határidő, melyre tudniillik a megidézésnek (azon levélben kijelentett okból) kellend **) megtörténni, kijelölve és megirva volna: akkor amaz ünnepnek, melynek tudniillik nyolczadai beigtattatnak és beiratnak, nyolczadik napjaiglan helyesen és törvényesen történhetik általok a végrehajtás. Azonban az ünnep ***) előtti s nem azutáni nyolczadik napot kell érteni.

3. §. Akármely hatalmaskodásokra nézve, a mostaniak szokása szerint harminczkettedik napra szóló idéző-levelekkel is, szintugy keletkezésök napjától számított hatvan napi időköz alatt kell eljárni. Mert különben ezek is erőnélküliek.

---

*) 1504: 14. 1723: 35.

**) Az eredetiben: „debebit,“ a Corpus Jurisban: „debeat.“

***) Az eredetiben: „festum,“ a Corpus Jurisban: „factum.“

34. Czím.

Mily érvényességüek az adományok igtató-levelei az ok kitételével, és milyenek ok-kitétel nélkül?

Egyébiránt tudni kell azt is, hogy valamennyi királyi adomány bármi joggal és czímmel történt, nem csak az ok-kitétellel, tudniillik e záradéknál fogva: „Mivelhogy mi“ stb., de egyszerüen a másik záradékkal: „Mondatik nekünk“ stb. készített és az ország bármely rendes birái által kiadott bevezető- és igtatólevelek által is végrehajtathatik.

1. §. Azonban ha a bevezetés a „Mondatik nekünk“ záradék mellett történik, akkor törvény előtt, a királyi adománylevél is az igtatás mellett *) különösen előmutatandó, hogy megértessék: mily joggal vagy czímmel, vagy mily föltételek alatt történt az adomány; mert különben az igtatás minden erőnélkülinek fog tekintetni.

2. §. Ha azonban ok-kitétellel, tudniillik „Mivelhogy mi“ mellett hajtatott végre a bevezetés és igtatás: akkor azon esetben, ha a felőle készült adománylevél veszélyeztetnék és elveszne, elégséges leszen az igtató-levél, mert az adomány sorát, és az oknak, melynél fogva tudniillik ez adomány történt, kitételét magában foglalja.

35. Czím.

A bevallás szószerinti tartalma nélkül készült királyi jóváhagyó levelekről.

És ugyanazt kell, mi az igtató-levelekről előbocsáttatik, tartani, minden a királyi felség jóváhagyását magyarázó levelekről is; hogy tudniillik ha a bevallás, melyhez a felség királyi jóváhagyását adta, a jóvá-

---

*) Az eredetiben: „penes statutionem,“ a Corpus Jurisban: „penes statutorias.“

hagyó-levélben szórul szóra nincsen beigtatva: akkor hacsak maga a bevallás nem mutattatik be a biró előtt, ilyes királyi jóváhagyás egészen megerőtlenítendő leszen és foganatlan.

36. Czím.

A királgi új adományról általában.) És honnan veszi eredetét?

Továbbá szokták némelyek jószágaikat és birtoki jogaikat a királyi felségtől, új adományának czíme alatt, gyakran minden királyi jogával, maguk és örököseik számára felkérni: állítván, hogy elődeik azoknak békeséges uralmában régóta, vagy őmaguk is ilyes jószágok szerzésének és megnyerésének ideje óta *) bent voltak.

1. §. És ámbár többen ilyes új adományt igazságosan **) és jó módon használnak, mégis viszont némelyek üdvösségükről megfeledkezve, igen sok csalást követnek el e részben.

2. §. Mert némelyek ez által nemzetségök leányágát a birtoki jogokból kizárni törekednek, az eredeti leveleket, melyek tudniillik a birtoki jogokat pénzenvetteknek, vagy egyéb czímmel a leányágat azonképen mint a fiúit illetőknek nyilvánitják, elrejtvén, megégetvén, vagy máskép szétszakgatván; némelyek pedig, a testvéri szeretettel ellenkezőleg, és hitveseiknek s leányaiknak kedvezve, főkép midőn magukban a fimagot megszakadni látják, és attól félnek, hogy birtoki jogaik***) az osztályos rokonokra szállanak, hitveseik s leányaik neveit az új adománylevélbe iratják, nemzetségi fivéreiket elmellőzvén, és őket ama jószágokból vagy birtoki jogokból kitudni, vagy inkább kirablani törekedvén.

---

*) 1464: 1492: 20. 78.

**) Az eredetiben „juste,“ a Corpus Jurisban: „justo.“

***) Az eredetiben: „jura sua,“ a Corpus Jurisban: „jura.“

37. Czím.

Mi az új adomány leirólag? és hogy kétféleképen lehet azt érteni.

Tudni kell ennélfogva, hogy a jelen időben beigtattatni szokott záradékkal, tudniillik: „Melynek vagy melyeknek békeséges uralmában mondja, hogy elődei voltak, s hogy ő maga is van jelenleg“ stb. történt új adomány nem egyéb, mint az előbbeni törvényesen történt adománynak ismételt megerősitése.

1. §. Mely, saját szava értelménél fogva mindig előbbi adományt, vagy a jószágoknak másféle szerzését előfeltételezi.

2. §. De hogy az adomány előbocsátott leirása világosabban értessék, meg kell jegyezni, miszerint az új adományt kétfélekép lehet érteni vagy tekinteni. Először az ország szent koronája vagy fejdelmünk hatóságára nézve, kit az adományozás illet. Másodszor pedig a nemzetségi fivérekre és leányágbeliekre nézve.

3. §. Fejdelmünk hatóságára nézve tehát az új adomány nem követel, nem is előfeltételez előbbeni adományt. Mert, ha valamely birtoki jog felől törvényesen történt az előbbeni adomány, és az igtatás ennélfogva jogszerűleg következett reá, nem volna szükséges ujra felkérni ama birtoki jogot, hanem inkább az előbbeni adománynak kellene megerősíttetnie.

4. §. Sőt megerősités sem látszanék szükségesnek; mert a megerősités nem tartozik az adomány s birtoki jog kormányzása szükségességéhez, hanem csak jobbvoltához.

5. §. Nem is érvényes magában a megerősités, ha az abba igtatott adomány érvénytelennek ösmertetnék. Minélfogva az új adomány akár a királyi joggal együtt, akár egyszerüen, azért *) szokott a fejdelemtől felké-

*) Az eredetiben levő: „propterea,“ hiányzik a Corpus Jurisban.

retni, mivel, jóllehet a felkérő valamely birtoki jog uralmában vagyon, mégis ugy vélekedik, hogy amaz uralmat talán nem-egyenes úton, s a szent korona hatóságának ellenére birja és tartja (Mert nem minden urak vagy nemesek szokták királyi adományok által, hanem okleveles vagy kiváltságos bevallások által is, különféle czímek és színek alatt birtoki jogaikat kormányozni) *). Minélfogva joguk ilyes hiányát a fejdelem adománya által ügyekszenek helyrehozni és tettleg jóvátenni.

6. §. Az adomány pedig azért és annyiban újnak mondatik, mivel akkor és újdontan történt a fejdelem által a jószágoknak adományozása; valamint legdicsőségesebb fejdelmek, néhai Lajos és Zsigmond császár**) magyar király urak nehány kiváltságaiban és adományleveleiben láttam és olvastam új adomány czíme alatt történt birtoki adományozásokat, minden záradék beigtatása s annak emlitése nélkül, hogy a felkérőnek elődei ***) ilyetén új adomány mellett adott jószágok és birtoki jogok uralmában valaha állottak, vagy maga az adományos állott volna, hanem egyedül a szolgálatoknak (miként minden adományban történni szokott) kijelentésével kiadottakat és szerkezetteket. Mely birtoki adományzásokat ugyan, sőt a felőlök keletkezett leveleket is, a föntebb említett oknál fogva, ezen új adomány czíme alatt történteknek és kiadottaknak vélek és tartok; hogy t. i. akár birt legyen előbb az adományozott jószágok uralmával a felkérő, akár nem, mégis a fejdelem által akkor újdontan és nem előbb történt a jószágoknak részére adományoztatása.

*) Az eredetiben levő zárjelek nincsenek a Corpus Jurisban.

**) A Corpus Jurisban levő: „ac" nincs az eredetiben.

***) Az erodetiben: „progenitores," a Corpus Jurisban: „genitores."

7. §. Mert ha előbb is ezen jogok és jószágok felől adománynyal bir vala, akkor (mint előbocsátottam) nem új adományt kellett volna nyerni, hanem inkább az előbbit megerősíteni.

8. §. És ilyetén, akár királyi joggal együtt (mint mondatott), akár egyszerüen történt új adomány, a szent korona hatóságára nézve, mindig érvényes és foganatos, és más valaki által ilyes birtoki jog, királyi jog nevével, vagy egyébbel, magszakadás czíme alatt többé fel sem kérethető.

9. §. Mert a fejdelem egyszer történt adományát, maga vagy más által, jogosan meg nem másithatja ismét. Csak való legyen, hogy vagy *) maga a felkérő, vagy elődei, ezen birtoki valóságos és békeséges (azaz, nem önkényes erőszakkal, vagy vakmerő elfoglalással maguknak bitorlott) uralmában valának. Mert ha különben csalárdul és igazságtalanul történnék az előbocsátott czím alatt a jószágoknak felkérése, teszem: mondván valaki, hogy egy falu vagy birtok az övé, s hogy ő annak uralmában már régóta vala, holott a jószág nem övé, hanem a királyi felségé, királyi várainak valamelyikéhez jogosan és régtől fogva tartozó volt volna: akkor ilyes és hasonló esetekben az adomány nem érvényes; sőt ama felkérő, mint hamisító és hazug, azért keményen büntetendő.

10. §. Hasonlókép van, ha valamely hatalmas, önkényes erőszakkal és vakmerő elfoglalással egy falut bitorolna, s ennek gonoszul magához ragadott uralmában egy évet eltöltene, s aztán a királyi felségnek mondaná, hogy a falunak valóságos uralmában hosszas ideig áll vala, és így azt új adomány czime alatt maga számára felkérné; mert ilyképen is, a bár királyi joggal történt adomány, annak jogai ellen, kitől a falu elfoglaltatott, semmit sem ér, és minden erő nélkülinek

*) Az eredetiben: „aut,“ a Corpus Jurisban: „scilicet.“

tekintetik, mivelhogy az előadás azonképen mint a felkérés álnokul történtnek bizonyul be.

11. §. Másodszor pedig, az új adomány értethetik s tekintethetik a nemzetségi fivérekre és (mint előbb érintetett) a leányágbeliekre nézve. És ezen előbocsátott tekintet szerint kell az új adomány leirását érteni.

12. §. Annak bebizonyitására tehát, hogy új adomány utján, az előbocsátott záradékkal: „Melyeknek békeséges uralmában" stb. felkért ilyes birtoki jogok a leányágat nem illetik, az új adományi, sőt még az osztályos levelek is a fivérek között, és a leányi negyedek kifizetéséről szerkezett nyugtató-levelek elégteleneknek tartatnak. Hanem szükséges, hogy az eredeti levelek is, melyekkel tudniillik ama birtoki jogok előbb vagy szereztettek, vagy vétettek, vagy máskép nyerettek, a törvényszéken előmutattassanak *).

13. §. Melyek ha elő nem hozathatnak és be nem mutattathatnak, mert nincsenek meg, (tudva van ugyanis, hogy számos nemesnek és birtokos embernek kiváltságai és oklevelei vagy a háborgások idejében az ország ellenei által elraboltattak, vagy békeséges időben is tüz lángja által megégtek), akkor az alperesnek s vele együtt tiszta nemesség czimével és kiváltságaival biró ötven nemesnek az eskü hagyatik meg.

14. §. Ki ha az esküt megteheti, akkor a birtokadástól fölmentetik, és csak a negyedjogot tartozik kifizetni, ha nyugtatvány vagy megösmerés az iránt nincsen.

---

*) II. r. 15. cz.

38. Czím.

Honnan ered a vértagadás?

Midőn pedig másfelől ilyetén hitletétel után, az érintett eredeti levelet a felkérő önmaga vagy ügyvéde által használta, vagy ha elégségesen *) és világos oklevéllel kimutattathatik és bizonyíttathatik, hogy azt elrejtette, és ezen levél tartalmának ellenére a birtoki jogokat az előbocsátott új-adományi czím alatt gonoszul, és a fivéri, vagy talán leányági jogok sérelmére is maga számára felkérte, és azoknak neveit, kiket a jószág valóban illetne, az adománylevélből kihagyta, s ez által fi- vagy nővéreit ezen jószágok örökségéből hamisan kitagadni akarta: akkor az, hamis eskü **) és vértagadás büntetésében méltán elmarasztalandó.

1. §. Eskütársai is mindemellett hitszegésben, és hasonlókép hamis eskü büntetésében azonnal elmarasztaltatnak mindnyájan.

2. §. Midőn pedig hit-letétel nem történt, hanem csak örökségbőli kitagadás nyilváníttatott, akkor elmarad a hamis eskü büntetése, és csak a vértagadásinak leszen helye.

39. Czím.

Mi a vértagadás határozólag, s annak büntetéséről.

A vértagadás pedig a fivérnek vagy nővérnek igazságos jogaitól más fivér vagy nővér által csalárd, alattomos és álnok megfosztása és örökségbőli kitagadása.

1. §. Fivér és nővér alatt pedig e helyt értsed nemzetségének, vele a birtoki jogokban egyaránt öröködő bármely személyét.

---

*) Az eredetiben: „sufficienter," a Corpus Jurisban: „sufficienti."

**) II: 30.

2. §. A vértagadás büntetése pedig, az innen származó gyalázaton és becstelenségen kivül, ez: hogy azon tagadó és megitéltetett valamennyi javaitól és örökségeitől végképen elesik, és azon fivérre vagy nővérre, kit tudniillik megfosztani, s igazságos jogaiból kivetköztetni és örökségéből kitagadni ügyekezett, mind ama javak és örökségek átruháztatnak, s ő maga is személyében tartás végett és szolgául neki általadatik, kit az eltagadott fi- vagy nővér holta napjáig élelemmel és öltözettel, mint valamelyik cselédjét tartani köteleztetik.

3. §. S ugyan ezt kell érteni bármi urak és nemesek feleségeiről és leányairól is, kik közől tudniillik valamelyik magát az atyai jogokban (melyek különben is a leányágat illették volna) a királyi felség által, némelyeknek esdeklésére, valóságos fiörökösnek és utódnak fiusittatja, és ez által ama nemzetség vagy vérség némbereit, a jószágoktól megfosztani mesterkedik.

4. §. Azon kivül, ha valamely fi- vagy nővér, nemzetségének más tagját vérségéből valónak lenni makacsul tagadná, és amaz azután oklevéllel vagy levél nemlétében emberi tanubizonysággal hatvan évnyi idő közig *) de nem tovább, magát azon nemzetségből valónak lenni bebizonyitaná: akkor ezen esetekből is a vértagadás büntetésének kell származnia; mert hogy mást igazságos jogaitól meg akart fosztani és örökségéből kitagadni: az által kinyilatkoztatja. **)

40. Czím.

Az atyai és ősi jószágoknak a testvérek közötti felosztásáról.

Továbbá, megmagyarázva levén a királyi adományok, most már azoknak ágára kell általtérnünk.

---

*) I. r. 47. cz.
**) 1723 : 46.

1. §. És először is a testvéreknek adományok által szerzett javaikról és birtoki jogaikról, azután a bármi más czím alatt keresettekről és nyertekről, s e jószágoknak elosztásairól kell értekeznünk.

2. §. Azért meg kell jegyezni, hogy minden zászlós és országnagy uraknak és nemeseknek bármi néven nevezendő atyai és ősi öszves jószágai és minden nemü birtoki jogai, ezen uraknak és nemeseknek fiai között ugymint testvérek között egyenlően *) feloszttatnak, és mennyi testvér van, annyi külön részre szakittatnak. Az atyai ház pedig a legifjabb fiúnak adatik lakul; ugy azonban, hogy a többi fiak- vagy testvéreknek is az ily jószágok és birtoki jogok közös jövedelméből, ezen atyaihoz hasonló más házak, a köz földön, hol tudniillik kinekkinek tetszik, lakul emeltessenek és épittessenek.

3. §. Melyekhez a köz szántóföldekből s erdőkből, rétekből és kaszálókból annyit s akkorát kell kivágni és különszakasztani, mennyi s mekkora az atyai házhoz tartozik, s ezt örök birtokul amazokhoz kapcsolni.

4. §. S ez akkor áll, ha van annyi köz föld, erdő és rét, hogy ilyetén osztás kellőleg történhetik és végrehajtathatik.

5. §. Mert különben a mondott atyai ház után való és tartozó minden földeket és erdőket, réteket s kaszálókat, annyi részre kell osztani, mennyi nemesi ház ujonnan épittetendik **), s ezen házak mindegyikéhez egyenlő rész fog kiadatni birtoklás végett.

6. §. Ide értetvén azonban mindig azon földek, erdők s rétek mennyisége és osztályrésze, mely azon telekhez vagy jobbágyhelyhez tartozott, melynek tudniillik szinén az új ház épittetni fog.

---

*) I. r. 45. cz. 1729 : 36. 1655 : 54.

**) Az eredetiben: „aedificabuntur". a Corpus Jurisban: „aedificabantur".

41. Czím.

Mint áll a dolog, ha az atyai ház kőből vagy nagy költségekkel épittetett?

Ha pedig az atyai ház kőből, vagy tégLából, vagy másképen is költségesen épittetett, és ha oly nagy becsünek itéltetnék, hogy ilyes jószágoknak közös jövedelméből hasonló házak nem emeltethetnének, oly annyira, hogy még csak egyetlen egy sem épülhetne egykönnyen: akkor ilyes esetben az atyai házat, biró embere által lelkiösmeretesen, *) kőfaragó, kőmives és ácsmesterek hozzájárulásával meg kell becsültetni ésároztatni, s mennyi testvér van, annyi részre kell a becsü-öszveget osztani; és a legifjabbik fiú vagy testvér az őt illető részhez ingyen fog jutni.

1. §. De a többi testvérek osztályrészét az ározás és becsü sora szerint, nekik megtériteni tartozik és kifizetni.

2. §. S ezt ugy értsd, ha a legifjabbik fiu azon korban volna, hogy jószágának kellő gondját nem viselhetné; mert különben ily költséges épületet egyaránt kell felosztani a testvérek között.

3. §. Egyébiránt ha a jószágok és ilyetén birtoki jogok a leányágat is szintugy mint a fiúit illetik, s meghalálozván az atya, fiúk is, leányok is maradnak, **) és a leányok valamelyike volna a legkisebb korú: akkor ilyes esetben is, nem a leánynak, hanem mind e mellett ***) a legifjabbik leányt közvetlen megelőző fiúnak, mint főbb nemnek és személynek adatik lakul az atyai ház, de a már kijelentett föltételek alatt.

---

*) Az eredetiben: „judicis conscientiose,“ a Corpus Jurisban: „judicii conscientiosi“.

**) Az eredetiben levő: „manebunt,“ hiányzik a Corpus Jurisból.

***) Az eredetiben „nihilominus,“ a Corpus Jurisban: „potius.“

42. Czím.

*Hogy a legidősbik testvér viselendi *) gondját az okleveleknek.*

És ugyanezt kell érteni az irományok s oklevelek őrzéséről is: hogy tudniillik nem a legidősbik leánynak, hanem a bár ennél ifjabbik fiunak kell a jószágok és birtoki jogok dolgát illető és tárgyazó irományokat és okleveleket őrzésül általadni; melyeket a fiak, vagy fivérek között mindig a legidősebbik szokott őrzeni.

1. §. És ez áll, ha a legidősebbik testvér ép elméjü s nem őrült, vagy tébolyodott, vagy jószágainak nyilvános tékozlója, és ha többi testvéreit az atyai és ősi jószágokból vagy a magáéiból is nem ügyekszik világosan kitagadni.

2. §. Mert ezen esetekben, nem a legidősebbik fivérnek, hanem az atyai származás ágazatához közelebb álló más fivérnek kell az irományokat és okleveleket tartásul és őrzésül adni kezéhez.

3. §. A leányok pedig a mindkét ágat illető jószágokat tárgyazó leveleknek és irományoknak átiratát vagy mását, az ország rendes birái előtt maguknak kiadathatják **), s fivéreik ezeknek kiadására köteleztetnek.

4. §. Tudnunk kell ezenkivül, hogy az osztály ideje előtt a fivérek ellen indított vagy indítandó minden ügyeknek és pereknek az tartozik (közös költséggel azonban) gondját viselni, kit a levelek őrzése illet.

---

*) Az eredetiben: „conservabit", a Corpus Jurisban: „conservare debeat".

**) II. r. 15. Ul. I. 96.

43. Czím.

A testvérek által szerzett jószágoknak osztályáról, és ezen adományi záradékról: „Általa.“

Továbbá meg kell jegyezni, hogy ha ösi vagy atyai jószágokban és birtoki jogokban osztozatlan, apáról, akár anyáról két vagy több testvér is volna, kiknek egyike a királyi udvarban, vagy más urak házánál szolgálatban áll, a másik pedig otthon a háznak és gazdaságnak gondját viseli vala, és a szolgálatban álló némely jószágokat vagy birtoki jogokat a királyi felségtől, vagy talán más uraktól is, ugy hozván magokkal szolgálatbeli érdemei, maga részére nyert, s otthon maradó testvéreinek neveit ezen záradékkal: „És általa“ stb. a levelekbe és adományi kiváltságokba iratta és igtattatta volna: akkor, ámbár a felkérő, a testvéreivel történendö osztály ideje előtt, ilyetén általa szerzett és keresett jószágokról szabadon, mint akarja, rendelkezhetik; és ezt ugy értsd, hogy nem maga vagy örökösei számára valamely szin alatt birtokolja avagy fentartóztatja, hanem magától előbb valósággal elidegeníti; osztályra jutva azonban mindenik testvér a magának azon jószágokból járó részét, szinte mint a fő felkérő joggal megkivánhatja. *)

1. §. Mert a bármely levelekben, vagy adományi kiváltságokban foglalt birtoki jogokat, mindig annyi felé kell osztani, mennyi személy vagy embernév van azon levelekben különösen kijelölve. **)

2. §. Hacsak eziránt kivétel vagy különböztetés nem tétetnék azokban.

3. §. Az „Általa“ záradékot tehát nem ugy kell érteni, mintha annyit tenne: „Utána“, mint ezt némely kelletinél bölcsebbeknek lenni akarók értetni kivánták; okoskodván és állitván, hogy a többi testvérek a fő-

---

*) Az eredetiben: „rehabere,“ a Corpus Jurisban: „habere.“
**) I. r. 40. cz.

felkérőnek életében részöket ilyetén szerzett és keresett jószágokból ki nem vehetik, hanem hogy ezekben a fő felkérőnek halála után kell ennek fiaival megosztozniok; mit nem kell tartani.

4. §. Mert az osztozatlan testvéreknek *) osztályideje előtt nyereséget és kárt egyaránt kell kapniok, és szenvedni- s viselniök.

5. §. Innen van, hogyha bár némely apáróli vagy anyáróli testvérnek, vagy unokatestvérnek, kik a jószágokban még meg nem osztozkodtak. nevei nem lennének ilyetén adományi levelekbe igtatva; mégis az osztálykor részét, mint előbocsátatott, közölök kiki joggal kivánhatja.

6. §. Miért is ezen kifejezés: „Általa" stb. alatt mindig ezt értsd: eszközlésével, vagy az ő, tudniillik a felkérő kieszközlése által. Mintha mondaná a királyi felség: hogy ez vagy amaz híve szolgálatainak tekintetéből, neki, és kieszközlésével vagyis érette másnak is valamely birtokot vagy falut adományozott.

44. Czím.

Mi történik, ha valamely testvér az általa keresett jószágokat magának akarja tartani?

Ha pedig valamely testvér (veszteglés- és hanyagságra s tunyaságra adva a többi magát) folyvást szolgálván, vérének ontása vagy másképen is szolgálatai és érdemei által, némely jószágokat vagy birtoki jogokat szerezne, s ezekben többi testvéreit nem akarná részesíteni: akkor ha minden atyai jószágokról és jogokról lemond, az önszerzette jószágokat egészen a maga és örökösei számára mindenkorra megtarthatja.

1. §. Honnét következik, hogy a vértagadás nem a jószágok és birtoki jogok szerzésében (mint némely-

*) 1655: 54. 1723. 47.

lyek vélekedtek) hanem a szerzett, tudniillik atyai és ősi jószágokbóli kitagadásban áll.

45. Czím.

Hogy testvérek között a jószágosztálynak nem kell per utján történnie.

Tudni kell azután, hogy az apáróli vagy akár anyáróli, de még meg nem osztozott testvérek között, nem per utján, hanem csak a királyi felségnek azon vármegye fő- vagy alispánjaihoz és szolgabiráihoz, melyben az osztandó jószágok és birtoki jogok fekszenek és keblezvék, vagy ha a jószágok több vármegyében volnának elszórva, valamely itélőmesterhez adott és intézett meghagyó levele által szokott és kell az osztálynak történni; kik *) vagy ki által az atyai és ősi, ugy az általok közösen szerzett öszves jószágok és mindennemü birtoki jogok, az öszves bármi nemü s minőségü **) ingó javakkal egyetemben, ellent nem állván akármely testvérnek ***) ellenmondása, a személyek száma szerint mindig feloszttathatnak és elkülönittethetnek.

1. §. Megtörténvén pedig már egyszer (az előadott módon) a testvérek közt az osztály, ha talán valamelylyik testvér ilyetén birtoki jogokban, törvényes okból, ismét osztályt kivánna ****), osztályrészét a többinél kisebbnek avagy hasznavehetlenebbnek, vagy törvény utján kezeiből elfoglaltnak állitván: akkor az osztály ily módon csak per által, de egyetlen nyolczados törvényszakasz alatt (ha a biró a felek előadásainál és szóváltásainál fogva azt megengedhetőnek véli) történhetik s kell történnie; mert a második osztály gyakorta alapos és törvényes ok nélkül követeltetik.

---

*) 1723 . 30.

**) Az eredetiben: „maneriei," a Corpus Jurisban: „materiei."

***) 1729 : 28, 29.

****) 1729 : 36.

2. §. S ezen czikket a még meg sem osztozott unokatestvérekről is kell érteni.

46. C z í m.

Mikor engedtetik meg osztályos atyafiak között a jószágokban osztályujitás, és mikor nem?

Osztályos atyafiak között pedig, ha *) vagy az ősök, vagy a dédősök idejében némely jószágokban és birtoki jogokban osztály történt s ez iránt osztálylevél is készült volna, ezen túl nem engedtetik osztály. **)

1. §. Hanemha bebizonyittatnék, hogy a többinél hatalmasabbá lett valamelyik atyafi, a helyes osztály után, másik atyjafia földének vagy birtoki jogának némi részét erőszakosan maga számára bitorolta és foglalta volna, és a tehetetlenebb atyafi, nem lévén képes a hatalmasabb atyafi erőszakosságának ellentállani, újra igazságos osztályt követelne.

2. §. Mert ez esetben újra kell történni az osztálynak; hanem hosszu per utján, s ezt is olyképen, ha az osztályt követelő atyafi (mint előrebocsátám) törvényes okra hivatkozik.

3. §. Mert ha látván, hogy a másik atyafi, a vele, vagy elődével történt osztály után a neki jutott földekben szőlőket és szőlőhegyeket ültetett, avagy cserjéket és csepőtéket irtott, s igy ezen osztályrész az övénél, mely talán miveletlen maradott, hasznosabbá vált, és kiviláglanék, hogy ezért követeli az osztályt: még hosszu per által, azaz négy nyolczados törvényszakasz alatt sem lehet neki az osztályújitást megnyernie.

4. §. Ha pedig azt állitná, hogy földének vagy birtoki jogának valamely része a másik atyafi által erőszakosan elfoglaltatott, akkor jószágainak vagy birtoki jogai némi részének ilyetén erőszakos bitorlása iránt,

---

*) Az eredetiben : si aut, a Corpus Jurisban : „aut si“.
**) 1545 : 36.

atyjafiát, tudósitás mellett is *) szabadon törvénybe és perbe foghatja.

5. §. És ezt akkor, ha az ügy a hatalmaskodásoknál megtartatni szokott elévülés idejét felül nem mulná, mely is harminczkét éviglen szokott felhozatni s megtartatni.

6. §. Mert örökösi jogra és birtoki jog tulajdonára nézve atyafiak között soha sem kell megengedni az elévülést.

7. §. Továbbá, ha ugy találtatott, hogy az atyafiak valaha határjeleknek egymás közötti emelésével és különböztetésével az osztályt megtették, akkor a jószágok osztálya közöttük és örököseik között, soha többé meg nem engedtetik.

8. §. Ilyetén határjeli különböztetés és emelés azonban az atyafiak között a jószágoknak egymásrai viszonos háramlását ki nem zárja, s nem is értetik hogy ezt kizárta volna.

47. Czím.

Hogy az atyafiak közt felosztott minden jószágok, egyik atyafi magvaszakadtával a másikra háramolnak, még házasság közbejöttével is.

Tudni kell továbbá, hogy az atyafiak között megosztott minden ilyetén jószágok és birtoki jogok, valamelyikök örökös nélkül levén, száz, kétszáz s még több év mulva is (ha köztük vagy valamelyikök között, nemzetségök negyed ízén túl házasságok köttettek volna is), a fennmaradott és örökösökkel megáldott többi atyafiakra háramlanak **) azonnal, ***) ha ugyan az életben lévő atyafiak levéllel bebizonyithatják, hogy a meghálálozott és örökös nélküli atyafi nemzetségi egyenes ágazaton, valóságos vérségökből való volt, s

*) I. r. 68, II. r. 18.

**) I. r. 67. szám.

***) Az eredetiben levő: „ipso facto“ hiányzik a Corpus Jurisban.

hogy elődével, az utána maradott jószágokban és birtoki jogokban elődeik megosztoztak.

1. §. Levelek szükében pedig nemzetségöket és származásuk törzsökét s ágazatát hatvan év terjedelméig s nem fölebb, emberi tanusággal is törvényesen igazolhatják.

2. §. Honnét következik, hogy az atyafiak között történt osztály után *) valamelyik atyafi által szerzett és keresett jószágok és birtoki jogok, meghalálozván és örökösök nélkül levén a szerző atyafi, nem az osztályos atyafiakra szállanak, hanem a királyi ügynökség által foglaltatnak el **).

3. §. Szükséges annak is ide igtatása, hogy ***) a királyi felség által két, vagy három, egymástól vérségre különböző személyeknek, nem atyafiaknak vagy ****) rokonoknak akármint adományozott, vagy másképen általok *****) szerzett jószágok és birtoki jogok, valamelyikök meghalálozván, és vérszerénti örökösök nélkül lévén, ismét királyi adományozás alá kerülnek.

4. §. Mert egyedül a vérségi származás és atyafiúi kölcsönös osztály vonja maga után a jószágoknak viszonos és kölcsönös egymásra szállását és háramlását bármily elévülésre hivatkozás ellenére is.

48. Czím.

Vajjon szállanak-e férjnek és feleségnek együtt adományozott jószágok a férj magvaszakadtával a feleségre és viszont?

Mivelhogy némely urak és nemesek, az igazságos czímmel szolgálataik által szerzett jószágokról s birto-

*) 1723 : 47.

**) 1715 : 26.

***) A Corpus Jurisban levő „si" nincs az eredetiben.

****) Az eredetiben „vel", a Corpus Jurisban „nec".

*****) Az eredetiben „per eosdem", a Corpus Jurisban „per alios".

ki jogokról készitett levelekbe vagy adományi kiváltságokba feleségeik neveit is szokták tétetni és igtattatni, ennélfogva kérdés másodszor: vajjon meghalálozván örökösök nélkül a férj, ilyetén birtoki jogokban és jószágokban volt része feleségére száll-e, miután ez nem testvérnek, hanem csak a férj hitestársának vagyis feleségének tekintetik? És viszont, vajjon meghalálozván örökösök nélkül a feleség, száll és háramlik-e férjére az ő része? Mondd, hogy igen.

1. §. Mert, ámbár a férj az asszonynak, és az asszony a férjnek nem testvére, s annak nem is vétetik vérségi származásra nézve, mégis közösülés- és egybekelésnél fogva testvérnél többnek tekintetik. Mert hiszen az evangelium tanusága szerint: „ők nem két, hanem egy test"; a testvér pedig más test.

2. §. Az egyesülésnél és közösülésnél fogva tehát az előadott esetben a férj birtoki részének, feleségére, és viszont a feleségének, férjére kell igazságosan szállania.

3. §. De itt meg kell jegyeznünk, hogy ha a föntebb emlitett adományba vagy adománylevélbe a „mindkét ági" záradék be nem igtattatik, s az adomány csak egyszerüen keletkezik, akkor efféle birtoki jogok, habár leányai is volnának az asszonynak, nem néznek a leányágra, hanem csak fiakat illetőkül tekintetnek.

4. §. De midőn az adomány tartalmában ezen záradék fordul elő és van beigtatva, hogy tudniillik „ha fiörökösök nélkül találna lenni a jószágokat felkérő, akkor leányaira szálljanak ezen jószágok" ilyenkor a jószágok és birtoki jogok, mihelyt s miután a leányok kezeibe kerültek, a föntebb megjegyzett záradéknál és oknál fogva, mindenkor mind a két ágat illetendik.

5. §. S ugyan ezt kell tartani a pénzen vett jószágokról is, ha a feleség neve a vételbeli s átirati levélbe igtattatott, hogy tudniillik az egyik félnek

magvaszakadtával azok *) az előbocsátott mód szerint a másikra szállanak **).

49. Czím.

Vajjon a hütlenség vétke miatt megitéltnek jószágai szállanak-e királyi jóváhagyás hozzájárulásával a fogadott testvérre?

Mivel most a jószágoknak háramlásáról értekezünk, azért még azt is kérdezzük: vajjon valamely hütlenség vétke miatt elitéltnek jószágai és birtoki jogai, miután fejére és jószágára nézve kegyelmet nyert, szállanak e arra, kivel jószágainak háramlása iránt előbb testvéri örökbefogadásra és szerződésre lépett, mely szerződéshez a királyi jóváhagyás is járult, — vagy sem? Mondd, hogy nem.

1. §. Mivel azon szerződés a jószágoknak örökletében testvéri osztályosság erejével bir ***). És miután bizonyos, hogy a hütlenség vétkébe bonyolodott ****) és sülyedett embernek jószágai sem előbb született fiaira, sem testvéreire vagy osztályosaira nem szállanak. *****) azért a fogadott testvérre sem háramlanak az emlitett jószágok (még ha az iránt királyi jóváhagyás is, mint előbocsáttatik, nyeretett volna).

2. §. Ezen jószágoknak a királyi kegyelem megnyerése előtti háramlásáról pedig kérdés sem lehet; mert akkor a jószágok arra szállottak volna, kinek a fejdelem által ajándékoztattak. Mert miglen valaki jószágainak valóságos uralmával bir, addig vétkeinél és kihágásainál fogva azokat mindig örökre elveszitheti; a testvérül fogadás ellent nem állván.

---

*) Az eredetiben: „illa“, a Corpus Jurisban: „illo“.

**) 1687: 11. 1715: 26. I. r. 102. cz.

***) A Corpus Jurisban levő „non“, nincs az eredetiben.

****) Az eredetiben: „irretiti“, a Corpus Jurisban „inquinati“.

*****) I. r. 16. 20. cz.

50. Czím.

Mit kell két testvér leányainak, kik különkülön örökösökké fiúsittattak, öröködéséről tartani?

Kérdés még továbbá, ha két testvér, vagy osztályos volna, kik mindketten (fiág nélkül szükölködvén), tulajdon jószágaikban és birtoki jogaikban, különkülön és különböző időben, leányaikat fiörökösökké tétetik, vagy akár mindkét ágra is fiusittatják a fejdelem által, egyik testvér sem ellenezvén a másiknak fiusítását: vajjon egyik testvér leányainak vagy örököseinek vagy maradékainak magvaszakadtával, jószágaik és birtoki jogaik, a fenmaradott másik testvér leányaira vagy maradékaira szállnak-e vérségök szerint, vagy a királyi ügynökre háramlanak?

1. §. Felelni kell, hogy a királyi ügynökre háramlanak *). Mivelhogy ama leányok, nem az öröködés vagy vérség jogánál, hanem a fiusítás erejénél fogva jutottak a jószágokhoz.

2. §. A fiusítás pedig adomány erejével és természetével bir **), és ilyetén adomány külön-külön és nem együtt történtnek tekintetik, azért is mintegy idegen személyek között, különválasztva és különböző időben történtnek tartatik, és a jószágok következőleg az ügynökre háramlanak.

3. §. Valamint a testvéreknek osztály után felkérendő adományaiban is (ha a megosztozott másik testvér neve be nem igtattatik) szokott történni; hogy tudniillik a felkérő testvér magvaszakadtával, az osztály után nyert jószágok, nem az életben maradott testvérre, kivel megosztozkodott, szállanak, hanem a királyi felség adományozása alá kerülnek.

---

*) 1715: 26.

**) I. r. 7, 17 és 57. cz.

51. Czím.

A jószágoknak atyák és fiak közötti felosztásáról, és az atyai hatalomról.

Tudni kell azután, hogy ámbár a jószágoknak osztálya az atya és fiú között nem engedtetik meg mindenkor, van mégis számos eset, melyekben, ha a fiú nem akarná is, atyja őt az osztály tételére kényszerítheti, és viszont, ha tudniillik az atya nem akarná, a fiú mégis megteheti a jószágok osztályát atyjával.

1. §. De mielőtt ezen esetek előadatnának, szükségesnek látszik tudni, mily és mennyiféle hatalommal birnak az atyák fiaikra nézve. Holott meg kell jegyezni, hogy a szüléknek törvényes és nemtörvényes korú, szárnyokra nem kelt, azaz: atyai hatalom alól fel nem szabadított minden fiai és leányai a szárnyrakelés vagy felszabadítás idején innen (mely hazánknak szokása szerint a fiak részéről a jószágoknak és birtoki jogoknak az atyávali megosztása által, a leányok részéről pedig ezeknek eljegyeztetése és a menyekző ünneplése vagy a házasság teljesedésbe-mente által szokott történni) atyai hatalom alatt állanak.

2. §. Kik tehát tőled és feleségedtől születnek, mig szárnyra nem keltek, hatalmadban leendenek; és nem csak ők, hanem unokáid is, azaz: még szárnyra nem kelt fiadtól nemzett fiúk, szinte hatalmadban fognak maradni.

3. §. De kik leányodtól születnek, azok nem a te hatalmadban, hanem atyjokéban vagy nagyatyjokéban lesznek, akár nemes legyen az atya, akár nemnemes; mert a fiak nem az anya, hanem az atya családát követik *). És innen van az is, hogy a nemes anyától, de nemnemes atyától nemzettek nem számittatnak a való nemesek közé.

*) I. r. 7. cz.

4. §. Az atyai hatalmak elseje tehát, hogy a fiú, miglen atyja hatalmában leszen, az ingó és ingatlan atyai javakból, az atyának akarata és egyezése nélkül semmit el nem adhat, vagy másképen el nem idegeníthet, és ezek iránt másokkal szerződést sem tehet vagy köthet.

5. §. Másodika, hogy az atyák törvényes korú fiaikat is netaláni vétkeik szerint megbüntethetik és feddhetik, sőt ha kicsapongásaik és gonosz tetteik minősége kivánná, be is zárathatják *).

6. §. Továbbá, hogy valóságos szükség esetében az atyák fiaik terheit is felvállalhatják és magokra vehetik, és gyakran még meg nem osztott jószágaikat is végszükség esetében eladhatják és elidegeníthetik, mint alább kijelentetik **).

7. §. Továbbá, hogy az atyának akaratja ellen fiát senki le nem tartóztathatja magánál.

8. §. Továbbá, hogy az atya, fiát maga helyett túszul adhatja, de nem viszont.

9. §. Hogy a fiúk az atyai ingó javakról végrendelést nem tehetnek, hanem csak mennyiben atyjaik megengedik; mivel a végrendeletnek a rendelkező szabad tetszéséből kell erednie. Ilyetén fiak pedig nem a magok, hanem mások, tudniillik atyjok hatalmában vannak; azonban másképen van a dolog a fiak által önszolgálataikkal vagy tudományukkal szerzett vagyonra nézve, mert ez iránt az atyának akarata nélkül is, szabadon végrendelkezhetnek.

---

*) 1723 : 111.
**) II. r. 57. cz.

52. Czím.

Azon esetek, melyekben az atya fiát a jószágoknak felosztására kényszerítheti.

Továbbá tudni kell aztán, hogy az atya felserdült és törvényes korú fiát, de nem a serdületlent, az alább irt esetekben az örökségek és egyéb vagyon felosztására kényszerítheti *), azonban ki nem tagadhatja őt azokból:

1. §. Ha a fiú hatalmaskodva szüléire támad, vagy más terhes és nevezetes méltatlanságot követ el rajtok **).

2. §. Ha szüléit oly bűnbeli ügyről vádolja, mely a fejdelem vagy az egész ország veszedelmeztetésével nem jár.

3. §. Továbbá, ha szüléinek életére leselkedett, méreg által tudniillik, vagy másképen a szülék halálára törekedvén.

4. §. Továbbá, ha gonosztevőkkel, vagy más istentelen életü emberekkel az atyának akarata ellen czimboráskodik, gonoszul vesztegetvén az atyai jószágokat.

5. §. Ha a fogságba esett atyát, az ellenségek kezéből, vagy a tömlöczből, midőn tehette volna, ki nem váltotta, s ki sem szabadította, vagy érette kezeskedni vonakodott.

53. Czím.

Azon esetekről, melyekben viszont a fiú osztozkodhatik meg az atyával.

Viszont pedig a (bár atyai hatalom alatt álló) fiú, atyját az alább megjegyzett esetekben a jószágoknak és vagyonnak megosztására kényszerítheti és bir-

*) Az eredetiben levő: „potest" hiányzik a Corpus Jurisban.

**) 1723: 11.

hatja, ellent nem állván az előbocsátott atyai hatalom:

1. §. Először, midőn az atya jószágainak tékozlója, s a maga és fiainak jószágait nem szükségből és helyes okból, hanem inkább álnokul elidegenítette, vagy világosan elidegeníteni akarja, és ilyetén szándéka a fiúnak nyilvános tudomására jő *).

2. §. Továbbá, midőn jóllehet örökségeit és birtoki jogait el nem idegenítette, vagy nem is ügyekezett elidegeníteni, de azokat nem kellőképen míveli, vagy ótalmazza, hanem elpusztulni hagyja.

3. §. Továbbá, ha az atya, fiát igazságos ok és tetemes vétke nélkül gonoszul és kegyetlenül megfenyíti.

4. §. Továbbá, midőn az atya, fiát a törvényes kornak betöltött ideje után házasságra lépni nem engedi.

5. § Továbbá, ha fiát vétkezni kényszerítené az atya.

6. §. Ámbár pedig a fiú, atyját bünbeli ügygyel (mint imént mondatott) **) nem vádolhatja, mégis ez esetben (mivel Istennek kell inkább, hogysem a szüléknek engedelmeskedni) atyját tisztességes módokon a fiú a jószágoknak osztályára, nem vádolólag, vagy bünbeli keresetet ellene indítólag, hanem inkább hibáját és fogyatkozását megszánván, felszólíthatja, rábirhatja és kényszerítheti is.

7. §. A jószágoknak és vagyonnak az előbocsátott eseteknél fogva történendő föntebb említett osztályát mindig az ősi jószágokról s birtoki jogokról és ingó vagyonról kell érteni, nem pedig az atya tulajdon szolgálatai vagy érdemei által szerzettekről.

8. §. Mert ha az atya a megirt okoknál fogva

---

*) 1723: 48.
**) 52. cz.

kényszeríti fiát osztályra: akkor az általa bármiképen szerzett és keresett jószágokban és örökségekben vagy birtoki jogokban s ingó vagyonban nem tartozik fiával osztozkodni.

9. §. De ha az előbocsátott okokon kivül történt és következett osztály az atya és fiú között, akkor különbség nélkül minden jószágokra és holmikra nézve kell közöttük osztálynak történni.

10. §. Mivelhogy természeti jog szerint, az atya a fiúnak, és viszont a fiú az atyának szerzi mindazt, a mi vagyont és jószágot szerezni képes.

54. Czím.

Az osztálynak még egy esetéről és a fiát anyai jogon illető jószágról.

Azt is *) kell tudni, hogy miután a fiú, atyja helybenhagyásával törvényes feleséget veszen (a föntebb előbocsátott esetek ellent nem állván), atyját mindenkor (azonban annak módja és törvény szerint) osztályra minden esetre kényszerítheti **), melyben mindegyiknek, az atyának tudniillik s a fiúnak jószágaira s javaira nézve egyenlően kell az osztályt végrehajtani.

1. §. Mindazáltal, ha a fiúnak külön örök vagyona és birtoki jogai vannak, melyekhez anyai jogon az anyának akár éltében, akár halála után jutott, az ilyetén jószágokat nem tartozik atyjával megosztani.

2. §. Mivel e részben csak az anya, nem az atya családát követik e jószágok; mint maga az okosság is nyilván mondja.

---

*) Az eredetiben: „etiam," a Corpus Jurisban: „enim."

**) 1659 : 36.

55. Czím.

Az örült és tébolyodott fiakról, hogy mindig atyai hatalom alatt maradnak.

Azt sem kell mellőzni, hogy az örült, esztelen és megtébolyodott fiak, mivel ugy tekintetnek mint kik sohasem jutottak el az értelmesség és tökéletes kor éveire, azért soha fel nem szabadulhatnak az atyai hatalom alól.

1. §. Szüléik ennél fogva minden igazságos és becsületes dologra kötelezhetik öket, és nyilvános szükség esetében jószágaikat is elidegenithetik. De ugyancsak ök tisztességes élelmükről és öltözetükről is tartoznak gondoskodni.

2. §. Ugyanezt kell érteni (az atya halála után) az örülteknek rokonairól is, hogy tudniillik a többieknél idősb, józan elméjü rokonuk, ezen örülteknek és eszelősöknek gondját atyaként fogja viselni.

56. Czím.

Hányféleképen szünik meg s töröltetik el az atyai hatalom?

Ámbár pedig a fiak az atyai hatalom alól a jószágoknak osztása által (mint föntebb megjegyeztetett, fölmentetni szoktak és felszabadittatni, mégis van néhány eset, melyekben másképen is szünik meg s töröltetik el az atyai hatalom.

1. §. Először : a végrendelet nélkül elhunyt atyának halála által, ha tudniillik nem-törvényes koru fiának végintézeti gyámokat nem rendelt; s ez akkor áll, ha az atya maga már önjogu volt és saját atyjának hatalma alatt nem állott; mert ily módon a fiúnak nagyatyja hatalma alá kell kerülnie.

2. §. Továbbá, elvétetik az atyai hatalom, ha az atya valamely hütlenségi vétek, vagy más nagy bünbeli kihágás miatt jószágainak és birtoki jogainak örökségétől megfosztatik, és ez által fejvesztési itéletre

is kárhoztatik. Mert valamint ő a jószágoknak kölcsönös és viszonyos öröklététől, ilyetén hütlenség, vagy vétek büntetése miatt mind fiaira, mind rokonaira nézve elszakadtnak: ugy az atyai hatalom is megszüntnek és elenyészettnek fog bizonyittatni.

3. §. Továbbá, megszünik az atyai hatalom, ha az atya ellenségi kézbe és fogságba esik; mert ki fogva van, más valakit nem tarthat hatalmában. Mert akkor nem ön-jogú. És ez áll, miglen fogságban marad, mert kiszabadulta és visszatérte után az atyai hatalom helyreáll és megújul.

4. §. Innen van, hogy időközben az idősülés sem foly ellene, valamint ő sem idősíthet el más ellen; de visszatéréseig minden ugyanazon előbbeni állapotban fog maradni; és visszaérkezte után, minden ügyekben, és ezeknek minden czikkelyeiben s folyamataiban, az előbbeni állapotra jut.

57. C z í m.

Hogy minden úr és nemes saját jószágairól szabadon rendelkezhetik.

Tudni kell pedig, hogy mindenik zászlós, országnagy úr és nemes birtokos ember, kinek fiai és leányai vannak, ezeknek minden beleegyezése nélkül, sőt akaratjok ellen is, tulajdon szolgálatai által szerzett *) és nyert, vagy saját pénzével (mely szinte szolgálatok által szokott szereztetni) vásárlott és vett javai, jószágai, és birtoki jogai iránt és felöl életében szabadon, mint tetszik, rendelkezhetik, s ezeknek elidegenitésére is teljes hatalommal bir, a fiaknak és leányoknak ellenmondása, tiltakozása, vagy bármely más ellenkezése ellent nem állván.

1. §. És ha az atya ezen javairól és jószágairól s birtoki jogairól fiai s leányai közt életében némi osz-

*) I. r. 5. cz.

tályt tett volna, nehogy kimultával ez oknál fogva egyenetlenségek, gyülölségek, viszálkodások és ellenkezések anyagai támadjanak közöttük, a fiak és leányok, atyjok halála után is tartoznak ezen osztályt helybenhagyni, s abban örökké megmaradni.

2. §. És ugyan ezt kell valamely szerződés vagy testvérül fogadás vagy fiúsitás erejénél fogva, valamely férfira vagy valamely némberre szállott vagy háramlott jószágokról és birtoki jogokról is tartani; mivel ama férfi vagy némber olyba vétetik és bizonyittatik, mint ki az ilyetén jószágokat ön maga nyerte volt.

58. Czím.

Hogy az atya az ösi jószágokat gyermekeinek sérelmével el nem idegenitheti.

Az ősi jószágokról és birtoki jogokról azonban az atya, fiainak vagy akár leányainak, ha azok a leányágat is illetik, sérelmével, ugy szinte az atyafi atyafiának sérelmével, az atyai vagy ősi jószágokról és birtoki jogokról, a fiak és leányok vagy atyafiak megegyezése nélkül, ezen jószágoknak elidegenitésére és eladására nézve semmi bevallást helyes ok nélkül nem tehet. *) Mi ha történnék is, minden erő nélkülinek tekintetik.

1. §. Mert szokták némelyek az atyai és ősi jószágokat gyakran szükségtől kényszeritve, néha pedig semmi helyes októl nem sürgetve, hanem csak torkosság s részegeskedés és dorbézolás inditásából, néha pedig az atyafi ellen való gonosz irígység incselkedéséből, az ördög hozzájárultával, néha ugyan jól és helyesen, de gyakrabban gonoszul, kiknek lehetséges, elzálogosítani, vagy örökre eladni, átirni s különféle czimek s kikeresett szinek alatt lekötelezni; és hogy az e felől történt bevallás nagyobb ereji legyen, és ne érvénytelenittethessék, fiaik s leányaik és atyafiaik ter-

---

*) 1723: 47. I. r. 61. cz.

heit a bevallás tartalmában magokra és örököseikre venni és vállalni.

59. Czím.

Mit tesz terhet vállalni fel, és hányféleképen vállaltatnak fel a fiak és atyafiak terhei?

Teszen pedig terheket felvállalni: az atya vagy atyafi általi bevallás megtartása iránt valamely jószág vevőjének némi kezességet adni. Mire nézve tudni kell, hogy a fiak vagy atyafiak terhei három módon vállaltatnak fel. Először: helyes ok nélkül. Másodszor: okszerüleg. Harmadszor pedig és utoljára: szükségből.

1. §. Először tehát helyes ok nélkül,*) mikor tudniillik semmi nyilvános szükségből és semmi helyes okból (mint imént előbocsátám), hanem vagy gonoszul, vagy torkosságból, vagy bántalmi vágyból is vállaltatnak fel a terhek. És igy ez érvénytelen a törvény előtt, hanem egyenesen és egyszerüen visszahuzatik az ilyetén felvállalás, és a bevallás is megerőtlenittetik.

2. §. Második módon: okszerüleg, tudniillik nyilvános és helyes ok fordulván elő, teszem: idegen kéznél zálogban volt birtokot magunkhoz váltván, vagy a hitbért és jegyajándékot s leánynegyedet kifizetvén; ha tudniillik egy rész vagy részecske eladatnék, és az összes jószágoknak maradványa a szükséges teher alól kivonatnék.

3. §. Továbbá, halastavakat, malmokat s házakat és szabad lakokat szükségből épitvén, vagy más, talán jobb részt az eladott birtok vagy rész árából vevén, avagy birtokcserét tevén.

4. §. Melyek, mivelhogy a fiúnak vagy atyafinak örökségi haszonba mennek, azért a felvállalt terheket ily esetben egyszerüen vissza nem huzhatni s meg nem másithatni. De ha a bevallás tartalmában s a teher fel-

*) 1723: 48.

vállalásában különösen megnevezett fiú azokat visszahuzni akarná, akkor atyja éltében, az atya dijával és bárhol fekvő összes birtoki jogainak köz becsüje mellett, az atyának halála után pedig egyedül az atyai jogoknak becsüje mellett, hatalmában áll azokat megmásitni- és megsemmisitnie. És ugyanazt kell az atyafiak bevallásáról is érteni és tartani.

5. §. De itt meg kell jegyezni, hogy, ha a teher felvállalása általánosan történt, és a fiak vagy atyafiak nevei a bevallás sorában nincsenek névszerint kitéve és kijelölve, akkor ilyetén teher felvállalása nem érvényes, hanem egyszerüen megerőtlenithető.

6. §. Harmadik pedig és utolsó módon: végső szükségtől kényszeritve, midőn tudniillik valaki, főbenjáró itéletnél fogva a törvény rende szerint más ellenében elmarasztaltatik és itéltetik, és talán saját személyében is a hozott itélet erejénél fogva letartóztattatik, s a törvény által rendelt büntetésnek elszenvedésére birói kézhez adatik, vagy ha, ámbár le nem tartóztatott, de királyi kegyelmet sem nyert, vagy ha kegyelem adatott is neki, de ez aż ellenféllel egyezkedés feltétele alatt és nem másképp megy teljesedésbe *), (mert különben is a királyi felség meg nem kegyelmezhet másképp, hanem hogy egyezkedjék), vagy a török, saracen, vagy tatár, avagy más bármely ellenséges fogságban letartóztattatik, és innen nem egyébként, mint némi szerződésnél fogva szabadul ki; és ez utolsó módon az előbocsátott teher felvállalása soha vissza nem húzatik.

7. §. És az ez iránt történt bevallás a fiú vagy atyafi által semmi uton vissza nem huzható; söt ha az atya, fiának részét (midőn saját része fejének váltságá-

---

*) Az eredetiben „cum conditione tamen concordandi cum adversa parte, et non aliter praestabitur“, a Corpus Jurisban „ita tamen ut concordet cum adversa parte“.

val föl nem érne) az előbocsátott esetekben a fiuval történt osztály előtt elidegenitette, a fiu ezt tűrni és elszenvedni tartozik.

8. §. Nem is szükséges ilyetén bevalláskor (hamindjárt csak egyetlenegy és magánálló volna is a bevalló személy) akár a király akár az osztályos vérek egyezése, hanem az magától mindenha helyesen történt és érvényes maradand.

9. §. Következtetés. Az előbocsátottakból tehát következik, hogy a birtoki eladás háromféle, tudniillik oknélküli, okszerü és szükségbeli. Az oknélküli eladás semmit sem ér. Az okszerü pedig néha érvényes, néha visszahúzatik. A szükségbeli azonban mindig érvényes és örökre megáll *), és soha meg nem erőtlenittetik, miként a fiak és atyafiak terhei felvállalásának és visszahuzásának iménti magyarázatából világosan kitetszik.

60. C z í m.

A birtok eladásánál szükségeskép előre bocsátandó törvényes megintésről.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy miután mind a zálog mind pedig az örökség jogánál és cziménél fogva, kivált az atyafiak sérelmével sokak által történő bevallásokban némi kárhoztató visszaélés harapódzott el, hogy tudniillik néha ötven forintot vett fel valaki az uzsorástól, s mégis a káptalan, vagy convent, avagy az ország rendes birái előtt szántszándékkal, még pedig gonoszul azt vallja, hogy száz vagy kétszáz forintot vett föl; a káptalan pedig és a convent, vagy az ország rendes birái, a történt bevallás sora és módja szerint tartoznak a bevalló és kötelező leveleket kiadni; és igy némelyek jószágaikat csakhamar oly pénzöszszeggel terhelik és bonyolitják, hogy azon jószágok.

*) Az eredetiben „tenet", a Corpus Jurisban „tenetur".

mondhatni, alig érik az összegnek felét, miért is gyakran történik, hogy ilyetén jószágok, saját nemzetségöktől örökösen elidegenittetnek.

1. §. Tehát ennélfogva mindenik birtoki eladás, söt elzálogositás is mindenkor törvényes megintetését kellékezi azon fiaknak, vagy leányoknak, avagy atyafiaknak, kikre az ilyetén eladandó és zálogba bocsátandó birtoki jogoknak öröksége és háramlása tudnivalókép tartozik (azért hogy azt vagy azokat magokhoz vegyék). Kik ha törvényesen megintetvén és felszólittatván, a birtokot, vagy az ilyetén birtoki jogokat illendő és köz becsüjök s értékök szerint magoknak szerezni és magokhoz venni akarják, minden egyéb vevők és uzsorások előtt szabad és teljes hatalommal birnak azokat magoknak megszerezni- és venniök.

2. §. Ha pedig az eladó vagy elzálogositó az előbocsátott megintést megtenni elmulasztja, és birtoki jogait mondott fiainak és véreinek tudta vagy megegyezése nélkül valakinek elidegeníti vagy elzálogositja, és ezért valamelyik fia, vagy leánya, vagy atyafia *) az ilyetén jószágok vagy birtoki jogok vevőjét a kir. törvényszékre maga ellenében idézteti, **) akkor egyetlenegy, tudniillik egy nyolczados törvényszakasz alatt az ügyet be kell végezni, és a fölperes az előbb emlitett jószágokat vagy birtoki jogokat egyedül köz becsüjök szerint magához veheti; az uzsorásnak vagy vevőnek ez iránti bevalló levelében foglalt bármi tetemes pénzösszege ellent nem állván.

3. §. Kivevén és kizárván mindazonáltal azon esetet, midőn valaki főbenjáró itéletben elmarasztaltan fogva tartatik, és a büntetés elszenvedésére birói kézbe adatik; mert e módon (mivel az ellenfélleli egyez-

*) Az eredetiben levő „aut filiarum vel", hiányzik a Corpus Jurisban.

**) 1723 : 47. 1655 : 52.

kedésre három napnál több ideje nincsen) megintést (az előadott módon) nem tartozik tenni, hanem jószágait, kiknek és a mennyi összegért lehető, ilyenkor mindig szabadon eladhatja.

4. §. És ugyanezt kell érteni arról is, ki külső ellenségnél fogságban tartatik. Hogy tudniillik ez is jószágait minden megintés nélkül, fejének váltságára eladhatja és örökösen elidegenitheti *).

5. §. Mikor pedig a fönebb emlitett megintés a jószágoknak és birtoki jogoknak örökös eladását törvényesen megelőzé, s a fiak vagy leányok vagy atyafiak közől egy sem akarná az eladandó jószágokat és birtoki jogokat magának szerezni, vagy megvenni, vagy talán szükségtől akadályoztatva meg nem vehetné, akkor ezen fiak és leányok és atyafiak a jószágokat utóbb nem egyébként, mint a bevalló levélben foglalt pénz-összeg teljes letétele és lefizetése mellett, vagy akár örök becsünél fogva és hosszu per utján szerezhetik magokhoz.

6. §. Mert jószágaiknak eladóit is okszerü és megengedhető esetekben és körülményekben nem kell annyira korlátolni és megszorítani, hogy igazságos jogaikat és javaikat kellőképen ne használhassák, és ne élvezhessék.

7. §. Ha azonban valamelyik fiu vagy leány vagy atyafi a megintés idejekor azt felelné és hozná elő, hogy a jószágot magához venni kivánja, akkor neki az illendő összeg letételére és az eladóvali egyezkedésre, a biró elötti megjelenés végett (kinek hatalmánál és levelénél fogva történik és hajtatik végre a megintés) rövid és illetőleges határidőt kell kitűzni. Beállván pedig a határidő, ha a hozandó birói itélethez, és a jószágok köz becsüjéhez képesti összeget letenni vonakodik, jószágait az eladó szabadon elidegenitheti.

*) 11. r. 57 és I. r. 51. 56 s 79.

8. §. A zálogos jószágokra és birtoki jogokra nézve*) pedig mást kell tartani; mely némely birtoki jogok, mondott köz becsüjök értékén felül, akár történik eleve törvényes megintés akár nem, a fiaknak, vagy leányoknak, vagy atyafiaknak, vagy a királyi jognak is sérelmével, senkinek el nem zálogosithatók. Ezen megbecsültetés azonban és ennek sora nemcsak a nemesi házakat és udvarokat, s a mezővárosokban, falukban vagy helységekben találtató népesitett és népetlen vagy pusztai jobbágytelkeket, hanem a földeket, erdőket és réteket, halastavakat és malmokat (ugy, mint a leánynegyedek fizetésében) mindenestől magában zárja. És a mennyire az ilyetén becsü, a biró mérséklése szerint terjed, annyiban kell a zálogos jogokérti pénzek letételének és visszaszolgáltatásának is, a fiak, vagy leányok, vagy atyafiak, s még azok által is eszközöltetnie, kik talán királyi hatósággal (azon esetben, midőn az elzálogositás egyetlenegy, a magszakadáshoz közelgő személy által történt) állnának elő.

9. §. Azon leányokat és**) némbereket értsd pedig az előbocsátott esetekben megintendőknek, kiket az eladandó vagy elzálogositandó jószágok egyenlő joggal illetnek a fiággal, mert különben a leányok vagy némberek e részben idegenek gyanánt fognak tekintetni, s csak ugy mint a szomszédok és határosok léphetnek föl, kivévén, hogy, ha akarják, minden szomszédok és határosok előtt avatkozhatnak a jószágoknak vételébe és átváltásába, s ezeket magoknak szerezhetik.

10. §. A szomszédok pedig és határosok az előbb emlitett és részökre történt megintés által az eladandó birtoki jogokat, minden más idegen és távolabb vevők előtt magokhoz szerezhetik ugyan : azonban nem köz becsü szerint, mint a fi- vagy nővérek, de mindig a

*) 1635 : 90. 1647 : 125. 1655. 52. 1681 : 33. 1723. 48.
**) Az eredetiben levő „et" hiányzik a Corpus Jurisban.

bevalló levélben foglalt pénzmennyiség*) letétele és teljes lefizetése, avagy a birtoki jogoknak örök becsüje mellett is. Mindazáltal egyetlenegy nyolczados törvényszakasz alatt, ha az eladók részéről megintés eleve nem történt, és a szomszédok s határosok mind e mellett az iránt magok részéről a szokott intést megtették, kik is az elzálogositott birtoki jogokért hasonlóképen a tőkepénzt, melyért az ilyetén elzálogositás történt volt, tartoznak lefizetni. Nem is avatkozhatnak vagy elegyülhetnek e részben valamely megbecsültetésbe, miután az ilyetén birtoki jogoknak tulajdoniságából és örökségéből tudnivalókép semmi sem illeti őket.

61. Czím.

Mint kell az atyafinak a másik atyafi által eladott vagy elzálogositott részét visszaszereznie.

Meg kell továbbá jegyezni**), hogy az idősebb atyafiak rendszerint, és néha ifjabbak is, kik honn maradván az idősb atyafiak távollétében ezeknek atyai és ősi még osztatlan jószágaikat és birtoki jogaikat tartják, magokra vevén az apáróli vagy anyáróli többi atyafiak terheit, ezen birtoki jogokat elzálogosítani és örök áron eladni szokták, s ez által a vevők nem csak amaz eladónak vagy elzálogositónak részét, hanem többi atyafiainak, mint kiknek terheit ő magára vette, birtoki részeiket is szokták magokhoz szerezni.

1. §. Minél fogva tudni kell, hogy ha valamikor ilyetén eladás vagy birtoki elidegenités helyes ok nélkül történik valaki által, akkor a többi atyafiak részeit egyáltalában minden fizetés nélkül kell a fölperesnek vagy fölpereseknek az első nyolczados törvényszékeken visszaadni és visszaszolgáltatni. Az eladó atyafi

*) Az eredetiben levő: „summae" hiányzik a Corpus Jurisban.

**) 1723: 47.

része pedig megbecsültetik és ezen jószágrésznek csak köz becsüi értéke teríttetik meg a vevőnek. Igy szinte az eladó atyafinak része is birtokba adatik a fölperesnek az előbb felvállalt tehernek minden visszahuzása és letevése nélkül. A bevalló levélben följegyzett*) pénzmennyiség maradványaért és fölöslegeért pedig az eladó atyafinak többi jószágait és birtoki jogait, melyek amaz összeg megtéritésére elégségeseknek fognak látszani, azonnal és a további perfolyamatot be sem várva a biró által meg kell becsültetni, és az ilyetén bevalló levélben kijelentett feltételek alatt a vevőnek kezéhez birtokul adni.

2. §. Ha azonban az eladottakon kivül egyéb jószágai nem volnának, és a részére eső ingó javaknak is oly szükében volna, hogy az előbb emlitett összeg azokból ki nem telnék és vissza nem nyerethetnék: akkor a vevő az ilyetén fölösleg kárát szükségképen szenvedni kénytelen; és ez áll (mint mondatott) a föntebb magyarázott helyes ok nélküli esetben.

3. §. Mert okszerü esetben a teher visszahuzásának is (a föntebb előhozott módon) következnie kell, és ebből a pénznek előbb emlitett fölöslege (mennyire lehetséges) a vevőnek visszatéríttetnie.

4. §. És ugyanezt kell érteni az atyáról is, ki saját és fiainak ősi jogait fiai sérelmével és megegyezések nélkül helytelenül és ok nélkül elidegeníti, vagy áruba és zálogba bocsátja; hogy tudniillik bevallását az előbb emlitett oknélküli esetben**) egyszerüen megerőtleníteni és a fiak részét egyáltalában minden fizetés nélkül, az atya részét pedig köz becsü mellett a fiaknak vissza és által kell adni.

---

*) Az eredetiben: „denotatae," a Corpus Jurisban: „donatae".

**) I. r. 59. cz.

62. Czím.

Néhány vissza nem huzható bevallásról.

De itt figyelembe és észbe kell venni, hogy ha a másik atyafinak bevallását visszavonni és visszahuzni akaró atyafi, az ezen eladásnál fogva akár eserélt akár szerzett jószágokat vagy birtoki jogokat tudva és törvényes ellenmondás nélkül használta, és azoknak jövedelmeit valósággal szedte, akkor az ilyetén bevallást soha sem fogja visszahuzhatni; mert a valóságos használat által ama bevallásban megegyezni látszik.

1. §. És ugyanezt kell a fiu által megmásitandó atyai bevallásról is mondani.

2. §. Ezt kell hasonlóképen tartanunk azon bevallásokról, melyek a vérszerinti vagy osztályos atyafiak közt, vagy bármely idegenek és vérenkivüliek között is peres birtoki jogok iránti elintézés- és egyezésképen történnek és tétetnek.

3. §. És ilyetén elintézésben, a birtoki jogoknak bizonyos része vagy részecskéje adatik és visszaszolgáltatik az egyik félnek azon peres jószágokat tartó és biró vagy különben talán érvényes jogokat azokra követelő másik fél által; a többi részecske vagy rész pedig béke és egyesség okáért nála marad, és örökre birtokul hagyatik. Mely bevallások ugyan (mivel a perek vége és kimenetele még kétséges vala és bizonytalan) mindenkor megtartatnak és soha meg nem másittatnak.

4. §. Mert különben is a föntebb emlitett bevallások, melyek megerőtlenithetők és megmásithatók, nem a magunkhoz veendő és magunknak szerzendő, hanem a magunktól elidegenitendő jószágokra és birtoki jogokra nézve értetnek.

63. Czím.

Azon bevallásokról, melyeknél törvényes igtatásra van szükség, s melyeknél nincs.

Továbbá a vérszerinti és osztályos atyafiak között, akár az előbocsátott, akár más esetekben olyatén birtoki jogok iránt, melyek különben is egyikről a másikra háramlandók volnának, bármely rendes biró vagy bizonyságtevő és hiteles hely előtt történt örök bevallásnak sem királyi megegyezésre, sem törvényes igtatásra ninesen szüksége.

1. §. Minden egyéb, bármely jószágok és birtoki jogok iránt, idegenek és külsők közt akármint véghezment örök-bevallásokat pedig, sőt az ötven forintot meghaladó, zálogi czím alatt *) történteket és keletkezetteket is, egy év egész leforgása alatt szokták és kell törvényes igtatással megerősíteni.

2. §. És ez akkor áll, ha az, kinek számára a bevallás történt, a jószágok uralmán kivül van, mert ha előbb is volt ezeknek valóságos uralmában, vagy ha attól, ki a bevallást tette, ilyetén valóságos uralmat és birtokot tettleg nyerhetne, akkor (egy év leforgása után is) a föntebb említett igtatás mindenkor végre fog hajtathatni.

3. §. Azt is előre meggondolván, hogy, ha talán valamelyik bevalláshoz királyi jóváhagyás szükséges, és ezen jóváhagyást az év lefolyásaiglan meg nem nyerhetné, akkor az ilyetén bevallást nem előbb, mint a mondott királyi jóváhagyás megnyerése után, egy egész év lefolyásaiglan (mint föntebb előadatik) ugyanezen jóváhagyás erejénél fogva, törvényes igtatással kell (akár következzék ellenmondás, akár nem) megerősíteni.

4. §. S ezt értsd nem a jövendő feltétel alatt, hanem a jelenben történt bevallásról. Mert ha valamely

---

*) 1647: 125.

szerződés vagy testvérül-fogadás, és a jószágoknak egyikről a másikra háramlása iránt, bevallás valaki által más részére vagy talán két fél által egymásnak kölcsönösen, s egyikről a másikra ugy történnék, hogy tudniillik ha valamelyik fél örökösök nélkül találna kimulni, akkor ennek jószágai és birtoki jogai az életben maradott félre háramoljanak, és a királyi felség az ilyetén bevalláshoz, vagy szerződéshez és testvérül-fogadáshoz királyi jóváhagyásával járul; mivel ezen bevallás, és következőleg a királyi jóváhagyás feltételes, és csak a felek valamelyikének magszakadásával leszen helye: azért még mind a két fél éltében, vagy talán azon személynek, mely a másik részére az imént említett feltétel alatt a bevallást tevé, éltében, nem szükséges, hogy igtatás történjék.

5. §. Hanemha talán ezen jószágokra nézve királyi jog nyeretett volna, vagy nyeretnék. Mert ezen esetben szükséges, hogy az igtatás a királyi jogra nézve (mely sokaknak jószágaiban gyakorta titokban lappang) törvényesen megtörténjék.

6. §. Ugyanezt kell mondani az előbb említett királyi jóváhagyásról is, hogy valamelyik félnek magvaszakadtával, egy egész év lefolyása alatt a jóváhagyást (mely akkor adomány erejével fog birni) és következőleg az ama jóváhagyásban megirt bevallást törvényes igtatással kell megerősíteni.

64. Czím.

Mi a királyi jóváhagyás meghatározólag.

A királyi jóváhagyás pedig az ország szent koronája hatóságának, a reá öröködési módon és jogon háramlandó birtoki jogokra nézve a fejdelem vagyis királyi felség általi önkéntes átengedése.

1. §. Mely hatósága az ország szent koronájának, a jószágok és birtoki jogok háramlását és öröklését il-

letőleg, azon mód szerint, melylyel jelenleg élünk, a nagykegyelmességü fejdelem, néhai Lajos király úr *) országlása vagy uralkodása óta, tudniillik az Úr megtestesülésének ezer háromszáz ötvenegyedik esztendejétől vevén eredetét, minden királyoknak mint utódainak idejében, egész mostanig sértetlenül és ingatlanul megtartatott s helybenhagyatott, és az ország minden zászlós és országnagy urainak, ugy nemeseinek és főrendeinek jószágaira és birtoki jogaira nézve (kik tudniillik mag és örökösök nélkül halnak ki, vagy egyetlenegy és magánálló személyre olvadnak, és igy magszakadáshoz közelednek) mindig törvényes öröködés erejével bir.

2. §. Mert ama fejdelem ideje előtt mindenik zászlós, országnagy s nemes és birtokos ember, birtoki jogairól (még ha örökösök nélkül volt volna is), miként akará, minden királyi jóváhagyás nélkül szabadon rendelkezhetett.

3. §. És egyedül azon esetben, ha közülök valaki örökösök és minden rokon nélkül s végintézetlenül halt el, vala helye a föntebb említett hatóságnak.

65. Czím.

Mely bevallásokhoz szükséges a királyi jóváhagyás, és melyekhez nem?

Minélfogva tudni kell, hogy most az urak s nemesek és más birtokos emberek minden bevallása, mely magánálló s egyetlenegy és magszakadáshoz közeledő személy által, bármely személyeknek, és akármily eseteknél és okoknál, feltételeknél s körülményeknél fogva bármely jószágokról és birtoki jogokról örökösen tétetett, királyi jóváhagyást (a föntebb említett örökö-

*) Lásd I. Lajos végzeményének kezdetét, 11. §. s az I. r. 5. és 57. cz. 1715 : 26. czikket.

dés hatósága miatt) mindenkor megkiván, még pedig szükségképen.

1. §. Mivel ezen jóváhagyás nélkül, nem csak az örök joggal lekötött jószágokról, hanem *) a zálogi czím alatt (a jószágok közbecsüjén túl) átirottakról is, bármiképen (mint előbocsáttatik) tett vagy történt föntebb említett bevallás, erőnélküli maradand.

2. §. A honnét következik, hogy a több atyafi vagy idegen személyek között és által, kölcsönösen vagy külön, némelyeknek tett bevalláshoz a királyi jóváhagyás nem szükséges.

3. §. Mert az öröködés jogának mindkét részről örökösi módon és jogon örökülendő más személyek levén, még nem leszen helye a fejdelemben vagy királyi hatóságban.

4. §. És ez akkor áll, ha az egyik részről levő vagy bevallást tevő személyek viszonos és egymás közti öröködés erejével birnak; a másik részen álló személyekről is ugyanezt kell érteni és tartani. Mert különben a királyi jóváhagyás mindig felkéretendő és szükséges.

5. §. Mert a személyeknek többsége a királyi hatóságot ki nem zárja ott, hol semmi atyafiság, sem vérségi összeköttetés, vagy a jószágokbani más öröködésnek kölcsönös viszonossága nem létezik.

66. Czím.

Mi a szerződés határozólag, és törvényes igtatásra mikor van szüksége?

Meg kell tehát jegyezni, hogy akármily birtokos emberek vagy más személyek között, akárminő jószágoknak egyikök magvaszakadtával a másikra háramlásáról kötött bármely szerződést, tudniillik mindazt, mely királyi jóváhagyás által, mindazt, mely személyek

*) 1647 : 125. 1715 : 26.

többségénél fogva az imént említett módon megerősíttetett, valamelyik résznek magvaszakadta után, egy év leforgása alatt (mint előbocsátám), törvényes igtatással kell érvényesíteni *).

1. §. Azonközben mindazáltal az életben maradt félnek hatalmában áll az ilyetén szerződésből, vagy testvérül-fogadásból neki tulajdonított örökködési jog erejénél fogva, a magvaszakadt fél, tudniillik mint osztályos testvére jószágainak uralmát egyszerüen maga számára elfoglalni és kezei közé (ha csak valamely törvényes akadály ellent nem áll) szerezni.

2. §. E szerződés pedig, vagy testvérül-fogadás **) bármely idegen személynek valaki által (törvényes örökösök nem létében) jószágainak örökködésében megengedőleges helyettesitése.

3. §. Mondatott pedig különösen: „örökösök nem létében;“ mert ha igazi törvényes örökösök és utódok léteznek és életben vannak, a testvérül-fogadásnak nincsen helye; de ezeknek nem létében a fogadott testvér vagy fiu a jószágoknak háramlására nézve ilyetén örökködés erejével és hatalmával fog birni.

4. §. Mondatott az is: „megengedőleges helyettesitése,“ mivel fejdelmünk engedelme vagy megegyezésének alkalmazása nélkül ilyen helyettesités vagy örökbefogadás minden erő nélküli; hanem a jószágoknak háramlása, egyenesen a fejdelemre és a szent korona hatóságára néz és tartozik, és a fejdelem jóváhagyása nélkül a fogadott testvér vagy fiu ilyetén jószágoknak uralmába nem léphet s azokat magának nem is tulajdoníthatja.

---

*) I: r. 63. cz.
**) I: r. 8. cz.

67. Czím.

Hogy kétféleképen mondatik valaki, jószágok uralmával birni. És végül a szerződésekről.

Vegyük pedig eszünkbe, hogy kétféle módon és uton mondatik valaki valamely jószágok uralmával birni. Először, birtoklási joggal, midőn valaki valamely jószágoknak valóságos és békeséges uralmát, mind a jövedelemnek szedésére, mind pedig a jobbágyok által teljesítendő szolgálatokra nézve, nyilván birja. És ezen mód közönséges és mindenek előtt nyilvánságos.

1. §. Második uton mondatik valaki jószágok uralmával birni öröködési jogon vagy módon, midőn őt némely birtoki jogoknak háramlása *) illeti nyilvánosan, mint ez a nemzetség közel-ágazatán levő vérszerinti atyafiak vagy osztályosok **) birtoki jogaiban előfordul. Példának okáért: jóllehet a vérszerinti atyafi a másik vérszerinti atyafi életében a vele történt osztály után, ennek jószágai valóságos uralmával és használatával nem bir, mindazáltal bir öröködési joggal és uralommal tettlegesen és közvetlenül, melynek erejével mihelyest atyjafia örökösök nélkül mul ki, a fenmaradott és életben levő atyafi nyomban és közvetlenül, a meghalálozott atyafi jószágait, egyszerüen, minden törvényes igtatás ***) és egyéb törvényes eljárás nélkül, magának szerzendi, és méltán s jogosan hatalmába ****) kerítendi.

2. §. És ha a meghalálozott atyafi leányokat és feleséget hagyna maga után, és jószágai a leányágat nem illetnék, olyképen tudniillik, hogy az előtt az előbb

---

*) 1655 : 56.

**) „Vel etiam condivisionalium," hiányzik a Corpus Jurisban.

***) I : r. 63. cz.

****) I : r. 47. cz. — Az eredetiben : „potestati," a Corpus Jurisban : „posteritati."

megholt atyafi életében, és elődeinek idejében is, valamely némber valóságos uralommal nem birt azon jószágokban: akkor azon leányokat, kiházasitásuk ideje előtt, a feleséget pedig vagy özvegyet addig, miglen urának és férjének neve és czíme alatt él, és özvegysége idejét tölti, épen azon joggal és módon, miként a meghalálozott atyafi, midőn ez életben vala, eleséggel és ruházattal s az életre minden megkivántatókkal, a jószágok erejéhez képest, nevelni, ellátni, tartani, és a leányokat majdan tisztességesen férjhez adni, a feleséget pedig (ha ez akarja) szinte férjhez adni, ennek azonfelül hitbérét és jegyajándékát kifizetni, a tovább élő atyafi törvényesen tartozik. Ugyanezt kell a szerződésekről, vagy testvérül-fogadásokról is (ha ezen szerződés nyilvánosan tudva van) érteni; mivel jóllehet a korábban meghalálozott atyafinak saját ágyékából származó örököse nem volt, de örökös helyettesíttetvén *), ki törvényi örökösnek neveztetik, még magva nem szakadott.

3. §. De másként van a dolog azon atyafiakra nézve, kik hatvan, vagy száz, vagy kétszáz, vagy több év előtt, jószágaikban és birtoki jogaikban osztozkodtak, s már ennyi időtől fogva, származásuk ágáról is alig van emlékezet **), hanem mintegy csak név szerint mondatnak osztályos atyafiaknak. Mert ezen esetben olyképen kell eljárni, mint némely meghalálozottak magvaszakadtánál fogva a királyi felségtől felkért jószágok dolgában eljárni szokás ***).

---

*) Az eredetiben: „substituto," a Corpus Jurisban: „destitutus."

**) Az eredetiben: „lineae memoria," a Corpus Jurisban: „linea memoriae."

***) 1715: 25.

68. Czím.

Hogy a jószágoknak erőszakos elfoglalóit azokból szinte erőszakosan ki lehet vetni.

Továbbá, ha valamely ember ilyetén jószágok és birtoki jogok uralmába erőszakosan avatkoznék és lépne, vagy bármikép elegyednék, melyek másra és nem ő reá háramoltak volna, akkor az, ki e jószágokban öröködés erejével és jogával bir, egy egész év leforgása alatt, hatalommal s hasonló erőszakkal is, az elfoglalót azoknak uralmából kivetheti és kizárhatja. Mivel e részben: erőt erővel visszatorolni *) szabad.

1. §. Eltelvén pedig egyévi időköz, törvény utján kell amaz elfoglaló ellen ügyködnie, és őt ilyetén jószágok igazságtalan elfoglalása- és bitorlásánál fogva **) rövid megidézés, avagy értesités mellett perbe vonhatja. Hol épen azon módon, mint az ő tulajdon kezeiből elfoglalt jószágokra nézve, az erőszakos elfoglalónak (mivelhogy másnak hatóságát erővel és hatalommal magához ragadja) főbenjáró itéletben kell elmarasztaltatnia: ha ugyan a fölperes azon jószágokat öröködés jogánál fogva magára háramlottaknak bizonyítandja ***).

2. §. És ugyanezt kell tartani azon birtoki jogoknak erőszakos elfoglalásáról is, melyeknek valóságos uralmában valaki huzamos időtől fogva volt: hogy tudniillik a megfosztottnak hatalmában áll, az elfoglalót azokból hasonló erőszakkal, ha lehetséges, egy évi időköz alatt kivetni és kiűzni.

---

*) III. r. 22. cz.
**) 1655. 56.
***) 1542 (novisol.) 4, 5. 1542 (pos.) 5. 1655. 56.

69. Czím.

A „semmi jogot“ záradékról. És mily jószágok szállanak vissza az ajándékozóra, vagy eladóra.

Tudni kell továbbá, hogy ha némely bevalló levelek sorában ezen záradék: „semmi jogot, és a jog s uralom semmi tulajdoniságát magának fenn nem tartván“ stb. vagy szándékosan, vagy tudatlanságból beigtattatott volna, ilyetén birtoki jog, melyről tudniillik efféle bevallás történt, soha a bevallást tevőre (habár az, kire jogát szállitotta, örökösök nélkül mulna ki) vissza nem tér és vissza nem származik: hanem egészen a királyi felség adományozása alá kerülend.

1. §. Ha azonban a bevallás az imént emlitett záradék nélkül történik, akár némely jószágoknak kölcsönös és viszonlagos becserélésében, akár más örökös adományozásban, például: szolgálatok jutalmazásaul (mint jobbára szokás), vagy más bármi helyes okbóli adásban és beirásban avagy kötelezésben: akkor ha ez életből kimult, és örökösök s törvényes utódok nélkül maradt az, kinek számára az adományozás, vagy a jószágoknak bármi beiratása történt, a jószágok ismét és ujolag arra, ki a bevallást tette, vagy a jószágokat adományozta, s annak örököseire és minden maradékaira szállanak (mivel az örökködési jog tulajdonát és uralmát magának fentartotta, s magától át sem ruházta másra örökösen), s a hajdani jogba valósággal visszatérnek és háramlanak.

70. Czím.

Mi a jószágoknak viszonlagos cseréje, és miért találtatott fel?

Mivelhogy pedig a jószágoknak és birtoki jogoknak viszonlagos cseréjéről emlitést tettünk: ennélfogva tudnunk kell, hogy a jószágoknak viszonlagos cseréje

két vagy több fél birtoki jogainak egymás részére tett kölcsönös átcserélése és törvényes átruházása.

1. §. Feltaláltatott pedig mind a békeségesebb állapot elérhetése, mind pedig a bővebb jövedelemszedés gyarapitása végett.

2. §. Mert igen sokaknak jószágai lakhelyöktől oly messze eső vidékeken, s oly nagy távolságban fekszenek, hogy azoknak ellátására többet kénytelenittetnek kiadni, mintsem mennyit jövedelmeikből szedhetnek. Némelyeknek jószágai pedig a hatalmasok veszedelmes és erőszakos szomszédságánál fogva végpusztulásra jutottak. Továbbá sokaknak, ilyetén jószágaik miatt folytonos pereik s vesződségeik vannak, hogy még éjszaka sem nyugodhatnak miattok. Ugy hogy jóval több veszteséget mint hasznot húznak azokból.

3. §. Ennélfogva minden birtokos ember, javai és birtoki jogai iránt hasznos viszoncserét joggal és szabadon tehet, fiainak és leányainak vagy atyjafiainak ellenmondása egyáltalában nem gátolván.

4. §. Azon jószágrész azonban, mely neki cserébe fog adatni, a nemzetségi vagy osztályos atyafiakra (azon atyafinak magvaszakadtával, ki a cserét tette) háramlik azon másik jószágrésze gyanánt, mely által a viszonlagos csere történt, s mely az öröködési jog erejénél fogva az atyafiakra volt szállandó.

71. Czím.

Mit kell tartani, ha a csere álnokul és szinletten történt és tétetett.

De mivel a jószágoknak ilyetén viszonlagos cseréjénél többek által számos csalárdságok szoktak történni és elkövettetni; mert némelyek, jószágaikat atyjafiaik sérelmére és veszteségére, nem valóban, nem is igazságosan, hanem költött- és szinlettképen akarván eladni és elidegeníteni, nehogy az atyafiak az ilyes jószágokat a vevőktől, ne mondjam uzsorásoktól magok-

nak visszakérhessék, és jogaikat visszaszerezhessék és sajátithassák, a viszonlagos cserének (mely igazságos és helyes módon szabadon történhetik) czimét vagy szinét leveleikbe vagy bevalló kiváltságaikba igtattatják, vallván, hogy némi távol vagy talán közel helyen is fekvő vagy találtató birtoki jog a vevő vagy uzsorás által nekik cserébe adatott; ilyetén birtoki jog uralmát azonban csak rövid időre (hogy a csalárdság ez alatt elpalástoltassék) vagy soha magokhoz sem veszik, s igy atyjokfiait, kiket az e czím alatt elidegenitendő jószágok és birtoki jogok öröksége illet, megfosztván, örökségükből kizárják, ama birtoki jog is, mely szinlett- és költöttképen az eladónak a vevő által csere fejében adatott, azon vevőnél örökösen megmaradván.

1. §. Nehogy tehát az álnokság és csalárdság valakinek kedvezni láttassék *), miután ilyetén csalárd csere az eladó és a jószágokat elidegenitő atyjafiainak értésére esik, mindjárt az atyafiak folyamodására, megtörténvén előbb ez iránt a törvényes perbehivás, az előbocsátott módon elidegenítendett jószágoknak csak köz becsüje mellett, de mindig egyetlenegy nyolczados törvényszak alatt, a fölperes részére az ilyetén jószágok a biró által visszaadandók, itélendők és igtatandók **).

72. Czím.

Mimódon nem húzathatik vissza a csere semmiképen?

Továbbá, ha valamely atya vagy atyafi némi cserét tett; és fia vagy valamelyik atyjafia ezen cserét tudva és törvényes ellenmondás vagy eltiltás nélkül használta, és a becserélt jószágoknak jövedelmeit va-

---

*) II: r. 83.

**) Az eredetiben: „restatui", a Corpus Jurisban: „restitui."

lósággal szedte volna: ezen cserét utóbb a fiu vagy atyafi vissza nem huzhatja; mert e részben a valóságos használat átengedés és megegyezés erejére jut *).

73. Czím.

Ha a cserében pénz adatik felül, illetik-e a leányágat efféle jószágok?

Továbbá, mivel a csere utján átcserélt birtoki jogok, mennyiségökre, jövedelmezésökre és értékökre nézve nem mindenkor felelnek meg egyenlően egymásnak, azért szoktak többen, kiknek jószágai és birtoki jogai kisebb becsüek és értéküek, azokra, hogy egyenlő csere történjék, némi pénzbeli öszveget reáadni. Miért is némelyek ugy vélekedtek, hogy ilyetén birtoki jogoknak (mivelhogy pénz adatott reá), a leányágat szinte mint a fiuit kell illetniök: mit nem kell tartani.

1. §. Mert a birtoki jogoknak megtartását és eredményét nem az ághoz, tudniillik a pénznek reáadásához **), hanem szerzésök és keresésök gyökeréhez és eredetéhez képest kell megitélni; és ezért ilyetén esetben a leányágon levők csak a felüladott pénzekből fogják részeiket visszakaphatni. A birtoki jogoknak tulajdonossága és öröksége pedig a fiág sajátja maradand.

2. §. És ez akkor áll, ha eredetöknél és gyökeröknél fogva ilyes birtoki jogok nem illetik a leányágat. Mert ezen kétség iránt: vajjon némely birtoki jogoknak a leányágat kell-e szinte mint a fiuit illetniök vagy sem? mindig az eredeti levélhez, melylyel a jószágok szereztettek és kerestettek, szükség folyamodni.

---

*) I. r. 62. cz.
**) I. r. 21. 28. cz.

74. Czím.

Mire való a szavatosság vagy az eleve felvállalt mentesítő biztosítás?

Egyébiránt, mivelhogy a jószágoknak és birtoki jogoknak viszonlagos cseréjébe, mentesitő biztositás, mely a törvénytudók által szavatosságróli biztositásnak neveztetik, szokott jobbára beigtattatni és felvállaltatni: ha tehát valamely törvényesen megkeresett fél a másik felet az eleve felvállalt ótalmazó és mentesitő biztositás szerint, az ilyetén becserélt birtoki jogoknak uralmában, bármely perlekedők és törvényes megtámadók ellen meg nem tarthatja, akkor a másik félnek adott birtoki jogai (ha megvannak) a magok mivoltában visszaadandók és szolgáltatandók; ha pedig ama fél kezeiből talán elidegenittettek és vissza nem szerezhetők: akkor mennyiségökre, jövedelmezésökre és értékökre az elidegenítő jogaival felérő olyatén birtoki jogokat kell a kárvallott fél részére, mely azoknak uralmában meg nem tartathatik, adni és kiállitni.

1. §. És ezt értsd akkoron, ha a mentesitő biztositás egyszerü és közönséges módon van a bevallólevélbe igtatva. Mert különben ha a mentesitő felvállalás záradéka, nehány feltételekkel és czikkekkel volna kitéve és kinyilatkoztatva, akkor ugyanezen kitett feltételeket és czikkeket meg kell e részben tartani.

2. §. És ugyanezt értsd a valaki által mentesitő biztositás alatt elidegenitett vagy törvényesen eladott többi birtoki jogokról is: hogy *), ha a jószágoknak megvevője ezeknek uralmában az eladó által meg nem tartathatik, akkor minőségre, mennyiségre, jövedelmezésre és értékre hasonló jószágokat kell neki azok helyett adni. **)

---

*) „nimirum" nincs az eredetiben.
**) 1659 : 35.

75. Czím.

Kik értetnek a törvényes megtámadók alatt?

A törvényes megtámadók alatt pedig a perlekedőket és törvény utján ügyködőket kell venni és érteni, nem pedig az erőszakos elfoglalókat és hatalmaskodókat. Mert ilyesek ellen nem tartozik senki mást az eladott jogokban megtartani *).

1. §. A jószágoknak vevője tehát, midőn valaki által törvény rende szerint, ilyes megvett jogokra nézve gátoltatik és perbe fogatik, akkor ezen jószágoknak eladóját, az ügy védelmére, mielőtt a per bevégeztetett, maga mellé tartozik idézni.

2. §. Mert ha idézni elmulasztaná, és ilyetén birtoki jogokat vagy jószágokat törvényes uton elvesztené, az eladó a mentesitő biztositás terhe alól fölmentetik és szabadittatik, és azután a vevőt uralmukban nem tartozik megtartani.

76. Czím.

Nevezetes kérdés a szavatosságról vagy mentesitő biztositásról.

Kérdeztetik továbbá, ha valaki másnak valamely birtok uralmábani megtartását magára vállalta, és az ő megtartására magát lekötelezte, és némi földrészecske a birtoktól idők lefolytával valaki által határjárás vagy más czim alatt elvétetett, és törvényes uton elszakasztatott, maga a derék birtok megmaradván; vajjon tartozik-e a felvállaló a másikat e földrészecskében is megtartani?

1. §. Feleld, hogy nem tartozik. Mivelhogy ő ama birtokot minden hozzá törvényesen tartozó haszonvételeivel és illetőségeivel adta másnak, s igy vállalá magára őt annak uralmában ótalmaznia; ugy de ama földrészecske törvényesen nem tartozott ezen birtokhoz, és igy az is, ki eladta, ezen részecskének rosz lelkű

*) I. r. 68. cz.

birtokosa volt. Ezért másnak jogait el nem adhatta, valamint el sem adta e záradék erejénél fogva: „ezen birtokot törvényesen illetőkkel és ehhez szükségképen tartozókkal“.

2. §. Hanemha magát talán olyképen kötelezte, hogy ugyanazon mesgyékkel és határszélekkel, melyekkel a jószágot tartotta *) és birta volt, ennek uralmában a másikat ótalmazza; mert ezen módon hasonértékü földet tartozik az elvesztett földért a másiknak adni.

77. Czím.

Hogy a jószágok ajándékozói s eladói, ezeknek birtokosai ellen önmagoktól nem ügyködhetnek.

Ez egyet azonban figyelembe kell venni, hogy az előbb említett mentesitő biztositást mindig a külső és idegen perlekedőkre, és törvényes megtámadókra s fölperesekre, nem pedig magokra a jószágok ajándékozóira és eladóira kell érteni; valamint némelyeket, kik is jószágaikat másnak adták, magam láttam, hogy ezen jószágok birtokosai és urai ellen ügyet és pert magok inditottak, mintha nem tudnák őket a jószágok uralmában ótalmazni, ez által ama jószágokat ismét magokhoz szerezni ügyekezvén; mit soha sem kell megengedni.

78. Czím.

Mi az elévülés határozólag? s hány évi folyamot foglal magában különféleképen?

Minthogy az elévülésre mind az örökös jószágoknál, mind pedig a zálogos birtoki jogoknál, de a hatalmaskodásoknál fogva is, törvény előtt igen gyakran szoktak hivatkozni: ez okból az elévülésről nehány szükségképen mondani valók adják elö magokat. És először annak miségéről, azután pedig meddig tartásáról és különféleségéről.

*) Az eredetiben: „tenta“, a Corpus Jurisban: „obtenta“.

1. §. Tudni kell tehát, hogy: elévülés a jószágok törvényes megtartására és szerzésére jogilag megállapított határidőnek betöltése

2. §. Mely az eladott, elfoglalt, vagy bármiképen elidegenített királyi jószágokra vagy birtoki jogokra nézve száz, az egyház jogaira nézve negyven, a nemesekéire harminczkét, a polgárokéira pedig tizenkét év folyamataival telik be.

3. §. A hatalmaskodásokra nézve is szinte harminczkét évi időközt kellékez az elévülés.

4. §. A falubeliek elévülése pedig csak egy egész év és egy nap időhatárát foglalja magában.

5. §. A nemzetségi és osztályos atyafiak között azonban, a birtoki jogokra nézve (a hatalmaskodások kivételével) és a hitbér- s leányi negyednek általok fizetésében, az elévülés sohasem engedtetik meg *).

6. §. Az egyházi törvényszéken pedig másképen hivatkoznak az elévülésre; de mivel nem szándékom valamit az egyházi törvénykezésről mondani, ezt hallgatással mellőzöm, s azokra hagyom meghatározását, kiket illet.

7. §. Egyébiránt ámbár igen sok tudós a határok igazitására **) és zálogos jogokra ***) nézve az elévülést köz-értelemmel és közmondással meg nem engedendőnek állítja; mivel azonban ez állítást nem egyszerűen kell érteni, hanem helyes mérséklettel szükség megvitatni: tehát ezt, a maga helyén alább világosan megmagyarázandom.

79. Czím.

Micsoda időkben nem foly az elévülés s mikor nincsen helye?

Tudni kell azonban, hogy ha valaki a törökök, saracénok, tatárok vagy más hitetlenek kezeibe és fog-

*) 1729: 36, 37.
**) I. r. 84, 85. cz.
***) I. r. 82. cz.

ságába talál esni, és ott az elévülés idejét túlhaladja: akkor ezen esetben semmit sem nyom az elévülés; hanem a jószágaitól megfosztott nemes, miután tulajdonába visszatért, ezt törvény utján magának visszaszerezheti *), az elévülés akadálya ellent nem állhatván.

1. §. És ha valaki a királyi felség által számüzésre kárhoztatnék, és fia talán a fejdelemtől féltében, vagy a gyermeki szeretet tanácsára, szinte elmenne atyjával, és ott tartózkodván, jogainak idegen általi letartóztatására nézve, az ország nemeseinek jogait átruházó elévülés ideje lefolyna és betelnék: visszatérvén a fiú (ki atyjának gonoszságaért nem tartozik lakolni), részére eső elidegenített jószágait, ellent nem állván az elévülés, magának ismét visszaszerezheti.

2. §. Mely elévülések ugyan perindítás nélkül is, tiltó- és ellenmondó-levél által mindig meggátoltathatnak.

3. §. Mert a perindítás is mostani időben, nem több mint harminczkét évi időszakot foglal magában; és ha ez alatt nem folytattatott az ügy, ezeknek eltöltével, ujból kell a per-indítást **) föléleszteni.

80. Czím.

A zálogos birtoki jogokról általában.

Megmagyarázva levén föntebb a birtoki jogok tulajdonságai és örökletei, ugy fajai is, most hátra van a zálogos jogok soráról és miségéről szólani ***).

1. §. És ámbár zálogos birtoki jogokat nem csak birni s igazgatni kárhozatos, és üdvösséggel ellenkező, hanem azokról még irni is valamit iszonyatosnak lát-

*) I. r. 26, 60. cz.

**) Az eredetiben: „litis motio," a Corpus Juisban: „litis motivo."

***) 1635: 90. 1647: 125. 1655: 521. 681: 33. 1723: 48.

szik; mivelhogy azonban a birodalmi és polgári törvény a veleélést megengedik, azért ez országban s alávetett részekben, ezen veszedelmes szokás szerfölött elhatalmazott s nagy erőt vett, annyira *), hogy ha némelyeket, az eziránt a többi között kiadott közönséges végzemény büntetése el nem rettentenc, még az őket illető pénz letétele s lefizetése mellett is a zálogos jószágok és jogok visszaeresztéséről sohasem gondoskodnának, hanem lelkeik veszedelmére, azokat mig csak lehetséges, letartóztatnák; minélfogva a zálogítás módjáról és erejéről egy keveset ideesatolni elhatároztam.

81. Czím.

Mi a jószágoknak zálogitása? és hányfélekép értetik?

Ennélfogva tudni kell, hogy a birtoki jogoknak zálogítása kétfélekép értetik, tudniillik a zálogító vagyis zálogba-adó részéről, és a hitelező vagyis zálogbavevő részéről. A zálogba-adó részéről tehát: az elzálogítás a tulajdon jognak, szükségtől kényszerítve, más részére használás fejében ideigleni átengedése. Mi pedig a hitelezőt vagy zálogba-vevőt illeti, a zálogítás idegen jognak, a jövedelmek szedése és a tőkepénz visszakivánása mellett ideigleni veszedelmes és kárhozatos **) letartóztatása.

1. §. És ezen határozvány nem oda czéloz, hogy valaki a zálogos jószágoknak jövedelmeit s hasznait szedje, és azonfelül a tőkepénzt is visszakivánja: hanem az ilyetén visszakivánást és haszonvételt inkább megszégyeníti és kárhoztatja. Mert, ha ki ily módon él a zálogos jószágokkal, tudnivalóképen nyilván uzsoráskodást követ el.

2. §. Ha azonban minden jövedelmet (kivevén azon költségeket, melyeket az igazi úr is a jószágok-

*) Az eredetiben levő „adeo" hiányzik a Corpus Jurisban.
**) 1715: 51. 1723: 120.

nak megtartására tenni kényteleníttetnék) a tőkepénzhez számítanak, épen ily zálogos jószágokat birni nem kárhozatos, hanem szerfölött dicséretes volna, és ez által a hitelező bebizonyítaná, hogy kegyességi munkát tett felebarátjának.

82. Czím.

Mint értetik a zálogos jószágokra nézve az elévülés meg nem engedése.

Mivel pedig már közmondássá vált, hogy zálogos ügyekben az elévülésre hivatkozni, s azt megengedni nem kell, mely kifejezése ugyan a közmondásnak nem egyszerüen értendő, hanem mikép imént előbocsátám, a zálogítás kétféleképen tekintetik, tudniillik a zálogító vagy az oda-adó részéről és az átvevő részéről.

1. §. Ezen közmondás tehát, csak az oda-adó és elzálogító részéről értetik valónak és megengedendőnek. A hitelező vagy átvevő részéről pedig egészen visszavetendőnek itéltetik.

2. §. Szokvák ugyanis igen sokan, jószágaikat szükségtől kényszerítve, zálogul lekötni, és hogy ezeket halálok napjáig vissza ne válthassák. A fiak is vagy testvérek, atyjok vagy testvérök halálával, vagy szegénységtől gátoltatva, vagy hanyagság és restség miatt, néha felsőbbeknek szolgálataiban, és messze s igen távoleső vidékeken járván, vagy különben az országon kivül elfoglaltatva levén, az elévülés esztendeit és időhatárait (ilyetén elzálogított jogokat vissza nem váltván) jóval elmulasztják, és ilyes esetben nem kell az odaadó részéről megengedni az elévülést.

3. §. Mert midőn a zálogbaadó vagy zálogító nemesek fiai és testvérei, s ezeknek örökösei bebizonyíthatják, hogy zálogos jószáguk és birtoki joguk zálog czíme alatt jutottak idegen kézre, és azokat maguknak visszaszerezni és visszaváltani akarják, akkor az elzá-

logositott jogoknak birtokosa, nem használván az elévülés akadálya, ha mindjárt kétszeres, vagy háromszoros, vagy többszörös számmal is betelt volna az elévülés, és jóllehet ezen birtokos (ne mondjam uzsoráskodó) az elzálogitott jogokat talán királyi jog neve alatt magának időközben felkérte, a jószágokat visszaereszteni tartozik.

4. §. És ha azon jószághoz még némi jogát követelné, ezt annak uralmán kivül törvény utján kell keresnie.

5. §. És ezt ugy értsd, ha az előbb történt zálogitás után, az elzálogitó utóbb örökös joggal az ilyetén jószágokat ama birtokosnak le nem kötelezte. Mert ez esetben azon jószágokat nem tartozik visszaereszteni, hanem a zálogba vetőnek fiai vagy testvérei, ha azt állitják, hogy e jószágok az ő sérelmökkel nem köteleztethettek le, vagy nem idegenittethettek el örökös joggal, ugyanazon pernél fogva, melylyel örökös jogok iránt szokás eljárni, kötelesek ilyes jószágokat és birtoki jogokat visszakivánni.

6. §. Mert kettős czim alatt, tudniillik zálogos és örökös alatt, együtt senki sem tarthat valamely birtoki jogot; hanem mihelyt azt valaki örökiség czime alatt kezdi birni, azonnal megszünik és végképen elenyészik a zálogitás ereje.

7. §. Azonban e közmondást, hogy a zálogos ügyekben, jogokban és dolgokban elévülésre nem kell hivatkozni, némelyek helytelenül, fonákul és balul magyarázván s érteni ügyekezvén, a főpap és zászlós uraknak és az ország nemeseinek számos jószágait és birtoki jogait, hatvan, hetven, száz és több év előtt készült és költ zálogos levelek mellett, az imént emlitett zálogczim alatt, maguknak tulajdonítani és bitorlani törekednek.

8. §. Minélfogva meg kell jegyezni, hogy min-

den ilyetén régi és ócska zálogoslevelek *), melyek az elévülés idejét meghaladják (ha a zálogos birtoki jogok és jószágok törvénytelen elfoglalásáról, vagy azokból erőszakos kivettetésről, a fölperes és ezen jószágoknak keresője által, törvényes és hiteles oklevél és irott bizonyitvány elő nem mutattathatik), foganatlanoknak és minden erőnélkülieknek tekintendők és tartandók.

9. §. Ilyetén törvénytelen és erőszakos kivettetésre vagy jószág-elfoglalásra nézve azonban, hatvan évi időköziglen és nem tovább emberi bizonyságot is (ha elégségest és igazságost mutathat elő a fölperes) el kell fogadni.

10. §. Mert gyakor izben azon egész pénzösszegre nézve, melyért tudniillik valaki, jószágait másnak elzálogitotta, hitelezőjének eleget tesz, magát a zálogos levelet azonban nem kaphatja vissza mindenkor, hanem csak fölmentő vagy nyugtató levél adatik ez iránt, melyek gyakran elvesznek, kivált ha ezen ember örökösök nélkül találna kihalni, és jószágai királyi kézbe, vagy királyi adománynál fogva vagy egyébként is máséba találnának jutni és kerülni. Hasonló esetben tehát régi zálogoslevelek ellen nem tartozik senki (különösen az idegen) az elzálogositónak halálával és magvaszakadtával a nyugtató levelet előmutatni, hanemha talán bebizonyittathatnék, hogy a zálogos jog birtokosának kezéből (mint előbb emlittetett) igazságtalanul és erőszakosan ragadtatott el valaki által. Mert eképen nem látszik igazságosnak, hogy amaz pénzétől megfosztassék **), mivel a vagyon vagy birtok e részben teherrel megy által.

11. §. Ha mindazáltal ugy emlékezik, hogy már előbb rajta a tőkepénzt megvette, ügyekezzék inkább felhagyni a záloggal s lemondani róla, mint lelkének veszedelmet szerezni.

---

*) Ulászló IV. 17. 1729 : 36, 37.
**) 1647 : 105.

83. Czím.

Hogy a birtoki jogok köz becsüjökön túl el nem zálogittathatnak.

Jegyezd meg azonban ez egyet (mint föntebb is röviden érintettem) hogy bármely állapotu, sorsu, méltóságu s tekintetü országnagy ur s nemes és birtokos ember birtoki jogai, ezeknek köz becsüárán felül *) bármi esetben zálog czime alatt le nem köteleztethetnek.

1. §. Ha mindazáltal illendő és köz becsüjökön felül valakinek talán leköteleztetnének, akkor az, ki másnak lekötelezte, élte napjaiban, ön maga nem máskép,mint az általa e végre fölvett pénzösszeg letétele és visszaadása után válthatja magához.

2. §. Ennek halálával azonban, vagy ha életben volna is, a zálogitónak fiai vagy atyafiai, kiket tudniillik az ilyetén visszaváltás illetend, köz becsü előbocsátása mellett, magukhoz válthatják, az eladás vagy zálogba vetés előbb magyarázott esetei mindenkor megtartatván.

3. §. A köz becsü alatt pedig értsd e helytt, nem az ökröket, lovakat, teheneket, juhokat, vagy más ilyetén eladható dolgokat, hanem a zálogos jószágoknak és birtoki jogoknak értékét, mennyire tudniillik ezen köz becsü mellett, a földek, erdők és rétek s más tartozóságok és haszonvételek is (mint föntebb is megjegyeztetett) **) ide értetvén, a jószágok értéke terjed; mert az ilyes érték szerint kell utóbb a fizetésnek pénzben történnie.

84. Czím.

A határok megkülönböztetéseiről s igazitásairól általában.

Továbbá, mivelhogy föntebb mondottuk, hogy a határok igazitására nézve sem foly az elévülés ***), azért

*) 1635 : 90. 1647 : 125. 1655 : 52. 1681 : 33. 1723 : 48.
**) I. r. 60. cz.
***) I. r. 78. cz.

a határjárásról, ugy szinte igazitásáról is valamit röviden ide kapcsolok.

1. §. Minélfogva tudni kell, hogy megerösödvén ezen nemes Magyarország királyi széke és kormánya, s a valóság megismeréséhez és az igaz hit vallásához jutván a szentlélek kegyelmének sugallatából a magyar nemzet*), Sz. István dicsőséges királyunk és apostolunk, továbbá Sz. László nemes és kegyes király, végre Magyarország számos dicsöült és fenséges királyai, tudniillik amazoknak utódai igen sok földet, melyeket most birtokoknak nevezünk, a királyi váraktól, melyekhez mint ez ország szentséges koronájának hatóságához tartoztak, elszakasztván, részint monostoroknak és egyházaknak örök alamizsnául, részint pedig vitézlő szolgáiknak**), kiket már most nemeseknek hivunk, érdemeikhez képest, mindenhai örökségül adományoztak.

2. §. Mely földeket ugyan ilyetén adományozás idejekor határkülönböztetéssel is elválasztottak más földektől.

3. §. De szaporodván utóbb ez ország zászlósai, országnagyai és nemesei, közülök némelyek, egy föld vagy birtok határai között, gyakran két és néha három, vagy több falut is megszállattak s telepitettek, és népséggel s lakosokkal felékesítettek; néha semmiféle határkülönböztetést, hanem csak használásul némi szabást tevén azon faluk között; néha mindazonáltal határjelek állitásával azokat egymástól elválasztván.

4. §. Idő haladtával tehát a zászlós és országnagy urak és nemesek fiai s örökösei birtoki jogaikat egymás között felosztván, egynek egy, másiknak más falu esett és jutott osztályrészül. Ezeknek halálával és gyakran magszakadtával azonban ilyetén faluk és birtokok, Magyarország dicsőült királyainak adományaiból, vagy

*) I. r. 3, 11. cz.
**) II. András. 2. 4. 7. stb.

egyébként a határlevelekkel együtt különféle emberek kezére *) szállottak; és igy származtak először a határjárásokra és igazitásokra nézve a villongások.

5. §. Mert azok, kiknek kezéhez a határlevelek az ezeket illető birtokkal jutottak, ilyetén határi bennfoglaltságnál fogva más falukat és birtokokat is véltek a levelek erejével magukhoz tartozóknak. Ugyanis a legujabb időben a hatalmasoknak s erőszakoskodóknak nyilvánságos foglalása és földek elvétele által a határok igazitgatásában többféle viszályok kezdtek származni.

85. Czím.

Mikép értetik az, hogy a határok igazitásában az elévülés meg nem engedendő?

Jóllehet tehát a határok igazitásában az elévülés meg nem engedendő, mindazáltal bármely határlevelekben foglalt derék birtokok (főkép az előbocsátott esetekben) ilyes határlevelek erejénél fogva meg nem semmisithetők, sem el nem foglalhatók.

1. §. Mert az ilyetén derék birtokoknak alapitása és megszállása idejekor kell vala az ellenmondásnak és eltiltásnak (hogy ott valamely birtok vagy falu ne építtessék) az által, kihez a föld vagy határ tartozott, történnie.

2. §. De a határlevélben (mint mondatott) foglalt ilyetén faluhoz és derék birtokhoz képest kell a rendszerinti birónak igazságos és méltányos határszabása szerint s a földek-, erdők-, hegyek-, szőlőhegyek- és réteknek az ilyetén falu vagy birtok jobbágyai és lakosai által birt és tartott hosszas használása és valóságos uralma szerint, a határbeli különböztetésnek, ugy szinte e földek, erdők, cserjék, hegyek, szőlőhegyek, vizek, rétek és kaszálók kiszakasztásának a jobbágyok haszonvételére elegendőleg történni- és megállapítatnia;

*) 1635 : 19, 20.

az ilyetén határlevelek egyéb záradékai a fölperesnek fennmaradván.

3. §. Némely földeknek, erdőknek, szölőhegyeknek és réteknek, tagjuktól, tudniillik a derék birtoktól lassanként, bármiképen elvált és elfoglalt részecskéi vagy mennyiségei pedig a határlevél erejével (csakhogy törvényesen keletkezett légyen a levél) a fölperes által visszaszerezhetők, és fő tagjokhoz (ez ország régi és jóváhagyott szokásánál fogva), hitletétel mellett, az elvált, vagy elfoglalt részecske mennyiségéhez és becsléséhez képest, visszakapcsolhatók s kapcsolandók; bármely elévülésre hivatkozás ellen nem állván.

4. §. Mikép kell pedig ilyes földeket vagy erdőket becsülni, s két, vagy három, vagy több hold föld s kaszáló vagy erdő mit ér, a becsük sorában alább világosan leirva találandod. *)

86. Czím.

Mely határlevelek érvényesek, és melyek nem?

Tudni kell továbbá, hogy e határjárásokban s dologról készitendő levelekben igen sok csalárdság és nyilvánságos botrány szokott elkövettetni.

1. §. Mivel igen gyakran szoktak némely üdvösségök- és becsületökről megfeledkezők, a király vagy az ország más rendes biráinak: „Mondatik nekünk" záradékkal kelt határjáró levelök vétele után, a végrehajtásra vagy határjárásra kiküldött királyi vagy nádori embert, s a káptalan vagy convent bizonyságát pénzzel és ajándékkal megvesztegetni; azoknak jelentésére olyas határleveleket, minőket akarnak, kiváltságlevél alakjában maguk részére készittetni, és a káptalantól vagy conventtől (a másik fél, kinek földjeit hogy megjárták, álnokul jelentik, semmit sem tudván) maguknak kiadatni, s e leveleket aztán maguknál elrejteni, és a határjárást hallgatással, tíz, tizenhat, s néha

*) 133. cz.

husz s több év lefolyásaiglan eltitkolni, végre azoknak erejénél fogva, a királyi és káptalani vagy conventi emberek, valamint a szomszédok és határosok is, kiknek nevei a határlevélbe csalárdul igtattattak, már talán meghalálozván, a határjárást nyilvánosan, s már most törvényesen megtétetni, s igy igen sok földet maguknak gonoszul és álnokul tulajdonítani.

2. §. Kiknek kárhozatos nyeresége, hogy gátoltassék, s hogy a levelekből a valóság kipuhatoltassék, az ország rendes biráinak és itélőmestereinek e záradékkal: „Mondatik nekünk“ stb. némely királyi, vagy nádori, s káptalani, vagy conventbeli emberek jelentésére kibocsátott ilyetén leveleiket, mindig pontos vizsgálattal, s gonddal és szorgalommal meg kell hánynivetni, s ezeknek használatba vétele iránt, ha tudniillik a határjárás története után volt-e valaha a fölperes, ezen levelek erejénél fogva az azokban kijelölt és foglalt földek uralmában és használatában, a valóságot kinyomozni. És ha ez valósulna, hogy ő azok mellett semmi használattal és uralommal nem birt volt, akkor ki fog világulni, hogy a levelek helytelenül és az ország törvényes eljárása ellen készittettek, s hogy ennél fogva érvénytelenek.

3. §. Az ország akármelyik rendes birájának törvényes meghagyásából, nem különben a törvényes határjárásból két, vagy három, vagy több fél között is (ezen felek megegyezésével) készült határlevelek pedig, továbbá egyesség vagy bevallás alakjában némelyek között történtek, csakhogy mások jogait vagy földjeit magok közt jogtalanul fel ne oszszák, vagy hogy felosztották, rólok be ne bizonyítassék, egyébiránt a királyi, vagy nádori, vagy valamely hiteles helybeli ember által a birtoki jogok vagy megjárt földek szomszédjai- és határosainak, különösen azoknak jelenlétében, kikhez a földek tartoznak, vagy kiket legalább ama földek szomszédsága tudnivalóképen illet, nyilván,

világosan és törvényesen végrehajtott közönséges és szokott határjárásról készültek és keletkezettek, mindenkor foganatosakul tekintetnek és érvényességgel birnak.

4. §. Azon határmenetek és különböztetések is, melyek Magyarország bármely törvényes király urának adományleveleiben kijelölvék s megmagyarázvák, mindenha megtartatnak. És ezt ugy értsd, ha az adomány és határkülönböztetés után, az ilyetén földek, vagy birtokok, más és más különféle földekre vagy birtokokra nem osztattak, avagy használat és uralom által határilag el nem választattak. *)

87. Czím.

*A folyók ereje által elszakasztott földekről mit kell tartani? **)*

Továbbá, minthogy számos kulcsos városnak, falunak s birtoknak, és számos mezővárosnak s pusztának határai s határmenetei folyamok és folyóvizek különböztetésével kerittetnek és záratnak be, az ilyen folyó kiáradása s ereje által pedig gyakran földek, rétek és erdők nagy részei elvágatnak, s más szomszéd kulcsosváros, mezőváros, vagy birtok részére szakadnak s járulnak; mert a folyam rohanása és sebessége megszokott utáról, medréből s járásából gyakran más, uj járásra szokott fordulni s eltérni: innét némelyek azt vélték s gondolták, hogy az olyatén földek, rétek, vagy erdők, melyek tudniillik a viz folyásának, járásának vagy medrének változása miatt, más szomszéd kulcsos és mezőváros vagy birtok részére szakadtak s váltak el, azontul azon kulcsos és mezőváros-, vagy birtokhoz fognak szükségképen tartozni, azt vitatván s állitván, hogy határaik a folyó menete, járása s medre által intéztetnek; a mit tartani nem kell.

---

*) 1635 : 19, 20. 1647 : 127.

**) 1655 : 81. Az eredetiben : „sentiendum“, a Corpus Jurisban : „sciendum.“

1. §. Mert ily módon igen sok csalás történhetnék, s elrejtett csatornák s árkolatok, bár olykor igen csekélyek, vagy töltések tétele s betömés által a vizek vagy folyamok azon helyre s mederbe folyattathatnának, hova ki jobban szeretné, s ez által másnak földei, és erdeji vagy rétei igen könnyen bitoroltathatnának.

2. §. Igy tehát az ellenkező véleményt kell tartani, hogy, mivel a viznek, vagyis folyóviznek, főleg a hajózhatónak jövedelme nagy becsünek tartatik: azért bárhová ömöljék s folyjon a viz vagy folyam, azon kulcsos, vagy mezőváros, vagy birtok, melynek földterületéről másnak földére vagy földterületére fordul vagy tér el, ez által soha sem fosztatik meg jövedelmeitől, ugymint malmaitól, gázlói-, révei-, halászatai- s más haszonvételeitől; hanem valamint előbb, midőn a folyam igazi, szokott s régi medrében futott: ugy most is, midőn már más újba hajlott, jövedelmeivel s haszonvételeivel szabadon s teljesen élhet.

3. §. Mindazáltal az erdők, rétek és földek csupán azéi lesznek, kiéi előbb valának, s ki azoknak békes uralmában volt. Innét van, hogy némelyeknek, mások földein s földterületein, saját földeik, réteik, vagy erdeik védelmére, gátokat s töltéseket késziteni s tartani megengedtetik. Hogy tudniillik saját földeik- s földterületeiken, a vizek áradása vagy ereje által kárt ne szenvedjenek. Ez által azonban nem értethetik, hogy a mások ilyetén földeit maguknak tulajdonitnák.

4. §. Hasonló áll az azon folyók lefolyása felett épült malmok gátairól s töltéseiről, melyeknek fele egy, másik fele más birtokosnak vagy falunak szolgál. Melyeknek vége noha más földén fekszik s feküdni jogosan engedtetik (csakhogy az ilyetén töltés a másik félnek nyilvános kárt okozni ne láttassék), az által mégis sem a folyam sem más földe nem bitoroltatik, hanem igaz uradalmának mindenkor megtartatik.

88. Czím.

Mi a negyedjog meghatározólag, s kiknek kell fizettetnie?

Előre bocsátván a birtoki jogok mind örökösségi, mind zálogczimmel tartásának, valamint a határjárások- s határigazitásoknak leirását is: most következőleg a leányi negyedről, vagy a negyedjogok, nem kevésbé a hitbérek s jegyajándékok fizetéséről s viszszaadásáról kell értekezni.

1. §. Hol tudd meg, hogy a negyedjog oly birtoki jog, mely a leányoknak s asszonyoknak, az atyai örökös jogokból s jószágokból, szülei nemzés jeléül, nem öröki, vagy örökségi, hanem visszaváltható módon s föltétellel adatik.

2. §. Miért nem illetik pedig az atyai birtoki jogok, melyek szolgálatokkal keresvék, a nőnemet; s miért nem vehetnek azokból a leányok részt a fiúkkal s törvényes örökösökkel egyenlően, s mily birtokokból kelljen nekik örökségi részt kapni *), föntebb, hol az atyai jószágokban leendő öröködésről történt leirás, nyilván megtalálandod.

89. Czím.

A negyedjogok vagy leányi negyed fizetése módjáról. **)

Meg kell pedig jegyezni, hogy bármely zászlós ur, országnagy, vagy nemes, akár egy, akár tiz vagy több leánya legyen, azokat a leányi negyed egyszeri fizetésével kielégitheti: ugy tudniillik, hogy minden atyai birtoki jog, minden haszonvételével s bárminemü tartozóságaival együtt, helyes és egyenlő négy részre különittessék, melyeknek negyedrésze, tudniillik a negyedjogba járandó, köz becsü utján meghatároztatik s megbecsültetik, mely becsünek sora szerint, azon negyedjogra nézve, minden leány egy s ugyanazon fize-

*) 18. cz.

**) II. András 4. cz.

téssel, de mindig készpénzbelivel s nem eladható dolgokkal*) fog kielégittetni.

1. §. Ezen negyedrész tulajdona és örökisége pedig, a többi részekkel vagy részletekkel együtt a fiúknak s örökösöknek mindenkorra megmarad.**)

2. §. A leányok közöl pedig mindegyik külön-külön kivánhatja, ha akarja, a maga negyedjogát. De az örökösök, kiktől kivántatik, vigyázók legyenek, nehogy egynek fizessenek annyit, a mit többnek kell fizetniök.

90. Czím.

Ha egy leánynak kiadatott a leányi negyed, a másik azért perlekedhetik az örökség iránt.

Ha pedig egyik leánynak pervita s a birtokosi jogok dolgát illető oklevelek s irományok előmutatása nélkül, a leányi negyed kifizettetik is: azért a másik leány (ha akarja) ugyanazon atyai birtoki jogok tulajdona vagy öröksége iránt perelhet a törvényszék előtt azzal, kit érdekel, s vajjon azon jogok a nőnemet illetik-e vagy sem, megkisértheti.***)

91. Czím.

Hogy hajadon leányok bevallásokat nem tehetnek.

Azonban, minthogy a leányok könnyelmüségöknél fogva gyakran elcsábittatnak, azért a hajadonok (ha szinte törvényes és teljes kort****) értek is) soha sem tehetnek, nekik maguknak vagy örököseiknek vagy atyjokfiainak káros örök vagy ideigleni bevallásokat.

1. §. Innét van az is, hogy maguk a leányok, kisebb koru véreik gyámságára nem bocsáttatnak, sem gyám tisztét, az ország szokása szerint, nem viselhetik.

*) Kivéve a ménesi lovakat I. r. 101. cz.
**) I. r. 29. cz.
***) 1545 : 36. I. r. 29. czím. 1715 : 25 és 26.
****) Lásd alább 111 és 112. cz.

92. Czím.

Miképen maradnak a leányok, kiházasitásuk ideje előtt, az atyai házban.

Mimódon maradnak pedig a leányok, kik még hajadon fővel járnak, nemzőik halála után, az atyai házakban s birtoki jogokban férjhezmehető éveikig, s mint kell azokból végre kiházasittatniok: föntebb, hol a meghaltak magvaszakadta által szerzett javakról volt szó *), nyilt tanulságra lelsz.

1. §. Mint kelljen pedig a leányi negyedet becsülni, s mit ér a vár, nemesi udvartelek, mit a jobbágytelek stb. a becsük sorában alább **) tisztán kitetszik.

93. Czím.

Mi a hitbér meghatározólag, s mi a jegyajándék?

Továbbá, a hitbérek és jegyajándékok fizetésére nézve azt kell megjegyezni, hogy noha a hitbér s adomány és jegyajándék nagyon különböznek, mi mégis a hitbér s adomány szót föleserélten egynek vevén, hitbérnek mondjuk. S ez az ***) mi a feleségnek, annak szüzesség vesztése- s elhálásaért, a férj javaiból adatik.

1. §. Jegyajándékoknak pedig nevezzük: mind azon ingó javakat, melyek az asszonynak, akár annak férje, akár szülei, vagy atyjafiai, vagy végre bárki más által, a menyekzői, avagy eljegyzési vagy kézfogási ünnepély idején adatik.

2. §. Honnét tudni kell, hogy országunk régi és helybenhagyott szokása szerint: a hitbér a törvényesen férjhezment asszonyoknak bére, mely azoknak a házassági tartozásért, a férjek jószágai- s birtoki jogaiból, állapotuk illetősége szerint, adatni szokott.

---

*) Föntebb 29. czím.

**) 133. és 134. czím.

***) Az eredetiben levő: „Et est“, hiányzik a Corpus urisban.

3. §. Mert a férjek állapota- és méltóságának kitünősége s azok javainak és birtoki jogainak mennyisége szerint változik s történik a hitbérek fizetése; példának okáért: országzászlós özvegye többet nyer hitbér fejében, mint országnagy özvegye. Szinte, száz vagy ötven jobbágygyal biró nemesnek özvegye többhöz jut hitbér czimével, mint más nemesé, kinek jobbágyai száma csekélyebb.

4. §. Mivel ha a férj országzászlósi hivatalt visel, akkor az asszony száz girát, ha pedig országnagy vagy báró csupán névvel, és országzászlósi hivatalt nem visel, avagy kitünő nemes vagy katona s ötven vagy több népes jobbágy-telket bir, özvegye ötven girát nyer hitbérül; minden girát négy magyar forintban vagy folyópénzbeli négyszáz denárban számitván.

5. §. Alsóbb sorsu s állapotu nemesek özvegyei pedig, férjeik jószágai s birtoki jogaiból, a több s kevesebb szerint, tudniillik a jószágok mennyiségéhez képest, köz becsü utján (kizárván a szántóföldeket, réteket és erdőket s a jószágok más külső tartozóságait és jövedelmeit) kaphatják ki hitbéreiket. *)

6. §. Meghalván pedig az asszony, a ki hozzá a rokonsági ágban közelebb leend, hitbérét kivánhatja, s magának megszerezheti. **)

94. Czím.

Kik hivatalnál fogva igazi országzászlósok?

Hogy pedig a zászlósságok hivatalai s nevei fölött kétség ne támadhasson: azoknak neveit ide beigtatni gondolám.

1. §. Igazi zászlósok tehát, kiknek nevei régtől fogva a végzeményekbe***) és királyi megerősitő levelekbe szoktak igtattatni:

---

*) I. r. 97. czím. I. r. 103. czím.
**) 1687 : 11, 1715. 26. czikk. vég §.
***) 93. czím.

2. §. Magyarország nádora, ország birája, Dalmát-, Horvát- és Tótországok bánja, erdélyi vajda, s a székelyek grófja, szörényi bán, mert a machói bánság *) a törökök által korunkban elenyésztetett. Nem különben a királyi s királynöi tárnok-, ajtónálló-, pohárnok-, asztalnok- és lovászmesterek; valamint a temesi és pozsonyi gróf.

3. §. Mind ezek özvegyeinek, azoknak hitbére s jegyajándéka fejében, mint már mondatott, száz gira szokott s annyinak kell azok által, kiket illet, fizettetni.

95. Czím.

Hogy a hitbér fizetése részint pénzzel, részint eladó dolgokkal történik, s minők legyenek az eladó dolgok.

A hitbérek fizetése pedig részint pénzleszámlálással, részint pedig ingó és eladó dolgokkal (mindazáltal azoknak igaz ára s értéke szerint) szokott történni mindenkoron.

1. §. Kizárván mégis a varrott ruhák s fegyverek, és sánta lovak s ökrök és egyéb ily marhák becsüjét, melyek hitbérfizetés fejében el nem fogadtatnak.

2. §. Az ingó s eladó dolgoknak pedig e részben olyaknak kell lenniök, melyek a mindennapi vásárban elkelhessenek, mint juhok, ökrök, lovak, kecskék, tehenek, borjuk és sertések, melyek könnyen mozoghatnak egy helyről a másikra.

96. Czím.

Hogy az asszony, első férjétől egész, a másodiktól fél hitbért kap; s honnét fizettetnek a hitbérek?

Továbbá meg kell jegyezni, hogy mindenik asszony, első férjétől (virágzó szüzessége tekintetéből, melyben férjhez adatott) egész hitbért, a másodiktól pedig, tudniillik szüzeségvesztés után menvén férjhez,

---

*) Az eredetiben: „banatus“, a Corpus Jurisban: „banus.“

csak fél hitbért, a harmadiktól negyedrészt, a negyediktől csak nyolczadrész hitbért kap.

1. §. Ha pedig valaki ötödik vagy hatodik férjhez megy, hitbére annyira csökken, hogy igen csekélylyé változik.

2. §. A hitbér pedig az asszonyoknak, a férjek azon jószágai- s birtoki jogaiból fizettetik, melyekre vitettek.

3. §. Mert az atyai jogokból nem hitbért, hanem negyedet kell nyerniök, kivévén, ha talán valamelyik anyja vagy nagyanyja hitbérét keresné; mit jogosan tehetend, ha arról előbb nyugtató-levél nem adatott.

97. Czím.

Hogy lehet a negyedet és hitbért egyszerre követelni?

Tudni kell mégis, hogy az anya és nagyanya hitbérét, egyszerre azonegy személy nem keresheti.

1. §. Mert, ha anyám negyedét keresem, akkor nagyanyámnak hitbérét kell keresnem; mert anyám anyja: nagyanyám.

2. §. Ha pedig maga az anyám keresi negyedét az atyai jogokból, akkor neki anyja és nem nagyanyja hitbérét kell keresnie; mert nagyanyja hitbérét keresni azon, és pedig közelebbi nemzedéket illeti, kinek nemzetségéből azon asszony tudnivalóképen leszármazott *).

98. Czím.

Hogy lehet az asszonyokat férjeik jószágaiból kivetni, s hogyan nem? és azoknak ingó javaiból?

Továbbá a gyermekek és végrendelet nélkül meghalt férjnek minden ingó javai, bárminőszerüek legyenek s bármi néven neveztessenek, annak feleségére szállanak **).

*) 1687 : 11. cz. s 1715 : 26. czikk. vég §.
**) 1687 : 11.

1 §. A kit a férj javaiból s birtoki jogaiból, lakházából s udvarából, mig elhunyt férjének neve és czíme alatt tölti özvegysége idejét, s más házasságra nem megy át, hitbére megadása után sem lehet kizárni *).

2. §. Miután pedig valakihez férjhez ment: akkor az, kire a meghalt férj javai s birtoki jogai örökösi s utódi jogon jutottak, az asszonyt, megfizetvén elébb annak hitbérét, azon javakból teljes hatalommal kivetheti s kizárhatja **).

3. §. Söt, ha előbb meghalt férjének javai s birtoki jogai annyira bővek s gyümölcsözők, hogy a feleség hitbérét sokkal túlhaladni láttatnak: akkor az, kire e javak szállandanak, azon asszonyt, ha szinte férje nevét s czímzetét viselné is, a javak többi részéből (mely tudniillik hitbére becsüárát túlhaladni s felülmulni láttatik) törvényes uton birája előtt kizárhatja, s azon birtoki jogokból, haszonvételre csak annyit jelölhet ki, mennyit a hitbér mennyisége kivánni fog.

4. §. A férj szokott lakhelye-, háza-, s udvartelkéből azonban az asszonyt kizárni nem lehet; kivévén ha talán azon ház vár volna, mely neki nem engedtetik, hanem a férjnek más, a váron kivül valahol helyezett háza fog neki lakásul kimutattatni.

5. §. Másképen van azokra nézve, kik sok várt birnak s tartanak lakhelyül jelölve, mert ez esetben, az asszonynak is várat lehet lakásul kimutatni ***).

---

*) Föut. 30. cz.

**) I. r. 30. cz. 1715 : 25. és 26. I. r. 102. czím, s 1622 : 67.

***) Többet láss : 1618 : 61. 1622 : 67. 1647 : 105 s 1655 : 25.

99. Czím.

A férj ingó javainak elosztásáról annak özvegye, gyermekei s vérei közt.

Mikor pedig a meghalt férj, fiúkat s leányokat, feleséggel, nemkülönben osztozatlan vérekkel együtt hagyand holta után házában: akkor először a megholtnak részét a fennmaradt osztozatlan vérek részeitől el kell minden ingó javakban osztani s különítni.

1. §. Azután pedig a meghalt férjnek minden ingó javai, bármi névvel neveztessenek, annak felesége s fiai és leányai közt közösen felosztatnak, s annyi részre, a hány még nem osztozott vagy ki nem házasított személy van a házban, különíttetnek, s mindegyiknek a maga része kiadatik *); kivévén azt, hogy a meghalt férj kocsilovait s értékesebb öltözetét, annak hátrahagyott neje magának veszi el.

2. §. A katonai fegyverek pedig osztály nélkül a fiúknak vagy osztozatlan fivéreknek jutnak.

3. §. Mindezeknek pedig nem létében, nem csak azok, hanem minden ingó javak is (mint már **) előre bocsáttatott) annak özvegyére (hacsak talán azokról a férj végrendeletet ***) nem tett) szállanak.

4. §. E helyen pedig a meghalt atyával még nem osztozott fiúkat, s a jószágból még férjhez nem adott s ki nem házasított leányokat értsed. Mert osztály után a fiúk, s házasság után a leányok ****) az efféle atyai ingó dolgokból s javakból részt nem vehetnek.

---

*) I: r. 40. cz.
**) Föntebb 98. cz.
***) 1687 : 11.
****) Alább 101. cz.

4. §. Minthogy különben a hallgatás által azoknak birtokából kirekesztetnének, s azért felelni e részben, mint a föntebb előadott egyéb ügyekben, törvényes koruk idején alul, nem tartoznak.

5. §. Némely kihaltak magvaszakadta által a fejdelemtől nyert, vagy szerződések erejénél fogvást valakire háramlott javakra nézve kezdett perekben pedig, az ez iránt föntebb megirt s előadott eljárást és rendet *) kell megtartani.

132. Czím.

Hogy a gyámgyermekeket perbehivók azoknak dijában marasztaltatnak.

Tudni kell végezetre, hogy mivel a gyámgyermekek törvényes koruk idejéig (midőn tudniillik minden gyámságtól megszabadulnak) gyámjaiknak sem tudtával sem tudta nélkül semmit nem tehetnek, minthogy nem önjoguak:

1. §. Azért, ha kik, az ily árvákat, hatalmaskodó tettek miatt (azt állítván, hogy általok, vagy megbizásukból, ily hatalmaskodó tettek követtetének el) perbe idéznék s vonnák: azonnal azok díjában marasztaltatnak, (mint az idézések feltételeiről a második részben mondatni fog **).

133. Czím.

Mi az ingó s ingatlan javak becsüje, és miképen történik?

Minthogy pedig némely dolgok elintézésére igen szükséges a javak becsüje: azért helyén lesz annak rendjét s módját ide igtatni.

1. §. Mire nézve meg kell jegyezni, hogy ezen országunknak régi és jóváhagyott szokása szerint becsünek mondatik: az ingó és ingatlan javak illő értékének meghatározott s megállapított bizonyos ározása.

---

*) I. r. 64, 65, 66. stb.
**) II. r. 23. czím.

2. §. Vagy máskép a becsü, az ingó s ingatlan vagyonnak, hason becse vagy értéke szerint megállapított bizonyos árszabása.

3. §. S a becsü kétféle, tudniillik örök és köz. Az örök becsü, mely csak birtoki jogokban s nem ingóságokban szokott történni, tiz annyi mint a köz.

4. §. A köz becsüben ugyanis egy népes jobbágytelek egy girában vagyis egy girára, mely négy forintot tesz, az örök becsüben pedig negyven forintot tevő tiz girára számittatik.

5. §. Mely örök becsü kevés dologban s ügyben történik, hanem a főpap és zászlós urak, országnagyok s nemesek csaknem valamennyi testülete (többnyire) köz becsüvel él. Mert ha valakiknek bevallásaiban vagy kötelezvényeiben az örök becsü világos szóval kifejezve, vagy az ország közönséges rendeleteiben kimondva nincs: használata ritkán engedtetik meg; mely becsünek sora ekként következik:

6. §. Kő-vár becsültetik száz girára.

7. §. Továbbá: kegyurak s más különös nemesek temetkezésével biró monostor vagy klastrom becsültetik 100 gra.

8. §. Monostor módjára alapított két kúpu egyház becsültetik 50 gra.

9. §. Nem monostor-féle *) vagy nem monostor módjára alapított, két kúpu vagy két tornyu egyház 25 gra.

10. §. Minden más egy tornyu, temetővel biró anya-egyház becsültetik 15 gra.

11. §. Torony nélkül épültek pedig, de temetővel, 10 gra.

12. §. Fa-vagy nem-kő-kápolna, ha temetővel bir, 5 gra.

13. §. Temető nélkül pedig 3 gra.

---

*) A Corpus Jurisban levő : „penes", nincs az eredetiben.

erdő vagy berek számitásában minden holdat 26 denárra s egy fillérre kell ározni, és huszonöt denár leend fölöslegül vagy maradékul. Ha pedig különben girákra akarod a mennyiséget elosztani : akkor minden hold 27 denárra becsültetik s 7 denárt kell ráadnod. Az előbb emlitett szántófölddel is, ha tetszik, ráadással hasonlót tehetsz.

34. §. Továbbá : egy ember vágó, vagy különben egy királyi mértékü holdon fekvő rét vagy kaszáló egy negyedrészre azaz 100 denárra.

35. §. A mezei kaszálók pedig, melyeket lehetne ugyan kaszálni, de melyek ritkán vagy soha sem kaszáltatnak, a becsü sorába nem tétetnek.

36. §. Alul- vagy alólrul *) csapó és szárazság idején is járó malom 10 girára, nem járó pedig 6 girára.

37. §. Felülcsapó, szárazság idején is járó malom . . . . 5 gra
nem járó pedig . . . . 3 gra

38. §. Alulcsapó elhagyott malom helye . 3 gra
felülcsapóé pedig másfél girára.

39. §. Továbbá : forrásviz, vagy kifolyó s el nem apadó kut akármely birtokban, melyből a nép inni **) szokott, harmadfél girára. Ha pedig több volna, nem jön becsübe, hanem egybe foglaltatik mindnyája, mert egy falu szükségére elég egy kút.

40. §. Továbbá: kifolyó s el nem apadó halastó, ... 10 gra
ki nem folyó pedig és szárazság idején elapadó, 5 gra.

41. §. Rekeszszel biró nagy halastó, mely gyalmos-tónak vagy moró tavának neveztetik, nem különben más dunai***), vagy tiszai, vagy szávai, vagy drá-

---

*) Az eredetiben : „desubter,“ a Corpus Jurisban : „desuper“.

**) Az eredetiben : „potare,“ a Corpus Jurisban : „portare“.

***) Az eredetiben : „Danubialis,“ a Corpus Jurisban : „Danubiali“.

Az

Az I. R. 134. cz. 47-dik §-hoz.

Az eredetiben.

A Corpus Jurisban.

vai halászat, mely tanyának neveztetik, ha bizonyos évi jövedelme van, tizszer annyira becsültetik, mennyit évi jövedelme tesz. Ha pedig kiszámitott jövedelme nincs (mint nálunk általánosan szokásban van), becsültetik 50 gra.

42. §. Továbbá: varsák helyei, melyek vésznek neveztetnek, tizes számig egy-egy girára; tizen túl pedig százig s tovább, 10 gra.

43. §. Továbbá: rekesz nevü elzárás, mely vizáradás idején történik s különös vagy saját jövedelemmel bir, mindegyik 100 denárra.

44. §. Továbbá: a vizeken és szárazon rendesen szedetni szokott vám, tizszer annyira becsültetik, menynyit annak évi jövedelme tesz.

45. §. Továbbá: a hegyvám, mely urának öszveszámitott s nevezetes jövedelmet ad évenkint, hasonlóképp tizszer annyira becsültetik; de ugy vélem, ennek csak örök becsüben van helye. Mert a szőlőket általában ugy szokták a mi országunk régi szokása szerint becsülni, mint a cserjéket s csalitokat, azon okból: hogy ha s miután szőlőmivesek vagy nem lennének, vagy munkáikat elmulasztanák, a szőlők hamar és könnyen cserjékké s bokrokká változnak.

46. §. De ha valamely parasztot, vagy más földén szőlővel biró nemest is, a földes ur a szőlőből ki akarna vetni és zárni: szabadon kivetheti ugyan; de nem azon köz becsü szerint, mely a cserjéről és csalitról föntebb megjegyeztetett; hanem köteleztetik annak illő értékét vagy méltányos árát, azon hely birájának s esküdt polgárinak, melyhez azon szőlő tartozik, igazságos és helyes meghatározása s ározása szerint, megtériteni.

47. §. Ezen mérték tizenhatszor véve tesz egy királyi mértéket vagy ölet:

48. §. Továbbá: egy királyi mértékü hold szántóföld vagy erdő hosszában hetvenkét, szélességében pedig tizenkét királyi mértéket vagy ölet foglal.

49. §. Továbbá: egy ekealj alatt száz ötven királyi mértékü hold foglaltatik a vagyonok becsüjében.

A marhák becsüjéről.

50. §. Meg kell jegyezni: hogy egy, nem sánta vagy máskép meg nem romlott ökör . 1
51. §. Két tehén borjak nélkül . . 1
52. §. Egy tehén borjuval . . . 1
53. §. Négy juh 1
54. §. Négy sertés 1
55. §. Kancza, csikó nélkül . . . 1
56. §. Csődörcsikóval . . . . . . 2*)
57. §. Kanczacsikóval . . . . . . $1\frac{1}{2}$ girára
58. §. Paripa, értéke szerint becsültetik.

134. Czím.

Hányféle módon s mily tekintetek szerint történnek a javak és dolgok becsüi?

Tudni kell továbbá, hogy az ingó s ingatlan javaknak előadott becsüje különböző módokon, s különböző tekintetek szerint szokott történni.

1. §. Először is: a birói terhek fizetésében, melyek közönséges és szokásban levő szóval birságoknak neveztetnek. És azokban mind a marhákat, mind a földeket és birtoki jogokat a fentirt árszabás szerint kell megbecsülni és elfogadni.

2. §. Másodszor: a leánynegyedek, és zálogos jogok fizetésében, s a főbenjáró itélet vagy fejváltság által elfoglalandó javak visszaváltásában. Melyben mindazáltal **) (kivevén a barmokat) a várak s neme-

---

*) Az eredetiben: 2, a Corpus Jurisban: 1.

**) Az eredetiben: „tamen“, a Corpus Jurisban: „tam.“

si udvarhelyek, s népes és elhagyott s pusztabeli jobbágytelkek; mind pedig a földek, erdők, cserjék, rétek, halastavak, malmok, kutforrások, klastromok, monostorok és egyházak; nem különben vámok, gyümölcsösök, varsák és rekeszek helyei, és általában a megbecsülendő birtoki jogok minden tartozékai az előbb mondott módonároztatnak. Mindazáltal a népes jobbágytelkekhez tartozó szántóföldek és rétek (kivévén az irtásföldeket és réteket, melyek tulajdonképen a jobbágyokat illetik, s nem a telkekhez tartoznak) nem esnek becsü alá. És végre az ilyetén becsünek mennyisége szerint kell hogy a negyed és zálogos jogok fizetése történjék. És ugyanazt kell érteni s tartani a vérek sérelmével, vagy máskép is helytelenül eladott birtoki jogokról.

3. §. Harmadszor: a hitbérek kifizetésében, melyben csupán csak a nemesi udvarhely s más telkek során fekvő népes és népetlen s pusztabeli jobbágytelkek becsültetnek, s a derék birtokon kivül semmi becsü e részben nem engedtetik. És azután a birtok ilyetén becsüjének sora szerint, a hitbérek kielégitése részint készpénzül, részint ingói javakkal (ide értvén a barmokat is) szokott történni azoknak igazi becséhez képest. Ugy kell ugyanis azokat átvenni, mint a vásárban eladathatnának.

4. §. Azonban meg kell jegyezni, hogy ha valamely asszony, férje halála után, ugyanazon férjnek javaiban s birtoki jogaiban, annak czímét s nevét viselvén, élte napjáig meg akar maradni, s azon férjnek fia vagy fivére vagy más törvényes örököse, az asszony részére, hitbérének értéke- s mennyiségéhez képest élte folytában használandó s birandó némely birtoki jogokat határozott elkülönitni, kihasitni, s átadni: akkor ez esetben nem csak a nemesi udvarhelyek, s népes és elhagyott s pusztabeli jobbágy-telkek, hanem a falun kivül is, a szántóföldek, erdők, gyümölcsösök és kaszá-

lók és malmok, melyek az asszonynak adatandnak, ugy fognak becsültetni, mint a negyedjogok fizetésében; s azon birtoki jogokból csak annyi mutattatik ki nekie birás és használás végett, mennyi a hitbér értékével fölér.

5. §. Negyedszer: az adósságok fizetésében, s a sommásan öszveszámolt vagy részletesen följegyzett károk megtéritésében. Ezenkivül a patvarkodás- és nyelvváltságnak, és a királyi fölség s bármely megyei ispánok törvényszéke megsértése dijának letételében, s más ilyetén ügyekben és esetekben; melyekben hasonlóul az ingó s eladható javak igaz értékükhöz képest, s nem az előbb kijelentett árszabás szerint vétetnek.

6. §. Ötödször s utoljára: a határjárások- és igazitásokban köz becsü szokott lenni. De ez utóbbi módon csak azon tekintetből szokott a becsü végrehajtatni, hogy a mennyi girára fognak terjedni a földek, erdők és cserjék, avagy rétek, vagy szőlőhegyek, melyek a perlekedők közt per alatt maradnak: az, kinek a biró által hitletétel itéltetik oda, ugyanannyi nemessel sajátithassa és szerezhesse maga részére s jogába azon földeket, erdőket, cserjéket és réteket vagy szőlőket.

MÁSODIK RÉSZ.

1. Czím.

Nemes Magyarország jogainak és szokásainak második részéről általában.

Miután Isten segedelmével, a fő dolgokról, tudniillik a birtoki jogoknak adományzásairól s ezek nemeiről; valamint a jószágok osztályairól, eladásairól, elzálogositásairól, a határok megkülönböztetéseiről, hitbérek és negyedjogok fizetéseiről s más ide tartozók- és mellékeltekről, melyeken tudniillik minden főpap, zászlós, országnagy urak s nemesek eredete alapszik s uralmok nyugszik, röviden szólottam volna: e munkának ezen második részében már az van hátra, hogy az ügyeknek s pereknek folyamatai- s végrehajtásairól, és az azok iránt hozandó itéletek soráról értekezzem.

1. §. De mielőtt ezen rész sajátlagi tárgyának fejtegetéséhez fognék; minthogy ezen ország rendeletét gyakran közbe kell igtatnom: azért röviden előre bocsátom, hogyan kell a király s ország rendeletét vagy közönséges végzeményét általában magyarázni? ezen kivül, honnét vette kezdetét s eredetét a mi szokásunk, vagyis nem-irott törvényünk, melylyel ez időben közönségesen élünk.

2. Czím.

Hányféleképen értetik a közönséges végzemény?

A fejedelmek rendeleteit vagy ország végzeményeit tehát négyféleképen lehet, a mint következik, érteni.

1. §. Mert némely rendeletek az utóbbiak által egészen eltöröltettek s egyáltalában megszüntettettek.

2. §. Mások pedig részint eltöröltettek, részint helybenhagyattak.

3. §. Némelyek hallgatással mellőztettek el;

4. §. És némelyek behozattak.

5. §. Azon rendeletekben tehát, melyek egészen eltöröltettek (mint a nádori törvényszék, kikiáltott gyülés, bajviadali itélet, s három törvényszéki kikiáltás), az eltörlés idejére kell figyelmezni. Mivel a jövendő s nem az elmult ügyekre és dolgokra nézve látszanak azok törvényt szabni, ugy, hogy ezentúl ne legyenek ily nádori itélőszékek*) és bajviadalok**), se kikiáltott gyülések***) és három törvényszéki kikiáltások†) ne tartassanak.

6. §. Az azok erejénél fogva kezdett ügyekben még is, meg kell tartani a régi módot, melylyel azon ügyek kezdettek; nem a mennyiben ismét keletbe hozatnának, hanem az ügyek folyamatának megtartására nézve.

7. §. Másként volna, ha az azon rendeletben††) foglalt és irott szavak által az ilyen törvények és rendeletek a multakra is vonatnának. Mert átalánosan: a rendeletek (mint az imént érintve volt), nem a multakra, hanem a jövendőkre kötelezők†††).

8. §. Másodszor pedig, midőn tudniillik részint helybenhagyattak, részint eltöröltettek: a rendeletek-, s végzeményekben tett szavak formáihoz kell ragaszkodni s magunkat tartani, hogy a helybenhagyottak

---

*) Mátyás VI: 1. Ulászló I: 35.
**) Mátyás VI: 18. Ul. I: 37.
***) Mátyás VI: 2. és Ulászló I: 36.
†) Mátyás VI: 17. és Ulászló I: 38.
††) Az eredetibeni lévő „in" hiányzik a Corpus Jurisban.
†††) Mátyás VI: 70.

megtartassanak, az eltöröltek pedig elvettessenek s ne tartassanak meg.

9. §. Harmadszor, midőn az előbbi törvények vagy rendeletek ugy mellőztettek el hallgatással, hogy az utóbbiak által az előbbiek változtatása vagy másitása felől semmi emlités nem tétetik : akkor az előbbi törvények erővel birnak, ha a nép ellenkező gyakorlata azokat le nem rontotta; mert a tettleges és folyvásti gyakorlat, sokszor lerontja a törvényt.

10. §. Negyedszer pedig, midőn tudniillik uj törvények hozattak be : akkor szerintök kellend itélni, akár szigorúk, akár szelidebbek az előbbieknél. Mert már nem lehet arról itélni, hogy jól vagy roszul rendeltettek-e, hanem szerintök kellend itélni.

3. Czím.

Kik alkothatnak törvényeket s határozatokat?

De azon kérdés kerül értekezés alá: vajjon a fejdelem magától alkothat-e törvényeket és határozatokat, vagy szükséges, hogy a nép egyezése is hozzájok járuljon?

1. §. Mire nézve meg kell jegyezni, hogy noha régenten, midőn még a magyar nemzet pogányok szertartásával élt, s nem király, hanem vezér és kapitányok által igazgattatott, a törvény- és rendelethozás egész joga nálok volt.

2. §. De miután a köz keresztyén hitre tértek, és maguknak önként királyt választottak : mind a törvényhozás, mind minden birtok-adományzás és birói hatalom joga ez ország szent koronája hatóságára, melylyel Magyarország minden királya meg szokott koronáztatni, s következőleg törvényesen rendelt fejedelmünkre s királyunkra, az uralkodással és kormányzással együtt átruháztatott. S igy ezentul a királyok a népet összehiva s megkérdezve, kezdettek törvényeket alkotni; mint ez, korunkban is történni szokott.

3. §. Azonban a fejdelem, tulajdon indulatjából s önkényesen, főleg isteni és természeti jogot sértő s az egész magyar nemzet régi szabadságának ártó dolgok iránt, rendeleteket nem hozhat; hanem a nép összehivása s megkérdezésével: vajjon neki az olyan törvények tetszenek-e vagy nem? kik midőn azt felelik, hogy igen: azon tul az ilyen végzések (az isteni s természeti jog mindenkor épségben maradván) törvényekül tartatnak.

4. §. Többnyire pedig maga a nép is némelyeket, miket a köz- jóra hasznosaknak vél, egy-értelmüleg elhatároz, s irásban a fejdelemnek benyujt, esedezvén hogy azok iránt neki törvény alkottassék. S ha a fejdelem maga is az ilyetén végzéseket elfogadja s helybenhagyja: akkor hasonlókép törvény erejök lesz*), s azonnal törvényekül tekintetnek.

5. §. Melyek azonban mindnyájan, különösen a fejdelem s nem a nép határozatainak neveztetnek; azért, mert ha mindkét módon a fejdelem egyezése és megerősitése hozzá nem járul: azon rendelet erőnélkülinek tekintetnék. Hanem általános néven azon rendeletek gyakorta ország végzeményeinek hivatnak.

4. Czím.

Kik értetnek a nép s a köznép nevezet alatt?

A nép neve s nevezete alatt pedig e helyen értsd csupán a főpap, zászlós és más országnagy urakat, s minden nemeseket**), de nem a nemetleneket.

1. §. Noha***) e szó: nép, minden nemest és nemetlent egyaránt magában foglal, a nemetlenekről mégis (kik köznép nevezet alatt értetnek) e részben szólani czélunkra nem tartozik.

---

*) 1635 : 18.

**) Az 1608. kor. ut. 1. szerint a királyi városokat is.

***) A Corpus Jurisban levő: „autem“, nincs az eredetiben.

2. §. Mert a nép, annyiban különbözik a köznéptől, mint nem a fajtól. Mert nép nevezet alatt minden nemesek, mind a fő-, mind az alsóbb rendüek, a nemetleneket is ideszámitván, jelentetnek; köznép nevezet alatt pedig egyedül a nemetlenek értetnek.*)

5. Czím.

Kiket köteleznek a rendeletek s határozatok?

Továbbá ha kérdeztetik: kiket köteleznek a rendeletek s végzemények? Tudni kell, hogy először kötelezik magát a fejdelmet, ki azokat a nép kivánságára kiadta, azon mondás szerint: türd a törvényt, melyet magad hoztál. Másképp kell ezt tartani a pápáról s a római császárról, kikről e részben semmi emlitendő nincs.

1. §. Azután köteleznek minden, a fejdelem törvényhatósága alatt levőket.

2. §. S nem csak azokat, hanem bármely ez országban tartózkodó idegeneket is.

3. §. Hanem, ha a közönséges rendelet büntetésre vagy károsításra czélozna: akkor az idegeneknek három hónapi időhaladék engedtetik, hogy ez idő nekik a törvények kihirdetése helyett legyen. Példának okáért, ha végeztetnék s rendeltetnék, hogy semmi bécsi vagy boroszlói vagy más idegen (feje s minden javai vesztesége alatt) az ezen országban tartatni szokott vásárokra áruival eljöni, vagy az országból juhokat, ökröket és lovakat nyájanként kihajtani s elvinni ne merészeljen: három hónap eltelte alatt, ha az ilyen idegen itt találtatnék is, jogosan megbüntetni s vagyonától megfosztani nem lehetne; minthogy őt a törvények nem-tudása s ki nem hirdetése mentené.

4. §. Ha pedig az nem büntető vagy károsító,

*) 1543. 36.

hanem valamely jogi avagy itéleti orvoslat, vagy perfolytatás módja: akkor az idegeneknek csupán egy hónap adatik.

5. §. Belül pedig, bárminő állapotuak, méltóságuak és sorsuak legyenek is, elegendő a határozatok kihirdetésének ideje. S ily módon sem a bel- sem a külföldieknek mentségök nincs. Mert: Rómában ha leszesz, tartsad meg Róma szokását.

6. Czím.

Honnét vette eredetét a törvényszékeken megtartandó szokásunk?

Tudni kell másodszor, hogy noha ez országnak majd minden joga, eredetileg a pápai s császári jog forrásaiból vette kezdetét: mindazáltal hazai szokásjogunk, melylyel a törvényszékeken most általánosan élünk, három alapból áll:

1. §. Először: közrendeletekből és végzeményekből.

2. §. Másodszor: a fejdelmek kiváltságleveleiből.

3. §. Harmadszor: az ország rendes biráinak itéleteiből.

4. §. Először (mondám) a köz rendeletekből; mely dolognak eredetét hogy föntebb keressük, meg kell jegyezni: hogy mindenek közt először ama dicső királyunk s apostolunk Szent István (ki Magyarország királyai közt első volt, s ki a magyar nemzetet a szent hit világosságára téritette) jeles rendeleteket adott ki, melyek azonban inkább hit elemeit foglalják magukban s adják elő, mint perlekedések segéd módjait.

5. §. Azután legszentebb királyunk s hittanúnk László, ki Dalmátországot s a tengerparti részeket kardjával Magyarország alá vetette; s ki a magyar határokat gyakori betörésekkel megrohanni szokott tatár nemzetet nyilt ütközetben gyakran összezúz-

ván, ezen ország határaitól messze üzte s tova vonulni kényszeritette, igen jó törvényeket hozott.

6. §. Továbbá győzhetlen András király, harmadik Béla király fia s boldogságos özvegy Erzsébet atyja (kit mi Jerusáleminek nevezünk), a jerusálemi hadból, melyet a köz keresztyén szent hit védelmére a saracenok ellen, a magyaroknak tömérdek hadseregével vállala, szerencsés visszajötte után, főleg a nemesek mentessége- s előjogi*) szabadságairól jeles törvényeket s derék végzeményeket alkotott; melyeket a magyar nemzet mai napig is, mint szent végzeményeket égig magasztal.

7. §. Végre legdicsőbb fejedelmeink Lajos, Zsigmond, Albert és Mátyás urak, Magyarország királyai, a maguk idejében szinte némely rendeleteket hoztak.

8. §. Legujabban fenséges urunk, a mostani király Ulászló, szintén ugy mint a többiek, jeles törvényeket alkotott; kinek a magyaroknál dicséretes emlékezete mindenkor áldott leszen.

9. §. S noha ezen rendeletek és törvények, kivált Szent István s László királyokéi, kik a szentek sorába iratni méltán megérdemlették, igen nagy régiségök miatt már csaknem elenyésztek**), melyek, minthogy különben is inkább az isteni, mint emberi törvényről értekeztek, és a többi következő királyok végzeményei, némely záradékaik- és czikkelyeikben megváltoztattattak s másittattak: mégis, hosszas gyakorlat által, már több mint száz esztendőn keresztül jóváhagyott törvénykezési szokásjogunkba majd minden boldogult királyaink rendeleteiből vétetett s hozatott által valami törvény.

10. §. Másodszor szokásjogunk a fejedelmek kiváltságleveleiből származott. Melyek, minthogy gya-

*) A Corpus Jurisban levő: „et“ nincs az eredètiben.
**) Az eredetiben: „abolitae“, a Corpus Jurisban: „oblitae.“

korta, a körülmények ugy kivánván, a törvényszékeken előmutattatva felolvastattak, s mint kellőleg és jogosan (józan ész szerint) kiadottak s keltek, helybenhagyattak: ilyetén hosszas törvényszéki gyakorlatból szokásjogunk némely része keletkezett.

11. §. Harmadszor pedig s utoljára: szokásjogunk származott az ország rendes biráinak ismételt, söt több izben azon egy renddel s módon és eljárással hozott és alkotott s törvényes végrehajtással megerősitett itéleteikből s itéletleveleikből.

12. §. Azonban ugy mondják, hogy ezen törvénykezési eljárás és perbeli gyakorlat, melylyel az ügyek kezdésében, folytatásában, megvitatásában s bevégzésében élünk, Károly király ur, az emlitett Lajos király atyja uralkodása alatt, ő általa, Francziaország határairól hozatott be ez országba Mely mind ez ideig (csupán némely szókban változtatva a közönséges végzemények által) mindig sértetlenül megtartatott; s jövendőben is mindenha megtartandó.

13. §. Mert különben Magyarország egész nemességének jogai, uj törvények behozatala által (miglen azok megtanultatnak s köz keletbe jönek vala) szükségképen semmivé tétetnének.

7. Czím.

Mi a kiváltság meghatározólag, s hányféle a kiváltság?

Továbbá minthogy szokásjogunk, némely részében (mint előbb mondatott) a fejdelmek kiváltságleveleiből vétetik: innét a kiváltságról némelyeket mondani eltökéltem.

1. §. Honnét tudni kell: hogy kiváltságnak, mintegy kiváló és egyes törvénynek mondatik, mely egyre vagy kevesekre tartozik.

2. §. Másképen pedig kiváltságnak mondatik: valamely elsőbbség vagy különös megtiszteltetés. S

igy az, a fejdelem jótéteménye, gyakran a köz jog ellen adva.

3. §. Kétféle pedig a kiváltság, tudniillik, közönséges és különös. Közönséges az, mely egyetemnek vagy társulatnak, például városnak, vagy káptalannak, vagy conventnek engedtetik. S ez örökös.

4. §. Különös pedig az, mely csupán személynek adatik. S ez a személylyel elenyészik; hacsak az iránt óvás nem tétetik: hogy a kiváltság ereje a kiváltságosnak utódira s örökösire is átszármazzék. Mert ilyképen annak örökösei s maradékai javára is szolgál.

8. Czím.

Vajjon a végzemény eltöröltetik-e a kiváltság által, s viszont?

De kérdezni lehet, (mint magam is gyakran kérdeztetni hallám): vajjon a végzemény vagy közönséges jog eltöröltetik-e a kiváltság által? s viszont: vajjon a kiváltság eltöröltetik-e a végzemény által?

1. §. Noha sokan sokfélét beszélnek, s más és más értelemben vannak, és mindkét részre lehet némely bizonyitékokat felhozni: mi mégis általánosan azt tartjuk, hogy a közönséges jog vagy végzemény által minden kiváltság s mindenkié eltöröltetik és érvénytelenittetik: azon esetekben, midőn a köz rendeletben nyilvános emlités tétetett.

2. §. Ilyen mostani király urunknak végzeményében Visegrád városa szabadságának*) eltörlése; kilenczednek a szabad városokoni megvétele, s több efélék.

3. §. Kiknek, jóllehet szabadságukról, s a kilenczed alóli kivételökről és annak nem fizetéséről régen vannak részökre szóló kiváltságleveleik; mégis e részben nem a kiváltság, hanem a végzemény s közönséges rendelet tartatik meg.

---

*) Ulászló I: 102; III: 39.

4. §. Oly kiváltság pedig, mely ellenkező törvény vagy közönséges végzemény által nyilván el nem töröltetett, nem érvénytelenittetik; mint föntebb,*) a végzeménynek miként tekintéséről s értelméről bővebben mondatott.

9. Czím.

Hogy a kiváltságot kétféleképen lehet tekinteni s kiadni; és először: törvényesen.

Kétfélekép tekintetik pedig a kiváltság: tudniillik, a mennyiben a fejdelem egyedüli hatalmából, szertartólag és törvényesen származik; s a mennyiben nem; hanem mások kárára czéloz, vagy máskép is a közönséges rendeletet csorbítani látszik.

1. §. A mennyiben tehát a kiváltság csupán a fejdelem hatalmából származik, mint a birtoki jogok adományzása, a vám s harminczad fizetése alóli fölmentés, szabad vásár és sokadalom, rév- vagy vámjog adományozása, mely egyedül a fejdelmet illeti, mindenkor meg kell azt tartani, csak nyilván mások jogait ne sértse.

2. §. S azért az ily kiváltságok végére mindenkor oda szokták tenni s igtatni e záradékot: „más joga fenmaradván."

3. §. Mert ha a fejdelem valamely paraszt embert, vagy várost a vámfizetéstől jelenleg fölmentene s szabadsággal megajándékozna, előbb azonban az igazságos vámszedést valamely hivének ajándékozta volna: amaz utóbbi, tudniillik fölmentő kiváltság által, minthogy nyilván a vámról alkotott előbbi kiváltságot sértené, az elsőt nem érvénytelenitheti, s azon vámszedést el nem törölheti.

4. §. De magának a kiváltságot adó fejdelemnek saját javaiban s vámaiban, az olyan fölmentés megáll, s annak helye lészen.

---

*) II. r. 2. cz.

10. Czím.

Hogy a kiváltság kétféleképen sértheti mások jogait.

A vásárok, sokadalmak és révek adományozásiról is azt kell tartani: hogy az azokról adott kiváltságok mindenkor megtartandók, ha mások jogainak sérelmével nem adattak. Melyek két módon sérthetik mások jogait.

1. §. Először: időre nézve, mint az imént mondatott; minthogy előbb keletkezett a más kiváltsága, melyet nem lehet eltörleni a későbbi által, még törlesztő záradékkal sem.

2. §. Másodszor: helyre nézve; minthogy folyóvizi vámokat vagyis révjogokat nem lehet jogosan adni, kivevén ha azon helyek (melyekre adatnak) másoknak helyeitől (melyekre tudniillik előbb adattak) legalább egy mérföldnyi távolságra vannak.

3. §. De közelebbre is adathatnak, ha ezen adományozás az előbbiek romlását vagy azok tetemes kárát nem fogná okozni.

4. §. A heti és országos vásárok is annyi távolságra, s közelb helyekre is adatnak s adathatnak, csakhogy az előbbi sokadalmak- vagy heti vásárokkal az ujonnan adottak azonegy napon vagy egy időben ne tartassanak, s különben is az ujak a régiebbeket nyilván meg ne rontsák.

11. Czím.

A kiváltság második módon adatik: törvényelleniIeg.

A kiváltság más módon tekintethetik, a mennyiben nem csupán a fejdelem hatalmából ered, azaz: a fejdelemnek nincs igazságos és törvényes hatósága ily kiváltság adására, minthogy mások sérelmére czéloz, vagy minthogy a közjogot és közönséges rendeletet sérti.

1. §. S az ily kiváltság nem érvényes. Mint példának okáért, a közvégzeményben az foglaltatik: hogy

a nyolczados törvényszakaszokon kivül készült levélátiratoknak ne legyen a törvényszékek előtt hitelök; ha pedig a fejdelem valaki kiváltságának egyszerűn mását vétetné e törlesztő záradékkal: „ellent nem állván a törvény, vagy országunk végzeménye, ezen átiratnak hitelt adatni parancsolunk“ stb. vagy kegyelemmeli beigtató-levelet adna, hogy tudniillik: „ellent nem állván egy év forgásának már eltelte, valamely adományt végrehajtásba venni tartozzanak,“ minthogy ezen ország jogát s szokását egyenesen törleszteni látszik, azért meg nem tartatik, s meg nem tartandónak tekintetik.

2. §. Ugyanezt kell tartani azon kiváltságlevelekről, melyek valakinek arról adattak volna, vagy adatnának jövendőben, hogy a megyék törvényszékein, a megyei ispánok előtt, bárkinek folyamodására felelni ne tartozzanak*), s az ország egyéb rendes birái elébe, kivevén magát ő felségét, vagy személyes jelenlétét, perbe ne vonathassanak.

3. §. Ezen kivül, ha valamely urnak vagy nemesnek eskü-letétel itéltetnék oda, s kiváltságlevél mutattatnék elő azirant, hogy nem az alperes személyesen, hanem annak tisztje tartozzék azt letenni, s több efféle, minthogy ilyen kiváltság az egész országnak régóta jóváhagyott közönséges szokását sérti, sohasem tartatik meg **).

4. §. Mert minden úr és nemes, tudniillik egyháziak, szintugy mint a világiak, s egyéb mindkét nemű birtokos emberek, kik e Magyarországban javakat s birtoki jogokat kormányoznak, hasonló törvénynyel s azonegy szokással tartoznak élni a birtoki jogok megtartására s minden innét eredendő ügyek folytatására nézve, mint az Első Részben is meg van irva ***).

*) 1495: 15.
**) 1655: 78.
***) 17.

12. Czím.

Hányféle módon lesz erőnélkülivé a kiváltság?

Meg kell továbbá jegyezni, hogy a kiváltság sokféle módon lesz erőnélkülivé:

1. §. Mert *) először is elvész és érvénytelen lesz a kiváltság, ha valaki a neki adott kiváltság ellen cselekszik, vagy azzal roszul él; mert megérdemli, hogy a kiváltságot elveszítse, ki a neki engedett hatalommal visszaél. Valamint az, kinek a fejedelemtől, a maga földén elfogott gonosztevők büntetésére kiváltsága van, s megfogván a tolvajt vagy rablót, nem akasztja fel, vagy nem huzza karóba, hanem szerződött pénzmenynyiséget csikarván ki tőle, elereszti: kiváltságával az ilyen visszaél **); mert a fejdelem a gonosztevőknek nem eleresztésére, hanem bűneik szerinti sujtolása- s büntetésére adott hatalmat.

2. §. Másodszor: elvesztetik a kiváltság, midőn valaki kellő időben nem él a neki adott s engedett kiváltsággal ***). Példának okáért: Ha valakinek a királyi felség várat vagy bármely más birtoki jogot adományozna, s ezen adományos, adománylevelét, egy év leforgása alatt, királyi vagy nádori és valamely hiteles helyi emberek által végre nem hajtatná: akkor eltelvén az esztendő leforgása, az ilyen adomány minden erőnélkülivé válik †); még (mint az imént mondám ††) kegyelemmeli igtató-levél által sem lehet azt megujítani, hanem ujolag †††) kell adományt késziteni és szerkeszteni, ha azonközben más valaki azon birtoki jogot maga számára föl nem kérte.

---

*) Az eredetiben: „enim," a Corpus Jurisban: „etiam."
**) III. r. 32. cz. Zsigm. VI: 7. 1715: 48.
***) 1622: 17. 1649: 45.
†) I. r. 32. cz.
††) II. r. 11. cz.
†††) Az eredetiben: „de novo," a Corpus Jurisban: „nova."

3. §. Hasonlót kell tenni *) a hetivásárok, sokadalmak és révek tárgyában **) is, hogy, ha a fejdelem valakinek vásárt vagy sokadalmat vagy réveket enged: az ilyen egy év leforgása alatt éljen s kezdjen élni ezen adománynyal és kiváltsággal; mert máskép az év eltelvén, annak ereje elenyészik.

4. §. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy ha végrehajtatván a mondott egy év leforgása alatt az igtatás foganatositása, a királyi embernek és bizonyságnak vagy káptalannak avagy konventnek is vétke vagy hanyagsága miatt az arról kiadott tudósitási-levélben, vagy a foganatositás folyamatában valamely hiba találtatik: akkor ily esetben az adomány foganatos marad, s az ilyen végrehajtást az esethez képest, meg lehet s kell igazítani.

5. §. Azonban ha maga a végrehajtás általában elmulasztatott, vagy máskép követtetik el abban valamely hiba az adományos által: kiigazitni semmikép sem lehet, hanem azon várat vagy birtoki jogot (mint mondatott) ujra kell fölkérni.

6. §. Harmadszor: elvesztetik a kiváltság azon esetben, ha valaki felségsértés vagy hütlenség bünébe esett; s e módon nem csak kiváltságát, hanem fejét s minden javait is elveszti ***).

7. §. Negyedszer: ha a kiváltság másnak tetemes kárára van; mint ez eset már föntebb megmagyaráztatott ****); mert különben is nem valószinü, hogy az adományozó fejdelem másnak jelen vagy jövendő jogát tetemesen sérteni akarná.

8. §. Ötödször: ha a fejdelem, vagy az ország más rendes birája, bizonyos tudomásából látván s meg-

*) Az eredetiben: „faciendum," a Corpus Jurisban: „sentiendum."

**) „hoc" nincs az eredetiben.

***) I. r. 14. czím.

****) II. r. 11. czim.

ismervén, hogy a kiváltság nem érvényes, sokban itélt az ellen. Máskép van azonban, ha valamikor hibából hozatott volna itélet a kiváltság ellen; mert ez esetben maga a hiba, s következőleg a kiváltság folyamata új itelet által, megtartván a törvény szerint megtartandókat, helyrehozathatik.

9. §. Hatodszor: a kiváltságróli nyilván kifejezett vagy hallgatag lemondás által. Nyilván kifejezett által ugy, hogy valaki nyilvánosan lemondott vagy lemondand *) kiváltságáról. Hallgatag által pedig ugy, hogy nyilvánosan tétetik valami azon kiváltság ellen az ő tudtával s ellenmondása nélkül, de általános hallgatásával; mely hallgatás kárára lévén, némi lemondást foglal magában őreá nézve.

10. §. Hetedszer: az előbbit eltörlő utóbbi által; midőn tudniillik mindkettő azonegy személy vagy község részére készült s kelt: akkor az első megszüntetik, s a második tartatik meg.

11. §. Nyolczadszor s utoljára elvesztetik a kiváltság: az adományzó fejdelem nyilván kifejezett viszszahuzása által; mindazáltal **) az ilyen visszahuzásban világosan kifejtendő helyes okokból. Mert ha helyes okok nem támogatják a visszahuzást, hanem ezt a visszahuzási levél ok nélkül történtnek mutatja: a viszszahuzásnak helye nem lesz. Mert különben igen sok baj következnék; s kiváltsága felől mindenkinek naponként kétségbe kellene esnie. Legyen elég a kiváltságokról ennyit mondani.

---

*) Az eredetiben: „renunciavit vel renunciabit," a Corpus Jurisban: „renunciaverit."

**) Az eredetiben: „ex causis tamen," a Corpus Jurisban: „idque ex causis."

13. Czím.

Mi a pecsét meghatározólag, és hogy kétféle a pecsét?

De mivel minden kiváltság pecséttel szokott megerősittetni: azért a pecsétekről is illik e részben valamit mondani.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a pecsét, aranyba vagy más érczbe avagy viaszba nyomott, s minden tényt erősitő ismeretes jel.

2. §. És a pecsét kétféle, tudniillik hiteles és nem hiteles. Hitelesnek mondatik, mintegy hitellel biró, melynek hinni kell. S ilyen sajátképen a fejdelmeké s ország rendes biráié, valamint káptalanok- s konventeké. És az ilyen hiteles pecsét a levélre nyomatván, megerősít minden azon levélben kitett s előadott tényt.

3. §. Vannak azokon kivül a városok- s mezővárosoknak is a királyok s fejdelmek által adott hiteles pecséteik, melyek az előttük s körükben fennforgó s előkerülendő tények- s dolgokra nézve teljes erővel birnak.

4. §. Nemhitelesek pedig: a magános személyek pecsétei, s ezek semmi örökiséget nem foglalhatnak magukban.

5. §. Melyeknek sok nemei vannak; mert némelyek főpap urakéi, örökös grófok- és egyéb zászlósokéi, kik zászlóssági hivatalt tisztségül viselnek; némelyek az azon zászlósoktól származottakéi, mások ismét nemesek- és országos főrendüekéi, igaz és külön czímerjelekkel kimetszve s alakozva.

6. §. Az előbbkelő főpapok tehát *) mint érsekek s püspökök, valamint az auránai perjel, és ország szabad és örökös grófjai **), Ráczország despotája, saját,

*) Az eredetiben: „superiores itaque," a Corpus Jurisban: „sciendum tamen quod."
**) 1609: 73: 24. §. 1599: 48: 4. §.

valódi *) és ismeretes pecséteikkel erősitett levelök által ügyvédeket rendelhetnek.

7. §. A többi bárók s országnagyok és nemesek pedig az ország rendes birái előtt s bizonyságtevő helyeken, tudniillik káptalanok- és konventekben tartoznak mind ügyvédeket rendelni, mind más bevallásokat (hogy hazai szóval éljek) tenni.

8. §. Az országnak közhitelü pecséttel biró rendes birái és bizonyságtevő helyei azonban, pecsétjeik alatt mind ügyvédeket rendelhetnek, mind más egyéb bevallásokat (de szertartólag és törvényesen) tehetnek.

14. Czím.

Mely királyok kiváltságai tartatnak meg, s melyekéi nem?

Továbbá: megmagyarázván már a kiváltságokat és pecséteket, szükséges azt is látni, ez ország mely királyainak és fejedelmeinek kiváltságai tartatnak meg, s melyekéi vettetnek vissza a törvényszékeken, és tartatnak erőnélkülieknek s érvényteleneknek.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy szent István és László királyoknak, ezeken kivül e fenséges királyoknak: Első Andrásnak, Salamon király **) atyjának, ugy szintén Első Bélának, szent László király atyjának, és Első Gézának, ugyanazon szent László testvérének, és Kálmánnak, az említett Géza fiának, ki először ***) váradi püspök volt, de apostoli fölmentés által, nem levén királyi örökös, az ország kormányát felvállalta; és azért magyarul maig is Könyves Kálmánnak hivják, minden leveleik megtartatnak.

*) Az eredetiben levő: „veris" hiányzik a Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben levő: „regis," hiányzik a Corpus Jurisban.

***) A Corpus Jurisban: „primus," az eredetiben: „primum."

2. §. Továbbá: Második Istvánnak, ugyanazon Kálmán fiának, levelei.

3. §. És Második Béláéi, kit Vaknak hívtak, ki tudniillik Álmos vezér fia volt.

4. §. És szinte Második Gézáéi, ki Vak Béla fia volt.

5. §. Ugy szintén Harmadik Istvánéi, ki Második Géza fia volt.

6. § Azután Harmadik Béláéi, ki szinte Második Gézának fia volt, tudniillik az emlitett Harmadik István testvéreéi. És ez azon Béla, ki a tolvajokat és rablókat üldözte, s az országból kiirtotta.

7. §. Végre Imreéi, ki fia volt Második Bélának (és ezen Imre, a mint mondatik, a váradi egyházat bizonyos ajándékokkal *) felékesítette s gazdagította).

8. §. És ezen Imre némelyek szerint más, mintegy elrontott névvel Henriknek is neveztetik s iratik; azonban nem a magyarok, hanem inkább a németek szokása szerint hívatott ugy.

9. §. Nem is volt szükséges e királyok neveit elöszámlálni, hanem rövidebben is lehetett volna rólok szólani s jegyzést tenni. Azonban minthogy Magyarország nemesei, nemességökre és szabadságukra nézve e királyok alatt (kik inkább az Isten egyházai gyarapitására, s ez országba mintegy ujonnan telepített keresztyén nép üdvösségére ügyekeztek fordítani gondos figyelmöket) igen kevés kiváltságokat nyertek, és különben is voltak ezek között, bizonyos, királyoknak nevezett fejdelmek, kiknek leveleik érvénytelenekké lettek; ugymint német Péter, magyar Aba, Salamon, Első András fia, és Negyedik István, az említett Vak Béla király fia, ki csak öt hónapig birván a koronát és királyi pálczát, az országból csúfosan kiüzetett; nem kü-

*) Az eredetiben: „dotationibus," a Corpus Jurisban: „donationibus."

lönben Harmadik László, az érintett Imrének vagy Henriknek fia, ki csak hat hónapig uralkodott; ugyanazért, hogy azon királyok neveit és kiváltságait világosabban meg lehessen ismerni, azokat hosszasabban adtam elő.

10. §. Továbbá: meg kell jegyezni, hogy az alább irt királyoknak és fejdelmeknek akárminemü tény és dolog iránt kiadott levelei s kiváltságai megtartatnak. De azoknak neveit azért jegyeztem külön, mivel a nemeseknek azon dicséretes és jeles szabadsági előjoga, melylyel közönségesen mostanig élünk és birunk, ezen dicsőséges Második András fejdelemnek, Harmadik Béla király fiának (ki a következő királyok sorában első lesz) idejében irásban nyilvánittatott, s végzemény és közönséges rendelet módjára megerősittetett.

11. §. Jóllehet Szent István első királyunk uralkodása alatt is *) és több utána következő királyoknak is idejében sok nemes volt ez országban, de némi feltételes szolgasággal s jobbágyaik részéről zsolozsmák fizetésével köteleztettek s tartoztak a királyoknak; mely alól a nemesek, kik akkoriban vitézlő szolgáknak neveztettek, legelőször ezen András által vétettek ki s mentesittettek.

12. §. És ezért mind e mai napig, minden ő **) utána következő királyok (a mint mondatott) mielőtt a szent koronával megkoronáztatnának, hogy András király ur végzeményét s törvényeit megtartsák, ez ország főpapjai-, zászlósai-, nagyai-, főrendei- s nemeseinek esküt szoktak letenni.

13. §. Ezen András királynak Thábor hegyén (hol Urunk s Idvezítőnk szine átváltozott) költ s készitett bizonyos jószág-adományról szóló kiváltsági levele most is megvan Hont vármegyében.

*) Az eredetiben: „etiam," a Corpus Jurisban: „autem."

**) Az eredetiben „sibi" van a Corpus Jurisban levő ‚ei' helyett. Azonban Verbőczy e szókat sokszor fölcserélte.

14. §. Visszatérvén tehát az elkezdett tárgy folytatására: a fent irt Második Andrásnak, valamint Negyedik Bélának is ugyanazon András fiának (kinek idejében Magyarországot a tatárok elpusztitották),

15. §. ezenkivül Ötödik Istvánnak, ki Negyedik Béla fia volt, kivevén azon leveleket, melyek ezen István királynak herczeg korában, midőn magát Magyarország ifjabb királyának és erdélyi herczegnek szokta czimezni, készittettek s adattak ki, — mert az ily levelek nem tartatnak meg, hacsak azután az országkormánynak igazi átvétele s birása után általa meg nem erősittettek,

16. §. továbbá: Negyedik Lászlónak, Ötödik István fiának, ki Kun Lászlónak neveztetett, kiváltságleveleik érvényesek és megtartatnak.

17. §. Továbbá: Harmadik András király levelei, ki Velenczeinek hivatott, nem tartatnak meg; kivévén azokat, melyek közvetlen utódja Károly király által, vörös viaszba, melyben a kép mellett jobbfelől K betü foglaltatik, gyűrü-pecsétével, a megerősités jeléül nyomottan, volnának megerősitve, mert az olyanok megtartatnak.

18. §. Továbbá: Károly királynak három pecséte volt, melyek közől ő a két elsőt megsemmisítette, s az ezek alatt költ kiváltságok nem tartatnak meg, hacsak későbben a harmadik által meg nem erősittettek. Mely harmadik igy ismerszik meg, hogy a pecsét lapján kimetszett paizs mellett mindkét felől (a mely paizsban tudniillik kettős kereszt foglaltatik) két sárkányalak van.

19. §. Továbbá: Lajos királynak, Károly fiának két pecséte volt, melyek közől az első az Uzura vidékén elveszvén, és kanczellárjától, főtisztelendő Miklós esztergomi érsektől ellopatván, nem tartatik meg, hacsak az első pecsét alatt kiadott levelek azután az uj másodikkal meg nem erősittettek volna. Mely uj pecsét

alatt, mind Lajos királynak első pecséte, mind pedig atyjának Károly királynak előbbeni megsemmisített két pecséte alatt költ levelek, utóbb az uj vagy második pecsétnek ráfüggesztése által erősittettek meg. És az ilyenek mindenütt megtartatnak.

20. §. Röviden tehát Lajos királynak ezer háromszáz hatvannegyedik évtől fogva haláláig, tudniillik ezer háromszáz nyolczvankettődikig keletkezett kiváltságai teljes erejüek. De az előbbeniek nem érvényesek, hacsak az emlitett módon azután meg nem erősittettek.

21. §. Melyek hogy világosabban megértessenek, Lajos király által az ily levelei megerősitésére beigtatni szokott, s oly megerősitett leveleiből, melyek közöl többeket eredetiben láttam s elolvastam, általam kiirott záradékot szószerint ide igtatni határoztam, mely is igy kezdődik :

22. §. „A dolognak örök emlékezetére : Mi fönt „emlitett Lajos király mindenki előtt nyilvánitjuk, „hogy midőn Bosnyákországunkban, az igaz hit ellenére „az eretnekeknek s Paterénusoknak megszámithatlan „sokasága burjánoznék, azoknak országunkból is leendő „kiirtása végett egyrészről Mi személyesen felkészitett „erős sereggel mentünk; másrészről pedig a Krisztus„ban tisztelendő atyát, Miklós urat esztergomi érseket „s kanczellárunkat (kinél mindkét pecsétünk hiteles „példánya vala) és nagyságos Miklós nádor urat, a „többi főpapokkal, zászlósokkal, s országunk főrendei„vel együtt Uzurába küldöttük vala : az érsek ur„nak őrségül rendelt némely udvari emberei mondott „mindkét hiteles pecsétünket szántszándékos gonosz„sággal ellopták."

23. §. „Mi tehát eleve gondoskodván, nehogy pe„csétünknek ily elveszése által alattvalóinknak jogaik„ra nézve jövendőben káruk lehessen, uj pecsétet két „példányban metszettünk számunkra, melyet Mi min-

„den Általunk kiadott kiváltságokra, és atyánk néhai „Károly király uréira, melyek előbbeni koronázásakor „metszett és azután általa, mivelhogy több hűtlenség „elkövetése tapasztaltatott vala *), elrontatott, és ismét „Havasalföld vidékén véletlenül elveszett másik pe„csétei alatt költenek, a mondott három pecsét mellé „feltétetni rendeltünk.“

24. §. „Atyánknak pedig mondott előbbeni két „pecséte alatt költ akármely kiváltságleveleire nézve, „melyek atyánk által az ő utóbbi pecsétével vagy Ál„talunk, az említett módon elveszett pecsétünk által „megerősitve nem volnának, és azon kiváltságlevelekre „a mi uj pecsétünk rafüggesztve nem volna, vagy „akármely nyilt levelek meg nem erősittetnének; vala„mint azon kiváltságok és levelek atyánk által vissza„huzattak és megsemmisittettek, ugy Mi is azokat „foganatlanoknak és mindenben erőnélkülieknek lenni „rendeltük.“

25. §. „Melyek között teljességgel minden gyanu „nélküli jelen kiváltságunkat, s minden abban föntebb „foglaltakat és előadottakat, ugyanazon N.-nek s örö„köseinek és utódinak, mondott kettős és hiteles uj pe„csétünknek ráfüggesztése által megujítottuk, és örök„re megerősitettük. Költ azon Miklós érsek ur kan„czellárunk kezei által N. hónap huszonkettedik nap„ján, az Urnak ezer háromszáz hatvannegyedik, ural„kodásunknak pedig huszonharmadik évében.“

26. §. Továbbá: Zsigmond király és császár urnak ezer négyszáz hatodik év előtt költ levelei nem tartatnak meg; azért, mivel Zsigmond király a főpapok-, zászlós urak- és országa nemeseinek tanácsából közönséges végzeményképen azt rendelte, hogy ezer négyszáz ötödik esztendei Szent György vértanu ünnepétől

*) Az eredetiben levő: „repertae,“ hiányzik a Corpus Jurisban.

fogva az emlitett ezer négyszáz hatodik évben következendett, jelenleg pedig eltelt Szent György vértanu ünnepéig, néhai Lajos királynak csupán titkos pecséte alatt, és özvegyének Erzsébeth asszonynak, és Máriának, Magyarország királya Lajos leányának, mint királynőknek, ugy szintén Zsigmond királynak azon idő előtt akármikép költ adomány- s más kiváltságbeli levelei egyetemben, megerősités végett beadassanak, különben sikeretlenek s átalában érvénytelenek maradjanak.

27. §. Ezen idő után pedig Zsigmond király s császár urnak, halála idejéig, tudniillik ezer négyszáz harminczhetedik esztendeig kiadott levelei érvényesek mindenkor és megtartatnak.

28. §. Hogy pedig e dolog tudása, kétség elháritása végett, mindenki előtt nyilvánvaló legyen, Zsigmond király urnak a föntebb mondottakról kiadott, s a vitatási törvényszéken is már rég elömutatott némely adományleveleinek alakját és tartalmát, értelme semmi részben sem változtattatván, ide igtattam ekképen *):

29. §. „Mi Zsigmond, Isten kegyelméből Magyar-, „Dalmát- és Horváth- stb. országok királya, branden„burgi őrgróf stb., a római szent birodalom közönsé„ges helytartója, s Csehország kormányzója, jelen le„velünk által emlékezetül adjuk, hogy midőn Mi a fő„papok-, zászlósok-, s országunk főrendeinek bölcs ta„nácskozásaik szerint alattvalóinknak jó, hasznos és „békes állapotjok végett néhai szeretett atyánk s ipánk „Lajos kegyelmes fejdelem, s Isten kegyelméből nemes „Magyarország királya által, csupán csak titkos pe„céte alatt, és boldog emlékü méltóságos fejdelemnők „legkedvesb asszonyaink Erzsébet anyánk, és Mária

*) Zsigmond király végzeményei előtt is bent van a törvénykönyvben.

„hitestársunk, Magyarország királynéi által, ugy szin-„tén Miáltalunk a mondott királynéknak, és hasonló-„képen Minmagunknak akár nagyobb, akár kisebb pe-„csétei alatt akármely dolgokról s különösen birtokiak-„ról keletkezett, s akármely méltóságot viselő sze-„mélyeknek kiadott minden leveleket, minden kétség „elháritása, botrány elmellőzése, és sok különféle alkal-„matlanság eltávoztatása végett, melyek a királynék s „Magunk pecséteinek elvesztéből, és a Mi nagyobbik, „tudniillik kettős pecsétünknek törvényes okokból ren-„delt összetörettetéséből sokaknak jogaikra és külö-„nösen a birtokiakra háramolhatának vala: a közelebb „mult ezer négyszáz ötödik évi Szent György vértanu „ünnepétől számlálandó egy esztendő lefolytáig, vissza-„huzás, megsemmisités és eltörlesztés büntetése alatt „(ha elő nem mutattatnának) a Miáltalunk leendő lá-„tás, megvizsgálás, s ha szükséges lenne, mostani hi-„teles kettős pecsétünkkeli megerősités és helybehagyás „végett Felségünk elébe adatni, s terjesztetni rendel-„tük volna; s azután efféle rendeletünknek s végzé-„sünknek határideje eltelvén, a Nekünk előmutatott „vagy nem mutatott, s Általunk emlitett mostani ket-„tős pecsétünkkel megerősitett és meg nem erősitett „efféle leveleknek megvizsgálása s látása *) végett, or-„szágunk minden vármegyéiben megyei ispánaink által „közgyüléseket parancsoltunk volna tartatni.“

30. §. „Annakutána, mivel N. vármegyei N. és N. „nemesek emlitett N. vármegyei N. helységben levő „birtokrészről, Felségünk által mondott N-nek, N. fiá-„nak, amazok atyjának, következésképp azon N. és N-„nek s örököseiknek már régen tett adományról, Előt-„tünk vagy személyes jelenlétünket képviselőleg külö-„nösen arra rendelt emberünk, ugyszintén mondott N.

---

*) Az eredetiben: „revidendis,“ a Corpus Jurisban: „relegendis.“

„vármegyének ily közgyülése hites közbirái előtt a „megerősitő levelet elő nem mutathatták: Mi azért em„litett végzeményünknek, ugyanannak ereje szerint, „eleget tenni s azt örök erőben megtartani kivánván, „emlitett N-nek, N. fiának és következőleg N- és N„nek s örököseiknek, a mondott birtokrész ajándékozá„sáról szóló, s általuk a fönt irt hiteles kettős pecsé„tünkkel meg nem erősittetett adománylevelet, rendről „rendre, szórul szóra visszahuzván, megsemmisitvén és „erőnélkülinek rendelvén s hagyván, azon birtokrészt „ismét királyi kezeinkhez véve, emlitett N. és N-nek, „s minden nevezett örököseiknek és maradékaiknak „a megirt N. helységben levő *) birtokrész és annak **) „minden hasznai s járulékai iránt örök és megmásitha„tatlan hallgatást parancsolni kivántunk, s jelen le„velünk által parancsolunk.“

31. §. „Minthogy Mi, kik a felvállalt királyi mél„tóság kötelességéből, hiveink erényes tetteiket és ér„demeiket (mint a királyi méltósághoz illik) igaz mér„leggel megfontolván, mindenkihez érdemei minősége „szerint, királyi kedvezéssel viseltetni tartozunk, meg„gondolván s emlékezetbe hozván kedvelt hiveinknek, „nagyságos N. és N. uraknak, néhai N. fiainak hűségök „és hűséges szolgálatjok jeles érdemeit és erényes viselt „dolgaikat s tetsző kedveskedéseiket, melyek által ők „Nekünk s királyi szent koronánknak különféle hely„ben s időben, az őszinteség minden buzgalmával, hű„ségi hévvel, állandó hódolattal s folyvásti gondosko„dással, személyes fáradozásuk- s vagyonbeli költsé„geiknek dicséretes tettekre való forditása által, ma„gukat Felségünk szemei előtt kedvesekké s szeretetre „méltókká tenni ügyekeztek.

---

*) Az eredetiben: „existentis,“ a Corpus Jurisban: „existentibus.“

**) Az eredetiben: „ejusdem,“ a Corpus Jurisban: „earundem.“

32. §. „Ugyanazért akarván jelenleg azoknak „emlitett hív hódolatuk érdemeit királyi kedvezésünk „által némileg viszonozni : a fönt emlitett N. várme- „gyében helyezett mondott N. nevü helységben levő „királyi birtoki részünkre, minden hasznaival és tarto- „zékival, tudniillik mivelt és miveletlen szántóföldeivel, „mezeivel, kaszálóival, erdeivel, berkeivel, vizeivel, „halastóival, malmaival s folyóvizeivel, hegyeivel, sző- „lőivel, s átalában azon birtoki résznek egészen min- „den néven nevezendő hasznaival, s ugyanazon igaz „és régi határaival s határjeleivel, melyekkel az tu- „lajdonosai által törvényesen biratott, emlitett N.- és „N-nek s általok minden örököseiknek és maradékaik- „nak, bizonyos tudományunkból, s főpapjainknak és „zászlósinknak tanácsából, királyi kezeinkből és új „adományunk czimével, és mindazon joggal, melylyel „az érintett helységben levő emlitett birtoki rész, mind „az elöbbi, mind más akármi okokból a mi adományo- „zásunkra törvényesen tartozik, adtuk, ajándékoztuk, „adományoztuk, söt adjuk, ajándékozzuk, és adomá- „nyozzuk örökös és megmásolhatatlan birtokába, más „jogának épen tartásával. Magunkra vállalván saját „nevünkben és személyünkben, s utódaink-, tudniillik „Magyarország királyiéban, hogy emlitett N.- és N-et „s örököseiket s akármely utódaikat a mondott bir- „toki résznek és emlitett minden haszonvételének, s „föntirt hozzátartozandóknak békes és csendes ural- „mában akármely megtámadók, ügyészek és perleke- „dők ellen, törvény előtt vagy azon kivül mindenkor „s mindenütt Magunk és utódink munkájával s költ- „ségeivel kártalanitni, mentesitni, pártolni, segélni „és megtartani fogjuk jelen levelünk ereje- és bizony- „ságánál fogva. Mely midön Nekünk a maga való- „ságában visszahozatik, kiváltsági levél alakjába szer- „keztetendjük. Költ stb. Urunk ezer négyszáz tize-

„dik esztendejében adatván ki, mindenkor megtar-
„tatik *).“

33. §. Továbbá: mondott Zsigmond császár ur közvetlen utódjának Albert király urnak levelei érvényesek s megtartatnak.

34. §. Továbbá: minden adományai s minden más engedményei néhai Erzsébeth asszonynak, Zsigmond király ur leányának, tudniillik a mondott néhai Albert király özvegyének; ugyszintén Lengyel Ulászló urnak (ki ez országnak nem igaz és szent koronájával koronáztatott meg, hanem Szent István király ereklyéje fejének diszitvényével, és a ki Romania földén Várna városa mellett a tengerparthoz közel Amurát törökök császárja által ezer négyszáz negyvennegyedik évi Szent Márton püspök és hittanu ünnepe táján meggyőzetvén elesett) akárki részére, s akármely ok vagy czím alatt készittettek, mindenestül megsemmisittettek, visszavonattak és megerőtlenittettek. Melyek nem tartatnak meg soha, kivevén csupán azon adományt és alamizsna-ajándékot, melyet Erzsébeth asszony a székesfejérvári egyház részére tett.

35. §. Továbbá: a magyarországi minden főpap, zászlós uraknak, főrendek- és nemeseknek levelei, melyek kettős keresztet, mint a magyar nemzet czímerét magában foglaló pecsét alatt keltek, a mennyiben azok törvénykezési eljárásokat, ugyszintén bevallásokat és törvénytételeket illetnek, mint az ország valamely rendes birájának levelei megtartatnak. Az adományokra, beleegyezésekre vagy jóváhagyásokra nézve pedig semmit sem érnek, amint ez azoknak ezer négyszáz negyvenötödik esztendőben, az Ur mennybemenetele ünnepének második napján, mely május hetedikén volt, Pest városában a többek között e dolgokról ki-

*) Az eredetiben levő „editae semper observantur“ hiányzik a Corpus Jurisban.

adott kiváltság-levelök tartalmából kiviláglik, a melyet (mivel sok fejezeteket és czikkeket foglal magában, a mi czélunkra nem tartozókat) szórul szóra beigtatni unalmasnak véltem, mindazáltal magának a pecsétnek metszéséről s erejéről azon levelekbe igtatott czikkelyt, ugyanazon szavakkal, melyekkel azt ott leirva láttam és olvastam volt, ideigtatni kivántam, mely igy következik:

36. §. „Továbbá: hogy most rendeltessék egy pecsét, melyen keresztczímer legyen, mint Magyarország czímere, és azon pecsét tartassék Buda városában, hogy azon pecsét alatt a panaszolkodók szükséges leveleket és emlékeztető iratokat kaphassanak, s igazság szolgáltassék, mint illik, a király megkoronáztatásaig.“ Im világosan megiratik, hogy azon pecsét csak a törvénykezések s igazságszolgáltatás végett rendeltetett és csináltatott.

37. §. Azon pecsétről szóló czikkelynek végső záradékát pedig (tudniillik „a király koronáztatásaig“) nem ugy kell érteni s magyarázni, hogy akkor nem sokára valamely új királyt kellett volna megkoronázni, mert nagyságos László fejdelem, a mondott néhai Albert király fia, már az előtt régen, tudniillik az Úr megtestesülésének ezer négyszáz negyvenedik évében meg volt koronázva; hanem azon záradék alatt érteni kell az ország szent koronája hatóságának és teljes királyi hatalomnak, melyet ő, akkor gyermek lévén, igazgatni s kormányozni nem volt képes, nem sokára László király kezeibe s hatalmába leendő tökéletes általadását.

38. §. Az emlitett Ulászló *) Lengyelország királyának halála után pedig Hunyady Jánosnak, Magyarország kormányzójává lett választatásaig, Ujlaky

*) Az eredetiben: „Wladislai,“ a Corpus Jurisban: „Ladislai.“

Miklós, máskép erdélyi vajda, ugyanazon ország kapitányává neveztetett, s ugyanazért Magyarország helytartójának is hivatta magát.

39. §. Továbbá: Hunyady János kormányzónak csupán kormányzói hivatala alatt és nem előbb, sem utóbb, harminczkét jobbágytelek számáig, de nem többre, adott s készitett minden adományai és adomány-levelei megtartatnak.

40. §. A honnét következik, hogy minden adományai, jóváhagyásai s megegyezései János kormányzónak, az emlitett harminczkét jobbágytelek számán felül, akárkinek adta azokat, érvénytelenek s nem állanak meg.

41. §. Továbbá: ugyanannak akármely szerződésekre vagy más dologra adott megegyezései (minthogy azok mind feltételesek voltak) kormányzása kitelte után meg nem állanak. Példának okáért, ha arra adta volna megegyezését, hogy ez s ez nemes örökös nélkül meghalván, javai ez vagy amaz emberre szálljanak: ha az efféle jóváhagyás vagy megegyezés a mondott harminczkét jobbágyházhelynél többre nem adatott, s azon nemes még a kormányzói hivatal ideje alatt halt volna ki, akkor azon megegyezésnek jó módon lett volna helye, de ha *) most halna ki a már igaz és törvényes király uralkodásakor, nem volna helye **); mivel a kormányzó a neki adott hatalom határain túl nem léphetett; utóbbra s nagyobbakra pedig nem volt neki hatalom adva, s jó móddal nem is adathatott, minthogy az emlitett László úr, Albert király fia, ámbár még gyenge korú, de (mint föntebb mondatott) rég megkoronázva levén, kire a szent korona teljes hatósága nézett, akkor életben vala.

42. §. És nehogy valaki máskép vélekedjék, s

*) Az eredetiben levő: „si" hiányzik a Corpus Jurisban.
**) A Corpus Jurisban levő „tunc" nincs az eredetiben.

vakmerően ellenkezőt állitson, az emlitett kormányzónak a jószágok s birtoki jogok ajándékozása iránt adott és tulajdonitott hatalomról készült czikkelyeket, és Magyarország emlitett minden főpap-, zászlós urainak s nemesei- és főrendeinek Budán, a boldogságos Szüz Mária fogantatása ünnepén, azon szüzi magzatnak ezer négyszáz negyvenhetedik esztendejében kiadott és készitett, azon czikkelyeket is magokban foglaló levelekből, melyek Pest városában akkor közelebb mult, ugymint ezer négyszáz negyvenhatodik évben pünköst táján tartott országgyülésben, a mikor tudniillik Hunyady János ország-kormányzóvá választatott és emeltetett volt, végeztettek és alkottattak, szórul szóra általam kiszedettek, melyeket minden e részbeni kétség elháritása végett, minden változtatás nélkül ide igtattam s mellékeltem. Mely czikkelyek (elhagyván azon levél egyéb foglalatját) ekkép következnek: „Továbbá: a kormányzó ur, azoknak, kik az ország szent „koronájának híven szolgálandanak, azon birtokokat, „melyek jövendőben más valakinek jogán kivül tisztán „s törvényesen magszakadás által, továbbá hamis leve„lek koholása, álpénzek verése, és hamis pecsét *) csi„nálása miatt, ugyszintén külhatalmasságnak ezen or„szágba hozása, és gyujtogatás miatt a szent koronára „szállandottak, mely birtokokban tudniillik harmincz„két **) s nem több telek van avagy lehet, és a melyek„ben harminczkét teleknél kevesebb van avagy lehet, „eladományozhassa.

43. §. „Ha pedig valamely, több mint harmincz„két háztelekből álló kulcsos és mezővárosok s helysé„gek szállandanak az irt módok szerint a szent koro„nára, azokat eldarabolni-, vagy harminczkét telek név „alatt valakinek ajándékoznia, nem lesz szabad, hanem

*) I. r. 14. czím.
**) 1715 : 33. 1723 : 4.

„minden efféle kulcsos és mezővárosok s helységek fel-
„osztatlanul a koronának tartassanak meg.

44. §. „Továbbá : ha a kormányzó ur valakinek „a leirt módon egyszer adományt ad, annak többé ne „adhasson. És minthogy a várak, kulcsos és mezővá- „rosok, helységek s más effélék elajándékozásai csupán „a királyi joghoz tartoznak: azért azok, kiknek csak „adományozand, tartoznak annak idejében a király úr- „hoz járulni megerősités nyerése végett.

45. §. „Továbbá : azoknak birtokait, kik hamis „levelek koholása, vagy álpénzek verése miatt, vagy „valamely föntebb irt módon a koronára szállanak, a „míg azok törvényesen az országnak régi és jóváha- „gyott szokása szerint meg nem itéltetnek, el ne fog- „lalhassa, s akármi módon azokat el ne ajándékoz- „hassa.“ Azon levelek többi czikkeit pedig, minthogy e tárgyra nem tartoznak, mellőzendőknek véltem.

46. §. Továbbá : az emlitett Lászlónak, előbb mondott Albert király fiának azon levelei, melyek ezer négyszáz ötvenkettedik esztendőtől fogva, a midőn a kormányzó hét évig szerencsésen viselt kormányzói hivatalát letette, holta napjáig, tudniillik az üdvösség ezer négyszáz ötvenhetedik évéig költenek, megtartatnak *). Ámbár László király az emlitett kormányzás letétele utáni évben, tudniillik ezer négyszáz ötvenháromban, midőn Gyertyaszentelő boldogasszony napja körül Bécsből Budára visszahozatott, kezde jószágadományokat, jóváhagyásokat, s más dolgok iránti leveleket kiadni.

47. §. Továbbá : a dicső emlékezetü győzhetlen fejdelem néhai Mátyás király urnak ezer négyszáz hatvannegyedik esztendőben nagy csütörtökön végbement szerencsés megkoronáztatásától fogva az Úr megtestesülésének ezer négyszáz kilenczvenedik évében,

---

*) Mátyás II. 23.

Virágvasárnap után harmadnapon történt halála napjáig kiadott kiváltságai megtartatnak. A koronáztatása előtt költek pedig nem érvényesek, hacsak azután általa meg nem erősittettek.

48. §. Továbbá: a mostani, még pedig legkegyelmesebb Ulászló király urunknak, ezer négyszáz kilenczvenedik évi szent kereszt felmagasztaltatása után következő vasárnaptól, tudniillik szerencsés megkoronáztatása napjától fogva mostanig kiadott s még jövendőben is kellőleg és törvényesen kiadandó levelei mindenkor megtartatnak.

49. §. Továbbá: mivel a zürzavaros időkben, jelesen pedig emlitett Zsigmond császár és Albert király haláluk után, igen sok s különböző szinek és pecsétek alatt gonoszul és csalárdul koholt kiváltsági levelek találtattak, melyek ámbár alig jöttek mind napvilágra, és mindnyáját bajosan is lehetne megtudni vagy megismerni: mindazáltal, hogy némely hamisan kiadott levelekről (ha nem általában is, legalább egy részben) tudomásunk legyen, Magyarország emlitett főpap-, zászlós urainak, s nemeseinek és főrendeinek mondott pecsétök alatt, több afféle gonoszul koholt levelekről költ s a vitatási törvényszéken elömbe is adott bizonyos kiváltság-levél mását vagy tartalmát szórul szóra ide igtatni méltónak tartottam. Mely kiváltság-levélnek szóbeli foglalatja s tartalma ekkép következik:

50. §. „Mi Magyarország Főpapjai, Zászlósai, Ne„mesei és Főrendei egyetemben jelen levelünk által „emlékezetül adjuk, hogy néhai Albert király ur ha„lála után, ezen országunkban sokáig tartott háboru„ságok támadván, utóbb pedig Isten segitségével azon „háboruk közöttünk lecsillapodván, s egy fejdelemben „és urban, tudniillik nagyságos László urban, a mon„dott néhai Albert király ur fiában, mint természeti „urunkban mindnyájan megegyezvén, midőn a kölcsö„nös és állandó békének köztünk való fentartása vé-

„gett törvényt tenni, s az elnyomottaknak igazságot „szolgáltatni kezdettünk volna, a perlekedők által a „törvényszékeken többfelől számos hamis levelek adat- „tak Előnkbe.

51. §. „És midőn az efféle hamissági koholmány „felett tanakodni kezdtünk volna, ugy találtuk, hogy „bizonyos Zömléni Gábor deák koholója ezen kárhoza- „tos veszélynek. Ki bünének érdeme szerint illető bi- „ráinak kezeibe kerülvén, e gonoszságát halála előtt, „lelkiismerete tisztaságára, mind szóval, mind tulajdon „keze irása által (melynek sorát és foglalatját ide igta- „tandónak véltük) nyilván megvallotta. Mely tulajdon „irásának sora s tartalma ez :

52. §. „Egy levél királyi jóváhagyással, tudniillik „néhai Zsigmond király ur levele, mely Kompolth ur „fiai részére adatott ki: hogy ha valaha Sólmosi Lász- „lónak magva szakadna, akkor Sólmos (de más birto- „kok nem) Kompolth fiaira szálljon. De ezen levél nem „Kompolth ur fiainak tudtával adatott ki.

53. §. „Továbbá : Zsigmond király urnak egyfejü „sas czímerü pecséte alatt Gyöngyös városának adott „kiváltsági szabadság.

54. §. „Továbbá : kiváltságilag készitett két le- „vél, egyik tudniillik néhai Zsigmond királynak egy- „fejü sas czímerü titkos pecséte alatt, másik, igtatólevél „a budai káptalan pecséte alatt, melyek itt Budán, Po- „lyák Péter szabó felesége leányának fiusitása iránt „adattak ki.“

55. §. „Továbbá : az egri káptalan pecséte alatt, „kiváltságilag néhai Péter püspök és Rozgoni István „uraknak, s ennek fiának Jánosnak Széchéni László „részére tett bevallásukról készitett bevallólevél.

56. §. „Továbbá : egy levél Szabathka helysége „szabadságáról, Zsigmond királynak egyfejü sas czí- „merü titkos pecséte alatt.

57. §. „Továbbá : az egri káptalan pecsétei *) „alatt kiváltságilag, és Zsigmond király urnak na- „gyobb pecséte alatt nyilt alakban s Orros fiai részökre „Garai urak ellen Abon helység iránt költ levél.

58. §. „Továbbá : Zsigmond királynak egyfejü „sas czímerü titkos pecséte alatt, néhai Tamás vajda „fiainak László és Henrik uraknak kérésökre arról „költ kiváltsági levél, hogy tudniillik ha ők örökösök „nélkül halnának ki, akkor azoknak mind örökösi, „mind keresményi javaik és birtokaik Herczeg fiaira „szálljanak.

59. §. „Ismét : néhai Zsigmond király urnak egy- „fejü pecséte alatt Debrői Imre részére, egy az iránt „készitett nyilt kegyelemlevél, hogy azon király ur, „életének és jószágainak különösen megkegyelmezett.

60. §. „Ismét : kiváltságilag a váradi egyház káp- „talanja pecséte alatt, a telki egyház részére Kerepes „tárgyában kiadott levél.

61. §. „Ismét : két levél, egyik tudniillik bevalló, „s a másik beigtató, a budai káptalan pecséte alatt, „Bech várának tudniillik Despot urénak, néhai Gezthi „Lászlónak Mihály fiának részére tett elzálogositásá- „ról készittettek.

62. §. „Ismét : Kölöd helység iránt ugyanazon „Lászlónak Mihály fiának részére, Sulyok fiai ellen „hártyára irt császári két bevalló nyilt levél.

63. §. „Ismét : Zaránd megyei nemes Majsay Lász- „lónak, Bodrog megyei nemes Pakai Zsigmondnak, Pa- „chay Lászlónak és azon **) öt máramarosi város ré- „szére, Ulászló ur pecséte alatt költ s arról szóló le- „velek, hogy helységeik határában akasztófák állit- „tathatnak fel.

64. §. „Ismét : a váradi káptalan pecséte alatt

*) Az eredetiben : „sigillis," a Corpus Jurisban : „sigillo."
**) Az eredetiben : „illis," a Corpus Jurisban : „aliis."

„költ kiváltságos levél; és egy másik, néhai Albert ki-„rály urnak szinte megerősitő kiváltságos levele leány-„fiusitásról, nagyságos Cháki Ferencz ur részére.

65. §. „Ismét Bán Dávid fiánál Györgynél levő „két sasfejjel császári titkos pecsét alatt, néhai Vajda „Jakab fiának Lászlónak minden jószágaira nézve „adott kegyelem iránti kiváltságlevél. És ámbár azon „levélnek alsó szélén Mátyás püspök, másképp kanczel-„lár urnak irása vagyon, az mégis hamis, minthogy ő „a császár urnak az én saját kezemmel azon levél felső „szélére irt meghagyását azénak gondolta.

66. §. „Ismét: az egri káptalan pecséte alatt két „kiváltságos levél, egyik határjelek felállitásáról, a „másik pedig néhai Pohárnok Andrássali egyházila-„gos testvérül fogadásról, Sándor és Mátyás részére „kiadva.

67. §. „Ismét: némely kunok számára, tudniil-„lik Sily Péterére, Ulászló király ur pecséte alatt, és „Beseg Mátééra, Erzsébeth királyné asszony pecséte „alatt, szabadságukról kiváltságilag készitett levelek.

68. §. „Ismét: Thobágh-*) Szentgyörgyön tartóz-„kodó bizonyos Jósa részére nyilt levél formában, hár-„tyán irt, és császári pecsét alatt költ bevalló levél, „hogy a mely embert azon Jósa megölt, annak atyja-„fiai azon Jósát fölmentettnek nyilatkoztatják.

69. §. „Ismét: most Madarason tartózkodó bi-„zonyos Jánosnak Egyed fiának szabadságáról szóló, „s Ulászló király ur pecséte alatt kiváltságilag kiadott „levél.

70. §. „Ismét: néhai Zsigmond király urnak a „levél határa nyomott nagyobb pecséte alatt hártyán „készült levél arról, hogy néhai Lászlónak és Henrik-„nek Vajda fiának minden birtokaik, tudniillik csak az

---

*) Az eredeti szerint.

„örökségiek, magvok szakadtával Herczeg fiaira száll-„janak.

71. §. „Ismét: két levél, egyik beigtató a budai „káptalan pecséte alatt, s a másik Ulászló király ur „kegyelemlevele, leányfiusitásról, kiváltságilag kiadva, „bizonyos asszonyságnak, tudniillik nemes Kókai leá-„nyának, a ki tudniillik Maczonkai Lászlónak volt „volna felesége.

72. §. „Ismét: bácsi kanonok Erdődy Gergely *) „urnak egy császári nyilt levél királyi jóváhagyásról „adva.

73. §. „Ismét: bizonyos kunnak, tudniillik Ger-„gelynek, Pál fiának részére Ulászló király ur pecséte „alatt kiváltságilag készitett levél arról, hogy magyar „felesége jószágán, országos nemesként tartózkodhas-„sék. De ez még kezéhez nem ment, s nem tudom „hol van.

74. §. „Ismét: a zsidók számára készitett kegye-„lemlevél, néhai Zsigmond király urnak egy sasfejü „pecséte alatt kiváltságilag, hogy kereskedést üzhes-„senek.

75. §. „Ismét: Zsigmond király kegyelemlevele, „Széchéni László részére, elődeinek adva, hogy birto-„kaik hütlenség vétke miatt ne jussanak királyi kezek-„re, hanem közelebbi atyafiaikra szálljanak; annak „titkos pecséte alatt kiváltságilag adva. Van kegyelem-„levél arany- és ezüst-bányák iránt is.

76. §. „Ismét: királyi jóváhagyásról szóló levél „Nempthy Loránt fiának Györgynek részére az iránt, „hogy ha Thamásy Henrik fia János örökösök nélkül „találna kihalni, akkor várai és minden birtoki jogai „azon Györgyre szálljanak; Zsigmond király urnak „titkos pecséte alatt kiváltságilag.

---

*) Az eredetiben: „Gregorio,“ a Corpus Jurisban: „Georgio.“

77. §. „Ismét : a váradi egyház káptalanjának „kiváltsági levele, a tizedekről : ugyanazon káptalan „ellen, ugyanazon püspök részére kiadva.

78. §. „Ismét : Zsigmond király ur titkos pecséte „alatt, leányfiusitásról, Báthori István bevallására ki„rályi jóváhagyással kiadott levél, néhai Báthori Ta„más fiai részére. —

79. §. „Ismét : Albert király ur pecséte alatt ké„szitett kiváltságos levél, a máramarosi városok szabad„ságáról.

80. §. „Ismét : egy Lajos király ur gyürü-pe„céte alatt Pest- és Buda városok szabadságáról ké„szitett kiváltságos levél. De azt a pesti polgároknak „adtam át.

81. §. „Ismét: a most emlitetteket senki nem ké„szitette, hanem csak magam Gábor. És mindenkinek „tudtára legyen, hogy mindezeket nem azok koholtat„ták általam csalárdul, kiknek adattak, hanem általam „koholtattak álnokul; s ezek mindenkor igazaknak és „törvényszerüen kiadottaknak hitték azokat. Senki se „gyanuskodjék tehát, hogy azok volnának vétkesek az „említettekre nézve, mert nem az ő csalárdságaikból „van az, hanem az enyéimből.

82. §. „Mi tehát figyelemre vévén Gábornak oly „nagy káros és veszélyes tetteit, melyek nem csak „saját testének és lelkének, hanem igen sok egyebek„nek is testi és lelki veszedelmére czéloznak, akarván „az ily vészhozó nyavalyának alkalmas gyógyszerrel „elejét venni, végeztük : hogy minden levelek egyen„ként, melyek annak említett kézirataiból jelen le„velünkbe a maga módja szerint beigtatvák, s név„szerint kijelölvék, hamisan koholtak-, haszontala„nok- és minden birák előtt, a törvénykezésekben és „azokon kivül visszavettettek-, kárhoztattak- és erőt„lenítetteknek tartassanak mindenkor. Melyeket mi is „megsemmisítünk, roszalunk és kárhoztatunk e levél

„erejénél fogva. Költ pesti közgyülésünkben a Krisz-„tus szentséges testének ünnepe után legközelebbi „hétfőn, ezer négyszáz negyvennyolczadik esztendőben.“

15. Czím.

Az oklevelek és kiváltságlevelek átiratairól mit kell tartani?

Továbbá az előbb mondott álnokul készitett leveleken kivül vannak más levelek is, melyek ámbár nem koholtattak gonoszul, még sem tartatnak meg, s helyök sincsen a törvényszékeken, mint minden átirati levelek, melyek egyszerüen és általánosan a káptalani vagy konventi helyeken vagy az ország rendes birái előtt iratnak, vagy irattak le *). És azok közönséges rendelet által nem fontos ok nélkül huzattak vissza s erőtlenittettek meg **). Hacsak netalán az eredeti levelek, melyekből tudniillik az átiratok keletkeztek, valósággal előmutattathatnak. Mert eképen ha az eredeti kiváltságlevelek helyesen, jó renddel és móddal készülteknek találtatnak, a levelek átiratainak is helyök van.

1. §. Az átirás pedig valamely kiváltságos levélnek, más kiváltságos levélbe nem értelmi, hanem szószerinti áttétele.

2. §. Innét e levelek általirásai, vagy a Táblán a királyi felség törvényszékéből ***) a perlekedők közötti vitatási törvénykezésben, vagy az ország rendes birái előtt, a nyolczados törvényszakaszokon, a szemtől szembe leendő törvényes idézésnél fogva; és továbbá az atyafiak között, mikor jószág-osztály van közöttük, vagy másképen leveleik s kiváltságaik gondviseletéről van szó, ugyanazon birák előtt, a mai divat és szokás szerint, s nem másképen történhetnek: hogy az ország

---

*) I. r. 42. cz.

**) Ulászló I : 96. 1723. 42.

***) Az eredetiben : „e sede,“ a Corpus Jurisban : „aut sede.“

birái által, az eredeti kiváltságok vagy más eredeti levelek jól megvitattassanak s vizsgáltassanak, és szorgalmasan meghányassanak, ha helyesen, kellőleg, törvényes módon és nem gonoszul vagy csalárdul készittettek s adattak-e ki, s azután igy irassanak le, és szerkeztessenek oklevelekké s kiváltságokká, csalárdság és hamisság nélkül. És az oly átiratok azután megtartatnak.

3. §. Máskép van azonban a káptalanokban és conventekben megkereső parancs mellett föllelt, vagy föllelendő levelekkel és kiváltságokkal. Mivel az olyanok mindenkor megtartatnak, csakhogy az eredeti levelek ne legyenek a fönt érintett módon már magukban átiratiak, melyek (a mint mondatott) nem érvényesek.

16. Czím.

Az ily záradéku kiváltságokról: „a melynek vagy melyeknek tudomásáról." — És az álorczákról vagy szinlett személyekről.

Egyébiránt akármely káptalanok vagy conventek minden levelei és kiváltságai, melyekben azon záradék foglaltatik: a „melynek vagy melyeknek tudomásáról minket ez s ez ember tudósított, vagy bizonyossá tett" stb. megsemmisítettekül, eltöröltettekül és érvénytelenekül tartatnak, és a törvény előtt soha helyök nincsen.

1. §. Oka az, mert valaki által ily módon tett bevallás nem a káptalanra vagy conventre vitetik, hanem arra, ki ezt tudósitotta és bizonyossá tette, ugy, hogy nem a káptalan vagy convent, hanem azon értesitő látszik állítani és erősíteni, hogy ez s ez bevallást vagy más kötelezést tett. A káptalannak vagy conventnek pedig mindig kell azt ismernie, a ki bevallást tesz, hogy a káptalan vagy convent szabadon és méltán állithassa, miképen az ilyen előtte megjelent, s ilyen bevallást tett. Másképen pedig valaki tudósitá-

sára vagy értesitésére nem tartozik adni s nem is adhat igaz és törvényes leveleket, s kiváltságokat helyesen nem készithet.

2. §. Ámbár találtatnak némelyek, üdvök- s becsületökről megfeledkezők, kik gyakran álorczás és szinlett személyeket állitanak a káptalan vagy convent, néha pedig az ország rendes birái elébe is, és azok által hamis bevallást tétetnek a maguk részére: mindazáltal a káptalan, vagy convent, vagy a rendes birák, kik az ily személyek bevallására, nem tudva, leveleket és kiváltságokat adnak ki, ezzel nem vétenek, mivel azok nem álorczákat vagy szinlett személyeket gondolnak valóságosan előttök lenni, hanem azokat, a kiknek magukat nevezik.

3. §. Máskép volna a dolog, ha a káptalanok vagy conventek, vagy a rendes birák ezt tudva és készakarva tennék, vagy különben hamis és törvénytelen leveleket készitnének. Mert ilyképen mint hamisítók és hitszegők büntettetendnek*), s annálfogva a káptalanok **) s conventek pecsétöknek, azonkivül azok, kik a káptalan vagy convent testületéből az ily hamis levelek készitése- s pecsétlésekor jelen voltak, saját javadalmaiknak, a világi rendes birák pedig fejök- s tulajdonképen őket illető jószágaik- s birtoki jagaiknak valamint pecséteiknek és hivataluknak örökös elvesztésére kárhoztattatnak ***).

4. §. Ezeken kivül, a közönséges végzemény parancsolja †), hogy azon káptalan- vagy conventbelieknek homlokára s képére, kik (a mint mondatott) ha-

---

*) Az eredetiben: „punientur," a Corpus Jurisban: „punirentur."

**) Az eredetiben: „Et ex eo capitula," a Corpus Jurisban: „Et capitula quidem."

***) Az eredetiben: „condemnantur," a Corpus Jurisban: „condemnarentur.."

†) Ulászló III: 14.

mis levelek készitésén és pecsétlésén jelen voltak, s abban részt vettek, tüzes pecsét bélyege nyomassék és süttessék.

17. Czím.

Mire kell figyelmezni a hamis levelek megismerésében?

Továbbá: a hamis levelek vizsgálásában és megitélésében a biráknak figyelmezni kell leginkább a levelek költére, vagyis a kiváltságos levelek kiadása napjára, és esztendők feljegyzésére; nemkülönben a pecsét nyomására vagy ráfüggesztésére, s körületére és föliratára.

1. §. Továbbá: a kiváltságoknak és leveleknek a bennök foglalt és kifejezett személyek vagy birtokok neveiben, vagy ismertető jeleiben vakarására vagy törlésére. És ezek szorgalmasan számba vétetvén, könynyen ki fog tetszeni a leveleknek vagy kiváltságoknak törvényes vagy törvénytelen készitése.

2. §. A jó és törvényes módon készitett kiváltságok pedig, ha a pecsétek leromlanak s töredeznek is, mindenkor megtartatnak, csak a pecsétek körülete és az irások jól meglássanak és megismertessenek.

3. §. Az emlitett álorczás és szinlett személyek bevallására törvénytelenül kiadott levelek hamissága pedig abból tetszik meg leginkább, ha jó bizonysággal be lehet bizonyítani, hogy az, kinek nevében és személyében az oly bevallás tétetett, a levelek kiadása- s készitésekor más helyen, és nem ott tartózkodék, hol a bevallás hamisan tétetett.

4. §. Miután tehát valamely nemes ember megtudta, hogy az ő nevében és személyében a fönt irt módon valamely bevallás tétetett, annak azonnal ellene mondani s az ellen tiltakozni igyekezzék. Mely mindenkor s minden hiteles és bizonyságtevő helyen

helyesen megtörténhető, a hol az ily hamisság értésére jut és esik.

5. §. És a hamisságnak e nemét a hűtlenség vétkeinek sorában, a hamis levelek koholásáról *) föntebb leirt czikkely foglalja magában.

---

*) I. r. 14. cz.

A MÁSODIK RÉSZ FOLYTATÁSA KÜLÖNÖSEN, ÉS ELŐSZÖR:

18. Czím.

A perbehivásokról.

Elvégezvén tehát az előrebocsátott nevezetesb dolgokat, ezen Második Rész elkezdett tárgyának folytatására kell visszamenni. A hol először az ügyek kezdetéről, tudniillik a perbehivásokról akarok szólni.

1. §. Mire nézve tudni kell, hogy a perbehivás nem egyéb, mint a rendes biró elébe valaki által és valaki ellen benyujtott keresetre vagy panaszra, ugyanazon biró elébe leendő törvényes idézés.

2. §. Melynek jelen korunkban több fajai és nemei vannak. Mert némely idézések egyszerüek; mások ügydöntőleg hivók vagy értesitőlegesek; némelyek megintők; mások pedig bevezetésiek, és határjárásiak.

3. §. Azért is a zálogos birtoki jogok, leánynegyedek, hitbérek és jegyajándékok, adósságok, kötelezmények, osztozatlan atyafiak között leendő osztályok, s akárki által megnyerendő ujított perek dolgában bár egyszerü perbehivás által indított ügyeket épen oly rövid törvényszak alatt kell elővenni, megvizsgálni s befejezni, mint az értesités által kezdett ügyeket.

4. §. A megintés, vagy más egyszerü perbehivás, avagy igtatás, és javak visszafoglalása, vagy határjárás által kezdett egyéb ügyek pedig négy nyolczados törvényszak alatt szoktak elvégeztetni.

5. §. Ha valaki felvállalt mentesitő biztositásra, ügy ótalmazása, vagy talán valakinél levő vagy elrejtett levelek és irományok végett, akármiféle idézéssel is hivatott perbe: az ily idézés mindenkor egy törvényszak alatt (a mikor tudniillik az anyaper felvétetik) szokott elitéltetni s befejeztetni.

6. §. Az értesitőleges perbehivások pedig akármely hatalmaskodási tettekre nézve, melyek az elévülést még meg nem haladták, mindenkor helyesen rendeltethetnek meg.

7. §. A hosszu folyamatú perekben is, a három törvényszéki kikiáltás helyett, a hármas értesitések következnek.

19. C z í m.

Miképen és kik által kell a perbehivásoknak végbevitetniök?

Minden perbehivásnak pedig, királyi vagy nádori és valamely hiteles helyi ember *) által kell végbevitetnie, az idézendőknek örök vagy zálogos birtoki jogaikról, és tiszteiknél fogva is.

1. §. A tisztségeknél fogva pedig az csak akkor helyes, ha az oly idézés, azon tisztségben elkövetett hatalmaskodások miatt rendeltetik meg **). Mert a birtoki jogokra vagy más dolgokra nézve valakinek tisztségeinél fogvásti perbehivása nem engedtetik meg.

2. §. Minden királyi vagy nádori embernek pedig, a ki idézést, ugyszintén javakba igtatást, újonanigtatást, határjárást, és más akármely törvényes végrehajtást visz véghez, azon vármegyében, hol a végrehajtás történik, nemesi örökséggel kell birnia.

---

*) Mátyás I. 1.
**) II. 48. 1659. 33.

3. §. Mert máskép semmi végrehajtást nem tehet, hacsak a királyi törvényszéktől, az ország rendes birái által nem neveztetett s küldetett a végrehajtásra.

4. §. Mert ily módon, akármely nemes sőt nemetlen is (de azonban a nemetlen a királyi törvényszék irnokja vagy jegyzője), minden végrehajtásban eljárhat.

5. §. Mert régenten a királyi udvari katonák s más udvariak küldettek végrehajtásokra s kivált jószágokba igtatásokra.

20. Czím.

A személyes idézésről, megintésről és eltiltásról.

Itt azonban tudni kell, hogy ha valamely ur, vagy nemes, országgyülés és közgyülekezetek, vagy nyolczados vagy más rövid törvényszékek alatt, valakit, az ily országgyülésen vagy gyülekezeten, vagy nyolczados és rövid törvényszékeken jelenlevőt megölne, megsebesítene, vagy*) megverne, avagy szóval becstelenitőleg meggyalázna, az olyat minden káptalani vagy conventi ember nélkül, csupán a királyi törvényszék jegyzője vagy irnoka által, a rendes birák, vagy egyikök, ki arra rendeltetendik**), a megsértett fél kérésére személyesen maguk elébe idézhetik.

1. §. Azonkivül, ha valaki más javait, vagy birtoki jogait zálogczimmel birván, valamely rendes biró előtt az által, ki azon javakat neki zálogba adta, vagy a kit azon javak és birtoki jogok kiváltása törvényesen illet, avagy csupán törvényes ügyvéde által találtatott: pénze felvételére, és azon javak s birtoki jogok visszabocsátására mindenkor megintethetik. És az harmadnapra, vagy (ha akarja) a megintés napján

*) Az eredetiben levő „vel," hiányzik a Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben: „destinandum", a Corpus Jurisban „destinatum."

tartozik neki felelni; ugy azonban, ha a záloglevél mását vagy párját, a fölperes, birája előtt akkor előmutathatja.

2. §. Mert máskép a megintett ily móddal s eljárással nem tartozik neki felelni, hanem szükséges hogy a fölperes az ily megintést és idézést királyi vagy nádori és valamely hiteles helyi ember által tétesse meg.

3. §. Nemcsak a zálogos dolgokban megintés történhetik meg mindenkor és mindenütt az ország rendes birái előtt, hanem az örökségi és örök jogra nézve is a személyes eltiltás; csak hogy az eltiltó és eltiltott a rendes birák előtt személyesen s ne ügyvéd által legyenek jelen. Mert máskép az ily személyes eltiltásnak nincs helye.

4. §. A mi leginkább a birtoki jogok helytelen és hatalmaskodó letartóztatása miatt szokott lenni; és annak olyan, sőt nagyobb ereje van, mint az értesitéssel tett idézésnek. Mert az eltiltott felelni tartozik az eltiltás harmadik napján. Ha pedig nem akar felelni, ámbár akkor főbenjáró vagy más itélet ellene nem hozatik, mindazáltal ha az eltiltót egy egész esztendő elforgása alatt törvényesen perbe nem hivatja, vagy ha hivatja is, de a biró ugy találja, hogy azon javakat és birtoki jogokat, melyek iránt azon személyes eltiltás tétetett, helytelenül tartóztatta vagy tartóztatja le, épen azon módon mint az értesités által inditott ügyben, az eltiltott, főbenjáró, vagy (a perlekedő személyek állapotjához képest) fejváltsági itéletben marasztaltatik.

5. §. Ha pedig az eltiltó az ily peres javakat illető minden irományaival birája előtt a felelet napján meg nem jelen, vagy levelekkel felkészülve meg nem jelenhet, akkor az eltiltott és birája ellenében hat girás királyi birságban marasztaltatik.

6. §. És ha azon ügyet tovább akarja folytatni,

letevén a hat gira terhet, más perrel lesz szabadsága azt folytatnia.

7. §. És ez igaz, ha az eltiltott a feleletre kitűzött napon törvényt áll s azon eltiltásra legott és közvetlenül felel.

8. §. Midőn pedig az eltiltott vagy perbe idézett előmutatván ott irományait, be tudja bizonyítani, hogy azon javak és birtoki jogok, melyek végett az oly személyes eltiltás történt, igaz czimmel őt illetik: akkor a fölperes vagy eltiltó, tüstént azon javak köz becsüjében*) marasztaltatik.

9. §. Ha pedig az eltiltott a mondott harmad napra nem felel, sem a fölperest az emlitett egy év elforgása alatt maga ellenébe személyes eltiltás miatt nem idézi: akkor azon eltiltónak, elmulván egy esztendő, az eltiltottat, először egyszerü idézéssel, másodszor pedig értesités általi törvényes eljárásnál fogva kell maga ellenébe idéztetnie.

10. §. Mely eltiltott s perbe fogott (minthogy felelni, s az emlitett idézést végrehajtani, és ez által azon eltiltást maga ellen erősödni megengedte) az ügy megvizsgálásának határidején, ha az eltiltás a javaknak hatalmaskodási és helytelen letartóztatását, vagy elfoglalását tárgyazza, és a fölperes bebizonyithatja, hogy azon peres javak őt erős joggal illették s illetik, azonnal főbenjáró vagy fejváltsági büntetésben marasztaltatik.

21. Czím.

A végrehajtásokra küldendő káptalani s conventi bizonyságokról.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy a perbehivásoknak, valamint a javakba és birtoki jogokba igtatások-, ujraigtatások-, határjárások-, megintések- és egyéb akármely birói végrehajtásoknak a királyi vagy nádori

*) I: r. 133. cz.

ember által azon káptalan vagy convent bizonyságával, mely azon vármegyében*) van, hol a végrehajtás történik, ha pedig egy sincs helyben, akkor más közelebbi**) hiteles hely bizonyságával kell mindenkor történni- s eszközöltetniök.

1. §. Mert másképp leszállittatik az ügy, a fölperes által (ha akarja) újonan kezdendő és megújitandó.

2. §. Kivévén a fejérvári, budai, és bosniai egyházak káptalanainak és a fejérvári keresztes barátok conventjének bizonyságait, kiknek egész Magyarországban és az alávetett részekben van hatalmok mindenféle végrehajtásokban eljárni.

3. §. Egyszerü tanuvallatásokat pedig hatalmaskodási tettek iránt, közelebbi más káptalanok és conventek bizonyságai is hajthatnak végre mindenütt.

22. Czím.

Annak büntetéséről, ki azonegy ügyben királyi embernek és ügyvédnek találtatott.

Tudni való pedig, hogy a királyi vagy nádori ember, ugyanazon ügyben, melyben perbehivást vagy egyéb végrehajtást tett, ügyvéd nem lehet.

1. §. Mert ha valaki azonegy ügyben királyi vagy nádori ember-, s egyszersmind ügyvédnek találtatott: annak ellenében, ki ellen az ügyvéd tisztét viseli vagy viselte, dijában marasztaltatik***) azonnal.

2. §. S oka ez: mert a királyi vagy nádori ember bármely hiteles helynek, tudniillik káptalannak†)

---

*) 1647 : 102. 1723 : 40.

**) 1536 : 58.

***) Az eredetiben : „convincetur", a Corpus Jurisban : „convinceeretur."

†) Az eredetiben : „capituli", a Corpus Jurisban : „capitulis."

vagy conventnek embere vagy bizonysága mellett, mint felsőbb birájának képében végrehajtásra kiküldött biró áll és tekintetik; az ügyvéd pedig fölperes gyanánt nézetik, mert ő ügykereső és vitató, s igy nyilvánvaló, hogy biró és fölperes. Senki pedig azonegy ügyben fölperes- és egyszersmind biróként meg nem engedtetik, azért dijában méltán elmarasztaltatik.

23. Czím.

Annak büntetéséről, ki meghalálozottat vagy gyermeket perbe hí, avagy nemest törvény elébe állittat.

Azt sem kell mellőznünk, hogy ha némi perlekedő valamely már meghalálozott s e világból kimult nemest maga ellenébe perbe hivat, vagy pedig valamely főpap vagy zászlós uraknak avagy ország nemeseinek birtokos és valóságos nemességi czimmel biró szolgáit perbehiváskor uroknak törvény elébe állittatni meghagyja, vagy másképen is oda állittatja, avagy valamely nemtörvényes koru gyermeket hatalmaskodások iránt maga ellenébe perbe hí: akkor ilyetén fölperes a meghalálozott nemes, és a nemtörvényes koru gyermek s mindenik efféle nemes szolga ellen egyenkénti ötven díju girában (ha ez iránt kifogással s ellenvetéssel éltek a fölperes ellen) elmarasztaltatik és elitéltetik azonnal.

1. §. Mert a nemeseket perbe kell híni, és nem törvény elébe állittatni.

2. §. S csak a paraszt vagy földmives és jobbágy állapotú embereket és nemetlen szolgákat illeti a törvény elébe állittatás, kiket is saját földes uraik és nem a tisztek tartoznak a biró szine elébe vinni és állítani.

24. Czím.

A zálogos jogok és hitbérek iránt történendő megintésekről; s az innen származó büntetésekről.

A pénz fölvétele, s a zálogos jószágrész visszaeresztése, vagy a hitbérek és jegyajándékok s leánynegyedi jogok s több efféle átvétele iránti megintések, ha a fölperes azt, ki megintendő, feltalálhatja, személyesen; különben pedig lakházából és szokott lakhelyéből történhetnek.

1. §. A perbehivásnak a megintés után azonban nem személyesen, hanem a megintettnek népes örök vagy zálogos birtoki jogaiból, honnan tudniillik a teljesitett perbehivás tudtára eshetik, kell történnie.

2. §. Mert különben, ha jobbágya nem volna, ilyetén nemesi udvarából vagy szokott lakhelyéből is helyesen megintethetik és perbe hivathatik.

3. §. Ha azonban jobbágya vagy jobbágyai volnának: azok által kell történni a perbehivásnak. Mert különben, ha személyesen vagy lakházából hivatott perbe, a fölperest a perbehivott ellenében, ennek dijában kell elmarasztalni és terhelni.

4. §. Hol is tudni való, hogy ha valamely nemes vagy némber pénzeiknek fölvételére, és a részjószágoknak visszabocsátására, vagy hitbérének és jegyajándékainak átvételére, és meghalálozott férje birtokjogainak visszaadására és visszaeresztésére, az által, kit ezek jogszerüleg illetnek, megintetett, s azon dolgok ilyes megintéskor föl nem vétetvén, s a birtoki jogok vissza nem bocsáttatván, a perbehivás bekövetkezett, és a nekik kijelölt nyolczados vagy rövid törvénykezési határidőre meg nem jelennének, vagy mást nem küldenének: akkor további határidő be nem váratván, a fölperesnek ilyetén birtoki jogok, minden pénzbeli fizetés nélkül oda adatnak a biró által, és a perbehivottak jogaikat a jószágok uralmán kivül tartoznak keresni és követelni.

5. §. Sőt azon uzsorás, ki a pénzeket fölvenni, és a zálogos jószágokat és jogokat visszabocsátani vonakodik, közönséges végzeményünk erejénél fogva, azon felül még annyi pénz-öszvegben, mennyiben a jogok neki el voltak zálogositva, az ellenfél részére azonnal elmarasztaltatik.

6. §. És ezt ugy értsd, ha a megintés és perbehivás az által történt, ki a zálogositást tette, vagy fia avagy atyjafia által, kit tudniillik a zálogos jószágok háramlása nyilván illet; mert a jószágok szomszédainak vagy határosainak kérelmére az érintett büntetés nem szokott bekövetkezni.

7. §. Ha pedig a megintett, s az emlitett módon hitbére és jegyajándékaira nézve idézett némber megjelen ugyan, de feleselésében holmi keresett szin alatt ügyének más törvényszakaszra halasztását kieszközli, hogy időközben a jószágoknak jövedelmeit húzhassa, és azután ezen törvényszakaszban feleselését jó móddal be nem bizonyithatja: akkor hitbérét és jegyajándékait, csalárdsága és puszta kifogása miatt (mivel tudomásilag számos némberek gyámgyermekeik jószágait efféle alaptalan kifogások által tönkre juttatták) legottan egészen elveszti; és a fölperesnek a jószágok és birtoki jogok, a hitbér minden fizetése nélkül viszszaadandók és igtatandók.*)

25. Czím.

A perbehivó levélnek „per függőben léte“ záradékáról, és ennek erejéről.

Továbbá a perbehivásoknak ezen záradékára nézve: „a per függőben léte (ha köztük, tudniillik a perbehivó és hivott között, per folyna) ellent nem állván“ tudni kell: hogy a patvarkodás dolgának kike-

*) Az eredetiben: „restatui,“ a Corpus Jurisban: „retstiui.“

rülése végett, mely patvarkodás az ügyeknek kétszeri és néha jóval többszöri inditásából és folytatásából szokott leginkább keletkezni, ezen záradékot a perbehivásban is szokás kitenni.

1. §. Hogy, midőn a fölperes a vádlottal vagy alperessel némi tárgyakra nézve perben áll, s per közben valamelyik fél bármi hatalmaskodással a másik által sértetik, vagy másképen perlekedni kényszerittetik, s ennél fogva ujra per támasztatik, az elöbb indított és czélba vett ügynek az uj idézés valahogy ne ártson, vagy valamely teher vagy suly a fölperesre, avagy viszont, ne származzék.

2. §. És ezen záradék az első idéző levélbe szokott igtattatni; mivel az ügyek folyamatából származó második vagy harmadik idéző levélben az nem szükséges.

26. Czím.

A perbehivásban három tárgyat kell világosan kijelölni.

Továbbá minden perbehivásban és keresetlevélben, kiváltképen a hatalmaskodások iránt történendőben, hármat kell világosan kijelölni.

1. §. Először a személyt, ki által és ki ellen a panasz vagy kereset elöadatik.

2. §. Másodszor az időt vagy időhatárt, melyben valaki másnak kárt vagy sérelmet tett és okozott.

3. §. És harmadszor a helyet és vármegyét, hol tudniillik, s melyben ilyetén kár vagy sérelem okoztatott vagy elkövettetett.

4. §. Továbbá, ha a per birtoki jogok elfoglalásának miatta indittatik, szükséges, hogy az elfoglalt jószágrész is jól kijelöltessék.

5. §. Mert ezen feltételek nélkül, a rendes biró helyes és igazságos itéletet nem szolgáltathat a feleknek. Kivált ha a per, a benne állók feleléseihez képest közös tanuvallatásra bocsáttatik. Mely iránti eljárásban

mind az időnek kitétele, mind a helynek és megyének kijelölése, ugy az elkövetett dolognak soros előadása, valamint az elfoglalt jószágok mennyiségének följegyzése is mindenkor szükséges lészen.

27. Czím.

Mi a közös tanuvallatás? és hány feltétel kivántatik annak tartására?

Továbbá tudni kell, hogy a közös tanuvallatás azon kétségnek, mely a perlekedőknek biró előtt előforduló feleseléseikből támadott, tanuk bizonyitásai által bizonyos felvilágositása.

1 §. Mely a szomszédok és azon birtoknak határosai által, hol a szóban forgó hatalmaskodás végbevitele történt, s azon megyének, melyben a birtok fekszik, kebelbeli nemesei által, tudniillik azon megye törvényszékének helyén, kivevén ha netalán birtoki jogok vagy földek elfoglaltatása miatt vitattatik az ügy, mert ezen esetben nem mindig a szék helyén, hanem a peres föld szinén *) szokott gyakran történni és tartatni.

2. §. Hogy pedig minden közös tanuvallatás jó és igazságos módon tartathassék, öt feltétel veendő figyelembe; tudniillik: szabadság, kor, mód, állapot, és hitletétel.

3. §. Először (mondom) kivántatik szabadság. hogy mindenik tanu szabadon, félelem nélkül, önként s nem erőszakoltatással, hanem csupán törvényes megkeresésnél fogva tegyen az igazságról bizonyságot, hogy a jog fegyver közt hallgatni ne láttassék.

4. §. Másodszor kellékeztetik a kor: hogy a tanu oly koru legyen, miszerint a történt dolgoknak, melyek iránt kérdeztetik, emlékezetével birjon s azokra visszaeszméljen; mert olvastam közös tanuvallatások

*) A Corpus Jurisban levő „etiam“ nincs az eredetiben.

bejelentett soraiban, s nem csak olvastam, hanem láttam is, hogy sokan ajándékkal és kedvezéssel megvesztegettetvén, még alig tölték tizenhat, legfölebb huszadik éveiket, és mintegy huszonötödik évben azelőtt elkövetett és történt dolgokról tudomásképen állhatatosan, mintha azoknál jelen voltak volna, vallomást és bizonyságot tettek. És minthogy az ország rendes biráinak elébe ezen vallatásbeli tanukat személyesen állitni és bemutatni nem szokás, hanem csak királyi vagy nádori, s káptalani és conventbeli e végett kiküldendett emberek által szoktak az ily tanukikérdezések történni : ezért kötelesek azok szorgalmasan mind a tanuk korára, mind a történt dolgok idejére felügyelni s arról igaz tudósitást tenni.

5. §. Harmadszor szükséges a mód : hogy a tanu a véghezvitt dolognak, melyről kérdeztetik, módja felől világosan és nyilván vallja meg, vajjon tudomás vagy hallomás szerint ismeri-e a dolgot és ügy érdemét? vagy talán annak szájából, ki a tettet (melyről szó van) elkövette, hallá ennek sorát? mert puszta hallomásnak nem szoktak és nem kell helyt adni. De fájdalom! sokan e jelen időben, midőn már erőt vőn a gonoszság, s nem csak meghült, hanem ki is aludt sokak szeretete, nem azon renddel s módon adnak tanubizonyságot, mint előttök van tudva, hanem a fölvagy alperesnek, ki által tudniillik felszólittattak, kénye s akarata szerint beszennyezett s fertőztetett lelkiismerettel. S hogy ez ugy történik, én magam szemléltem.

6. §. Negyedszer figyelmezni kell a tanuk állapotára: vajjon tudniillik nemes vagy paraszt teszen-e az igazságról tanubizonyságot? mert a paraszt bizonyságtétele (kivevén a főpap és zászlós urak s más országos nemesek tisztjeit, kik amazok személyében a szomszéd helyeken tisztségeket viselnek, s az ösök szokása szerint e részben, nemesi személyek gyanánt tekintetnek)

nemes személy ellen semmit sem ér *). Hanem ha netalán az ügy érdeme ugy hozván magával, a biró által világos szóval ugy volt előadva s meghagyva, hogy nemesek s nemnemesek egyaránt hallgattassanak ki. Ez mindazonáltal csak ritkán, s csupán a felek akaratja s megegyezésével szokott történni s megengedtetni.

7. §. Mert parasztokat és pór állapotu embereket mind ajándékokkal mind ijesztésekkel sokkal könnyebben s hamarabb el lehet az igazság ösvényéről tántoritni mint nemeseket.

8. §. Különben is illetlennek s helytelennek látszik, hogy nemes mint előbbkelő, alábbvalónak, tudniillik parasztnak tanubizonysága által főbenjáró itéleti büntetésre avagy másképen is elmarasztaltassék, a mint azon dolog iránt ez országnak régi és jóváhagyott szokása majd minden birák- és ügyvédeknél ismeretes és nyilvános.

9. §. Ötödször és utoljára közös tanuvallatás tartásában kivántatik a hit letétele.

10. §. A melyet jóllehet mindjárt eleinte ki kell a tanuktól venni, s az előadott feltételek közt is első helyet kell foglalnia : minthogy mindazáltal ezen feltétel nagyon köztudomásu s nyilvános, és a biráknak a közös tanuvallatás felől készitendő itélőleveleikben is mindig világosan följegyeztetik, különben is minden közös tanuvallatás hitletétel által fejeztetik be (mint alább nyilván elő fog adatni); azért azt utolsó helyre tettem.

28. Czím.

Miképen kell közös tanuvallatásban a tanukat kikérdezni? És azoknak büntetéséről, kik tanubizonyságtételre hivatván megjelenni vonakodnak.

Szükséges tehát, hogy mindenik tanu, mielőtt vallana, hitet tegyen le az iránt : miszerint minden fé-

*) 1729 : 26.

lelmet, gyülölséget, kedvezést, szeretetet s perlekedők jutalmazását félretévén s mellőzvén, a valóságot el nem titkolandja, a hamisságot igaznak, az igazságot hamisnak nem állitandja; hanem mint a dolog, melyről kikérdeztetik, előtte ismeretes, vagy tudva levő, igazán nyilvánitandja.

1. §. És hogy valaki az ily tanuzás és igazságmondás alól, talán a másik fél kedvezése által csábitva, vagy ajándéka által megvesztegetve, vagy félelemtől illetve, avagy belső gyülölségtől ösztönözve, magát el ne vonhassa s el ne rejthesse, mind közönséges végzeményünk erejénél, mind régi, és hosszu ideig gyakorlott szokásnál fogva, azon megyének, hol a közös tanuvallatás eszközöltetik és véghezvitetik, ispánja vagy alispánja, a rendes biró itélőlevelénél, vagy másnál fogva is, mely azon dolog iránt parancsolólag keletkezendik, megkerestetvén, azon megye bármely nemeseit ugyanazon ispán vagy alispán által azokon, kik megintetvén és kerestetvén az ily tanuzáson jelenlenni, s ott az igazságról tanubizonyságot tenni nem akarnak, legott és elengedhetlenül megveendő, tizenhat nehéz girányi büntetés alatt, minden girát négy forintjával vagy négyszáz denárjával számitva, azon tanuzásra és közös tanuvallatás végrehajtására meghíni és összegyüjteni teljes hatalmu tehetséggel bir.

29. Czím.

Hogy a tanuk nevei két okból szoktak a tudósitó levélbe iratni.

A tanuknak pedig vezeték- és keresztneveit, s ki volt közülök szomszéd és ki volt határostárs, avagy megyebeli, a közös tanuvallatás tartásáról szóló káptalani vagy conventi tudósitványokban mindenkor ki kell irni. És ezt két okból.

1. §. Elsőben, mivel két vagy három szomszéd és határos tanubizonyságai a törvényszéken többet érnek és nyomnak, mint megyebeli húsz nemesekéi, minthogy

közelségnél fogva igazabban s jobban tudhatják az ügy érdemét és történt dolog sorát, mint a megyebeli nemesek.

2. §. Másodszor, hogy a tanuk nevei s bizonyságtételei nyilvánittatván és megiratván *), akármelyik perlekedő fél a neki szükséges kifogásokat vagy hamis esküvés, vagy csalfa bizonyságtétel, vagy böcstelenség, vagy az életkor iránt, kik ellen akarja és helyesen teheti, megtehesse s elögördithesse.

3. §. Hogy kiváltképen a hamis esküvés, ha netalán a tanuzásban valaki által (a mi már gyakran meg szokott történni) elkövettetett volna, büntetlenül ne maradjon. Mert a bölcs mondásaként : a hamis tanu büntetlenül nem marad, a ki mind Isten ellen sulyosan vétkezik, megtagadván annak igazságát, mind embertársát kárositja, őt hamis bizonyságtétellel megcsalván.

30. Czím.

A hamis esküről, és ugynevezett ludasok büntetéséről.

A honnét isteni és emberi igazságos itélet szerint, minden hitszegő és hamis esküvő (kit közönséges szóval ludasnak hivunk) keményen büntetendő.

1. §. Mert (mihelyest hamis esküvésben elmarasztaltatott) valamennyi birtoki jogait s minden ingó javait, akárhol találtassanak s akármi néven neveztessenek, elveszti.

2. §. Söt javainak tulajdonosságától is megfosztatik és örökre elesik.

3. §. És nem csak ezekből vetköztettetik ki, hanem személyében is (elvesztvén az emberiség becsét) oly gyalázattal illettetik, hogy más keresztyén hivek között, mintegy az emberiségtől számüzetvén és kirekesztetvén, különbféle szinü ruhákba öltözve, kender-

---

*) Az eredetibeni „et conscriptis", hiányzik a Corpus Jurisban.

kötéllel övezve, mezitláb és hajadon fövel járni kényszerittetik.

4. §. Törvényszéken pedig ő senki ellen nem kereskedhetik, ö ellene azonban mindenki törvénykezhetik.

5. §. S ezt értsd az ország szent koronájának hatóságára nézve, és ha fejedelmünk ellen történik. Mert a fölperes ellenében csak dijában és feje váltságában, mely kétszáz forintot teszen, szokott a hamis esküvö és hitszegő elmarasztaltatni.

6. §. Holott tudni kell : hogy hamis esküvést két módon lehet elkövetni. Egyik módon annak mondatik : a nem tilos eskü megszegése, midőn tudniillik, valaki esküjénél fogva igéri másnak, hogy ezt s amazt adandja vagy teendi, és aztán ezen igéretét megszegi. S ezen esetben az elöadott becstelenség és javak elvesztése nem mindenkor következik. Mert sulyos betegség, és utak viszontagságai, s idők zivatarai miatt az igérö gyakran kimentetik azok alól; mindazáltal mégis igéretének teljesitésére s megtartására szorittatik. *)

7. §. Másik módon hamis esküvésnek mondatik : az esküvel erösitett, és más valaki jogainak sérelmére s veszélyeztetésére gonosz indulatból elkövetett hazudság. S ezen módon a ludasoknak elöadott büntetése mindig megitéltetik és kimondatik.

31. Czím.

Hogy a közös tanuvallatás tartása kétszer meg nem engedtetik.

Figyelembe kell pedig venni, hogy midőn közös tanuvallatás mindkét fél által, nyilvánságos háboritás nem jövén közbe, már egyszer tartatott, akkor azon ügyet a másik fél kérésére ugyanazon közös tanuvallatás alá másodszor bocsátni nem kell, mint némelyek

*) Sz. István II. könyv. 45. fejezet.

különbféle kikeresett ellenvetések és szinek alatt azt megtétetni s engedtetni gyakran törekednek.

1. §. A közös tanuvallatás eszközlését és háboritását is tárgyazó egyéb záradékok pedig közönséges végzeményeinkben *) nyilván és világosan megirva vannak.

32. Czím.

A közös tanuvallatás után vagy elébb is mimódon itéltetnek meg a hitletételek a perlekedőknek?

Tudni kell továbbá, hogy minden közös tanuvallatás hitletétel által fejeztetik be.

1. §. Mert ha a fölperes szándéklatát, panaszát és keresetét elegendő tanubizonysággal, azaz hat szomszédnak, ugyanannyi határosnak és tizenkét megyebeli nemesnek bizonyságtételével bebizonyitja, vagy ha épen annyi szomszédot és határost nem kaphatna, mindazáltal megyebeliek tanubizonyságával a hiányt helyesen pótolja; és **) az alperes bizonyitni nem tudna, vagy ha ***) kevéssé bizonyitna is : akkor a fölperes az alperes fejére, tudniillik díja szerint, nemes személyekkel ötvened magával a hitet leteendi.

2. §. Ha pedig keresetét és feleletét mindkét fél elegendőleg igazolja, akkor az eskü letétele, a fölperes által itélethozás alkalmával (midőn az ügy ily közös tanuvallatásra bocsáttaték) előadott és mutatott tanuvallatási levelekhez képest a panaszlottnak vagy alperesnek itéltetik, olyképen, hogy ha hármas vallatási levél mutattatott elő, akkor a panaszlott ötvened, ha kettes, huszonötöd, ha csak egy, tizenketted magával nemes emberekkel teendi le a hitet, és magát a fölperes panasza s keresete alól kitisztitandja.

---

*) Máty. VI. 14.

**) A Corpus Jurisban levő „si“, nincs az eredetiben.

***) Az eredetiben : „si etiam“, a Corpus Jurisban : „etiam.“

3. §. Midőn azonban a tanuzás az alperes részéről kedvezőbben történt s eszközöltetett mint a fölpereséről, hanem a fölperes is bizonyít valamennyire : akkor a panaszlott hármas vallatási levélhez képest huszonöt, ketteshez tizenkét, egyhez hat nemes kezének illesztésével teendi le az esküt, s magát a fölperes követelése alól kimentendi.

4. §. Hogy ha pedig tanuzásában a fölperes mindenképen megfogyatkoznék, vagy talán közös tanuvallatást nem is eszközlött : akkor a panaszlottat a fölperes megtámadása alól egyszerüen föl kell oldozni.

5. §. Viszont ha az alperes ilyetén közös tanuvallatást tétetni elmulasztott, vagy tétetett ugyan, de részére semmi tanubizonyságot nem nyerhetett : akkor mindjárt az eldöntő itéletet annál fogva a panaszlott ellen kell a birónak kimondania. S valamennyi többi perbehivásokban is ezt kell tartani és tenni.

6. §. Hogy ha a fölperes hármas vallatási leveleket mutat elő, és a panaszlott az ellene terjesztetteket pusztán tagadja, ötvened magával nemes személyekkel teendi le a hitet. S ezen felül ha birtoki jogok elfoglalása tárgyában indittatott az ügy, a fölperes az elfoglalt javakat magának azonnal visszaszerzendi.

7. §. Ha azonban tagadja és közös tanuvallatás előbocsátásával is kivánja magát kimenteni ; a fölperes pedig azon közös tanuvallatást el nem fogadja : akkor az alperes csak huszonötöd magával nemes személyekkel tisztitandja magát, s ehhez aránylag szállván az alsóbbakra, hogy tudniillik kettes vallatási levelek ellen tizenketted, egy ellen pedig harmad magával nemes személyekkel teendi le a hitet. Mert azon egy is erőnélküli, ha a fölperes a közös tanuvallatást elfogadni nem akarja.

8. §. Továbbá midőn az alperes a felelet első határidejében a fölperesnek, az ország szokása szerint, fejére leteendő esküje alá adja magát, s a fölperes ezt

elfogadni nem akarja : akkor az alperes, nemes személyekkel csak harmad magával köteles (habár hármas vallatási levelek adattak volna is elő a fölperes részéről) a hitet letenni.

9. §. Ha azonban egyedül a fölperesnek, azaz csupán saját személyében leteendő esküje alá adta az alperes magát, s a fölperes ezt is vonakodik elfogadni : a panaszlott tüstént feloldozandó.

10. §. Más apróbb ügyekben pedig, hol a fölperes semmi vallatási levelet nem mutatott elő, a panaszlott mindig harmad magával nemes személyekkel; adósság vagy kölcsön tárgyában pedig, midőn a fölperes semmi bizonyitó oklevelet elő nem adhat, a panaszlott vagy alperes egyedül ön személyében teendi le a hitet.

11. §. Midőn pedig adósság vagy kölcsön, avagy más elveszett pénz dolgában hozatott ugyan bizonyság, de a somma mennyiségéről próba nem adathatik elő, akkor pénzét a fölperes eskünél fogva, tudniillik giráját, mely négy forintot teszen, egy nemes esküjénél fogva szerzendi vissza.

12. §. Ugyanis a földmivelő és paraszt embernek, csak száz denárt tevő egy forintig van képessége esküdni; mi nemesek ügyeiben nem szokott megengedtetni.

33. Czím.

Vajjon a nemes esküje paraszt mellett és viszont, a károk megtérittetésében érvényes-e?

A honnan kérdés : vajjon a nemesnek, károk vagy adósságok megtérittetése végett paraszt és nemnemes mellett letett esküje tekintetik-e oly foganatosnak és erősnek, milyennek a nemes mellett; vagy csupán paraszti eskü erejéig terjed ?

1. §. És viszont : vajjon valamely nemes a parasztok által képességökhöz képest leteendő esküvel saját kárait vagy adósságait megtérittetheti-e ?

2. §. Felelet : hogy a nemes esküje, akár nemes, akár nemnemes mellett tétetik le, érvényes, és mindig egyenlő foganatu és erejü, csak hogy helyesen és törvényesen tétessék le. Mert a helyesen történt hitletételből böcstelenség nem származik ; s ez által, nemesi méltóságáról tudnivalókép egy nemes sem mond le.

3 §. Azonban , a nemnemes és paraszt mint alábbvaló esküje, nemes mint fölebbvaló mellett és ellen semmit sem ér, s nem is engedtetik meg ; bár a nemes, nemnemes ellen , s nemnemesekkel esküdhetik is.

4. §. És a paraszt is, az általa, nemes ellen, talán adósságok vagy más hasonló dolgok iránt támasztott ügyben, vele hasonló nemetlenekkel a biró határozása szerint hitletételi képességgel bir : azonban nemesek ügyeiben szabandó és leteendő eskü vések felől mindenkor a föntebbi módon kell vélekedni.

34. Czím.

A levélnemüek dolgában határozandó és szabandó hitletételekről.

Figyelembe kell aztán venni, hogy levelek és iromány ok dolgában, melyeket valaki elrejtett, vagy másképen valaki kezénél tart, panaszlottra és alperesre sulyosb tisztitkozás szabatik mint más hatalmaskodásokban. *)

1. §. Mert habár a fölperes csak egy, vagy legfölebb két vallatási levelet mutatna is elő ezen tárgyra nézve, ötvened ; ha pedig egyet sem mutatna elő, hanem csupán szóbeli puszta előadással vagy törvényes megintéssel állitná, hogy valaki a leveleket magánál tartja, mégis huszonötöd magával nemesekkel leteendő eskü itéltetik a panaszlottnak.

2. §. A ki ha **) ilyetén eskü letételében megfo-

*) 1622 : 14, 75. 1659 : 43. Rokonok közt I. rész 38. szám.
**) Az eredetiben levő „si", hiányzik a Corpus Jurisban.

gyatkozott, akkor azon javakra és birtoki jogokra nézve, melyekről szóló levelek iránt hitet nem tehetett, védőnek és szavatolónak nyilvánittatik, s a fölperest és örököseit azon birtoki jogok uralmában, akármely perlekedők és törvényes megtámadók ellen mindenkor megtartani köteleztetik. *)

3. §. Azonban a perbehivó levelekben, azon levélnemüeket, melyek s minők legyenek, nyilván ki kell jelölni; nehogy a fölperes a perbehivásban csalárdsággal éljen.

4. §. És ezt akkor, midőn nem említi, hogy valamely birtoki jogainak dolgát tárgyazó s illető valamennyi levelei s irományai a panaszlottnál vannak; mert ezen esetben nem szükség a levelek számát vagy minőségét, hanem csak az ilyetén birtoki jogok neveit s fekvését irni le. Mert a hol mindent vagy valamennyit említ, ott egyet sem veszen ki.

5. §. És ha valamennyit említ, vigyázzon a fölperes, nehogy azután ilyetén birtoki jogok dolgát illető valamely levelet előhozzon vagy előmutattasson : mert ezen esetben legott patvarkodás tettében marasztaltatandik.

6. §. Tudni kell még, hogy ha vérszerinti vagy másképen osztozatlan több firokonok vannak, kik nőágbeliek ellen vitató törvényszéken (mint többnyire történik) leveleket s irományokat hoznának és mutatnának elő, akkor nem egyen-egyen minden fivérnek, hanem csak az idősbnek, a kire tartozik tudniillik mind a levelek gondviselete, mind az ügyek vitele, kell ötvened kezével, azaz ötvened magával nemes személyekkel az esküt oda itélni.

---

*) 1622 : 14.

35. Czím.

Mely esetben kell az együtt-esküvöknek neveit följegyezni?

Észbe kell azt is venni, hogy hitletételnél négy esetben, tudniillik: a származási rendek bizonyitásának, aztán leveleknek és irományoknak, továbbá határjárásoknak tárgyában, ugy szinte valakiknek fejére történendö- és teljesitendőnél, az együtt-esküvőknek neveit a tudósitó levélben mindig fel kell írni s kijelenteni.

1. §. Hogy bebizonyuljon, miszerint valóságos nemesekkel s a biró meghagyása szerint tétetett le az eskü.

2. §. Egyéb hitletételeknél pedig az eskütársak neveit nem szükségesképen kell följegyezni.

36. Czím.

Annak büntetéséről, a ki mást nemetlennek, vagy böcstelennek mondott. És az esküvéseknek többféle kimeneteleiről.

Továbbá, ha valaki az együtt-esküvők vagy valamelyikök ellen a négy előbocsátott esetben kifogásokat tenne, hogy az együtt-esküvő vagy nem valóságos nemes, és igazi nemesi czimmel nem élne, vagy böcstelennek és hamis esküvőnek tartatnék: akkor annak mint fölperesnek, nemességének nyilvánitása és igazolása, vagy böcstelenségének elháritása végett, csak egyetlen törvényszéki határidőszakot kell tüzni és rendelni.

1. §. Melyen ha valóságos nemességét okleveles gyámitással és hogy becsületes állapotu ember, másféle hihető bizonyitványnyal is meg tudja mutatni: akkor a panaszlott, ki a kifogást tette, azon együtt-esküvőnek, ki ellen kifogást tőn, kétszáz arany forintot tevő, s magának az együtt-esküvőnek fizetendő dijában azonnal elmarasztaltatik és sujtoltatik.

2. §. Melyek iránt, a rendes biró, ki előtt ilyetén

ügy tárgyaltatik, a kifogástevőnek ingó javaiból, és ha szükséges, bárhol fekvő birtoki jogaiból, azon együttesküvőnek legott és haladék nélkül elégtételt adni köteles.

3. §. Ha pedig az előbocsátott bizonyitásban vesztes lőn, akkor a kifogástevő maga' részére nyerendi meg az ügyet.

4. §. Olyképen, hogy ha alperes volt: fejét megmentendi, s a fölperes keresete alól megszabadul; ha pedig fölperes volt: az alperes neki azon javakban, melyeknek leveleit elrejtette s vissza nem adta, örökre védője (mint az imént előadatott) leszen; vagy ha határszélek iránt vitattatott az ügy: amaz a peres földet örökre magáévá teszi. Ha pedig a származási rend bebizonyitásában volt vesztes: a birtoki jogokat, melyek iránt a kereset volt, elveszti, és viszont.

5. §. A többi ügyekben *) és esetekben pedig, ha a fölperes lőn hit letételében vesztes: kérelmétől s keresetétől elesik. Ha pedig a panaszlott fogyatkozott meg: akkor a fölperes által ellene intézett kérelemben s keresetben elmarasztaltatik, és ellene a biró által azonnal itélet hozatik.

37. Czím.

Az időközben elhalt atyának esküje mimódon száll fiára vagy firokonára?

Azt sem kell mellőzni, hogy ha valamely föl-, vagy alperes, kinek tudniillik valamely hit letétele itéltetett volna oda, ezen hitletétel határideje előtt e világból elköltözném ugy, hogy talán viselős feleséget hagyott maga után: akkor a hitletétel, ha előbb született fiai vannak, a legidősb fiúra: azok nem létében, születendő fiára (mert az asszony szülésének idejét be kell várni),

*) Az eredetiben levő „causis", hiányzik a Corpus Jurisban.

különben pedig, ha nem fiú, de leány születnék, az elhunytnak közelebbi firokonára, a kire tudniillik birtoki jogai háramlanak, szálland.

1. §. S birája által a fiúnak vagy firokonnak, a hitletételre ujonnan határidő adatik, a mikor azt azon fiú vagy firokon letenni köteles leszen.

2. §. És ha a fiú vagy firokon még gyönge s hitletételre nem alkalmas korban volna : birája által a hitletétel egész azon időkorig halasztassék, melyben, törvényes kora elérkeztével az eskü helyesen s kellőleg letétethetik.

3. §. A vérszerinti s osztozatlan firokonokról is ugyanazt kell tartani : hogy egyik közülök időközben elhalálozván, az elhalt esküjének letétele a másikra háramlik.

38. Czím.

Vajjon az együtt-esküvők egyike ugyanazon ügyben esküjével több személyeket fölmenthet-e ?

Továbbá kérdés : hogy ha ugyanazon egy keresetben több alperesek volnának, és a rendes biró által mindenikének, különböző időben és helyen teljesitendő hitletétel (mint gyakran a hely távolsága, s a dolog és idő körülményei miatt meg szokott történni) itéltetnék oda, és egy az együtt-esküvők közül az első határidőn egyik alperes mellett hitet tenne le : vajjon azon ügyben, s azon kereset iránt tehetne-e más panaszlott vagy alperes mellett is más időben s helyen hitet annak fölmentése végett?

1. §. Mondd, hogy nem ; mivel egy személy vagy egy együtt-esküvő, egy személynél többet ugyanazon egy keresetben nem szabadithat és menthet föl.

2. §. Mert ha hitet tehetne és több személyt menthetne föl : valamennyi panaszlott és gonosztevő igen könynyen felszabadithatná magát a panaszló megtámadása alól. Mert a pénzen is fogadott ember ma egyet, holnap

mást, harmad nap harmadikat és igy tovább tisztitna ki esküjével.

3. §. A honnét ha valamikor, ily együtt-esküvő két személy mellett tenne le hitet egymásután : akkor az, ki mellett másodszor esküdött, a fölperes követelésében s keresetében ezennel elmarasztaltatik, mert annak hitletétele ennél fogva elégtelennek nyilvánittatik.

39. Czím.

Hogy fejdelmünk sem főbenjáró itélet alá nem eshetik, sem hitet valaki ellen önmaga letenni, sem jogait előmutatni nem köteles.

Továbbad észbe kell venni, hogy a királyi felség ezen ország nádor-ispánja előtt minden panaszlóknak és perlekedőknek ugyan törvényt állani és ügyeinek igazgatója által felelni köteles :

1. §. Mindazáltal főbenjáró vagy fejváltsági itéletben, avagy javai elvesztésében elmarasztaltatni nem szokott. Hanem a tisztjei*) avagy jobbágyai által akárkinek okozott károkat tartozik csak megtériteni.

2. §. Ha pedig valamikor földekre nézve határjárásban és igazitásban, vagy más dolgok avagy hatalmaskodások iránt hitletétel itéltetik neki : akkor a királyi ügyek igazgatója köteleztetik ő felsége személyében, azt a nádor határozata szerint letenni.

3. §. Leveleket és irományokat is akármely javakra és birtoki jogokra nézve, melyek az ország szent koronájának hatóságára bármely czím alatt szállottakul állíttatnak, előadni és mutatni soha sem tartozik.

40. Czím.

A főpap és zászlós urak s apátok és püspöksüveges prépostok hitletételének módjáról.

Tudni kell pedig, hogy minden főpap és hivatalbeli báró s apát, és püspöksüveget s gyűrüt viselő pré-

*) 1556 : 37.

post, méltósága tekintetéből tiz nemes személy helyett esküdhetik.

1. §. A főpap s apát és prépost azonban, székes egyházukban, lelkiösmeretök tisztaságára, a biró által kijelölendett valamely káptalan vagy convent bizonysága előtt, többi eskütársaik pedig, ugy szinte minden zászlós urak s nemesek, Istennek tartozó hitökre, a biró által e végre kitüzött helyen tartoznak esküjöket letenni.

2. §. S ennél fogva a főpap és zászlós urak, s apátok és püspöksüveges prépostok dijai is négyszáz forintot tevő száz giráig terjednek.

41. Czím.

Mi a szemügyre vétel, s mimódon kell véghezvitetnie?

Továbbá, megirván a közös tanuvallást és innen eredő hitletételt, hátra van már most röviden a szemügyre vételről szólani és értekezni.

1. §. A szemügyre vétel pedig valamely birtoki jogok erőszakos elfoglalója azok uralmában létezésének szemmel látható megmutatása.

2. §. Mely épen azon módon mint a közös tanuvallatás, tudniillik az elfoglalt jogok és javak szomszédai-, s határosainak, és azon megyében, hol a javak helyezvék, keblezett nemeseknek öszvehivása és tanuságtétele által szokott véghezvitetni.

3. §. Azon kivül, hogy a fölperesnek szemmel látás hitelével és látható megmutatással kell a királyi vagy nádori s káptalani vagy conventi embereknek bebizonyítnia, miszerint a panaszlott vagy alperes a helytelenül elfoglalt javak uralmában vagyon, és szomszédok s határosok és megyebeli nemesek tanuzásával megerősítnie *).

*) Ulászló V. 5. Mátyás VI. 16.

4. §. Ezen szemmel s látással való vizsgálat és megmutatás után pedig azon szomszédok és határosok és megyebeli nemesek tanuzásának többnyire a törvényszék helyén (miként közös tanuvallatáson) és gyakorta a peres és elfoglalt birtoki jogok helyszinén, a mint tudniilik az ügy érdeme kivánja, kell történnie és véghezvitetnie.

5. §. Holott tudni kell, hogy a szemügyre vétel (mivel a mi látás által ismertetik meg, az legvalóbb bizonyságtétellel igazoltatik) sokkal nagyobb foganatu és erejü mint a csupa közös tanuvallatás.

6. §. Mert a mindkét fél által történt közös tanuvallatás véghezvitele után (mint föntebb mondatott) hitletétel következik. Szemügyre vétel után pedig, ha a fölperes, vádját és keresetét szemügyre vétellel is igazolta, s a mondott nemesek tanuzásával elegendőleg megerősítette, akkor a felek bármelyikének a biró által semmi hitletétel nem határoztatik; hanem legott s közvetlenül a panaszlott ellen főbenjáró vagy fejváltsági itélet hozatik és mondatik, s az végrehajtással foganatosíttatik.

7. §. Ha azonban a fölperes, bizonyitásában megfogyatkozik: hogy e részben is, mint a közös tanuvallatásban a panaszlott eskü letételére köteleztessék, szükséges leszen.

42. Czím.

Az itéletek fajai- s különbféleségeiről, és végrehajtásaikról.

Minthogy pedig a főbenjáró itéletről történt említés: ezért az itéletek határozványáról, fajairól, végrehajtásai- s különbféleségeiről e helyt szólni elhatároztam. *)

1. §. Az itélet tehát, a mennyiben czélunkra tartozik: a biró határozata, mely az ügynek és perleke-

*) 1655: 26.

désnek végét szakasztja, és elmarasztalást vagy feloldást foglal magában.

2. §. Melynek jóllehet más értelemben sok jelentései vannak, és felfogása sok módon történik, de minthogy czélunkra azon jelentések nem illenek, hallgatással véltem mellőzendőknek.

3. §. Különbözik pedig az itélet a véleménytől abban, hogy az itélet kétségtelen és szilárd felelet; de a vélemény némi kétkedéssel (jóllehet valószinü okkal) felel. A honnan, ha többféle a vélemény valamely ügyről, ekkor azt kell tartani, mely helyesebb s elmésebb okon alapszik.

4. §. A honnét az itéletek között némelyek főbenjárók, mások fejváltságot illetők, mások hűtlenségi vétket tárgyazók, mások pedig egyszerüek, és mások nyelvváltságot vagy patvarkodást jelentők.

5. §. Tehát a főbenjáró itélet korunkban csupán nemesek házaira rontás, és azoknak megölése, verése, sebesitése, és helyes ok nélkül letartóztatása okából, ezeken kivül akármely birtoki jogoknak s tartozóságainak, bármi néven neveztessenek, elfoglalása miatt szokott határoztatni és kimondatni.

6. §. S az ily főbenjáró itélet, csak finembeli, világi s vérségtől idegen személyeket illet és sujtol. Mert egyházi, ugy szinte asszony- és nőnembeli személyek, s vérség szerinti rokonok között és ellen, főbenjáró itélet (kivévén az alább előadandó eseteket) nem határoztatik s nem is mondatik. Hanem csak (az ország régi szokása szerint) fejváltságot illető itélet hozatik és nyilvánittatik. Mindazáltal különböző személyek tekintetéből különböző módon, mint alább ki fog világlani. *)

---

*) I: 14, 16, 20, 49. II: 43, 44, 46, 47, 57, 65, 75. stb.

43. Czím.

A főbenjáró itélet mimódon különbözik a fejváltsági büntetéstől?

A fejváltsági itélet pedig csak abban különbözik a főbenjárótól *), hogy fejváltsági itélet hozatala által a vétkest és elmarasztaltat, ki ellen az kimondatott, vagy meg nem jelenése miatt kiadatott, annak erejénél fogva személyében letartóztatni s befogni és lenyakaztatni s igy büntetni nem lehet.

1. §. Mindazáltal épen oly módon s rendben, mint főbenjáró itélet által, minden javait s akárminő birtoki jogait, ugy szinte valamennyi ingó vagyonait, melyek őt sajátlag s egyedül illetik, bármely néven neveztessenek s bármely minőségüek **) s nemüek legyenek (melyek két részben a biró, egy harmad részben pedig a fölperes részére fognak igtatással és elfoglalással adatni, s a birtoki jogok kiváltásának idejéig zálog czím alatt, értékök s köz becsüjök szerint biratni) legottan elveszti.

2. §. Ezen kivül a fejváltságot, vagyis diját ***) ugymint a főpap és zászlós ur négyszáz, a nemes pedig kétszáz forintot tartozik csupán a fölperes részére fizetni. †)

3. §. Elsőben s mindenek előtt köteles a biró az elitélt- s marasztaltnak ingó javaiból, ha volnának, ha pedig nincsenek és szükséges, birtoki jogaiból azon dijra nézve tenni eleget, s azután ingó vagyonai- s javainak és birtoki jogainak megmaradott részét a biró s fölperes között, kik azokat (mint elébb mondatott) a kiváltás idejéig birandják, fel- és három részre osztani,

---

*) 1655 : 26.

**) Az eredetiben: „maneriei“, a Corpus Jurisban: „materiei.“

***) II : 36, 67. III : 26. 1681 : 31.

†) II. r. 70. vég. §.

az ingó javak hasznukra szabadon kiosztatván s fordittatván.

4. §. Ezenkivül a némberek és asszonyok ily itélet által nem csak birtoki jogaikat s ingóságaikat, hanem hitbéreiket s negyedjogaikat is elvesztik.

5. §. Azonban tudni kell, hogy asszonyok és némberek ellen is oly esetben, midőn valamelyikök férjét vagy szüléit avagy magzatjait gonoszul megöli vagy öleti, (minthogy az ily eset hűtlenségi vétekre tartozik) főbenjáró itéletet kell hozni és kimondani, épen ugy mint férfi személy ellen.

44. Czím.

Azon esetekről, melyekben egyházi személyek ellen is főbenjáró itélet hozatik.

Tudni kell továbbá, hogy három esetben a lelki és egyházi személyek ellen is főbenjáró itélet mondatik, melynél fogva őstől maradt vagyonaik és javadalmaik elvesztésén felül, fejvesztési büntetés is határoztatik és következik.

1. §. Első eset, ha valamelyikök felségsértési bünt követett el.

2. §. Második, ha világos hűtlenségi vétekbe esett.

3. §. Harmadik, ha valamelyik szándékos és eltökélett gyilkosságot és rablást vitt vagy vitetett véghez.

4. §. Mely miatt (rendvesztés előbocsátása után) fejvétellel bünhesztendő.

5. §. Mely esetekben ugyan, noha az egyházaknak javait, melyekben előljárók, el nem vesztik, mindazáltal magán és külön, őstől maradt vagyonaikat s birtoki jogaikat ha vannak, ezenfelül minden egyházi javadalmaikat, melyekkel birnak, el szokták veszteni.

6. §. De a harmadik esetben, tudniillik eltökélett gyilkosság- és rablásban őstől maradt javaik tulajdonosságát s örökségét, ha osztályos rokonaik vannak,

kikre azok öröködési jogon néznek, el nem vesztik. Minthogy ezen esetben fejet fejjel forbátlani elegendő.

7. §. Egyéb ügyekben s esetekben pedig a lelki s egyházi személy világi ellen, s viszont világi személy lelki ellen egyenlő büntetés és teher, tudniilik fejváltság, vagy díj, és károk megtéritése alá kerül. Melyekre nézve a biró a fölperesnek s kárvallottnak (a föntebb *) előadott mód szerint) elégtételt szolgáltatni köteles.

8. §. S ezen szokás leginkább dicsőült fenséges Albert fejedelem ur, Rómaiak s Magyarország királya, Ausztria herczege közönséges végzeményéből vétetett és eredett **). A mely mostani közönséges végzeményünkben is ***) meg vagyon erősitve és állapitva.

45. Czím.

Egyházi személyek mimódon téritik vissza az adósságokat és károkat?

Továbbá, ha egyházi személy, akármely állásu s méltóságu legyen, valamely adósságoknak megfizetésében s visszaadásában marasztaltatott: akkor ellenfelének pénzfizetéssel eleget tenni tartozik.

1. §. S ha ezt tenni nem akarná, vagy nem tudná: akkor az egyháznak biró által az ellenfél részére (mind azon időközig, mig a javak jövedelmeiből az adósság meg nem térittethetik) adandó, és foglalandó javaiból kell fizetést és elégtételt szolgáltatni.

2. §. Pénz nevezet alatt pedig értetik e helyt: minden arany és ezüst, s akkoron folyó minden vert pénz.

3. §. Midőn pedig fizetésben és kár megtéritésében marasztaltatott: ez esetben ha akarja ingó s el-

*) II. 43.
**) 1439 : 38.
***) Ulászló VII : 32.

adható vagyonokkal, az ilyetén vagyonok igazi értéke szerint, ellenfelének elégtételt adhat.

4. §. Másképen az egyház javai- s birtoki jogaiból, e részben is az ügy birája, a marasztalt személy ellenfelének, kellő beigtatás által eleget tenni köteleztetik.

46. Czím.

Mimódon kell a káptalant s conventet együtt, és a magán személyeket külön elitélni?

Ismét ha káptalan vagy convent együttes névvel nagyobb vagy kisebb hatalmaskodás miatt, akárminemű itéletben elmarasztaltatik: mint egyetlen s egyes személy terheltetik, s minden külön személyt egyenkint elmarasztalni nem kell. Kivévén a föntebb*) előadott eseteket, tudniillik a szándékos és eltökélett gyilkosságit, s fölségsértésit és hűtlenségit, melyekért mindenik vétkes (a leirt módon) büntetendő.

1. §. De ha némely káptalanbeli személyek, s nem az egész testület követ el az egyházak javaiból valamely hatalmaskodást: akkor magokat a személyeket, a testülettől külön, azon helyből, hol az ily vétséget elkövették, szabadon lehet törvény elébe híni.**)

2. §. Kiváltképen ha őstől maradt javaik nem volnának: mégis a mondott helyből perbe idéztethetnek és hivathatnak, s az ügy érdeméhez képest ellenök a biró itéletet hozhat és mondhat.

47. Czím.

Mit kell tenni, ha valamely káptalanbeli személy itéltetett meg?

Továbbá, ha valamely káptalanbeli személy, kinek örök és őstől maradt javai nincsenek, saját feje vált-

---

*) II: 44.

**) Az eredetiben e helyütt pont van; és a Corpus Jurisban a következő §. elején levő „Et quamvis ea habuerint“ nincs az eredetiben.

ságában elmarasztaltatandik, vagy kártéritésre itéltetendik, s ingó vagyonai sem találtatnak, kérdés: honnan, s mimódon kell az ellenfélnek elégtételt adni; minthogy nem a káptalan meghagyásából követte el a vétket, s következöleg ugy látszik, mintha e miatt a káptalan jószágához nyulni nem lehetne.

1. §. Felelet: hogy mivel a vétségeket és kihágásokat, melyekből tudniillik a fejváltság vagy károk megtéritése eredett, a káptalan kebelében s mintegy tagjaként követte el, melyeket vagy nem követhetendett el, vagy elkövetésökre nem leendett helye, ha ily javadalomban nem volt volna: ezért azon elmarasztalt káptalanbeli javadalmából kell a többi káptalanbeliek-nek a fölperes részére, azon megnyert dolgokra nézve elégtételt adniok.

48. Czím.

Az egyházi személyek tisztjei által okozott károknak megtéritéséről.

Továbbá, az egyházi személyeknek minden tisztjeit, akár legyenek lelkiek, akár világiak, bármely hatalmaskodások miatt, ha ilyeseket tisztségöknél fogva követtek volna el, ugyanazon tisztségöknél fogva, az ország más nemeseinek és a tiszteknek módjára szabadon megperelni, s törvény elébe híni és idézni lehet.

1. §. S ha a törvényszéken elmarasztaltattak: mondott tisztségeiknél fogva mind az ellenfélnek, mind birájoknak elégtétel fog adatni. *)

2. §. Uraik pedig (ha ilyesek nem megbizásukból történtek vagy okoztattak) magukat a tisztviselőket a kellő kiváltság- és elégtételig személyeik letartóztatásával is kényszerithetik **). A mint ez a tisztekről mostani urunk Ulászló király első végzeményében is a huszonnegyedik czikkben foglaltatik.

*) Sigm. VI: 6. Ulászló I: 24. 1659: 33.
**) 1622: 65.

49. Czím.

A főpap, káptalannal együtt véve mimódon, s külön mimódon kap itéletet?

Továbbá, ha a főpap káptalanjával vagy conventjével együtt hivatott törvényszék elébe; aztán ha a főpap és káptalan vagy convent azon birtoki jogokban, melyekből hatalmaskodások vagy más nemü vétségek elkövetése mondatik és követeltetik, osztozatlanokul találtattak: akkor*) a főpapot ezen esetben, káptalanjától vagy conventjétől nem külön, hanem azokkal együtt kell vagy feloldani, vagy elmarasztalni. Mivel káptalanja- vagy conventjével osztozatlansága tekintetéből egy testületnek tartatik.

1. §. Ha azonban ugy találtatnék, hogy közöttük megosztott birtoki jogokból keletkeztek és követtettek el a vétségek: akkor mind a főpap mind a káptalan**) avagy convent külön-külön elmarasztatik.

2. §. Innen van, hogy ha főpap, káptalanjával vagy conventjével együtt hivatik perbe: akkor az osztozottság- vagy osztozatlansághoz képest különbözőleg is leteendő eskü itéltetik nekik.

3. §. Mert ha a föntebbi módon a főpap, káptalanjával vagy conventjével osztozatlan: akkor maga a főpap tartozik eskütársaival együtt, mind saját mind az egész káptalan vagy convent személyében hitet tenni.

4. §. Ha pedig meg van osztozva: akkor mind a főpap saját eskütársaival, mind az olvasó-, vagy éneklő-, vagy őrkanonok, vagy dékán, a káptalan vagy convent személyében szinte saját eskütársaikkal a biró határozata és itélete szerint külön-külön tartoznak esküiket letenni.

---

*) Az eredetiben levő „tunc“ hiányzik a Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben: „tunc et praelatus et capitulum“, a Corpus Jurisban: tunc praelatus aut capitulum.“

5. §. S a főpapok alatt ne csak az érsek és püspök urakat értsd, hanem valamennyi apátokat s prépostokat is, mind a világiakat, mind a szerzetbelieket.

50. Czím.

Az ujonnan választott főpap uraknak évi perhaladékáról.

Továbbá, az egyházak főpapjai, kik paptársaikkal, tudniillik káptalanjok- vagy conventjökkel megosztozvák, választásuk napjától fogva a gyámkoruakat illető kiváltsággal birnak.

1. §. Kiknek az ország régi törvénye s jóváhagyott szokása szerint szabad s megengedtetik, hogy atyjok idejében indított ügyekben is egy egész év alatt, senki keresetére felelni ne tartozzanak, azért hogy a közben apai jogaikat s leveleiket megvizsgálhassák, számba vehessék, s azután pereik folytatására jó móddal ügyelhessenek.

2. §. Azonban ezt birtoki jogoknak s levelek előmutatásának tárgyában értsed.

3. §. Mert hatalmaskodások miatt indított egyéb ügyekben, a hol levelek előmutatására szükség nincsen, ezen engedély semmit sem használ, mely a föntebbi módon, és föntebbi esetekben s ügyekben, még a törvényes koruakéiban, azaz tizennégy, maiak szokása szerint pedig tizenkét egész évvel birókéiban is a fejedelemtől megadatni s a törvényszékeken megtartatni szokott.

4. §. De ha osztozatlan állapotban vannak, akkor az ily engedelem s szabadsági előjog részökre nem szolgálhat.

5. §. Mivel a káptalanok s conventek nagykoruak kiváltságával birnak, s teljes kort azaz huszonnégy egész évest képviselnek mindig, kikre ezen perhaladéki szabadság megtartása nem illeszthető.

6. §. Mert képtelennek látszik, hogy minden apát vagy prépost, avagy olvasó-, őr-, s éneklő-, vagy egy-

szerü kanonok választása után, a rég indított per egy egész év leforgásáig mindig függőben hagyassék, és igy nehány évekig eldöntetlenül heverjen s befejezés nélkül maradjon.

51. Czím.

Hogy az egyházak főpapjai, elődeik vétkei miatt nem marasztaltathatnak.

Továbbá: ha valamely főpap vagy apát, vagy prépost jószága- s birtoki jogaiból hatalmaskodások vagy törvénytelenségek követtetnének el s vitetnének végbe, és a miatt az ily főpap, vagy apát, vagy prépost mig életben volt, a királyi törvényszék elébe nem hivatnék, vagy más akármi módon perbe nem vétetnék: akkor az ő elhunytával utódját az ily hatalmaskodások iránt személyére nézve elitélni és terhelni nem lehet; hanem ő csak azon egyház jobbágyai és szolgái részéről, kik azon vétkeket elkövették, tartozik a fölperesnek törvényt és igazságot adni és szolgáltatni.

1. §. Minthogy az egyházak jószágait, és birtoki jogait (mint föntebb *) mondatott) senki a főpapok, vagy apátok, vagy prépostok, avagy más egyházi személyek közől is tulajdon kihágásai miatt el nem veszitheti, s magától az egyháztól el nem idegenitheti.

2. §. Hanem ha valamelyikök fejváltsági itéletben marasztaltatott, akkor csupáncsak a dijra **) és okozott károkra nézve tartozik (a föntebb előadott módon) eleget tenni.

3. §. Utódja tehát, a ki nem örökségi jogon, hanem választás utján következett, elődjének fejváltságát (mely miatt perbe híva nem volt) szenvedni s megtériteni nem tartozik.

---

*) II. r. 15. 1. §.
**) II. r. 43. czím.

4. §. Miképen a fiak is, az apai vétkek miatt, előbb történvén perbe hivás, a főben járó itéleteknek vagy fejváltságnak súlya alatt a büntetésre nézve nincsenek; hanem ha elmarasztaltattak, egyedül az apai birtokok becsüjével lakolnak. *)

5. §. És ez akkor: ha apjaik még éltökben hivattak volt perbe; mert különben, ha a perbehivás a szülék holta után következnék: már nem az apa vétkét, a ki **) valamely birtoki jogot talán elfoglalt, vagy másnak vagyonait s ingó javait eltulajdonította, hanem a fiakét, kik a vétkesen elfoglaltakat, vagy eltulajdonitottakat maguknál tartják, szokás helyrehozni és mértékelni.

6. §. Ha tehát a per jószág elfoglalása dolgában indittatott, mivel talán az egyház azon javakat tartja és birja: akármely főpap, vagy apát, vagy prépost elhaltával is, utódja ezen esetben mindenkor perbe hivathatik s elitéltethetik.

7. §. Ugyanezt kell érteni az egyházak azon főpapjairól is, kik áttétel által más egyház javadalma- vagy uradalmába mentek lakni.

52. Czím.

Hogy birtoki jog dolgát illető ügy egyházi törvényszéken nem tárgyalható, bár igéret vagy végrendelet jöne is közbe.

Továbbá, hogy a birtoki jog dolgát illető semmi ügy, ha mindjárt az ily birtoki jog iránt igéret vagy végrendelet jött volna is közbe, magok az egyházi személyek vagy helyetteseik előtt nem tárgyaltathatik; hanem minden ilyen ügy a királyi törvényszéken, ennek rendes birái előtt szokott megvizsgáltatni és elvégeztetni.

1. §. Mert bárminő igéretet vagy végrend eletet

---

*) II. r. 61. cz.

**) Az eredetiben: „qui“ a Corpus Jurisban: „quia.“

tegyen is valaki; mindazáltal mindenkor csak annak itéletének kell megállani, kinek hatalmát s hatóságát maga a vagyon (mely felől az igéret és végrendelet tétetik) főleg illeti.

2. §. Bizonyos pedig, miszerint ezen országban a birtoki jogok csupáncsak a királyi törvényszék itéletei és itélő levelei által kormányoztatnak.

3. §. A szentszéki helyettesek, vagy más birák levelei és itéletei pedig e részben sehol meg nem tartatnak. Mert másként is : a járuléknak a fődolog biróságát kell követnie; minélfogva birtoki jog dolgát tárgyazó ügyet egyházi biró előtt vitatni s elhatározni nem lehet.

4. §. *) És ugyanezt kell érteni az afféle, talán adósság vagy más dolgok iránt inditott ügyről is, melyben eskü jött közbe, azonban az, ki az esküt letette volt, mielőtt a per elkezdetnék, meghalálozott; hogy tudniillik ez a papi széken nem tárgyaltathatik; mert az eskü és annak büntetése személyes, mely a személy elenyésztével a törvényszéken mindenkor elenyészik.

5. §. Mindazáltal, ha az eskü mellett valamely adósság vagy más dolog vagyon igéretben hozzákapcsolva és hozzátéve; ezt a fölperes az elhaltnak örökösei-, vagy más törvényszerü utódaitól, saját világi birája előtt keresheti.

---

*) Ez és a következő §. az eredetiben igy van : „Et idem est sentiendum etiam de causa, ratione forte debitorum vel aliorum negotiorum, in qua fides intervenerit, ille tamen qui fidem praestitit, antequam causa suscitaretur, decesserit, mota : quod videlicet in sede spirituali ea tractari non potest. Nam“ etc. Ez okból a Corpus Jurisban levő 4. és 5. §-okat, mind hűség, mind érthetőség végett a magyarban egygyé kelle olvasztani; az eredetiben, mint tudjuk, §-ok különben sem levén.

53. Czím.

Micsoda hatósága van a káptalani tisztnek vagy dékánnak, midőn a káptalan jabbágyi közt hivatalkodik?

Továbbá, szoktak a káptalanok és conventek faluikban tiszteket és falunagyokat, kik saját jobbágyaik között időszerinti törvényhatóságot gyakoroljanak, tartani.

1. §. Kiknek birósága és törvénytétele oly erővel s érvényességgel bir, mintha az magok a káptalan- s conventbeliek által szolgáltattatott volna ki.

2. §. A dékánnak is a káptalan személyében, ugyanazon hatalma van.

3. §. De hivatalán kivül, az egész káptalannak ügyvédrendelő levele nélkül azon káptalan nevében nem perelhet.

54. Czím.

Az auránai perjelről s állásáról; és az ellene hozandó itéletekről.

Tudni kell továbbá, hogy jóllehet az auránai perjel, mindkét czimmel, tudniillik egyházival és világival él: mindazáltal a birtoki jogokat más egyházi személyek módjára kormányozza; ezért különösen róla is a többihez némelyeket csatolni méltónak tartottam.

1. §. Melyre nézve meg kell jegyezni, hogy az auránai perjelség hajdan ezen országban nagykegyelmességü Lajos király által alapitottnak s alkotottnak mondatik; a ki midőn Siciliába vagy Nápolyba, testvér atyjafiának dicsőült Andrásnak azon ország és Jeruzsálem királyának megöletését boszúlandó, nagy sereggel berontott volna, hir szerint a rhodusi vitézektől tetemes tengeri segitséget kapott. A honnét ezek iránti buzgóságtól is ösztönöztetve, és különös szeretetöktől indittatva, a rhodusi vitézek vallásának s fogadalmának jeléül, szerencsés és diadalmas visszatérte után, az au-

ránai perjelséget sok birtokkal megajándékozva alkotta és alapította.

2. §. Melynek időszerint rendelt perjele, a rhodusi vitézek rendi szabályzatánál fogva, a köz keresztyén hitnek ótalmazása és védelme végett, mindig világi hadsereget gyakorolni, s házas élet minden öröme nélkül örök szüzességet tartani köteles. Melynél fogva a maga megtartóztatása és szüzesség tekintetéből méltán az egyházi személyek közé számittatik.

3. §. Minthogy tehát az auránai perjel mindkét czimmel, tudniillik egyházival és világival bir (a mint föntebb mondatott), és czimében tisztelendőnek és nagyságosnak iratik, ugymint tisztelendőnek a szüzességnél és rendi szabályzatnál fogva, nagyságosnak mint a zászlós-urak egyike *) különös katonáskodásánál fogva, mely végett ** nagy és hős szivűnek kell lennie : azon világi javak is ***), melyeket bir, némileg lelki és egyházi örökségekkel látszanak kapcsolatban lenni.

4. §. Ez okból, ha valamikor oly itélet hozatik ellene, nem csak fejének váltságában (mely zászlós-uri méltóságát illetőleg csupán az ellenfélnek fizetendő négyszáz forintra rúg), hanem azon felül az általa okozott károkban, melyek az egyház javaiból, más egyházi személyek módjára térittetnek meg, és ezeken kivül minden őstől maradt javainak (ha még a perjelségi javakon felül valamivel birna) elvesztésében szokott marasztaltatni és terheltetni.

5. §. S ez akkor van, ha nagyobb hatalmaskodásban itéltetik el ; mert kisebb hatalmaskodásban őt is mint minden mást, a terhek és büntetések kevésbé sujtolják.

6. §. Az is ide értessék, ha világi állapotu ország-

---

*) II. r. 13. cz.

**) Az eredetiben : „qua“, a Corpus Jurisban : „quae.“

***) Az eredetiben : „etiam“, a Corpus Jurisban : „enim.“

nagyok, vagy nemesek ellenében marasztaltatik, vagy itéltetik el; mert egyházi személy ellenében a perjel sem sujtatik nagyobb teherrel, mint az egyházi személy sujtatnék ő ellenében.

7. §. Mindazáltal tudni kell, hogy a föntebb előadott három esetben, tudniillik: fölségsértési-, hűtlenségi-, s szándékos és eltökélett gyilkosságiban, a perjel is a mondott büntetésen felül fejveszteség vagy főbenjáró itélet alá is szokott jutni s kell jutnia, csakhogy mindazáltal világosan és törvényszerüleg marasztaltatott s itéltetett legyen el.

8. §. Más dolgokban pedig, az ország jogait illetőleg, a főpapok kiváltságával szokott élni, és birni. Hadgyakorlatokat azonban a zászlós urak és országnagyok módjára, az ország védelme végett mindig tartand.

55. Czím.

A főbenjáró itéletről s annak végrehajtása soráról.

Tudni kell azután, hogy a főbenjáró itélet, mely a föntebb előadott esetekre nézve és azoknál fogva világi személy ellen a (rokonság és vérség által összeköttetésben lévő személyek kivételével) hozatott és akármi módon kimondatott, az ily elitéltnek és marasztaltnak nem csak ingó javait s jószágait és birtoki jogait veszi el, hanem főbenjáró büntetést is hoz magával. *)

1. §. Ugy hogy az ilyen bárhol találtatik, az itéletlevél erejénél fogva, rendes birája, vagy ennek e végből küldött embere által birói foglalás után mindenkor, birói foglalás előtt pedig az itéletlevél keltétől számitandó egy esztendő alatt személyében letartóztathatik, befogathatik, és a törvény által e részben szabott büntetés végrehajtása végett birájának kezébe adathatik.

*) 1729 : 34.

2. §. Mert ellenfele ötet saját hatalmánál fogva, s biró embere nélkül, sem foglyává nem teheti, sem házában vagy másutt (ha mindjárt biró embere tartóztatta volna is le) nem tarthatja; hanem mihelyt lehet (naponként helyről helyre a biró lakhelye vagy tartózkodása felé vivén), birói kézhez adni s bemutatni tartozik.

3. §. A mely biró ezen foglyot béküllés és egyezkedés végett három nap magánál tarthatja; és ha az alatt ellenfelével meg nem egyezhet, akkor fejvétel s büntetés végett az ellenfél kezébe adni és rendelni tartozik.

4 §. A kin ha a halálos, vagy a törvény által (mint föntebb mondatik) meghatározott méltó büntetést az ellenfél végrehajtatta: azután javait és birtoki jogait a biró-, vagy ellenfélnek semmiképen nem lesz szabad elfoglalnia; hanem minden javak és birtoki jogok, ha vannak, fiaira avagy atyafiaira, vagy más törvényes utódaira tisztán és feltétlenül szállanak; egyedül azon dolgokat vevén ki, melyek a marasztaltnál elfogatásakor találtattak, s melyek a biró részére maradnak.

56. Czím.

Az itéletnél fogva elfoglalt javak a biró és ellenfél kezeiből mimódon váltatnak ki?

Midőn pedig az elitélt és marasztalt a birói kezet elkerülte, s el nem fogathatott, és az ily itélet ellene törvényesen végrehajtatott, akkor az ő javait és birtoki jogait, fiai, atyafiai, és utódai, kikre azok néznek, a biró és ellenfél kezeiből köz becsü szerint visszaválthatják azon határidő alatt, melyet nekik a biró e végett kitűzendett.

1. §. Sőt fiak, atyafiak és utódok nem-létében, az ily javakban és birtoki jogokban szomszédosok, és határosok is (mivel azok visszaválthatók és zálogos

javak módját s természetét követik) azokat magukhoz válthatják; csakhogy a biró embere és hiteles helyi bizonyság által az itéletnek végrehajtásakor a kiváltásra megszabott határidőt el ne mulaszszák.

2. §. Mert azután azon javak itélt dologgá válnak, és a birónál s ellenfélnél maradnak mind addig, mig a marasztaltnak királyi kegyelem vagy talán per-ujítás által segély nem nyujtatik.

3. §. Mert ön erejével s királyi kegyelem nélkül maga az elitélt és marasztalt, javait még a megváltás és érintett becsü utján is magához nem szerezheti.

57. Czím.

Az elitélt ember részére adott királyi kegyelemnek mily ereje van? És a birót illető részekről.

Ha pedig a fejedelem az ily elitéltnek és marasztaltnak különös kegyelmet ad: akkor a kegyelmi segély*) nem a marasztalt dijáról, és birtoki jogainak egy harmad részéről, mely a fölperest vagyis ellenfélt illeti, hanem csak fejéről, hogy a főbenjáró büntetéstől menckedjék, és a birtoki jogoknak két harmad, tudniillik a birót illető részéről értendő.

1. §. Sőt az olyan birói két részre nézve is, melyek ezen ország nádor-ispánja előtti ügyekben s itéletekben forognak fenn s keletkezendnek, a kegyelemnek helye nincsen; hanem az ily birói két rész (az ország régi szokása szerint) magát a nádort, vagy kinek ő adományozza, illeti.**)

2. §. Mindazáltal a hütlenség dolgában és ügyében, mely által a marasztalt birtoki jogainak öröksége és tulajdonossága is minden idöre elveszittetik, ezen marasztalt javainak örök adományozása***) egyedül

*) II. r. 55. 1723: 10.
**) 1485: 9.
***) 1723: 10.

a királyi felséget és a szent korona hatóságát illeti, és a vádló vagy *) ellenfél is, az ilyképen hozott itéletnél fogva, a birtoki jogokból semmi örökséget magához nem vehet.

3. §. Másként van pedig a dolog a másodszori visszaüzésnél fogva hozandó hütlenségi itéletben jelen korunkban. Mert ebben az elmarasztalt javainak, s birtoki jogainak harmad része az ellenfélre is, közönséges végzeményünk erejénél fogva örökséggel, és tulajdonossággal együtt minden időre átszáll és átadatik.

4. §. És tudni kell, hogy ezen királyi kegyelem egy egész esztendő elforgásán tul nem érvényes. Mert különben ha a marasztalt egy évi időköz alatt a fejdelem kegyelménél fogva, a fölperesnek vagy ellenfelének eleget tenni, s vele megegyezni nem akar: mindjárt azon év elfolytával, az előbocsátott itéletnek régi terheltetése és sulya alatt maradand s marasztaltatandik; ellenkezőleg **) semmi további törvénykezés nem tartatván.

5. §. Innen van, hogy a fölperes is itéletlevelét (ennek keltétől számitandó) egy esztendő alatt, királyi, vagy nádori, és valamely hiteles helyi ember által, végrehajtatni köteles.

6. §. Mert különben, az esztendő elmultával az elitéltet és marasztaltat azon itéletlevélnél fogva személyében, avagy vagyonai- és jószágaiban háborgatni, fosztogatni, vagy letartóztatni a fölperesnek nem szabad; hanem, ha akarja, az itélet terhének lerovására, ügydöntőleg és értesités mellett maga ellen megidéztetheti; kinek is részére legott, és egyetlen törvényszakaszon igazságot kell szolgáltatni

7. §. Azt sem kell mellőzni, hogy ha valaki főben

*) Az eredetiben: „vel", a Corpus Jurisban: „nec."

**) Az eredetiben levő „e converso", hiányzik a Corpus Jurisban. — Vesd össze alább a 6. szakkal.

járó itéletben marasztaltatván (a föntebbi módon) elfogatás által birói kézbe jutott: akkor a fogságban neki adott királyi kegyelem, fejének is megmentésére *) a fölperes ellenében semmit sem használ; minthogy a fejedelem az elitélt és marasztalt embernek másként meg nem kegyelmezhet, hanem csak hogy ellenfelével megegyezzen. Az ellenfél pedig a részére hozott itéletet az alperes befogatása által már végrehajtásba is vétette, megegyezésre pedig akaratja ellen késztetni öt nem lehet, nem is kell. Tehát a fejdelem kegyelmének ő ellene nincs ereje, hanem a fogolynak egész menekvése ellenfele kezeiben vagyon.

8. §. Innen van, hogy az ilyen fogoly minden javait és birtoki jogait, még fiai s rokonai sérelmével is, feje váltsága végett örökre elidegenitheti; miként az első részben bővebben előadva van. **)

58. Czím.

Mikor és mimódon lehet a főbenjáró itéletben marasztaltat letartóztatni?

Továbbá, senki a perlekedők közül, a másik félnek el nem jövése és meg nem jelenése miatt hozott és kihirdetett főbenjáró itéletnek erejével, az itéletlevél kiadása, lepecsétlése és fölperes kezébe juttatása előtt, az ellenfélt személyében le nem tartóztathatja; hanem a meddig a levél a biró kezénél van, a marasztalt mind a birót a levél kiadásától, mind a káptalant vagy conventet, kinek a levél szóland, ennek végrehajtásától mindig eltilthatja.

1. §. Mindazáltal az eltiltás után, a birónál mindjárt köteles az ilyen itélet terhét letenni, s a fölperes keresetére felelni.

2. §. Az oly főbenjáró itélet dolgában pedig,

*) 1715: 48.
**) I: 51. és 61. cz.

mely a perlekedők feleletei által, és szóváltásaikból s a perfolyamatból mondatott ki a biró által, a bünös és elmarasztalt, ha személyesen jelen van, legottan minden itéletlevél nélkül, a fölperesnek vagy ügyészének megkeresésére birája által elfogathatik, és (a föntebb mondott rend szerint) őriztethetik s büntettethetik, nemesi szabadsága *) ellent nem állván.

59. Czím.

Mi, és mikor engedtetik meg a birói levélbe igtatni szokott okszerü mentség?

Továbbá, a birói levélben, melyet közönségesen birságlevélnek hivnak, azon záradék: „ha magát okokkal nem mentheti" mindenkor följegyeztetni s beigtattatni szokott.

1. §. És az itéletlevelek is **), melyek azután az ily birói levelekből iratnak össze ***), a nyolczados avagy rövid törvényszak vége felé ki szoktak adatni, s a perlekedők kezeibe szolgáltattatni; nehogy okszerü mentség adván magát elő, a perlekedők valamelyike, hirtelenkedve s nyilvánságosan javaitól elesni, vagy fejével lakolni láttassék.

2. §. A honnét okszerü s megengedendö mentség, midőn a föl-, vagy alperes avagy ügyésze, hazulról a nyolczados vagy rövid törvényszékekre elindulván s eljőni ügyekezvén, elindulta után terhes betegségbe esett; vagy őt tetemes vizáradás akadályozta; vagy lova megbetegedvén, és ő szegénysége miatt más lovat †) nem vásárolhatván, vagy fogadhatván, elkésik; avagy ellenségei, vagy utonállók által elfogatott,

---

*) I: r. 9. cz.

**) Az eredetiben: „litterae sententionales", a Corpus Jurisban: „litteris sententionalibus."

***) A Corpus Jurisban levő „et" nincs meg az eredetiben.

†) Az eredetiben: „equum", a Corpus Jurisban: „equorum"

kiraboltatott, megsebesittetett, vagy öletett; s ezen*) és hasonló esetek akadályozván, és fordulván elő, a birói vagy itéleti levelek kiszolgáltatásának határidejére a biró elébe nem érkezhetett s juthatott: az ilyen méltán kimentetik, s a törvénytételek és itéletek terhe alól feloldoztatik.

3. §. Csakhogy a mentség valószinü bizonyitványnyal támogattassék, s ne hamisan, költötten vagy csalárdul előadottnak láttassék.

4. §. Mert különben, hacsak a törvénytételek és itéletek terhe le nem tétetett s fizettetett, a végrehajtás (a föntebbi módon) **) bekövetkezik; és a marasztalt, nemesi szabadsága (mint imént érintetett) ***) ellent nem állván, fejével is lakol.

60. Czím.

A fiak és leányok s atyafiak részeit az itélet végrehajtásakor mimódon kell külön szakasztani?

Azonkivül ezt is meg kell jegyezni, hogy bármely hozott itéletnek végrehajtásakor, mindenek előtt akárminő elmarasztalt ember azon fiainak és leányainak, kik itélet előtt jöttek világra és származtak, s a nemzetség szerinti atyafiaknak, és mind azoknak, kiknek a marasztalttal osztatlan birtoki jogaik vannak, részeit el kell különitni †) s választani; és csupán magának a marasztaltnak személyét illető rész lesz a biró és ellenfél közt (a föntebbi módon ††) elosztandó.

1. §. Az ingó javakból ugyanis †††) mind a marasztalt fiainak és leányainak, mind pedig nejének,

*) 1723: 32.
**) II: r. 55. és következő cz.
***) II: r. 58. cz. vége.
†) 1659: 104.
††) II: r. 56. és következő cz.
†††) I: r. 99. cz.

meg kell részeiket, a birónak a végrehajtás végett kiküldött emberétől kapniok.

2. §. Mert a fiu apja vétkei és kihágásai miatt, s viszont az apa fia vétségei miatt sem személyében, sem birtoki jogaiban vagy más vagyonaiban el nem szokott itéltetni. *)

3. §. Mindazáltal a birtoki jogokból a leányok, birtokrészeiket csak ugy kaphatják meg, ha azon birtoki jogok a nő-ágat is világoson és a leányok valóságos uralmával bebizonyítólag, illetik.

4. §. Neje pedig hitbérét és jegyajándékát, mind fiaitól, mind attól ki férje részeit birandja, a férj holta után magához szerezheti **); a mint ezt az első részben is ***), hol a hitbérek fizetése tárgyaltatott, megjegyezve találod.

61. Czím.

A perközben elhalt atyák és atyafiak jogainak becsüjéről.

Továbbá, ha valamely nemes a birtoki jogok elfoglalása, vagy más nagyobb hatalmaskodást (melyről főbenjáró itélet, vagy fejváltság szokott hozatni) tárgyazó dolgok miatt valaki által a királyi törvényszék elébe hivatik, és az ügy eldöntése előtt e világból kimult: akkor ezen elhaltnak fia vagy atyafia, kire a birtoki jogok szállanak, és következőleg a per az ország szokásánál fogva hárul, szokás szerint nem más teherben és büntetésben marasztaltatik el, mint egyedül az atyai, vagy atyafiúi jószágok becsüjében; ezenkivül a törvénytelenül elfoglalt birtoki jogok, a fölperesnek biró által visszaadatni, az okozott károk is (ha mennyiségök a perbehivó levélben részletesen előadatott, és meg

*) I: r. 79. cz. I. Lajos végz. 19. tcz. Ul. I. 74. tcz. — Kivétel tétetik az 1715: 9. tcz-ben.

**) II. András 12. Mátyás VI. 27. Ul. I: 64.

***) I. r. 103. cz.

nem jelenési itélet hozatott) egyszerüen s mindenek előtt a fölperesnek megtérittetni, végre az elhaltnak megmaradt birtoki jogai a biró és fölperes közt elosztatni szoktak.

1. §. Ha mindazáltal a felek szóváltásainál fogva hozatott az itélet: akkor a károknak eskületételnél fogva kell visszapótoltatniok.

62. Czím.

Az apa elitéltetése előtt és után született fiak az apai javakban miképen öröködnek?

Azt se mellőzzük, hogy az apa ellen hozott és végrehajtott itélet után született fiak, kik akkoron anyjok méhében még nem is fogantattak, azon apai javakból és jogokból, melyek itéletnél fogva birói kézre, vagy az ellenfélére, vagy általok más akárkiére jutottak és adattak, semmi részt magoknak nem kapnak, s azok javukra nem szolgálnak.

1. §. Mindazáltal az itélet hozatala előtt született és származott fiak, mind saját részöket, mind az apáét, ha a biró és ellenfél kezéből az apai részeket kiváltani akarják vala, meg szokták kapni, s megkaphatják mindenkor.

2. §. Holott is tudni kell, hogy a fiak közöl némelyeket foganszottaknak, másokat születetteknek, másokat árvaszülötteknek hivunk. Foganszottaknak hivjuk, kik a férj és nő törvényes elhálásukból az anya méhében származtak, de még nem születtek. Kiknek természetök az, hogy a foganszás idejétől fogva (melyet a szülés fog kimutatni) a született és élő fiakkal egyenlő jogokkal birnak.

3. §. Árvaszülöttek pedig, kik az apa eltakaritása, vagy temetése után törvényes ágyból születnek. És mondom különösen *): törvényes ágyból, mivel, ha

*) Az eredetiben: „notanter", a Corpus Jurisban: „notantur."

a születés a férj eltakaritása után tíz hónap multával történik vala, akkor azon magzat árvaszülöttnek helyesen s jogszerüleg nem mondatnék; mert azon elővélemény volna róla, hogy nem az elhunyt férj ágya- s magvából, hanem inkább a nő fajtalanságából származott légyen.

4. §. És ezek valamennyin, mind a foganszottak mind a születettek és árvaszülöttek, de (mint előbocsátottam) törvény szerint származottak, az apai jogokban egyaránt öröködnek.

63. Czím.

Az apa elitéltetése után született fiú visszaválthatja-e az apai javakat?

De itt kérdésbe jön: vajjon az apa elitéltetése után született fiú, kinek az apai jogokból (mint föntebb mondatott) semmi részt vennie nem engedtetik, az apai javakat és jogokat, melyek a hozott itéletnél fogva elfoglaltattak, a biró, vagy ellenfél, vagy más akárki kezéből azon javaknak köz becsüje szerint magához válthatja-e?

1. §. Felelet, igen. Minthogy a vérség *) és apától származás mégis birja és képviseli az ily javakra és birtoki jogokra nézve azon erőt és hathatósságot, milyen a szomszédsági és határossági.

2. §. Ha e szerint a szomszédoknak és határosoknak **) az itéletnél fogva elfoglalt javak megváltása (mint föntebb érintetett) joggal megengedtetik, tehát az itélet után született fiúnak is a megváltás törvényszerüleg megadatik.

---

*) Az eredetiben: „sangvis“, a Corpus Jurisban: „sangvinis.“

**) II. r. 56. cz.

64. Czím.

Hát ha az apa fiával, vagy minden atyafiak együtt itéltetnek el?

Mit kell tenni, ha az atya a fiával, vagy minden atyafiak együtt itéltetnek el, és senki közülök a hozott itélet terhe és sulya alól meg nem menekült?

1. §. Feleld*) : hogy a fejdelem kegyelméből, kire az ilyetén elfoglalt javaknak tulajdonisága és öröksége az elitéltek kihalása után száll és néz, lehet és kell az ily megváltásnak történnie.

2. §. Továbbá az olyan magános és egyes személyről is, kinek sem fiai, vagy leányai, sem rokonai, kikre az ily javak megváltása törvény szerint nézne, és kiket az illetne, nincsenek, szinte az értendő.

3. §. Holott is figyelni kell, hogy ha az ilyetén elfoglalt javak- és birtoki jogoknak szomszédai s határosai, azokat magokhoz váltják vala: az itélet után született fiak, avagy a fiával elitélt apa, s együtt elitélt atyafiak, vagy az egyes személy, azon szomszédok és határosok kezeiből királyi kegyelem erejével, azokat magukhoz visszaválthatják; még pedig rövid perfolyamban, tudniillik egyetlen törvénykezési időszakaszon, csupán törvényes megintés előbocsátásával.

4. §. És ez a szomszédok- és határosokról mindig azon esetben értendő, midőn valamely elitéltnek semmi örökösei és osztályos atyafiai, vagy más törvényes utódai, kikre javainak háramlása nézne, nincsenek. Mert ezek létében a megváltás inkább őket (ha akarják) mint a szomszédokat illetendi.

65. Czím.

Vajjon a királyi törvényszéken hozott itélet által, a Tótországban vagy Erdélyben birt javak is elveszittetnek-e? vagy sem?

Kérdésbe jön továbbá: ha valamely nemes mind ezen Magyar-, mind Tótországban, vagy erdélyi ré-

---

*) Az eredetiben: „Responde,“ a Corpus Jurisban: „Respondeo.“

szekben jószágokat és birtoki jogokat birván, nyolczados vagy más törvényszékeken, melyek Magyar-, vagy Tótországban, vagy Erdélyben tartatnak, nagyobb hatalmaskodásban, s e miatt főbenjáró, vagy fejváltsági itéletben marasztaltatott, vajjon mindkét országban s erdélyi részekben fekvő és birt minden javait, s birtoki jogait együtt, és egyszerre elveszti-e, vagy csupán azoknak elvesztése értetik, melyek azon országban, hol az itélet hozatott, helyezvék ?

1. §. Azt kell mondani : ámbár némely jogászok véleménye szerint az állitatik, hogy az egyedül egy helyen elitélt is, általában akárhol és akármely országban vagy részekben fekvő javait elveszitné : mindazáltal ezen véleményt tartani nem kell.

2. §. Minthogy minden biró hatalma csupáncsak a törvényhatósága alatti helyekre terjed ki.

3. §. Már pedig bizonyos, hogy a dalmát-, horvát-, s tótországi bán, vagy erdélyi vajda, a Magyarországban keblezett megyékben törvényhatósággal nem bir, hanem csak a hivatala alattiakban. És viszont a királyi törvényszék többi rendes birái sem avatkozhatnak vagy bocsátkozhatnak más birák törvényhatóságába. Mert különben semmi különbség nem volna az országok, szintugy mint a törvényszékek között, melylyek elkülönözve, és különböző időben, s különböző módon szoktak mindenkor tartatni. *)

4. §. Ennél fogva a birák itélőleveleiben is e záradék : „ezen Magyarország,“ vagy : ezen „Tótország,“ vagy : „ezen erdélyi részek körében“ mindig fel szokott iratni.

5. §. Hanem mégis a hűtlenség ügyében és dolgában, csupán egyetlen egy itélet vagy királyi adomány által is (csakhogy az adomány törvényesen tör-

---

*) Vesd össze Ulászló I. 41. továbbá 1572 : 7. 1575 : 3. 1659 : 87.

tént legyen) valamennyi jószágok, és minden birtoki jogok akárhol, és az ország szent koronája alatt lévő bármely országokban és részekben feküdjenek, és létezzenek, legott elveszittetnek; minthogy azon koronának, mely ellen a hűtlenségi vétek elkövettetik, törvényhatósága valamennyi alatta lévő országokra és részekre egyaránt kiterjed.

6. §. Mindazáltal a végrehajtás, és azon javak elfoglalása, azonegy biró által, ki előtt az ily hűtlenségi itélet hozatott, mindenütt meg nem eshetik; hanem a törvényhatóságán kivüli javak foglalását azon biróra, kinek törvényhatósága alatt vannak, köteles az ügy birája, levele által átbocsátani. *)

66. Czím.

A hűtlenségi vétek miatti itélet kimondásáról.

Továbbá a hűtlenségi dologban és itéletben **) is, azon módon, és renddel kell, mint a főbenjáró itéletben, eljárni.

1. §. Mindazáltal a hűtlenség a főbenjáró itélettől miben különbözzék, az első részben ***), hol közönségesen a királyi adományokról szólottunk, megtalálod.

2. §. Három módon szokott pedig a hűtlenség elhatároztatni és kimondatni. De azoknak sorát alább †) a visszaüzés rendében határozám előadandónak.

67. Czím.

A kisebb hatalmaskodásokról; és azon tárgy felől hozandó itéletekről.

Tudni kell továbbá, hogy némely itéletek egyszerük, melyek sem főbeli büntetésre, sem fejváltságra

*) III. r. 3. cz.
**) II. r. 42. I. r. 14. 16. czím.
***) I. r. 16.
†) II. r. 73. 74. 75. és 76. cz.

nem czéloznak, hanem csak a fejváltság felét, azaz száz forintot tárgyaznak. *)

1. §. S az ily itéletek urunk Ulászló király közönséges rendeletének, és végzeményének tartalma szerint **), mind a főpap és zászlós és más országnagy urakra, mind a nemesekre egyaránt tartoznak: és száz forintnál (mint imént mondatott) többre ily hatalmaskodások miatt nem terjednek.

2. §. Ezen felül a fölperes panaszlevelében s keresetében előadott károkat is helyrehozzák s megtéritik.

3. §. És ezen száz forintnak hasonfele a birónak, másik része pedig a fölperesnek jut. De a károk megtéritése egyedül a fölperesi személy javára háramlik.

4. §. Az ily itéletek erejénél fogva pedig (az alább megjegyzendő esettől megválva) személyében egy nemes sem tartóztattathatik le, hanem a mondott száz forintnyi teherre, és károk megtéritésére nézve, az alperes ingó javai- s vagyonaiból, ha vannak, különben pedig birtoki jogaiból tartozik a biró a fölperesnek elégtételt szolgáltatni.

5. §. És az itéletnek ezen faja alatt foglaltatnak általánosan korunkban minden hatalmaskodások a föntebb mondottam azon eseteken kivül, melyekből nagyobb itéletek, ugymint: főbenjárók, és fejváltságot tárgyazók, származnak és erednek; s ezért kisebb hatalmaskodásoknak s kisebb itéleteknek szoktak hivatni.

6. §. Jóllehet a néhai győzhetetlen fejdelem és ur Mátyás királynak ***), az üdvösség ezer négyszáz nyolczvan hatodik évében kelt közönséges végzeménye előtt (melyet urunk Ulászló király is †) ezen részben megerősitett), minden világi urak s nemesek, és birtokosok akármely hatalmaskodásokra nézve közönsége-

*) 1608: 4. koronázás után. 1609: 29. 1613: 23. cz.
**) I. végzemény 55. cz.
***) Mátyás VI: 15. cz.
†) I. végzemény. 55. cz.

sen s általán fogva, nagyobb hatalmaskodásban, s annálfogva főbenjáró s fejváltságbeli itéletekben szoktak marasztaltatni. *)

7. §. Mely dolog hogy világosabban megértessék, az erről irott törvényczikkelyt **) szószerint ide igtattam; mely ilyképen következik:

8. §. „Továbbá kártételek, s egyéb kisebb sérel„mek, bántalmak és hatalmaskodások iránt inditott „pereknél, még ha a vétkes tulajdon szájával tenne is „a biró előtt vallomást, ezen túl senki ne nagyobb ha„talmaskodásban, hanem csak az okozott károk meg„fizetésében, s a fölperesnek költségeiben, melyek „csupán ennek fizetendők; ezen felül az előadott ha„talmaskodások miatt, huszonöt nehéz girában, melyek „száz arany-forintot tesznek, s a biró és panaszló „közt egyaránt felosztandók, marasztaltassék, s a biró „által fizetésre azonnal szorittassék.

9. §. „A nagyobb ügyekben pedig ***) tudniillik: „nemesek házainak igaz ok nélkül megrohanása; a bir„tokok és tartozékaik elfoglalása; nemeseknek igaz „ok nélküli letartóztatása; a nemesek megverése, sebe„sitése, s megölése miatt inditottakban, a biró eképen „köteles eljárni: hogy, ha a fölperes a fönebb megirt „módon és renddel a maga részére tanuvallatást mutat „elő, a dolognak bővebb igazolására, ha a felek akar„ják, az ügyet közös tanuvallatásra ereszsze.

10. §. „Ha pedig a vádlott, a tanuvallatást elfo„gadni vonakodik: akkor a fölperes, keresetének na„gyobb igazolása végett, az országnak eddig e részben „gyakorlott szokása szerint az ellenfél fejére esküdjék.

11. §. „De csak akkor, ha az ellenfélnek, vagyis „vádlottnak azon vármegyében, hol a vétségek elkövet„tettek, saját, személyes és folyvásti lakása van.

---

*) 1563: 48. 1715: 28. 1723: 30. cz.

**) Ulászló I. 55. cz.

***) Ulászló I. 56. cz.

12. §. „Midőn pedig az ily vádlottnak, az ország „más részében, vagy tartományaiban van személyes „lakása, s az ily hatalmaskodások távollétében követ- „tettek el, akkor a tanuvallatási levelek tartalma sze- „rint ártatlansága végett magát esküvel tisztitandja.

13. §. „Végre cselédei és jobbágyai részéről, jelen „czikkely erejével, az ország törvénye azt kivánván, „törvénytétel és igazság szolgáltattassék.

68. Czím.

*Azon ügyről *), midőn valakit kisebb itéletnél fogva is le lehet tartóztatni.*

Továbbá, mivel az országban több egy-telkes nemesek és más birtokosok is vannak, kik az igazi nemesek kiváltságával és szabadságával élnek, de restségök és tunyaságok miatt annyira elszegényedtek, hogy nem száz forintot, de száz denárt is bajosan fizethetnek, mind e mellett roszat tenni meg nem szünnek : midőn kivált néha több gyermekeik vannak, és gondolják, hogy azoknak jogait, vagy részeit el nem veszthetik, s ha személyökben letartóztattatnak is, nem átalják.

1. §. A honnan már sokaknál szinte szokássá vált, hogy szegénységökhöz bizván, vagyis inkább ez által csábittatván, minthogy nincs mit veszteniök, gyakran a vagyonosabb- és gazdagabbakon tetemesb törvénytelenségeket elkövetni nem iszonyodnak.

2. §. Tehát kérdésbe jön : ha valamely perlekedő száz forintot (mint föntebb mondatott) tevő kisebb hatalmaskodásban, vagy a tett és okozott károk megtéritésében marasztaltatván és terheltetvén, a biró azt látja, hogy a marasztaltnak saját részét illető annyi ingó javai, vagy birtoki jogai nincsenek, hogy ezen

*) Az eredetiben : „de causa in qua“, a Corpus Jurisban: „de casu in quo.“

száz forinttal és okozott károkkal saját vagyonai és jogai felérnének *), vajjon az ily ügyben **) az elmarasztalt, személyében a biró által letartóztattathatik-, és a váltság- vagy elégtételig fogva tartathatik-e, nemesi szabadsága ellent nem állván ?

3. §. Felelet : igen. Mivel a nemesi szabadság és előjogi kivétel ***) senkit a fogságtól meg nem szabadít, sem a büntetéstől és gonosz tettérti lakolástól nem mentesít, söt inkább kárhoztat; mert az erény, melyen az igazi nemesség alapul, azt parancsolja †), hogy mindenki becsületesen éljen és mást ne bántson.

4. §. Az ily nemeseknek személyes letartóztatása az egész ország közönséges rendeletével sem ellenkezik, mely tudniillik följegyzi ††), hogy a nemesek ne fogassanak el, csak ha idézve, és törvényes rendben elmarasztalva vannak.

5. §. Ezen esetben tehát az idézés vagy perbehivás, és a biró által a törvényes rendben hozott itélet után következik maga a személyes letartóztatás, melyet azon közönséges rendelet sem tilt. Honnét a nemes (a fönt megjegyzett esetben) birája vagy ennek erre különösen kiküldött embere által személyében méltán elfogattathatik, és letartóztattathatik. †††)

6. §. Az igy elfogottat a biró tizenöt napig (mint az adósság dolgában lenni szokott) egyezkedés végett magánál tarthatja; és ha az ezen módon s azon idő alatt, az ellenféllel megegyezni nem gondoskodott : akkor a biró öt ellenfelének kezébe adni, és szolgáltatni köteles.

---

*) Az eredetiben : „res et jura sua compensare possint," a Corpus Jurisban : „per res et jura sua possessionaria compensare possit."

**) Az eredetiben : „causa", a Corpus Jurisban : „casu".

***) A Corpus Jurisban levő „ac", nincs az eredetiben.

†) Az eredetiben : „dictat", a Corpus Jurisban : „dicta."

††) Az eredetiben : „notat", a Corpus Jurisban : „vetat".

†††) I. r. 9. cz. III. r. 28. czím. Mátyás VI : 29. cz. Ulászló I : 92. cz.

7. §. Kit az ellenfél mindaddig magánál tarthat, mig mint fogoly vele meg nem egyez, s őt a biróval együtt a száz forintnyi mondott teherre nézve ki nem elégiti, és az ellenfelének okozott károkat meg nem tériti.

8. §. E közben pedig a fölperes őt személyében nem büntetheti, s nem bánthatja.

9. §. Mindazáltal a letartóztatott, mint a fölperes cselédeinek egyike, ennek szolgálni tartozik.

69. Czím.

A széksértési büntetésről és a kisebb itélet terhének fizetéséről.

Minthogy pedig a törvényszék sértése is száz forinttal *) rovatik, tehát hasonló büntetésénél fogva, ezen kisebb itélet alatt foglaltatik.

1. §. Mindazáltal némelyek azt hivék, hogy mind a királyi felség s akármely megyei ispánok törvényszéke megsértésének (mely a törvényszéken mondott tilos szavak vagy becstelenítés által szokott elkövettetni) mind ezen kisebb itéletnek terhét is (mely huszonöt nehéz ezüst girával számíttatik), csupán huszonöt forinttal is letehetni, és elintézhetni; annál fogva, mert a királyi felség törvényszékén, midőn birságok és törvénytételek terhei fizettetnek, egy-egy girát csak egy forintban vagy mostani pénz szerint száz denárban szoktak ározni s letenni, miként alább**), hol a törvénytételek fizetései tárgyaltatnak, világosan elő fog adatni.

2. §. Azonban ezen véleményt tartani nem kell; mert az ily itéletek terhének letétele, és a birságok s törvénytételek fizetése nagyon különböznek egymástól, s különböző módon és végből határoztatnak, mint kevéssel alább (az imént mondottak szerint) elő fog adatni.

3. §. Igen röviden tehát tudni kell: hogy akár

---

*) Sigm. VI : 7. Mátyás. VI. 58. Ulászló I. 67. 1635 : 89. 1649 : 94. 1723 : 57.

**) II. r. 86. czím.

a királyi felségnek törvényszékén, akár ezen kisebb itéleteknek végrehajtásakor, vagy végrehajtása után, ha valamelyik perlekedő azok terhét letenni s lefizetni akarja, nem másképen, csak száz forinttal teheti és róhatja le.

4. §. Mindazáltal ha kész pénze nincs, ingó javak adásával is (de azoknak igaz értéke szerint) leteheti.

5. §. Másként van a dolog a királyi felség törvényszékének sértéséről, mivel a marasztalt a törvényszékből addig ki nem bocsáttatik, mig az ily sértésért valósággal eleget nem tett légyen.

70. Czím.

Mi a patvarság? és hány módon követtetik el? és annak büntetéséről.

Jóllehet a patvarság dolga vagy ügye, főbenjáró büntetésre nem czéloz: mivel azonban némileg fejváltságot tárgyazónak ismertetik, azért az itéletek ezen sorában a patvarságról röviden értekezni helye van.

1. §. Holott tudni kell: hogy a patvarság valamely pernek, valaki ellen, két szin alatt vagy különböző uton, csalárdul inditása és kezdése*). Mely jóllehet sok perben és esetben a perlekedők csalárd fortélyoskodásánál, néha pedig a közönséges rendeletben kijelentett büntetésnél fogva követtetik el: mindazáltal leginkább három módon történik; melyekről volt értve az előadott határozvány is.

2. §. Elsőben is, midőn valaki ugyanazon dolgot, vagy keresetet, két szin alatt, vagy**) kettős uton sürgeti. Mert, ha valamely perlekedő valamely birtokot zálog czím alatt, és örökiség jogainál fogva is keres, kettős szinnek mondatik***); ha pedig azonegy dolgot, ugyanazon egy czím alatt, de két vagy több biró előtt sürget: ez kettős utnak mondatik.

*) Peren kivül is. Mátyás VI. 39.

**) „aut", nincs az eredetiben.

***) II. 25. czím. I. r. 82. czím.

3. §. Másodszor : midőn valaki mást negyedjog, vagy hitbér, avagy zálogi vagy más ügy iránt fölment és felold, s feloldat, és azután az azon ügyre nézve feloldottat, vagy örököseit és utódait ismét perbe fogja ; vagy talán az ő holta után, fiai, vagy más törvényes utódai fogják abba. Mihelyest azon dolognál, hihető s elégséges bizonyitvány mutattathatik elő, az olyan patvarkodás büntetésébe esik.

4. §. Harmadszor pedig : midőn valamely ügy törvény utján bevégeztetik, és másod izben a fejdelem kegyelme, és per-ujitási engedelme *) nélkül ismét felélesztetik, akkor mindjárt patvarkodás követtetik el.

5. §. Melynek erejével a fő ügy, azaz azon dolog, mely kerestetett, legyen az akár vár, vagy város, vagy más birtoki jog, akár pénz-öszveg, akár hitbér, vagy negyedjog, azonnal örökre elvész **); s azon felül a patvarkodó ötven dijas girában, melyek két száz arany forintot tesznek, s két részben a birót, harmadikban az alperest illetik, marasztaltatik, és terheltetik szintén azonnal.

71. Czím.

Nevezetes és figyelemre méltó kérdés a patvarság dolgában.

Továbbá a patvarság ezen tárgya iránt figyelembe kell venni, hogy gyakran megtörténik, miszerint fejdelmünk valamely várat, kulcsos várost, mezővárost, falut, vagy más ily birtoki jogot, melynek öröksége, és tulajdonossága nyilván ő reá néz és tartozik, mindazáltal zálog czíme, vagy más lekötés neme alatt, ideiglen idegen kéznél van, valamely szolgájának örökre ajándékozza és adja, a ki az ily birtoki jognak uralmát másképen magához nem szerezheti, mint a lekötésbeli pénzöszvegnek letétele és fizetése által. ***)

*) II. r. 77, 78. III. r. 11.
**) II. r. 72. cz.
***) I. r. 27.

1. §. Az pedig, kinek kezeiben az ilyen birtoki jog van, noha törvényesen megintetik, pénzét nem másképen szokta fölvenni, és csaknem kényszeritve elfogadni, mint az ez iránt inditandó pernek nyolczados törvényszakaszokra halasztásával; és igy perlekedés közben egy év elforgása igen gyakran következni és elmulni szokott.

2. §. Bizonyos pedig, hogy az akárkinek örökösen történt királyi adományt egy év elforgása alatt, törvényes igtatással kell megerősitni; mert különben erőnélküli marad. *)

3. §. Ha tehát a fölperes, vagy a birtoki jogot nyert adományos, magát annak uralmába bevezettette, s a törvényes igtatást egy év leforgása alatt, nehogy adománya erőnélküli legyen, maga részére eszközölte, és más oldalról a törvényes megintést is, az érintett pénz-öszvegnek felvétele iránt, az évi elforgásnak akár előtte, akár utána teljesittette : majdan az alperes azt vitatja, hogy a fölperes azonegy dolgot és ügyet két szin alatt s két uton keres.

4. §. Szintén ez áll azon birtoki jogokról is, melyek valamely szerződés, és királyi jóváhagyás erejével valakire szállanak. Melyeket mielőtt a törvényes utód, kire a birtoki jogok kellőkép szállottak és háramlottak, kezéhez vehetne, valamely hatalmas ur, gyakran alacsonyabb sorsu ember is, azokat erőhatalommal magának foglalni s vakmerően követelni szokta.

5. §. És ha az utód ezen szerződés erejével, mely feltételesen az adománynak természetével és erejével biró, magát az ily javak és birtoki jogok uralmába bevezettette, s azokba a mondott évi elforgásig magát beigtattatta : akkor az elfoglaló, vagy akárki által ellenmondás tétetvén, az ügy sokára szokott huzódni, és nyulni; ugy, hogy egy emberkorban szerencsés véget alig ér.

---

*) I. r. 4. és 32 cz. II. r. 12.

6. §. Mely, ha elébb is, vagy akkor véget ért: mindazáltal az időközben bevett haszonból, a fölperesnek semmi kárpótlás vagy elégtétel nem adatik; és semmi megtorlási büntetés a hatalmaskodások, azaz: azon jogoknak erőszakos és hatalommali megtartása miatt az alperesre nem szabatik, azért minthogy a per nem értesitésnél fogva, hanem egyszerü perbehivás által (melyet mi hosszu perfolyamnak hivunk) inditottnak mondatandik; jóllehet valamely szerződés erejével inditott pernek épen azon rövid módon, azon renddel, s eljárással *) kell bevégeztetni, mint akármely kihaltak magszakadásánál fogva a királyi felség adományozására szállott javak iránti ügy szokott végeztetni, eldöntetni s határoztatni.

7. §. Ha pedig a per a birtoki jogoknak törvénytelen és erőszakos elfoglalása miatt, a fölperes által értesitésnél fogva indittatott és kezdetett (a föntebb mondott igtatás is azon birtoki jogok iránt elébb vagy később végrehajtatván): hasonlókép az elfoglaló azt vitatandja, hogy a fölperes két szin alatt s patvarkodással keresi és követeli az ily birtoki jogokat.

8. §. Az előbocsátottakból tehát ezen kérdés tétetik: vajjon az imént előadott perinditások kettős uton és két szin alatt történvén, patvarsági büntetést okoznak-e? Mely kérdéskére röviden azt kell mondani: hogy nem.

9. §. Minthogy a törvénykezés rosz hiszemü birtokos ellen van; a ki miután be nem bizonyithatja, hogy ő az ily javakat és birtoki jogokat igaz uton tartotta s birta, ezért a fölperes ellen sem görditheti, hogy ő azon jogokban törvénytelenül, két szin alatt, vagy kettős uton háborgattatott. Mivel azon jogok nem az övéi, hanem a fölperesei voltak, melyeket a per ki-

*) Az eredetiben: „modo brevi et ordine processuque", a Corpus Jurisban: „modo et ordine processuque brevi."

meneteléig, csupán erőszakosan birt. Mert nem a rosz, hanem a jó hiszemü birtokosnak van szabadsága az elöbocsátottakat a perben előhozni.

10. §. Midőn pedig az gördittetnék ellen, hogy a ki királyi beirás erejénél fogva birja az ily javakat, jó hiszemü birtokosnak tekintendő: ez ugyan igaz azon időközben, melyben pénzének el- és felvételére meg nem intetik. Miután azonban törvényesen megintetett, és pénze öszvegét fölvenni vonakodott, hanem üres és keresett kifogásokkal az ügyet nyolczados törvényszakaszokra vonszolta, hogy e közben azon jószágok haszonvételét szedhesse *) : már nem jó, hanem rosz hiszemü birtokosnak tekintetik. És hanemha közönséges végzeményünkben **) az ily uzsoráskodókról (kik megintetvén pénzöket fölvenni vonakodnak) más büntetés volna kifejezve, az ily uzsorást azon javaknak örök becsüjében kellene elmarasztalni és büntetni, midőn kivált, pénze föl nem vételének a törvénynyel megegyező okát adni nem tudná.

11. §. Mert különben, ha a javak erőszakos elfoglalásának, és azok ideigleni csalárd megtartásának helye volna, s ez büntetlenül maradna : valóban igen nehezen, s nagyon későn juthatna valaki törvényes jogaihoz.

12. §. Ugyanezt kell mondani, és megtartani azon esetben is, midőn valaki valamely elhunyt, s örököst nem hagyott embernek javait s birtoki jogait zálogos ***), vagy más visszaváltható jogon kezeinél tartja, és az elhunytnak örökbefogadott testvére, és törvényes utódja által törvényesen megkerestetvén és intetvén, azon javakat (pénzének letétele mellett is) kibocsátani nem akarja; és más részről, ugyanazon

*) I : r. 25.

**) Ulászló I : 65.

***) Az eredetiben : „impignoratitio", a Corpus Jurisban : „impignoratio."

utód, nehogy az évi lejárás elmuljék, részére a szükséges igtatást végrehajtotta: hogy tudniillik jogosan, s törvényesen teljesitheti mind a megintést, mind az igtatást; semmi patvarkodási büntetés abból nem következvén.

72. Czím.

A nyelvváltságról, s büntetéséről.

A nyelvváltság pedig, száz arany forintot tevő huszonöt girával rovatik le. *)

1. §. A mely a királyi felségnél vagy más rendes biráknál beadott jogtalan és hamis panasz miatt **), és gyakran valamely jóhirü, és tisztességes állapotu ember ellen mondott ocsmány és böcstelen szavaknak miatta a birák által szabatik.

2. §. Mindazáltal maga a fő kereset, mely iránt a per indittatott, az ily jogtalan panasz és előterjesztés miatt, örökre nem veszittetik el; mint a patvarkodás által (az imént előadottak szerint ***) örökre elveszettnek tartatik.

3. §. Hanem az ügy leszállittatván, és a mondott büntetés, két részben a birónak, egy harmad részben pedig a perlekedőnek vagy megsértettnek letétetvén és kifizettetvén †), azt a fölperes (ha akarja) törvényes és kellő módon ujra kezdheti.

73. Czím.

Mi a visszaüzés, és ennek módjáról s büntetéséről.

Minthogy az itéleteknek és más birói határozatoknak végrehajtásakor, a marasztaltak és vesztesek

---

*) 1635: 89. 1649: 94. 1655: 108.
**) Mátyás: VI: 7; V: 13. 1655: 53. 1715: 7. végelőtti §.
***) II. r. 70. czím.
†) I. r. 134. czím.

által, valamely erőszakos visszaüzés szokott következni, és elkövettetni, ezért e helyt a visszaüzésről valami rövid mondanivaló leszen.

1. §. Holott tudni kell, hogy a visszaüzés az ügyben győztes félnek, a másik vesztes fél által, a biró hozta itélet végrehajtásátóli erőszakos elüzése. *)

2. §. A mely visszaüzés ugyan jóllehet a szó erejénél fogva nem törvénykezési eljárásnak, hanem inkább ez ellen nyilvánságos akadályozásnak tekinthető; mert már minden peres eljárásnak bevégezte, és keresztül mente, és a biró által hozott végitélet után, kivont kardnak, vagy akármely fegyver neménck mutatásával szokott történni és eszközöltetni: mivel azonban igen régi szokásból, és hosszas gyakorlatból keletkezett s közönségessé lett; ezért már törvényünknek, mely ilyetén rég jóváhagyott gyakorlat által hozatott be, némi részeül tekintetik.

3. §. És használandása bármely pernek végső eldöntése után, egyszer és nem többször **) türetik el.

4. §. A mely ha megtörtént, hetvenkét forintot tevő egy arany girával, mely két részben a birónak, a harmadikban pedig az ügynyertesnek fizetendő, rovatik le. ***)

5. §. Másod izben pedig ha ugyanazon ügyben követtetnék el, ebből nyilván hütlenség vétke következnék †); a mint közönséges végzeményünkben is foglaltatik.

---

*) 1729 : 33.

**) Ulászló. I : 57. IV : 19. V : 4. cz.

***) Ha tudniillik a visszaüzésnek elegendő oka nem adatik. 1729 : 33.

†) Ma nincs helye. 1807 : 11.

74. Czím.

A visszaüzésről alkotott közönséges végzemény czikkelyének) felvilágositása.*

De itt **) figyelembe kell venni, hogy mivel a visszaüzés dolga iránt, a közönséges végzemény sorában alkotott czikkelyben ez foglaltatik, miszerint a visszaüzés meztelen fegyverrel, vagy hüvelyéből kihuzott kardnak mutatásával történhessék, és a szomszédoknak s határosoknak, kik a hozott itélet végrehajtásakor, a királyi, vagy nádori és valamely hiteles helyi emberekkel jelen lesznek, neveik a visszaüzésről tudósitó levélbe beirassanak:

1. §. Innen némely perlekedők közt némi kárhozatos visszaélés eredett, miképen a győztes és nyertes felet, az itélet végrehajtásában kard kihuzásával, vagy meztelen fegyver mutatásával nem akarják viszszaüzni, hanem ravaszságot gondolván ki, fa-bottal, vagy vas-buzogánynyal, olykor fenyegetések- s ijesztésekkel, és csoport emberekkel üzik vissza, és az itéletet s birói határozatot végrehajtani s foganatositni nem engedik.

2. §. Azután biráik előtt azt adják és hozzák elő, hogy visszaüzés nem történt, azért mivel meztelen fegyver mutatása, vagy kard kihuzása, mint a végzeményben foglaltatik, a végrehajtáskor épen nem volt s nem történt.

3. §. Gyakran a szomszédok, és határosok ellen is kifogásokat tesznek, hogy ez nem szomszéd, amaz pedig nem határos volna, és több ilyetén szócsavarásokkal a jogos törvénytételt felforgatni, és a törvény folyamát háborgatni törekszenek.

4. §. A honnét tudni kell, hogy magának a vég-

*) Ulászló. IV : 19. cz.
**) Az eredetiben levő „hic" hiányzik a Corpus Jurisban.

zeménynek sorában nem találtatik s irva nincsen, hogy a visszaüzésnek másképen megtörténnie nem lehetne vagy nem kellene, csak kihuzott kardnak vagy meztelen fegyvernek mutatásával; de ott csupán az foglaltatik, hogy ne sok emberrel és erőszakos kezekkel, hanem egyedül meztelen fegyverrel, vagy kihuzott kard mutatásával történhessék a visszaüzés.

5. §. S ez azon okból, minthogy régi időben mind két fél, tudniilik szintugy a győztes, mint a marasztalt, valamely itéletnek, vagy birói határozatnak végrehajtásakor, sok emberrel, sokszor hadi készülettel törtek s kegyetlenkedtek egymás ellen, és gyakorta nagy vérontás következett a felek közt; ugy hogy ha történetesen a fölperes lőn győzedelmes: a megnyert javak uralmába helyezte magát; a marasztalt pedig ha a fölperest legyőzheté, s a végrehajtástól erőhatalommal elüzheté: ezen erőszakos és vakmerő visszaüzés miatt egy arany girában marasztaltatott.

6. §. Tehát hogy ezen romlottság megszüntettessék, határoztatott, hogy nem szükséges sok emberrel és erőszakos kezekkel teljesitni valamely végrehajtást, hanem a kihuzott kardnak puszta mutatása is, a visszaüzés eszközlésére elegendő.

7. §. Ezért akár fegyvernek, vagy kardnak kihuzása, akár botnak vagy buzogánynak mutatása, akár sok ember, vagy csupán fenyegetések és ijesztések által háborittassék valamely birói meghagyásnak végrehajtása, s foganatosítása ne engedtessék: az mindig visszaüzésnek tekintetik.

8. §. A szomszédok és határosok nevei pedig azért jegyeztettek *) föl **), hogy a visszaüzések terheiben hamisság vagy csalárdság ne követtessék el.

---

*) Az eredetiben: „denotabantur", a Corpus Jurisban: „denotabuntur."

**) Ulászló: IV: 19. 1729: 33.

Mert hajdanában minden visszaüző, vagy visszaüzést eszközlő, egyenként egy-egy arany girára büntettetett. És gyakorta a marasztalt és vesztes fél mind fiainak mind atyafiainak és nejének s leányainak nevei a tudósitó levélben felirattak, és igy a visszaüzés terhe oly nagyra nőtt, hogy a fő ügyet igen sokszor meghaladni, és sokkal felülmulni látszanék.

9. §. Mely visszaélés ugyan korunkban eltöröltetett, s akármennyi legyen a marasztalt, vagy visszaüző személy, most egy birói határozat visszaüzéseért csak egy arany girát fizetnek:

10. §. Mindazáltal a megnyert birtoknak szomszédai és határosai most is öszveiratnak; nehogy a király-, vagy nádornak, vagy valamely bizonyságtevő helynek emberei, ajándék vagy kedvezés által elcsábittatván és megvesztegettetvén, a hitökre bizott törvényszerü végrehajtásban, visszaüzés megtörténtét (ha nem történt volna is) állithassák, s ez által valakit hütlenség vétkével kárhoztathassanak. *)

11. §. Ezért ilyetén vagy hasonló csalárdsággal, és kikeresett alattomossággal, a törvény folyama, és birói határozat végrehajtása nem háborittathatik; mert szomszédok és közelebbi határosok otthon nem mindig találtatnak, s a birói végrehajtáson is nem mindenkor lehetnek jelen.

12. §. Ha tehát a nyertes fél a megnyert birtoki jog uralmán kivül találtatott, elegendő okul szolgáland, hogy a birói meghagyás háboritva van, és visszaüzés miatt valóságos végrehajtás nélkül maradt.

13. §. Ha pedig valamely perlekedő, a királyi, vagy nádori és káptalani, vagy conventbeli embert arról vádolja, hogy jogtalan és méltatlan tudósitást tett: őket ezért mindig törvénybe idézheti; ez okból

---

*) 1807 : 11.

mindazáltal azon törvényszerü eljárás ne háborgattassék.

75. Czím.

Hogy a hütlenségi vétek három módon itéltetik meg s mondatik ki.

Figyelembe kell pedig venni, hogy a hűtlenségi vétek esetében nem mindenkor engedtetik visszaüzés. Ugyanis a hűtlenségi vétek három módon mondatik ki.

1. §. Első módon, fejedelmünk és királyunk által; ugy hogy ha ő királyi felsége az országlakosok közől valakit hűtlenségi vétekben akarna marasztalni, akkor minden egyháznagy és zászlós uraknak, s egyéb országlakosoknak bizonyos határidőre egy közönséges országgyülést és összejövetelt rendel és hirdet; melyre azt is, ki hűtlenségi vétekkel vádoltatik, ő felsége parancslevelénél fogva valamely conventnek, vagy káptalannak szóló kézbesitési levél mellett, személyesen és nem ügyvéde által kell perbe hivni. *)

2. §. A ki ha megjelen, és magát kimentheti, jól vagyon; különben ha meg nem jelen, vagy megjelen de magát kimenteni nem tudja, hűtlenség vétkében és bünében marasztaltatik; és azután neki sem szabad menedék, sem perujítás a királyi felség által nem adatik, és következőleg sem ellenmondó tiltakozás, sem erőhatalommali visszaüzés a hütlen javaiba igtatáskor s azoknak elfoglalásakor meg nem engedtetik; hanem a királyi adomány e részben teljesen végrehajtatik.

3. §. Második módon itéltetik meg a hűtlenségi vétek, másodszori visszaüzésről adott tudósitásnál fogva**); és ezen módnál sem engedtetik visszaüzés, a mely vétek különben is tudnivalóképen vakmerő visszaüzésből származott és következett. És nem sza-

---

*) Vesd össze: 1526: 26. 1542: 43, 44. Ma más a fölségsértési per folyama. 1715: 7. 1791: 56.

**) 1807: 11.

bad azt harmadszor ismételni, a mit másodszor is tenni tilalmas.

4. §. Harmadik és utolsó módon hűtlenségi vétek nyilvánittatik és mondatik, az ország rendes biráinak, oly királyi adományozásból eredő és következő birói határozata és hozott itélete által, mely szemkivájás, tagcsonkitás, hamis-pénz verése, vagy hamis levelek koholása, és más hűtlenségi vétket magukkal hozó ilyetén esetek *) miatt történt valaki részére.

5. §. A mely birói határozat, minthogy a vitatási törvényszéken a felek előterjesztései- és válaszolásaiból hozatik és nyilvánittatik; tudniillik egyik a felek közől a hűtlenségi véteknek történtét erősitvén, a másik tagadván: azért az ily itéletnek, mely a felek szóváltásaiból (mint föntebb érintetik) hozatott, vagy talán egyik fél meg nem jelenésénél fogva mondatott ki, végrehajtásakor az előadott visszaüzés megengedtetik.

6. §. S ez azért (valamint különben is föntebb azon okból mondatik behozottnak, és türetik el most is a visszaüzés), hogy az ily visszaüzésrőli tudósitás határnapján vagy idejekor, a mi csak a perfolyamban az elmarasztalt és ügyevesztett fél hanyagsága által roszul ment végbe, vagy elmulasztatott, a perujitási kegyelemnél, vagy ügyvéd visszahuzásánál fogva megujittassék és igazittassék.

7. §. Mert káros és fölötte veszélyes volna, ha tüstént a felek szóváltásaiból biró által hozott és kimondott itélet után, valakit javainak uralmából és békeséges birásából azon itéletnél fogva ki kellene rekeszteni, s azokat azután birtokon kivül kellene keresnie.

8. §. Mert a biró a két vagy több félnek ellenve-

---

*) Ujabb esetei a hűtlenségnek 1723: 9. czikkben foglaltatnak, s a Királyi Tábla első biráskodása alá tartoznak 1723: 26.

téseiből és szóváltásaiból, s többnyire az előtte bemutatott s benyujtott irományok- és okleveleknek tartalmaiból és foglalatjaiból köteles itéletet hozni.

9. §. Bizonyos pedig, hogy a felek ügyvédei, szóváltásaikban gyakorta vagy hanyagságból, vagy tudatlanságból, olykor rosz indulatból is csalatkoznak és megtévednek.

10. §. Gyakran a perlekedők irományai és oklevelei is veszélyeztetnek, és azoknak benyujtása végett kitűzött határnapon elő nem mutattathatnak. A honnan az itéletet a biró ugy hozza és mondja, mint a felek szóváltásai, vagy az irományok és oklevelek foglalatjai s tartalmai kivánják.

11. §. Mire nézve ha a felek valamelyike azt látja, hogy maga, vagy ügyvédje, szóváltásaiban megtévedt, vagy a levelek beadásában nem járt el: nehogy az ily hiba és tévedés miatt ellene hozott itélet által javainak uralmából közvetlenül kirekesztessék, erőszakos viszszaüzést (mely ámbár a birói meghagyás megvetésével, és föl sem vevésével történni, mindazáltal eltüretni szokott) kénytelen használni; és az ily visszaüzés okának adására birája előtti megjelenés végett neki még egy határidő tűzetik ki.

12. §. Melyen azután tévedését, vagy fogyatkozását a fejedelem által adott perujitásnak erejével, vagy ügyvéde szóváltásának visszahuzásával helyrehozni, és ha lehet, jobbra változtatni köteles.

13. §. Mert a perujitásnak megengedése, és valamely ügyvédszónak visszahuzása mindig tévedést és hibát előfeltételez, mivel nem szükség perujítást nyerni, vagy az ügyvéd szóváltását visszahuzni, csak ha előbb az ügyfolyamatban tévedés történte tapasztaltatik.

14. §. Azután pedig, további határidő neki nem adatik s nem engedtetik, hanem a hozott itélet végképen és valósággal végrehajtatik.

15. §. És ha másod izben is vakmerőképen visz-

szaüzés követtetik el: innen (mint az imént előadatott) örökhűtlenségi vétek *) származik.

76. Czím.

Vajjon élhet-e az visszaüzéssel, a ki a perfolyamatban nem ügyködött?

De minthogy minden odaitélő és itéleti levélnek végén ezen záradék: „ez s ez marasztaltnak (megnevezvén azt, ki az ügyben vesztett s elmarasztaltatott) és másnak akárkinek ellenmondása a föntebbi okból ellent nem állván“ beiratni és igtattatni, és pedig ezen záradék ellen is a föntebb mondott visszaüzés következni s történni szokott:

1. §. Ezért kérdésbe jön: vajjon az, a ki a perben nem állott, a fölperest és nyertes félt, a hozott itélet és itéletlevelek végrehajtásától visszaüzheti-e? És ugy látszik, hogy nem, mivel nincs annak joga a birói meghagyást háboritni, sem a pernek s ügynek nyereségébe, vagy kárvallásába vegyülni s avatkozni, a ki annak folyamatában sem nem nyert, sem nem vesztett.

2. §. Mégis ellenkezőkép megtörténik, hogy a nyertes fél, az odaitélő és itéleti levelekkel, oly javak és birtoki jogok szinére megyen, melyek másnak, nem a vesztett félnek kezei közt vannak, s talán általa jogos czimmel is biratnak.

3. §. Gyakran a birtoki jognak egy fő tagja mellett, oly javak elfoglalása is szándékoltatik, melyek azon tagtól jogos móddal és czimmel, már rég elkülönittettek. Például: egy vár, vagy kastély, vagy mezőváros, minden tartozóságaival, tudniillik az ahoz jogszerüleg tartozó falukkal, pusztákkal, részjószágokkal és birtoki jogokkal együtt, törvény utján vagy királyi adománynál vagy más czimnél fogva, valaki által szereztetik és kerestetik; mely vártól, kastélytól, vagy

*) Később hatalmaskodás. 1723 : 10. 1807 : 11.

mezővárostól, igaz ura és törvényes birtokosa, kinek talán már magva szakadott, egy vagy két falut, vagy valamely pusztát, és földet még életében pénzen eladott vagy szolgálatok teljesitéseért ajándékozott, vagy más czím alatt adott, és az, kinek részére az eladás vagy ajándékozás történt, magát az ilyetén falukban, vagy pusztában és földben, királyi jóváhagyással és törvényes igtatással is régen megalapította és erősitette.

4. §. Meg lévén tehát a fő tag, tudniillik maga a vár, vagy kastély, vagy mezőváros, mondott tartozóságaival együtt nyerve, és az, kinek (mint előbocsáttatott) az eladás vagy ajándékozás történt, a perben nem állván (talán azért mivel a mondott főtag visszaszerzése*) és fő igtatása idején, az, ki akkor azon fő tag uralmában és birtokában vala, ön maga az ilyetén egész visszaszerzésnek és igtatásnak ellenmondott), a fölperes az előszámlált falukat, vagy pusztát, vagy földet, melyek a föntebb mondott módon már más kezekben vannak, az olyan fő tag mellett, mint ennek tartozóságait, maga részére tulajdonítani és foglalni törekszik.

5. §. Innét ezen, és más hasonló esetben is, annak is megengedtetik az érintett visszaüzéssel élnie, ki a perben nem állott, még pedig azon záradék erejével: „a föntebbi okból.“ Melynél fogva az, a visszaüzés terhét sem tartozik letenni, ha igazoltatik, hogy a nyertes fél, az előadott javak elfoglalásához kellő ok nélkül járult.

6. §. Továbbá, a zálogos birtoki jogokról is ugyanazt kell megtartani, hogy ha valamely perlekedő, valamely birtoki jognak örökségét és tulajdonosságát, maga részére a törvénykezés rende szerint megnyeri,

*) Az eredetiben: „recaptivationis“ a Corpus Jurisban: „recuperationis.“

és az ily birtoki jog zálogczím alatt idegen kezeken van (ha azonban az elzálogosításról bebizonyíttatik, hogy igaz és jogszerű módon, s nem a per közben történt), az örökiség felöl hozott itélet erejével, a fölperes az igy megnyert birtoki jogot, annak kezeiből, ki azt zálogczimmel birja, egyenesen el nem foglalhatja, hanem szükség, hogy azon pénz-öszveg iránt, melyért az a mondott zálogczimmel lekötelezve van, minél elébb eleget tegyen; mert különben ha egyenesen elfoglalni ügyekeznék, méltán visszaüzés következhetik.

7. §. És ha pénzének felvételére a birtoki jog birtokosa, a mondott itélet és birói határozat végrehajtásakor késznek ajálkozott: akkor ezen visszaüzés büntetésével vagy terhével sem sujtoltatik.

8. §. S ezt ugy értsd, ha a pénz-öszveg mennyiségéről, és a zálogosítás minőségéről, ugy szinte valóságáról is ugyanott a dolog világosságban van.

77. Czím.

A perujításról s annak módjáról, rendéről és folyamatáról.

Minthogy a visszaüzés megtörténte vagy az ügyvédek hibás szóváltása után, gyakorta perujítást szoktak a fejedelemtől kérni, hogy azon ügyben, melyben valaki vesztett és elmarasztaltatott, azon tévedés, vagy fogyatkozás, melyről tudja, hogy általa a perfolyamban terheltetett, ellent nem állván, de ellent nem állván a birónak annál fogva hozott itélete is, ugyanő ujonnan vitatkozhassék, uj perbeszédeket, kifogásokat, és ellenvetéseket tehessen, talán be nem adott leveleket előmutathasson, elmulasztott hiányt pótolhasson, elkövetett tévedést helyrehozhasson, és általában mindent, mit törvényesnek és igazságosnak, s ügye ótalmára és támogatására hasznosnak ösmér, eszközölhessen:

1. §. Tudni kell tehát, hogy ilyetén perujítás kegyelmét, ezen kivül minden kellőleg és törvényesen keletkezett kiváltsági leveleknek megerősitését, nem különben valamennyi javak- és birtoki jogoknak uj adomány czíme alatti ajándékozását fejedelmünk, uralkodási kellő tiszténél fogva, mindenkinek szokta adni és engedni.

2. §. Azonban uj adománynak akkor kell ajándékoztatnia, s akkor van helye, ha jogosan és nem hazugul kéretik, azaz, ha a javak felkérője azok szerzésének napjától, vagy ősei is, azok uralmában a felkérés idejéig benne voltak; mint az első részben*) az uj adományról világosabban följegyezve megtalálhatod.

3. §. Továbbá figyelni kell, hogy a perujítás formájában inditott ügy csak egy törvényes határidőn s minden más ügyek előtt szokott elvégeztetni s elintéztetni, nehogy a birói itélet és határozás által eldöntött dolog és ügy, annak vége megháboríttatván, függőben lenni kénytessék.

4. §. Ezen perujítás rendéről és módjáról, mivel közönséges végzeményünkben**) világosan leiratik, az iránta szerkesztett czikkelyt szóról szóra (mint következik) ide igtattam.

5. §. „Továbbá, szoktak némely országlakosok, „ügyeikben, melyek ellenök, kiváltképen birtoki do- „logban indittattak, a törvényes határidőknek és perfo- „lyamoknak megtartása s eltelése, továbbá az iromá- „nyoknak s minden egyéb bizonyító okleveleknek „mindkét részről az ügynek végső eldöntése végetti „bemutatása után, a pernek utolsó határidőszakában, „midőn az ország törvényszékének rendes birái s itélő- „mesterei, és azon széknek hites közbirái itéletöket „hozták volna, s a felek egyike látná, hogy az ilyetén

*) I. r. 37. czím.
**) Ulászló I. 51.

„ügyben vesztene, vagy megfogyatkoznék, s az ez iránti „itéleti levelek vagy már kiadattak, vagy az itélet ho- „zatala és kihirdetése után ki kellene adatniok, ügy- „védeiket visszahuzni s ügyeiket leszállittatni, vagy „perujítást nyerni, melynek erejével a másik felet az „itéletleveleknek végrehajtásától gyakran eltiltanák, „hogy igy ezek törvényes jogaiktól megfosztatnának.

6. §. „Ezért határoztatott, hogy ennek utána az „ily perlekedők, csak a pernek folytában, s mig az „ügy el nem döntetett*), huzhassák vissza ügyvédei- „ket és szállittathassák le ügyeiket.

7. §. „Perujítást pedig mindig nyerjenek, mikor „akarnak. Mindazáltal ennek erejével a másik félt a „hozott itéletnek végrehajtásától, s ez iránt keletke- „zendő itéletleveleknek kivételétől, vagy kiadásától a „rendes birákat, vagy itélőmestereiket teljességgel el „ne tilthassák.

8. §. „Söt a nyertes fél is az ilyetén itéletleveleket, „az eképen nyert perujítási levelek ellent nem állván, „kellőkép végrehajtathassa; azután a perujítást nyerő „fél a mondott itélet végrehajtása után, ügyét, a per- „ujítás erejével, mikor akarja, eszközlésbe vehesse és „ezt **) meginditbassa.

9. §. „Azon esetben pedig, midőn valamelyik fél, „akár birtoki jogok, akár más valamely ügyek iránt „meg nem jelenés miatt, azért mivel talán bizonyos „dolgai végett akadályoztatván ***) meg nem jelen- „hete, itéletileg bármely módon elmarasztaltatnék: „akkor az ilyen fél, mely eképen †) meg nem jelenés „miatt marasztaltatott le ††), mind perujítást nyerhes- „sen, mind a rendes birákat és itélőmestereiket az ité-

---

*) Vesd össze II. r. 81. czím.
**) Az eredetiben levő „idem" hiányzik a Corpus Jurisban.
***) II. r. 59. cz.
†) Az eredetiben: „sic", a Corpus Jurisban: „si."
††) Lásd a II. r. 75. czímét is.

„letlevelek kiadásától, szintén mint az ellenfelet ezen „levelek kivételétől, midőn akarja és teheti *), eltilt- „hassa.

10. §. „És hogy minden ügyek, melyekben a „királyi felségtől perujítások nyerettek, az első nyol- „czadokon minden más ügyek közöl **) elővétesse- „nek és elitéltessenek. ***)

78. Czím.

Vajjon nyerhet-e perujítást, ki a perben nem vesztett?

Hanem itt egy megvitatandó kérdéske támad, hasonló azon kérdéshez, mely föntebb, a visszaüzés dolgában előadatott.

1. §. Vajjon nyerhet-e az perujítást, a ki nem ügyködött s nem állott a perben? Felelni kell röviden: hogy a meddig az, ki az ügyet elvesztette, e világon s létben van, kivüle senki más perujítási kegyelmet nem nyerhet †); mert: senkinek sem szabad sarlóját a más buzájába ereszteni.

2. §. Mindazáltal a marasztalt félnek elhaltával ††) az, kire az ország szokása szerint az ügy folytatása szálland, ennek megnyerésére azonnal teljes szabadsággal fog birni.

79. Czím.

Mi az ügyvéd visszahuzása? és hol kell történnie?

Minthogy a perujítás ügyében és dolgában, az ügyvéd visszahuzása is gyakran következik, azért tudni

*) Az eredetiben levő „et poterit", hiányzik a Corpus Jurisban.

**) Az eredetiben: „inter", a Corpus Jurisban „ante."

***) Ulászló I. 52. cz.

†) Visszaüzés jótékonyságával azonban élhetett. II. r. 76. czím.

††) „decedente" nincsen ugyan az eredetiben, de az értelem megkivánja, hogy a Corpus Juris szerint fordittassék.

kell, hogy az ügyvéd visszahuzása: valamely ügyvéd szóváltásának, mely általa az ügyvédrendelőnek *) akaratja nélkül és értesitésén kivül a törvényszéken történt, megmásitása, s annak uj szóváltással a biró előtt ujítása. **)

1. §. Minden ügyvédi visszahuzásnak pedig, azon biró előtt, hol a megmásitandó szóváltás történt, vagy az e végett ugyanazon biró által különösen kiküldött embere előtt, szokott és kell megesnie.

2. §. De ha az ügy más biró elébe küldetett át: akkor azon biró, vagy ennek embere előtt, kinél az ügy az ily átküldés által folyamatban van, kell az ügyvédi szóváltást visszahuzni.

80. Czím.

Az ügyvédi szóváltás mimódon, és mily teherrel másittatik meg?

Figyelembe kell tehát venni, hogy bármely ügyvédi szóváltás visszahuzásánál, hosszu perfolyamokban, melyeken tudniillik a szóváltás után is törvénykezési eljárások szoktak következni, és közbenszóló birói határozatok s itéletek mondatni, csak a pernek függőben léte alatt, s még mielőtt az ügy végső itélet által eldöntetnék, kell történnie.

1. §. Az értesités mellett inditott rövid perekben pedig, s másokban, melyek szóváltás végett csak egyetlen határidőszakkal birnak, a biró által hozott és kimondott végső itélet után is, bármely peres fél, ügyvédét visszahuzhatja.

2. §. Mert az ügyvéd visszahuzása (mint föntebb mondatott ***) mindig tévedést, vagy fogyatkozást előfeltétez; a mely tévedés és fogyatkozás, csak szóvál-

---

*) 1723 : 35.
**) 1729 : 39. 1807 : 8.
***) II. r. 79. czím.

tás-, és ellenvetésben, vagy valamely kifogásban *) szokott megtörténni.

3. §. És azután uj szóváltás által, az előbbinek visszahuzása után, a föntebbi módon meg kell azt ujítni s igazitni; ugy hogy azon napon, melyen az itélet és birói határozat mondatik és hozatik, mindenik peres fél, minden teher és birság nélkül; azután pedig a nyolczados, vagy rövid törvényszékek tartása alatt (kivévén csupán a nyolczados vagy rövid törvényszékek utolsó napját) mindig kisebb teherrel, tudniillik hat arany forinttal; végre pedig a nyolczados, vagy rövid törvényszékek eltelvén, nagyobb teherrel, tudniillik díjas nehéz ötven girával, melyek kétszáz arany forintot tesznek, huzhatja vissza ügyvédét.

4. §. A mondott utolsó napot pedig igazán ugy értsed, ha a visszahuzó patvarkodva és csalárdul cselekedni merészelne, tudniillik csak a törvénytételi határidőszakot kerülné ki ily visszahuzási ovattal, s a másik félt további perrel boszantaná és terhelné. Mert különben szükséges, hogy azon napon, melyen itélet hozatik, huzassék az ügyvéd szóváltása is vissza.

81. Czím.

Az ügyvédi szóváltás két módon szokott visszahuzatni.

Az ügyvédi szóváltás pedig két módon szokott visszahuzatni.

1. §. Először a perfolyamatban, azon ügynek végső befejezése, és eldöntő itélet előtt (jóllehet a szóváltás megelőzte); tudniilllik: ha valaki azt hozná elő, hogy neki iromány ai és oklevelei vannak azon ügyről, mely miatt az ellenfél által perrel támadtatik meg, s azok erejével magát ellenfele megtámadásától védheti; vagy tagadná, hogy azon tettet, mely miatt perrel háborgattatik, elkövette; vagy talán a biró az ügyet, a

*) Az eredetiben levő „in“ hiányzik a Corpus Jurisban.

felek szóváltásairól szemügyrevételre, vagy közös tanuvallatásra határozná: hogy más szóváltás történt, mindenki előtt világos.

2. §. Mielőtt azonban a levél előmutatására, vagy eskü letételére, vagy szemügyrevétel avagy közös tanuvallatás tartására, a biró által kitüzött és szabott törvénytételi határidő eljőne: a másik fél, mely ügyvédének szóváltása által magát terheltnek vagy terhelendőnek érzi és tudja, a birói meghagyásnak ezen határidejét nem várva, ügyvédének szóváltását birája, vagy annak a végett (mint föntebb mondatott *) általa különösen kinevezett embere előtt visszahuzhatja.

3. §. És az ilyetén visszahuzás, (ámbár nagyobb teherrel, tudniillik ötven dijas girával) fejedelem kegyelme nélkül is megtörténhetik.

4. §. Másodszor, a visszahuzás az eldöntő itélet hozatala s kimondása után történik. És ez csak azon ügyekben, melyekben mindjárt és közvetlenül a feleknek első szóváltásából, véghatározat és eldöntő itélet következik és hozatik.

5. §. A hol, ha az egyik fél ügyvéde másképen felesel vala: azon ügyben, jogszerüleg valamely per keletkezhetett volna. S ezen eset ritka; mely inkább az értesités által inditott perekben szokott megtörténni.

6. §. A honnét ezen második módon, akármely ügyvédi szóváltás visszahuzásának, a nyolczados törvényszékeknek, vagy a rövid törvényszékek tartásának határideje eltelvén, egyedül a fejedelem kegyelme által kell következni- s történnie.

7. §. De az oly ügyvédnek bevallását, melynél fogva valamely ügyvéd, rendelőjét, ötven nehéz girában vagy kevesebben is, akár örök, akár zálogos joggal és czimmel kötelezi, mindig fejedelem kegyelme nélkül, de nagyobb teherrel lehet visszahuzni.

---

*) II. r. 79. czím.

82. Czím.

Hogy az ügy leszállitása két módon történhetik.

Minthogy az ügyvédi visszahuzás után gyakran az ügy leszállitása következik :

1. §. Ezért tudni kell, hogy az ügy leszállitása két módon szokott történni; még pedig : először a biró által, mikor tudniillik az ügy birája, a fölperes keresetét és követelését megolvasván, egyszersmind az onnan következett perbehivást jól megfontolván, a perbehivólevélben oly hibát vagy tévedést találna, melynek gátlása miatt az ily keresetlevélnél fogva itéletet, és birói határozatot kellőleg nem mondhatni ki.

2. §. Ugymint ilyen okból : mivel azon falu, vagy birtok, mely kerestetik, hogy melyik országmegyében fekszik, följegyezve nincsen *); pedig **) több faluk vannak azonegy nevüek, melyek különböző megyékben helyezvék, vagy sokszor azon megyében feküsznek, mindazáltal valamely melléknévvel különböztettetnek meg, és ha a falu neve melléknévvel nem fejeztetik ki, majdan kétség támad : melyik az, melyet a fölperes jogszerü sajátjává akar tenni?

3. §. Például : két falut hivnak Nándornak, melylyek azon egy megyében helyezvék, egyik azonban közülök melléknév hozzátételével különböztettetik meg, mivel az egyik Felső vagy Nagy, és a másik Alsó vagy Kis Nándornak hivatik, melyeknek egyike enyém, másika pedig téged illet s a tiéd.

4. §. Ha tehát a perbehivás és kereset sorában ki nincs jelölve, melyik kerestetik ezek közül : az ügy birája el nem határozhatja, melyike iránt hozassék itélet? A honnét az ilyen ügy méltán leszállittatik és érvénytelenittetik ; a fölperes által (ha akarja) ujonnan kezdendő

---

*) II. r. 26. czim.

**) Az eredetiben : „autem“ a Corpus Jurisban : „enim.“

5. §. Azt azonban mindig előfeltételezvén, ha a perbehivott, ön maga vagy törvényes ügyvéde által, az ily fogyatkozást vagy tévedést kifogásképen előhozza; mert különben, ha a panaszlevélre önként felel s a keresetnek önmagától enged, semmit ellen nem vetvén: a biró magában ellenvető fél s itélő egyszersmind nem lehet, hanem a felek közt az ügy érdeme szerint kell itéletet hoznia.

6. §. Ugyanezt kell mondani, ha valaki hatalmaskodásnál fogva hivatik perbe, és a keresetben kitett törvénytelenségek és kihágások micsoda időben követtettek el, a keresetlevélben nem nyilvánittatik *); hogy az ily ügy is leszállittatik és megsemmisittetik; minthogy a napnak és időnek kifejezése nélkül alkalmasan sem a fölperes nem győzhet, sem az alperes meg nem győzethetik.

7. §. Mert minden olyatén ügyet és perinditást, mely hatalmaskodások iránt történt és kezdetett, és következőleg az abban nyilvánitott keresetet és követelést is, a perbehivott vagy igenli, vagy tagadja. Ha igenli: szükség hogy igenlésének okát is adja; mert különben az igenlő vagyis vétkes, ügyét elvesztené.

8. §. De ha tagadja: leginkább azért tagadja, hogy a szomszédok és határosok bizonyságtételével is meg akarja bizonyítani, miszerint a hatalmaskodások elkövetésekor nemhogy jelen volt volna, de talán akkor még hazájában sem vala. S ezért ha az idő a keresetben különösen ki nincs téve, az alperes nehezen tisztulhat ki.

9. §. Azt mindazáltal figyelembe kell venni és elmébe nyomni, hogy a hatalmaskodások iránt kiadott perbehivások, és az azokban föltett keresetek, külön-

---

*) Az eredetiben levő e szavak: „et quo tempore mala facinoraque in actione posita patrata sunt, in actione non declarabitur", a Corpus Jurisban hiányzanak.

böző záradékokkal szoktak nyilvánittatni. Mert néha, s főképen (midőn a kereset a főszemélyre vitetik) ezen záradék iratik: „hogy ez s ez, (magához ez s ez szolgáit és jobbágyait vevén) házamra törve ezt s ezt tette.“

10. §. Néha pedig a perbehivásba ezen záradék iratik: „ez s ez embereit, ez s ez falumra, vagy birtokomra küldvén, és oda rendelvén, ott jobbágyaimnak ennyi s ennyi kárt tett és okozott.“

11. §. Gyakran pedig a perbehivás ezen záradékkal határoztatik: „ennek s ennek meghagyása- és parancsából, ez s ez szolgái és jobbágyai, ez s ez helyen találtató vagy lévő ez s ez szolgámat kegyetlenül és keményen megverték, és ilyetén stb.

12. §. A honnan a mondott záradékok kitételét mindig figyelembe s tekintetbe kell venni. Mert más, valakit maga mellé venni; más, valakit oda rendelni; más, valakinek valamit meghagyni és parancsolni.

13. §. Mert a maga mellé vétel, mindig személyes részvevést kiván.

14. §. A küldés és rendelés, jelenlétet kiván, hogy jelen legyen az, a ki küld és küldetik. Jóllehet a küldés távolról is történhetik, a szolgákra vitetvén, de nem a jobbágyokra, kik közel laknak; hanemha talán a jobbágyok szolgák által küldetnének. S ez is nem történetes hanem elhatározott, és véghezvitel végett gonoszul eleve eltökélett esetben.

15. §. A parancsolás pedig és küldés, a távollétet is benfoglalja. Mert valaki (ha távol vidékre ment is) honn lévő szolgáinak és jobbágyainak, mielőtt elmenne s elutaznék, ennek s ennek elkövetését meghagyhatja.

16. §. Mire nézve a küldésben és meghagyásban, az elkövetett dolognak módját és sorát, s a történetes, és nem történetes, vagy nem elhatározott *) esetet kell figyelembe venni.

*) Az eredetiben: „et non contingens vel non deliberatus“, a Corpus Jurisban: „vel non contingens sed deliberatus.“

17. §. Mert történetes esetben, ugymint, ha jobbágyom nagyobb és apróbb marháit, a rétről, vagy vetésről kártétel miatt valaki elhajtja*), s udvarába vagy ólába zárja, hogy addig ki ne eresztessenek, mig az okozott kárért elég nem tétetik; szolgáim, vagy jobbágyim pedig, vakmerőképen, azon, vagy következő napon, az ily marhákat erőszakosan ki- és visszaviszik; vagy jobbágyom, avagy szolgám korcsmában a több ivókkal összekoczódván, mást megsebesít, vagy talán gyilkosságot követ el s ezért ott letartóztattatik, de más szolgáim vagy jobbágyaim által, azon, vagy más nap erőhatalommal kiszabadittatik: a küldést és meghagyást meg kell fontolni és hányni-vetni.

18. §. Mert ha én akkor távol és messze részeken vagyok, bizonyos hogy nem küldhetek, vagy parancsolhatok; kinek tudniillik ezen történetes esetről ily hirtelen tudomásomra semmi nem juthatott.

19. §. Ha pedig azt mondod, hogy cselédeimnek, és jobbágyaimnak jöhető esetre rég meghagytam, hogy ha valamikor ily eset fordulna elő, ezt s ezt tegyék: az eset ugyan (megvallom) a meghagyásban történhetik, de nem a valahova rendelésben. Mi (minthogy a jövő történetes dolgokról nincs határozott valóság) meg nem engedhető. Mert különben is, ha az ily eset megengedhetőnek tartatik (föltévén a meghagyónak első szándékát) nem a marhák erőszakos kivitele, vagy a gyilkos kiszabadítása, hanem inkább a gyilkosság és kártétel leszen tekintetbe veendő és megtéritendő.

20. §. Nem történetes eset van és értetik, mikor valamely tettnek elkövetése elhatározottan, és eltökélett gonosz szándékból hagyatik meg; milyen: a házakra törés, erdővágás, falurablás, és hasonló erőszakos

---

*) Az eredetiben az igeszók mutató mód jelenjében vannak a foglalómód félmultja helyett; p. o. „abiguntur, includuntur", „abigerentur, includerentur" helyett.

cselekmények, melyek valamely hatalmas embernek távol vidékre, vagy külországokra menetele után, száz s több napok mulva is elkövethetők s véghez vihetők, ha elébb meghagyta, hogy az távollétében megtétessék, s végrehajtassék.

21. §. Az érintett záradékoknak megkülönböztetései pedig nem azért irattak, hogy a perlekedőknek a patvarkodásra út nyiljék, hanem inkább, hogy az ügynek jogos vagy jogtalan inditása kivilágosodjék. Mert valamint a jogos kereset mindig védendő : ugy a jogtalan és patvarkodó követelés meg nem engedendő.

22. §. Második módon az ügy leszállitása vagy letétele történik a fölperes által hat könnyü gira terhével, melyek hat arany forintot tesznek, s két részben a birónak (ki előtt a per indittatott) harmad részben pedig a perbehivottnak fizetendők; midőn tudniillik a fölperes azt látja, hogy keresete és követelése, ön hanyagságából, vagy az iró hibájából, vagy akármely tévedés közbejöttéből, roszul, és nem kellőkép van szerkesztve és kijelentve, és ugy gondolja hogy inkább árt, mint használ neki : mielőtt ezen ügy vizsgálat alá jőne, maga vagy ügyvéde által azt, a mondott teherrel és birsággal önként leteszi, megszünteti és leszállittatja.

83. Czím.

Mimódon kell az ügynek az itélet hozatala elött, és mimódon az után leszállittatnia.

Az ügynek leszállitása pedig, az itéletnek biró által hozatala előtt mindig szabadon történhetik és tétethetik; de az itéletnek hozatala és kimondása után, a leszállitásnak nincsen helye.

1. §. A hozott és kimondott itélet alatt pedig értsd a végsőt és eldöntőt, nem pedig a közbensőt, melyet az egyházi törvénytudók közbenszólónak neveznek.

2. §. Mivel az ilyen közbenső itélet után, az ügy

leszállitása gyakran helyén van, s megengedendőnek tartatik; de nem mindig.

3. §. Mert ha valamely ügy a biró által a felek szóváltásaiból, közös tanuvallatásra, vagy szemügyre vételre, avagy irományok s oklevelek beadására bocsáttatott: akkor, ezen közbensö birói határozat és itélet ellent nem állván, az ily közös tanuvallatás, vagy szemügyrevétel, avagy irományok és oklevelek beadásáróli tudósitás megvitatásakor is, ha szinte a leveleket mindkét fél a birónál már előmutatta volna is, mindazáltal a tanubizonyságok, vagy oklevelek nyomán hozandó eldöntő itélet kimondása előtt, a fölperes*) a mondott hat girás teherrel ügyét mindig leteheti.

4. §. Mondám azonban megjegyzöleg: „nem mindig"; mert azon esetben, midőn valaki valamely birtoki jogok elfoglalása iránt, az ellenfél által birája elébe hivatik, és a perbehivott azt feleli, hogy ő azon időben, melyben a fölperes mondja, nem foglalta el azokat, hanem hogy ő elébb is békével azon birtoki jogok uralmában volt, vagy azon dolog iránt már ő régen feloldatott és mentesittetett, és ezt igen érvényes levelek előmutatásával bebizonyitja; eljövén pedig a biró által a levelek bemutatása és beadása végett kitüzött határidő, és az alperes valamely akadály közbejötte miatt azon határidőben megjelenni, s a beadás végett meghagyott leveleket**) előmutatni nem tudván, ellene meg nem jelenése miatt (azért, mivel ezen levelek beadását elmulasztotta és vesztes lőn) a biró által főbenjáró, vagy fejváltsági itélet mondatott, és talán kellőleg végre is hajtatott, s végrehajtásakor erőszakos visszaüzés következett, vagy perujitási egyszersmind eltiltó levél által (az ország régi szokása és közönséges

*) Vesd össze: 1729: 40. cz.

**) A Corpus Jurisban levő „et" nincs az eredetiben.

végzeményünk tartalma szerint is) a végrehajtástól eltiltatott; és továbbá az ily végrehajtás-, vagy eltiltásróli tudósitvány megvizsgálása és vitatása határidején, a fölperes, a visszaüzésnek, vagy csupán itéletleveleknek, és birsági törvénytételeknek terhét, mely részére esik, az alperestől s marasztalttól el-, és fölvette; s miután a marasztalt, azon leveleket, melyek beadását a biró meghagyta, de a melyeknek elébbi bemutatása elmulasztatott, a birónál előmutatta; melyeknek erejével a fölperes érezvén, hogy az alperes ellenében patvarságban, vagy nyelvváltságban, avagy más teherben marasztaltatik le; mielőtt még a patvarsági, vagy nyelvváltsági itélet a biró által kimondatnék, a fölperes a szokott hat girás teherrel ügyét letenni, és leszállittatni akarná: akkor ezen esetben még az eldöntő itélet hozatala és kimondása előtt is az ügy letételének helye nincsen. *)

5. §. Mivel a fölperes az alperesnek meg nem jelenése miatt mondott itéletről azt vélte, hogy eldöntő itélet erejével birand, mihelyest a visszaüzésnek, vagy itéletlevélnek és törvénytételnek terhét fölvette, s ez által az ellenfelet jogtalanul kárositotta. Mert a ravaszság- és csalárdságnak senkit sem kell védenie. És több hasonló esetekről is ugyanazt kell érteni.

6. §. Mindazáltal a mi időnkben nem csak az előadott, hanem több más módokon is, az ügyvédeknek sok és különféle (de üres) kifogásai, feleselései és ellenvetései miatt is szokták az ügyeket leszállitani és elenyésztetni.

7. §. Melyekről mihelyt a birák átlátták, hogy a joggal és igazsággal ellenkeznek, azokat megengedniök, és azokban megegyezniök nem kell; nehogy a kik teszik és elnézik, egyaránt bünhödjenek.

8. §. Mert ez két élű kard, mely az árvák, özve-

*) 1729: 40. cz.

gyek és más nyomoru személyek szivét átszurta. Ez fájdalom, mely az elnyomottak lelkét a legmélyebben áthatotta. Ez továbbá *) „tőr, mely sokakat örök kárhozat örvényébe buktatott: tudniillik az ügyeknek sokféle jogtalan leszállitása; melyet mint bün táplálékát mindenha kerülni kell.

9. §. Mert emlékezem reá, hogy egy betü hiánya miatt, és gyakran egyetlen mondat kihagyásánál fogva, az egész ügyet, az ügyvéd, kikeresett ellenvetés és szóváltás által (a biró megegyeztével) felforgatta s leszállitotta.

84. Czím.

Azokról, kik más ügyébe avatkoznak, mit kell mondani?

Minthogy sokan szoktak a két félnek ügyeibe és pereibe, kivált az ügyek utolsó szakaszában, midőn már mindkét fél által az ügyek érdemét tárgyazó levelek és kiváltságok a biró előtt előmutattatván s beadatván, véghatározatnak kellene következni, s eldöntő itéletnek hozatni és mondatni, harmadik, sokszor negyedik részről is beavatkozni és elegyedni:

1. §. Tehát tudni kell, hogy midőn az ügy, birtoki jogok öröksége, és örök volta iránt forog, eldöntő itélet hozatala előtt, bárki akarja, és tudja, hogy őtet azon birtoki jogok, vagy örök-, vagy zálog-, vagy akármi czímen illetik, (a fölperes által az ily ügyfolyamban kiadott, s a perbe avatkozó részére eső költségeknek megtéritésével) a perbe avatkozni és elegyedni szabad hatalmában áll.

2. §. Mindazáltal az alperes, az ily beavatkozó ellenében, külön a fölperestől, irományokat és okleveleket tüstént és azonnal előmutatni nem tartozik.

3. §. Leginkább, ha valaki ujonnan nyert királyi jog neve és czíme alatt azon birtoki jogokat magának

*) Az eredetiben: „deinde“ a Corpus Jurisban; „denique.“

kivánná tulajdonítni; mert az ilyen királyi jog keresésére, az ügybe avatkozónak, a biró az oly perben szokott törvényfolyamot megadni és rendelni köteles. *)

4. §. Azonban a perbeavatkozó származási rendét, ha ezt az alperes tagadná **), tüstént bebizonyitni tartozik. ***)

5. §. Mivel, habár csak azon határidőszakban avatkozott is a perbe: mégis az által azonnal fölperessé tette magát; fölperesnek pedig mindenkor készen kell lennie.

6. §. Különben azon ügybe lépéstől, s annak folytatásától elesettnek tekintetik, s azt más perben kell keresnie.

7. §. De ha származási rendjét bebizonyitja, vagy azt talán az alperes kétségbe sem hozza, mindazáltal a perben azt mondja, hogy ő ellene is mentesitő vagy más levelei volnának: a föl- és alperes közt ugyan a bemutatott leveleknek tartalma és foglalatja szerint törvényt lehet tenni és szolgáltatni.

8. §. Azonban a beavatkozó ellen beadandó leveleknek előmutatása végett a biró egyetlen határidőt tartozik adni és kitűzni.

9. §. Figyelembe kell pedig venni, hogy azon ügybe, mely birtoki jogok elzálogitása, vagy foglalása iránt vitattatik és folytattatik, senkinek, ki az ily birtoki jogok örökségét igénylené magának megnyerni, a perbe avatkoznia tehetségében nem áll.

10. §. Mert a joggal és igazsággal nem látszik megegyezőnek, hogy az, ki birtoki jogait, okszerü szükség kényszeritvén, másnak zálogczím alatt ideiglen lekötelezte, perlekedés közben azoknak uralmából más által, kivel e részben semmi közössége nem volt, örökre

*) I. r. 31. czím.

**) A fölperes negyed ízig nem tagadhatja. I. r. 39. czím.

***) I. r. 47. czím értelmében.

kirekesztessék; vagy azon birtok, mely valakinek kezéből erőszakosan foglaltatott el, s ennek elfoglaltatása miatt inditott perben, ne annak kezébe adassék birás végett, honnan elfoglaltatott, hanem máséba.

85. Czím.

Vajjon, ha a fölperes a pertől eláll, a beavatkozó eljárhat-e abban?

De minthogy sokszor meg szokott esni, hogy a biró által a két fél közt támadt ügy, vitatás végett már felvétetvén, s gyakorta mindkét fél által a kiváltságlevelek, s bizonyitványok elő is mutattatván, mielőtt a felek közt végső és eldöntő itélet mondatnék, midőn már valaki harmadik vagy negyedik részről azon ügybe avatkozott volna, a fő perlekedők, ugymint föl-, és alperes, vagy önként, vagy más rokonaiknak és barátaiknak tanácsából, jó szerével békére s egyességre lépnek; azon ügynek és további folytatásának egészen véget vetvén;

1. §. A honnét kérdésbe jön: vajjon azon perbe avatkozó és elegyedő, tovább is azon ügyben az alperes ellen (a fölperessel kötött és megállapitott föntebbi béke s egyesség akadályt nem tévén) törvénykezhetik-e; s az alperes az ő keresetére felelni, s leveleket előmutatni tartozik-e; vagy a fölperes ellen az alperes által talán már beadott levelek tartalmából kaphat-e törvénytételt s igazságot, és végső itéletet?

2. §. Felelni kell, hogy, ha a mondott béke, és egyesség a két fő perlekedők, ugymint a föl- és alperes között a biró által hozandó eldöntő itélet előtt (ha mindjárt leveleit már mindkét fél előmutatta is) történt és köttetett, a perbe avatkozó és elegyedő többé abban nem törvénykezhetik *); az alperes sem tartozik azon ügyben továbbá ő ellene feleselni.

*) Kivévén a csalárdságot. II. r. 83. czím.

3. §. Minthogy elromolván az alap, tudniillik a fő felperes, egyéb rajta lévő épületnek is el kell romlania.

4. §. Azonban, ha a béke és egyesség *) a valamennyi felek, ugymint fölperes, alperes, és beavatkozó közt hozott és mondott itélet után köttetett és történt; midőn már a peres birtoki jogokból a beavatkozónak is illő rész, vagy hitbér, avagy negyedjog, vagy talán zálogjog itéltetett volt oda; vagy legalább az oklevelek előmutatása vala az alperesnek az avatkozó ellenében oda itélve: akkor, bár a fő felperes a pertől eláll, s a per további folytatásáról lemond, mindazáltal a perbe avatkozó és elegyedő a birói meghagyás és határozat szerint azon ügyben törvénykezhetik.

86. Czím.

A perfolyamban összegyült birságokat mimódon kell behajtani?

Minthogy a hosszu perfolyammal végeztetni szokott ügyek befejeztével, a törvénytételek minden terheit vagyis azon perfolyamokban összegyült és összegyülni szokott törvényes terheket (melyek köz szóval birságoknak hivatnak) behajtani szokás:

1. §. Tehát tudni kell, hogy ha az alperes, a mindenik perben ellene összegyült törvényes terheket, a per végeztével birája előtt kész pénzben letenni és kifizetni akarja vala, akkor egy-egy girát egy forinttal letehet és megtérithet. **)

2. §. S ezen terheknek és birságoknak két része mindig a birót illeti, s harmad része a fölperesnek marad. ***)

3. §. Midőn pedig birája előtt azokat letenni nem

*) Vesd össze: Lajos I. 24. Zsigmond VI. 5. Albert 31. Mátyás VI. 5. Ulászló I. 68. és II. 13. cz.

**) Vesd össze: II. r. 69. czím.

***) Ulászló II. 12. Zsigmond VI. 3. Mátyás VI. 52. 69. Ulászló I. 66. cz.

kirekesztessék; vagy azon birtok, mely valakinek kezéből erőszakosan foglaltatott el, s ennek elfoglaltatása miatt inditott perben, ne annak kezébe adassék birás végett, honnan elfoglaltatott, hanem máséba.

85. Czím.

Vajjon, ha a fölperes a pertöl eláll, a beavatkozó eljárhat-e abban?

De minthogy sokszor meg szokott esni, hogy a biró által a két fél közt támadt ügy, vitatás végett már felvétetvén, s gyakorta mindkét fél által a kiváltságlevelek, s bizonyitványok elő is mutattatván, mielőtt a felek közt végső és eldöntő itélet mondatnék, midőn már valaki harmadik vagy negyedik részről azon ügybe avatkozott volna, a fő perlekedők, ugymint föl-, és alperes, vagy önként, vagy más rokonaiknak és barátaiknak tanácsából, jó szerével békére s egyességre lépnek; azon ügynek és további folytatásának egészen véget vetvén;

1. §. A honnét kérdésbe jön: vajjon azon perbe avatkozó és elegyedő, tovább is azon ügyben az alperes ellen (a fölperessel kötött és megállapitott föntebbi béke s egyesség akadályt nem tévén) törvénykezhetik-e; s az alperes az ő keresetére felelni, s leveleket előmutatni tartozik-e; vagy a fölperes ellen az alperes által talán már beadott levelek tartalmából kaphat-e törvénytételt s igazságot, és végső itéletet?

2. §. Felelni kell, hogy, ha a mondott béke, és egyesség a két fő perlekedők, ugymint a föl- és alperes között a biró által hozandó eldöntő itélet előtt (ha mindjárt leveleit már mindkét fél előmutatta is) történt és köttetett, a perbe avatkozó és elegyedő többé abban nem törvénykezhetik*); az alperes sem tartozik azon ügyben továbbá ő ellene feleselni.

---

*) Kivévén a csalárdságot. II. r. 83. czím.

3. §. Minthogy elromolván az alap, tudniillik a fő felperes, egyéb rajta lévő épületnek is el kell romlania.

4. §. Azonban, ha a béke és egyesség *) a valamennyi felek, ugymint fölperes, alperes, és beavatkozó közt hozott és mondott itélet után köttetett és történt; midőn már a peres birtoki jogokból a beavatkozónak is illő rész, vagy hitbér, avagy negyedjog, vagy talán zálogjog itéltetett volt oda; vagy legalább az oklevelek elömutatása vala az alperesnek az avatkozó ellenében oda itélve: akkor, bár a fő felperes a pertől eláll, s a per további folytatásáról lemond, mindazáltal a perbe avatkozó és elegyedő a birói meghagyás és határozat szerint azon ügyben törvénykezhetik.

86. Czím.

A perfolyamban összegyült birságokat mimódon kell behajtani?

Minthogy a hosszu perfolyammal végeztetni szokott ügyek befejeztével, a törvénytételek minden terheit vagyis azon perfolyamokban összegyült és összegyülni szokott törvényes terheket (melyek köz szóval birságoknak hivatnak) behajtani szokás:

1. §. Tehát tudni kell, hogy ha az alperes, a mindenik perben ellene összegyült törvényes terheket, a per végeztével birája előtt kész pénzben letenni és kifizetni akarja vala, akkor egy-egy girát egy forinttal letehet és megtérithet. **)

2. §. S ezen terheknek és birságoknak két része mindig a birót illeti, s harmad része a fölperesnek marad. ***)

3. §. Midőn pedig birája előtt azokat letenni nem

*) Vesd össze: Lajos I. 24. Zsigmond VI. 5. Albert 31. Mátyás VI. 5. Ulászló I. 68. és II. 13. cz.

**) Vesd össze: II. r. 69. czím.

***) Ulászló II. 12. Zsigmond VI. 3. Mátyás VI. 52. 69. Ulászló I. 66. cz.

HARMADIK RÉSZ.

1. Czím.

Nemes Magyarország jogainak és szokásainak harmadik részéről általában.

Elvégezvén Isten segedelmével föntebb a királyi törvényszék pereit, és itéleteinek nemeit s különféleségeit; hátra van most, e munka harmadik és utolsó részében azon királyi törvényszék elébe fölebbvitel utján viendő s küldendő perek és ügyek soráról értekezni.

1. §. És következőleg, ezen Magyarország szent koronájának rég alávetett s bekebelezett Dalmát-, Horvát- és Tót-országoknak, valamint Erdélynek, törvényünktől kevéssé eltérő s különböző szokásairól; melyekből igen sok pert szoktak ezeknek végső eldöntése után, az emlitett királyi törvényszék elébe érettebb áttekintés és világosb megvizsgálás végett felküldeni.

2. §. Valamint a szabad városok törvényeiről.

3. §. És jobbágyaink s parasztjaink részére szokott törvényszolgáltatás módjáról; mint a következő czimekben kitetszeni fog.

2. Czím.

Alkothat-e magától minden nép vagy vármegye határozatokat?

Mivel az előbb mondott Dalmát-, Horvát-, Tót- és Erdély országoknak régóta jóváhagyott törvényei s szokásai bizonyos szakaszokban és czikkelyekben,

hazánknak, tudniillik ezen Magyarországnak törvényeitől és szokásaitól különbözni, némely vármegyék is eltérve és külön más vármegyéktől, sőt magától a királyi törvényszéktől is, valahogyan behozott bizonyos szokásokat törvény gyanánt követni látszanak:

1. §. Azért kérdés, vajjon alkothat-e minden nép *), vagy vármegye, vagy bármely város magától és külön határozatokat? Felelet: hogy semmi oly nép, semmi közönség, mely nem bir saját törvényhatósággal, hanem másnak urasága alatt van, nem alkothat határozatokat, hanemha elöljárója megegyeztével; ezt is oly esetekben, melyek az isteni s emberi törvényeket meg nem sértik; ugy hogy azon határozatok valami jogtalanságot, valami kárhozatost magukban ne foglaljanak, és mások jogainak világos ártalmára és sérelmére ne legyenek.

2. §. Innen, ámbár a dalmaták, horvátok, tótok és erdélyiek a díjak és birságok fizetésében és más bizonyos ügyfolyamatokban, és törvényszakaszok megtartásában (mint alább világosabban fog előadatni **), más és más, a mienktől nagyon különböző szokást követnek, valamint szabad is követniök és használniok, és maguk közt jelenleg is azokhoz hasonló valamit, a fejdelem megegyeztével határozhatnak és rendelhetnek: azonban e Magyarország közönséges határozatai s végzeményei és az ország rendes birái által jószágok és birtoki jogok iránt a királyi törvényszéken tartatni szokott törvénytételek s hozatni szokott birói itéletek ellen, még sem határozhatnak semmit, hatalmok sincs valamit rendelni.

3. §. És ennek bizonyságául és jeléül, minden birtoki jog iránt köztük támasztott pert, a pernek ottani bevégezte után, a királyi törvényszékre, mint tud-

*) II: 4.
**) III: 3, 4.

niillik fölebbkérdési helyre, fel szoktak józanabb és érettebb áttekintés, vizsgálás és meghányás végett küldeni.

4. §. Hol akármit itélnek és végeznek, az lesz mindenkor helyes és érvényes; a bán vagy vajda itélete ellent nem állván.

5. §. Szintugy különbféle vármegyékben is, a szántóföldek, rétek, erdők és folyamok őrzése, vagy malmok állapotja s jövedelme, és más hasonló tárgyak, söt a törvényszakaszoknak s pereknek megtartása iránt is, hogy tudniillik itt rövidebb, ott hosszabb perrel végeztessék el a megye törvényszékén, megyei ispán előtt inditott ügy; maguk közti józan tanácskozás után sokféle rendeleteket hozhatnak és tehetnek ugyan: azonban az egész ország közönséges végzeménye, és a királyi törvényszék régi s jóváhagyott szokása, melyet (miként mondaték) törvénytételeiben szokott követni, soha meg nem sértethetik és csonkittathatik.

6. §. És eféle határozataik egyedül köztük és körükben érvényesek és kötelezők. A vidéki és más vármegyebeli nemesekre pedig, kiknek azok keblében jószágaik és birtoki jogaik ninesenek, nem terjednek.

7. §. És ily módon, a szabad városok is, nem különben kereskedők és kalmárok, szabók, szücsök, vargák, timárok és más mesteremberek saját czéhökben és maguk között hozhatnak határozatokat a fejedelem megegyezése hozzájárultával; csak hogy az eféle határozatok igazságosak és tisztességesek legyenek, másoknak és mások szabadságainak és jogainak kárt és sérelmet ne okozzanak. Melyek, miként mondaték, egyedül közöttük érvényesek és maradandók.

8. §. Eféle rendeleteket és határozatokat pedig a nép többségével s józanabb részével kell hozni és megállapítni; mert különben nem neveztetnének nép vagy község határozatainak. Ha pedig a nép két részre oszolna: akkor a józanabb és tekintélyesebb rész ren-

delete áll. Józanabb és tekintélyesebb résznek pedig az mondatik, melyben méltósággal és tudománynyal jelesb- és nevezetesbek vannak.

3. Czím.

Tót- és Erdélyországnak külön szokásjogáról.

Tudnunk kell tehát, hogy a tót- és erdélyországi nemesek több czikkelyre nézve saját külön szokással birnak és élnek. Leginkább pedig a díjak fizetésében.

1. §. Mivel a tótországiak száz, az erdélyiek pedig hatvanhat forinttal szokták díjaikat megváltani.

2. §. És igy az ügyvédi szóváltások visszahuzása is körükben a nyolczados törvényszakaszokon hasonló teherrel jár.

3. §. Bármely elhunytak nejeinek (azokéit kivéve, kik zászlós hivatalt viselnek vagy viseltek) hitbére magában Tótországban szinte száz, Erdélyben pedig hatvanhat forinttal fizettetik.

4. §. Ezt azonban ugy értsed, ha a meghalt férjek jószágai s birtoki jogai annyi girára mennek; mert különben, ha jószágaik kisebb értéküek, ugy ott is (mint Magyarországban *), özvegyeiknek hitbérül kevesebb adatik.

5. §. A zászlósok nejeinek pedig azon módon kell fizetni hitbért. mint Magyarországban.

6. §. A birtoki jogok vagy más különös és fontos tárgy iránt mindkét országban nyolczados törvényszakaszokon inditott perek, eldöntő itélet után, bármely félnek fölebbvitelére, egyszer a királyi törvényszékre, tudniillik az országbiró ur elébe, érettebb megvizsgálás és megvitatás végett küldetnek, és végső befejezésre s végrehajtásra ismét az előbbi biróhoz, tudniillik a bánhoz, vagy vajdához küldetnek vissza. **)

*) I : 93. cz.
**) Ulászló IV : 6. cz.

7. §. Egyébiránt az erdélyi nemesek kisebb hatalmaskodások miatt, ötven arany forintot tevő ugyanannyi girában marasztaltatnak; az alispánok pedig és szolgabirák kétszer-annyira itéltetnek.

8. §. Az élő díj pedig nálok harminczhárom forinttal rovatik le.

9. §. Továbbá a hitbér két részét, letett készpénzben, harmadrészét pedig ingó s eladható javakban szokták fizetni.

10. §. Továbbá az erdélyi nemeseknek, a király parancsára, vagy az erdélyi vajda hirdetményére tartandó közönséges országgyülésök és összejövetelök megsértőire száz, a törvényszékéire pedig ötven, egy-egy forintos gira rovatik.

11. §. Továbbá az okozott károk és adósságok megtéritésében a főnemesnek, ugy mint föl- és alperesnek három forintig szabad esküdni; a többi nemesek mindazáltal *), amannak eskütársai, nem többet mint egyenként egy-egy forintot kaphatnak meg eskü által.

12. §. És ámbár az érintett ügyek pereiben, minden gira erdélyi szokásként száz denárt teszen: még is a nyolczados törvényszék előtti perekben meggyült birságok és törvényszéki terhek, mint a magyarországi nemesekre nézve (az első rész végén leirt mód szerint), mindig négyszáz denárral szoktak számittatni.

13. §. Továbbá a vármegyék törvényszékein a megyei alispánok és szolgabirák előtt, három forintnál kevesebbet érő tárgy iránt inditott perek, a vajda elébe nyolczados törvénykezésre nem bocsáttatnak föl.

14. §. Továbbá az erdélyi parasztok egész díja huszonöt; fél pedig (mely élő díjnak neveztetik) tizenkét forintra s ötven denárra; a tagok, mint kezek, fülek csonkitása, szemek kitolása s orczasértés, húsz, a fogkiütés pedig hat forintra becsültetik.

---

*) Az eredetiben: „tamen", a Corpus Jurisban: „autem."

15. §. Továbbá, ha a paraszt a vétek helyéről elszökhetik, az általa elkövetett s végbevitt erőszak és hatalmaskodás büntetése nem a megsértettnek, hanem a paraszt földesurának jut; a megsértett pedig egyedül kárának vagy megsebesitésének elégtételét fogja kapni.

16. §. Továbbá, a parasztok az okozott kárból behajtott marhák és barmok erőszakos kibocsátása s elhajtása, vagy más akármiféle vagyon helytelen lefoglalása miatt, az eféle marhák, barmok és lefoglalt jószág becsüjében marasztaltatnak.

17. §. És e részben a nemesekről is ugyanazon törvénytétel tartatik meg.

18. §. Továbbá az okozott károk és adósságok megtéritésében a főbb parasztnak, ugy mint föl- és alperesnek, esküje által egy forintot lehet kapnia; a többi következő paraszt pedig, tudniillik annak eskütársai, hárman egy forintot, és nem többet kaphatnak meg esküjök által.

4. Czím

Az erdélyi scythákról, kiket székelyeknek hivunk.

Vannak ezenkivül Erdély vidékein a scytha néptől Pannoniába első bejövetelekor oda szakadt scythák, kik kiváltságos nemesek, mi őket (magyarul székelyeknek) romlott (diák) néven siculusoknak nevezzük; törvényök és szokásuk egészen különböző; a hadakozásban igen tapasztaltak: az örökségeket és hivatalokat (régi szokásként) nemzetségek és ivadékok s ivadéki ágak szerint osztják fel maguk között.

1. §. Díjok huszonöt forintot teszen.

2. §. Nyelvváltságul pedig tizenkét forint és ötven denár rovatik rájok.

3. §. Székely ellen önnön ispánjok előtt hozott főbenjáró itélet, huszonnégy forintot érő szintannyi giráig terjed; örök birtokát a megmarasztalt és elitélt nem veszti el, hanem az örököseire s rokonira száll. Feje

is megmarad, a hütlenség és bünvádi ügyek esetein kivül.

4. §. Törvényszékök előtt pedig minden giráért ötven denárt szoktak letenni s fizetni.

5. §. Továbbá ispánjok- és alispánjoknak hatalmában áll minden perben hozott és kihirdetett itélet után (még ha a marasztalt az ellenféllel megegyezne is), birói illetékét mindjárt követelni.

6. § Továbbá örökségek dolgában a három forintnál többre menő, köztük inditott ügyek (megtartván a szokott fölebbviteleket) bővebb megvitatás végett, a királyi törvényszék elébe szoktak felküldetni.

7. §. Ezen országok és nemesek egyéb helyhatósági jogait pedig, (minthogy egyedül keblökben érvényesek és köztük ismeretesek), szükségtelen bövebben előadni.

5. Czím.

Mi a díj és hányféle értelmü ?

De mivel dijról (latinul homagium), és díji girákról tettünk elöbb igen gyakran emlitést, azért tudnunk kell röviden, hogy a díj kétfélekép vétetik.

1. §. Egyképen az (latinul) a törvények szerint mintegy az ember köteléke vagy köteleztetése. És ez az alattvalónak fölebbvalója iránti hüsége; vagy azon hódolat, mely minden egyéb hűség fölött egyedül a fejedelmet illeti

2. §. Másképen vétetik a dij köz használat szerint, és akkor az a gyilkosoknak pénzbeli büntetése vagy becsüje, mely abban áll, hogy a gyilkos az illetőktől magát váltsa meg feje becsüje szerint; a gyilkosság mellett netalán elkövetett hatalmaskodásért érdemlett és szabatni szokott egyéb büntetéseken kivül.

3. §. Némelyek mégis azt mondják, hogy a díj a megöletett ember ára, ámbár azt ugy nevezni képtelenség ; mert a halottat semmi áron sem lehet megvál-

tani s halottaiból feltámasztani. Hanem a gyilkosnak, hogy viszont meg ne öljék, kell saját, és nem annak, kit megölt, fejét megváltania.

4. §. És ezt akkor, ha a biró vagy az ellenfél kezeit kikerülte. Mert ha személyében megfoghatják, és szántszándékkal követett el gyilkosságot, akkor a gyilkosnak nem díját letennie, hanem fejét kell elvesztenie.

5. §. Azért mi a második módon vett díj alatt közönségesen fejváltságot és megváltást értünk. *)

6. Czím.

Miként küldetnek fel a megyei ispánok székeiről a perek a királyi törvényszék elébe? és azon székek előtti ügyvédi visszahuzásról.

Minthogy pedig ezen ország vármegyéiben a megyei ispánok törvényszékei előtt kezdett pereket, miután azokban azon ispánok s alispánok, és szolgabirák, a felek szóváltásai szerint, birói határozatot és itéletet hoztanak, ilyetén itéletök és birói határozatuk jóváhagyása vagy megmásitása végett országunk régi törvénye- és szokásaként (többnyire) a királyi törvényszék elébe szokás felküldeni, s innen ugyanazon pereket, az ország rendes birái által az azokbani érett megvitatás után hozott akár jóváhagyó akár megmásitó itéletnek és birói meghagyásnak végrehajtása s tökéletes bevégzése végett gyakran az emlitett megyei ispánok és szolgabirák elébe visszautasitani, s ily visszaküldés után a megmarasztalt és ügyevesztett felek perujítást a fejedelemtől nyerni, s ezen perujitásnál fogva gyakran ügyvédeiket is visszahuzni szokták:

1. §. Tudni kell tehát, hogy, ha a marasztalt és vesztes fél, az ország rendes birái által akár jóváhagyott, akár megmásitott ügyének a királyi törvényszéktől viszszaküldése után perujítást nyerend, vagy

---

*) I: 2. 12. III: 3. 9. 21. 26. 28.

ügyvéde szóváltását visszahuzza : a pert, bármi törvényt tartsanak azután az ispánok s alispánok és szolgabirák, s akármiként itéljenek benne, többé bővebb megvitatás végett a királyi törvényszék elébe, még perujitásnál fogva sem kell felküldeni. *)

2. §. Ha pedig a másik fél lenne vesztes, tudniillik az, mely még nem kérte perét az említett királyi törvényszék elébe felküldeni s vitetni : ezen félnek hatalmában áll perét józanabb megvizsgálás és megvitatás végett a királyi törvényszék elébe terjeszteni.

3. §. Ügyvédi visszahuzás pedig ezen ország vármegyéiben, a megyei ispánok törvényszékei előtt gyakran fordul elő s történik **), hol csak három forintnak két részben a birák, azaz ispánok vagy alispánok és szolgabirák számára, egy harmadában pedig azon perlekedőére, ki ellen a visszahuzást kell használni, letételével, azon ispánok vagy alispánok és szolgabirák, vagy közülök bármelyik előtt, akármely ügyvéd szóváltása itélet után is visszahuzható és megmásitható.

4. §. De a pernek a királyi törvényszék előtti megerősitése s jóváhagyása, és annak, azon ispánok vagy alispánok és szolgabirák elébe visszaküldése után, az ügyvédi szóváltás visszahuzásának (ha az valamikor megtörténendik) terhe, az efféle felső birói jóváhagyás miatt megkettőztetik, és hat forinttal fizettetik.

7. Czím.

Milyen pereket kell a királyi törvényszéktől ismét a megyei ispánok elébe visszaküldeni ?

A megyei törvényszéken támasztott, és a királyi törvényszék elébe vitt ügyben, a megye ispánjai- vagy alispánjai- s szolgabiráinak ottan jóváhagyott és megerősitett itéletét és birói határozatát, a királyi törvény-

*) 1729 : 30.
**) II : 80. 81.

szék rendes biráinak kell-e végrehajtani, vagy ismét azon ispánok stb. elébe visszaküldeni? az iránt sokan sokféleképp vélekednek.

1. §. Tudnunk kell azonban és ugy tartanunk, hogy azon perek, melyeknek lefolyta alatt a birói terhek vagy birságok fizetése s letétele el nem maradhat, milyenek minden kisebb hatalmaskodás és aziránti itéletek, törvényszéksértés, nyelvváltság és több eféle, melyekben tudniillik a birák is szoktak részesülni, ujra és ismét azon birák elébe küldetnek szükségképen vissza, kiktől fölebbvitel utján a királyi törvényszékre valának felküldve s vitetve.

2. §. Mert különben azon előbbi biráknak nagy rövidség okoztatnék, ha ezen fölebbvitel által részök és birói osztalékuk más hatalma és rendelkezése alá esnék.

3. §. Azonban más, nem terhek vagy birságok fizetését, hanem inkább kellő végrehajtást kivánó ügyeket, ugymint: hitbérek, jegyajándékok, és zálogos jogok irántiakat s más hasonlókat, a királyi törvényszéktől bizvást lehet végrehajtás végett elküldeni s foganatba vétetni.

4. §. Másképp van a királyi törvényszéken a rendes birák előtt kezdett ügyekre nézve; mert ezek minden keletkezett és keletkezendő birói terhekkel egyik birótól a másik elébe küldetnek.

5. §. A hitbérek és jegyajándékok, valamint zálogos jogok iránt támasztott vagy támasztandó, értékre s becsre nézve száz forintot meghaladó ügyekben pedig a vármegye vagy a megyei ispánok törvényszéke nem biráskodhatik és nem itélhet. *)

8. Czím.

A szabad városokról és azoknak állapotjáról általában.

Minthogy a szabad városokról is szándékunk röviden értekezni, tudni kell tehát, hogy város annyi

*) 1715 : 28. 1729 : 35.

mint polgárok egysége *); mert ottan népek sokasága gyülekezett egybe.

1. §. Város pedig annyi, mint házaknak és utczáknak szükséges védfalakkal és erősségekkel körül vett, jó és tisztességes életre kiváltságolt sokasága.

2. §. De mivel a polgároknak ezen sokasága egy községet teszen és képez, és ilyetén egyesült községek mind helyzetökre mind kiváltságaik- és szokásaikra nézve különbözők s változók; innen van, hogy némely szabad városok a királyi felség személyes jelenlétének törvényhatósága alá tartoznak, mint: Székes-Fehérvár, Esztergom és Lőcse; mások pedig, az ország régi szokásánál fogva a királyi tárnokmester törvényhatósága alatt vannak, mint: Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagy-Szombat, Sopron, Bártfa és Eperjes.

9. Czím.

Hogy a szabad városok polgárai díjaikra nézve a nemesekkel egyenlők.

Ezen városok polgárai s lakosai díjaikra nézve**) országunk nemeseivel egyenlők ugyan: de egyéb szabadságukra nézve a nemesekkel nem tartatnak egyenlőkül***), és azok kiváltságival nem élnek.

1. Mert a polgárok tanuskodásai saját városukon és határukon kivül nemesek mellett be nem vétetnek; és ők a kár és adósság megtéritésében városon kivül egyenként egy-egy forintnál többre nem esküdhetnek.

10. Czím.

Miként küldetnek fel a szabad városi polgárok perei a királyi tárnokmester elébe?

Ezen városok közül pedig némelyeknek polgármestereik, másoknak pedig biráik, s hites polgáraik és

*) A latinhoz hűbben: „civitas“ annyi mint „civium unitas.“

**) III: 5.

***) 1647: 81. 1649. 18.

tanácsnokaik vannak; és az azon városok polgárai és lakosi közt folyó valamennyi perek, sőt más idegenek által netalán némelyikök ellen inditottak is, ezek biráskodása által itéltetnek, intéztetnek és végeztetnek el.

1. §. Aztán pedig az itéletökkel meg nem elégedett fél hivatkozására fölebbvitel utján a királyi tárnokszék elébe küldetnek.

2. §. Végre pedig, ha valamely fél meg nem elégednék, a királyi felség személyes jelenlétének vizsgálata alá bocsáttatnak, hol egyedül a városok és királyi tárnokszék itéletei nézetnek át és vizsgáltatnak meg *), vajjon tudniillik jogosan, vagy jogtalanul, helyesen vagy helytelenül hozattak-e azon itéletek? a jogosak helybenhagyatnak, a helytelenül hozottak pedig megigazittatnak, vagy egészen erőtlenittetnek; a felek által akkoron ujdonan előadandó minden kifogásokat egészen elmellőzve.

3. §. Hacsak olyasmit nem mondanának és adnának elő, a mi méltán és szükségképen az ügyek és itéletek magyarázatára, tisztább felvilágositására s megértésére szolgál; mert ilyen esetben meg kell mindenik részt hallgatni.

11. Czím.

Miként kell a szabad városok polgárainak ügyeiben perujitást nyerni?

Továbbá ha történik, hogy a per a királyi felség személyes jelenlétének vizsgálata- s itéletétől (valamely netalán közbejött vagy összefüggésben levő czikkely miatt, annak érettebb megvizsgálása végett) az előbbi biróhoz küldetnék vissza: akkor, ha valamely fél az ilyen uj megvizsgálással, vagy megvitatással meg nem elégednék, a per nem küldetik fel többé a királyi tár-

*) Az eredetiben levő „ruminabuntur", a Corpus Jurisban hiányzik.

nokmester elébe; hanem azt egyenesen magának a királyi felség személyes jelenlétének, tudniillik ki azt viszszaküldé, kell benyujtani.

1. §. Ha pedig valamelyik fél a második, vagy harmadik itélettel sem akarna megelégedni: ügyét akár a pernek folytában a királyi felség személyes jelenléte előtt hozott második, vagy akár az ugyanott nyert harmadik itélet után, perujitási *) forma és kegyelem mellett ismét elkezdheti, hanem azon biró előtt, hol az ilyetén per kezdetben indittaték.

2. §. És ha az előbb elmarasztalt, és fölebbhivatkozott, azután **) perujítást nyert fél ellen itélet hozatott: az ilyképen marasztalt fél legott a mondott perujítás erejénél fogva örök hallgatásra itéltetik, nem is szabad a pert többé a felsőbb törvényszék elébe küldeni.

3. §. Ha azonban a másik, ugymint előbb nyertes és győztes fél vesztene: akkor ez is, valamint a másik fél, perujítást nyerhet magának, és abban hasonlókép járhat el.

4. §. Mindazáltal ha ezen fél ellen is, akár jóváhagyó s megerősitő, akár módositó s erőtlenitő itélet hozatik: további perlekedésnek nem lesz helye; hanem eme fél részéről is az ügynek örök hallgatás által vége szakad, és egyik fél sem kérhet többé perujítást, sem ügyét ezen tul fölebb nem viheti.

5. §. Mivel mindegyik fél nyert egyszer perujítást, és azt ugyanazon ügyben másodszor nem kérheti.

6. §. Egyébiránt bevégzett pereiket kiváltságaik tartalmánál fogva a királyi tárnokszékre, s királyi felség jelenléte elébe mindig felvihetik; mert különben ha megtagadtatnék a fölebbvitel, a szegények a gazdagok

---

*) Az eredetiben: „novi judicii“, a Corpus Jurisban: „novumque judicium.“

**) A Corpus Jurisban: „novum judicium“, az eredetiben: „novumque judicium“ (az eredetinek végén levő nyomtatási hibák közt „11 sor“ ismét nyomtatási hiba „15 sor“ helyett.)

ellenében kedvezés és ajándok miatt kárt szenvedvén, igaz jogaikban gyakran veszélyeztetnének.

7. §. Máskép van a dolog azon büntető perekkel, melyek főbenjáró büntetést s halálos itéletet tárgyaznak; mert ezekben a fölebbvitelnek nincs helye, hacsak egészen ártatlant nem akarnának vakmerő itélet által halálra adni, mely esetben az ártatlannak atyafiai vagy sógorai azonnal magához a királyi felséghez folyamodhatnak és az ügyet is felvihetik.

8. §. Továbbá, ha ily városi perek folyamatában, azoknak visszaküldése előtt vagy után, az ügyvéd szóváltásait szükség visszahuzni *): akkor azon biró törvényszékének szokása és gyakorlata követendő, ki előtt a szóváltás történt, és a visszahuzásnak is kell történnie.

12. Czím.

Az idegen tanuskodásnak el nem fogadásáról polgárok között.

Továbbá, az örökségi és ingatlan vagyonok iránt az érintett város birái s esküdt polgárai előtt kezdett s folyó perekben, semmiféle idegent tanuskodásra előttök be nem fogadnak.

1. §. De az adósságra s határaikon kivül történt akármely tárgyakra nézve, minden embernek (csak jó hirü s becsületes állapotu legyen) tanuskodását el szokták fogadni. **)

13. Czím.

A biró s hites polgárok előtti bevallásokról.

Továbbá, a biró vagy két esküdt polgár előtt a köztük vagy határukban létező s fekvő bármely, akár ingó akár ingatlan vagyon iránt történt bevallás mindig érvényes marad.

---

*) II. r. 81. czím.
**) II: 27.

1. §. Nem is áll polgárok között az ilyen vagyonról az ország más birái előtt vagy hiteles helyeken örökösen történt másféle bevallás.

14. Czím.

Miként kell polgárok közt az örökség birtokába lépni?

Továbbá, mikor az említett biró és esküitt polgárok előtt ingatlan vagyon vagy örökség, mint: házak, majorok, kertek, halas tavak, vagy szőlők iránt tétetét bevallás: akkor megkivántatik, hogy az ilyetén vagyon vevője által (midőn birtokába lépni, s azt magának sajátitni akarja), azoknak birtokbavétele, vagy azokba lépés, ez iránt kiküldött két esküitt polgár előtt történjék.

1. §. És ha valaki mint ellenmondó állana elő, s ellenmondásával akadályt vetne: ezen ellenmondó, tizenöt nap alatt ugyanazon biró és esküitt polgárok előtt ellenmondásának okát adni tartozik.

2. §. Ha pedig semmi ellenmondó nem jelenkezik: ugy az, kinek részére történt az eladás és bevallás, bizvást léphet azon vagyonok és örökségek birtokába.

3. §. És ha valaki ezen vagyonhoz azután tartana valamely jogot: az, ha akar, egy évnek és egy napnak elforgása alatt nyilván vagy titkon ellenmondhat; mert különben jogának ereje elenyészendett. *)

4. §. Nyilvános ellenmondónak tekintetik, ha azon vagyon- és örökségek birtokosát az iránt perbe idézi, és a per s az ügynek kezdete az érintett év lefolyta alatt birája előtt megindittatik.

5. §. Titkon pedig ugy mond ellent, ha egy évnek és napnak elforgása alatt azon örökségek iránt a biró vagy esküitt polgárok elébe törvényes és szokott tiltakozást nyujt, és ezt a város könyvébe jegyezteti,

*) I: 78. 79.

hogy a tiltakozás elmulasztása miatt az elévülés be ne következzék.

15. Czím.

A polgárok között megtartatni szokott törvényes elévülésről.

Mert noha a városiak ellen és által az elidegenített vagyon tizenkét év elforgása alatt volna elévitendő: mindazáltal visszaélésképen és falusiak szokásaként mostani időben már csak egy év és egy nap eltölte alatt szokott nálok az elévülés bekövetkezni.

1. §. Ha pedig a fölperes vagy ellenmondó egy év alatt az érintett tiltakozás után, azon örökség- és vagyonok birtokosát mint ellenfelét perbe idézni elmulasztja: akkor a tiltakozás napjától bezárólag számitandó minden évben ismét egy év és a mondott nap elforgása előtt, tiltakozásait (az előadott módon) meg tegye, hogy mikor szükségesnek találandja s tehetendi, azon vagyon iránt pert kezdhessen.

2. §. Ha pedig a biró az előtte vagy esküdt polgárok előtt történt tiltakozást gyülölségből, forralt haragból, vagy akármi más okból a város jegyzőkönyvébe följegyezni, vagy tiltó levelet adni netalán vonakodnék: akkor az ország rendes birái vagy hiteles helyek előtt ellenmondást intézhetni ellene; csakhogy ezen ellenmondást meg lehessen (szükség esetében) világosan bizonyítani.

16. Czím.

Miként kell polgárok közt az örökséget s tartozékait elfoglalni?

Továbbá, ha a városok polgárinak közötte valaki ingatlan vagyont és örökséget vásárlott tartozékaival együtt: akkor elég magát a derék vagyont birtokba venni s magáévá tenni; mert ennek birtokbavételével tartozékainak átvétele is értetik.

1. §. A tartozékok nevezete pedig magában fog-

lal mindent, mi az ily derék vagyonhoz és örökséghez a városi törvény vagy szokás szerint van kapcsolva.

2. §. Ha csak talán valami e tartozékból magában az adásvevésben nincs különösen kizárva s kikötve.

17. Czím.

A polgárok adósságairól, hol minden bizonyítás hiányzik.

Továbbá, ha valamely polgárt adósság miatt valaki perbe idézne, s a fölperes ellene semmi bizonyitást elő nem hozhatna : akkor a polgár magát az alól egyedül saját személye esküje által kitisztithatja ; ugy hozván ezt a szabad városok régi szokása magával.

18. Czím.

A mások földén örökséget biró polgárokról.

Továbbá mind az érintett, mind pedig bármely egyéb városoknak, mások földén és birtokán örökséget biró polgárai, magukat az ily örökségek használatától járó földesuri terhektől (a földes urak akarata s megegyezése nélkül) föl nem menthetik, és az adózások fizetése alól ki nem vonhatják.

1. §. Sőt inkább minden vádlóra s perlekedőre nézve azon örökségöket illetőleg azon földesur előtt törvényt állani tartoznak.

2. §. És ha örökségeik helyszinén, vagy azon határban, melyben örökségök fekszik, kihágást követnek el, az ily kihágás iránt is ott szinte törvényt állani kényszerittetnek.

19. Czím.

Miként tartoznak a városok birtoki jogaikra nézve törvényt állani?

Továbbá, hogy minden szabad és bármely más városok, melyek akármi czim alatt birtoki jogokkal felruházvák, azon birtoki jogokra nézve az ország ren-

des birái törvényszékének és biróságának nemesek módjára tartoznak mindig engedelmeskedni.

1. §. És ha ezen birtoki jogaikból a nemeseknek vagy ezek jobbágyainak erőszakosan kárt, ártalmat és másféle sérelmet okoznak : akkor a megsértett és kárositott fél a birót, és esküdt polgárokat a községgel együtt ilyetén vétségekért és hatalmaskodásokért mindig a királyi törvényszék elébe idézheti, vagy ha ugy akarja a fél, azon vármegye törvényszéke előtt foghatja s idézheti őket perbe, melyben azon birtok fekszik.

2. §. Miként kell pedig az eféle perekben eljárni, s milyen itéletet hozni, közönséges végzeményünkben világosan foglaltatik *) ; miről hogy itt is legyen ösmeretünk, ide mellékeltem szórul szóra az e tárgyban költ czikkelyt, mely igy kezdődik :

3. §. „Továbbá, hogy a szabad városok, ugymint : „Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Sopron, Bártfa, Eperjes, „Nagy-Szombat, valamint Lőcse, Zágráb és minden „egyéb szabad város és lakosaik, kik a nemeseknek és „birtokos embereknek valami bántalmat vagy kárt „okoznak, ha az ily bántalmat és kárt elkövetett vá„rosnak, vagy lakosának és polgárának valamely vár„megyében jószágai és birtoki jogai volnának, s azok„ból nemest sértene vagy kárositana, ha tudniillik ezen „sérelmek vagy kárositások kisebb hatalmaskodásnak „tartathatnak : akkor köteles legyen ezek miatt azon „vármegyének, melyben azon jószágai vannak, ispánja „előtt törvényt állani.

4. §. „Ha pedig az eféle városnak vagy polgár„nak nincs sehol vármegyében birtoki joga, s vala„mely nemes vagy birtokos embernek magános sze„mély vagy csupán némelyek, és nem az egész község „vagy város ellen volna pere avagy keresete : akkor

*) Ulászló. III : 38.

„az ilyen nemes és birtokos ember tartozik perét azon „város birája előtt kezdeni s folytatni.*)

5. §. „Ha pedig az eféle nemes és birtokos ember „az egész város ellen, vagy megforditva a város nemes „és más birtokos ellen nagyobb hatalmaskodások vagy „birtoki jog miatt pert szándékoznék indítani : az ily „pert törvényes idéztetés mellett a királyi felség sze„mélyes jelenléte előtt kell kezdeni s törvény rende „szerint bevégezni.

6. §. „És ha valamelyik fél az ellene a királyi „személyes jelenlét előtt kezdett, birtoki jogot illető „per folytában akármi módon vesztene : akkor ez a fél „egyedül kétszáz arany forintban és nem nagyobb te„herben marasztaltassék.

7. §. „Ha pedig az ilyetén per nemesi lakok meg„támadását, nemesek letartóztatását, megverését, sebe„sitését és gyilkolását tárgyazná : akkor az ily hatal„maskodások elkövetői, főben járó itéletben s minden „ingó s ingatlan vagyonuk elvesztésében marasztaltas„sanak, mint az ekkorig is szokásban volt.

8. §. „Oly esetben pedig, mikor valamely polgár „ezen országban valamely urnak, vagy nemesnek ha„talma alatt levő szőlőket, vagy más örökségeket bir, „és ily határban követ el vétséget, vagy valakit meg„károsit : ily esetben tartozik e polgár azon földesur „előtt, ki alatt örökséget bir, törvényt állani.“

20. Czím.

Miként büntethetik polgárok a nyilvános gonosztevőket?

Továbbá a tolvajokat, haramiákat, gyilkosokat, gyujtogatókat és más eféle nyilvános gonosztevőket, megtartván az e részben törvény szerint megtartandókat, bünteteikhez képest fenyithetik és büntethetik, de senkit meg nem csonkithatnak. A nemeseket pedig

*) 1647 : 81.

a bün helyén kivül sem fogságba, sem gyanuból kinvallatás alá vetniök nem szabad.

1. §. Ha tehát valamely város mint község valamely nemest igaz ok nélkül halálra ad : akkor e miatt nem a polgárok egyenként, hanem egyedül a biró s esküdt polgárok esnek főbenjáró itélet alá, kik egyszersmind az őket illető s részökre jutott vagyonukat és örökségöket is elvesztik, melyekből két részt a királyi felségnek, mint földes uroknak, harmadikat pedig az ellenfélnek kell átadni.

2. §. A városoknak minden egyéb mentességei, törvényei, szabadságai s szokásai kiváltságaikban vannak megirva, melyeknek foglalatán tul és határaikon kivül minden dologra s tárgyra nézve Magyarország törvényei és szokásai alatt vannak.

21. Czím.

Az önvédelmezés közben valaki által elkövetett gyilkosságról.

Minthogy e részben gyilkosság jött szóba; tapasztaljuk pedig, hogy több gyilkosság hagyatik érdemlett büntetés nélkül, mivel azt adják sokan elő, hogy azt önvédelmök közben követték el: a személyek védelme és megtámadása módjáról kell tehát valamit röviden megjegyeznünk.

1. §. Hol tudnunk kell, hogy imez előadás: „mert önvédelmében követett el és vitt valaki véghez gyilkosságot“, nem általában fogadható el, hanem azt kell megbizonyítani, hogy őt valaki fegyveres kézzel mint ellenség támadta meg, s ez által élete veszélyeztetett; mert a ki mást kivont karddal megtámad, nála mindjárt föltehető, hogy amazt vagy meggyilkolni, vagy rajta halálos sebet ejteni törekszik.

2. §. Bizonyos pedig, hogy nem csak a nemesek megölése, hanem azoknak csupán megverése vagy megsebesitése miatt is főbenjáró itélet hozatik és határoztatik : tehát akár gyilkol akár sebesít a megtámadó,

egyikét sem tartozik a megtámadott elszenvedni és türni.

3. §. Innen van az, hogy ha valaki helyes és igazságos önvédelmében ellenfelét megölte, ki őt mint ellenség kivont karddal támadta volt meg, az oly megöletett és meggyilkoltatott embernek mind dija mind véromlása méltán elveszett, és soha meg nem térittethetik.

4. §. De máskép van az a lelkiösmeret törvényszéke előtt; mert ha a megtámadott, megtámadóját becsülettel és személyének megmentésével kikerülheti: akkor azt kikerülni, s a kisebb roszat, hogy nagyobb ne következzék, elmellőzni tartozik.

5. §. Meg kell azonban az előbbiekre nézve jegyeznünk: hogy azt, a ki mást megöl, megtámadója, vagy még meg nem ütötte, vagy már valósággal megütötte. Első esetben, melyben tudniillik megtámadója még meg nem ütötte, hanem készen és ott állott már, hogy megüsse: akkor bármit követ el a megtámadott, azt kétségkivül ön védelmére látszik hogy cselekszi vagy cselekedte légyen.

6. §. Ha pedig már meg is ütötte, és az ütés cselekménye némi időhaladékon át megszünt: akkor szünet után megtámadóját visszaütnie nem szabad; mert az ily visszaütés nem védelemnek, hanem inkább boszuállásnak tekintetik és itéltetik; ha csak a megütött fél ezt azért nem teszi, hogy más ütéseket kikerüljön, melyeket a megtámadó ujra tenni és folytatni mutatkozott. És igy különbség van a védelem és boszuállás között: mert a védelem hevenyében, a boszuállás pedig idővártatva történik.

7. §. Ha pedig a bizonyságból vagy máshonnan ki nem tünik, melyik ütés előzte meg a másikat: akkor az leszen vétkes, ki mást viszálkodásra s ütésre ingerlett.

22. Czím.

Hányfélekép és miként értendő a védelem?

Tudni kell továbbá, hogy a védelmet kétféleképen érthetni. Először a testnek és személynek ótalmaként. Másodszor pedig ingatlan vagyonok vagy örökségek megőrzése gyanánt.

1. §. Mi tehát a test és személy ótalmát illeti: a védelemnek folytában, és a sérelem végrehajtása előtt, vagy ugyanazon harczban és tusában a büntett hevenyében, mielőtt tudniillik a megtámadó, vagy ki az első ütést adta, azon helyről eltávoznék, kell történni és megengedtetnie; mert ha azután esnék meg, nem védelemnek (miként előadatott), hanem boszuállásnak mondatnék.*)

2. §. A mi pedig az ingatlan vagyonok és birtoki jogok megőrzését illeti: a megfosztott nemesre, vagy akármely más birtokos emberre nézve, jogainak védelmére, s az elfoglalónak és rablónak azokból kivetésére (mint az első részben volt megérintve**), ezen országnak régi szokása egy egész év elforgását határozza és rendeli, mely alatt az elfoglaló s erőszakos fosztó ellen teljes szabadságában áll magát mindenkép védeni, és az elfoglalót annak tetemes kárával is, jogai- és örökségeiből kivetni.

3. §. És e részben a fosztót és elfoglalót semminemü védelme ki nem mentendi.

4. §. És innen van, hogy ha vagyonai- és birtokainak ótalmára mindenki kikelhet, testét és személyét (mikor veszedelemben forognak) sokkal inkább és erősebben védheti.

5. §. Azonban Isten, és a lelkiösmeret itélőszéke szerint minden ótalmat hibátlan védelem mérsékleté-

*) Előbbi czím.
**) I: 68.

vel kell használni. Mely hibátlan védelem akkor mondatik gyakoroltatni, mikor valaki magát, vagyonainak és személyének veszélyeztetése nélkül máskép nem védheti, hanem csak ugy, ha megtámadóját vagy megöli, vagy megsebesíti.

23. Czím.

Szabad-e valakit fenyegetés miatt megtámadni?

De kérdés : ha valaki mást halállal fenyegetett, szabad-e azt azért ama másiknak megtámadni ?

1. §. Felelet : hogy ámbár országunk törvénye s jóváhagyott szokása szerint (gyujtogatás és égetés idején s esetén kivül, melyben mindenkit, ki várost, falut, vagy más házat felgyujtani s tüzvészt gerjeszteni fenyegetőzik, halállal szokás büntetni), fenyegetés miatt senkit sem szabad megtámadni : a köz törvény szerint mindazáltal, ha azon, mást halállal fenyegető ember olyan, ki fenyegetéseit végre is szokta hajtani, főkép hatalmas és verekedő, (mert hihetőleg itt is ugyanazt tehetni fel róla) halálnak kikerülése végett mint a védelem, ugy a megtámadás is megengedtetik.

2. §. De ha különben nem verekedő, sem fenyegetéseit nem szokta végrehajtani : ugy szabad ugyan szóval, és ellenmondással szembeállani, de fegyverrel és karddal nem ; ha csak amaz társait nem várná, s a halasztás talán veszedelmet okozhatna.

3. §. De ily esetben is jobb és tanácsosabb őt kikerülni s töle máshova távozni.

24. Czím.

Segitheti-e egyik ember a másikat ?

Kérdés még az is : segitheti-e egyik ember a másikat ?

1. §. Felelet : igen ; mert ha vagyonaim és örökségeim ótalmára egybehíhatom barátimat és rokonimat,

ezt még inkább megtehetem testemnek és személyemnek védelme végett.

2. §. Azért mindenki, még idegen is, mikor segitségül hivatik, mindig segitséget nyujthat annak, kinek élete veszedelemben forog.

3. §. De haramiát és más nyilvános gonosztevőt nem köteles senki, s nem is kell az ily gonosztevőnek segitségkiáltására, más kezeiből kiszabaditani.

25. Czím.

A falusiaknak, kiket jobbágyoknak hivunk, állapotjáról és törvényeiről.

Egyébiránt elvégezvén a szabad városok jogait, és előadván a védelmet s megtámadást; most már a falusiakról (kiket jobbágyoknak nevezünk) kell értekeznünk.

1. §. Kiknek állapotjuk sokféle, mert mások magyarok, mások szászok és németek, mások csehek és tótok, kik keresztyén hitet vallanak; azonkivül mások oláhok és oroszok, mások ráczok vagy szerbek és bolgárok, kik a görögök tévelygését követik. Vannak ezeken felül jászok és kunok, kik királyi földeken telepedtek meg és laknak, és szinte keresztyén hitüek; az oroszok és bolgárok közül pedig némelyek hitünkhöz, mások a görögök tévelygéséhez ragaszkodnak.

2. §. És ámbár mind ezen népségek (a királyi jász-, kún-, orosz- és bolgárokat kivéve) ekkorig oly szabadság elöjogával birtak, hogy a törvényes földbér letétele s adósságaik kifizetése után, lakhelyeikről tetszésök szerint máshová szabadon költözhettek lakás végett; de ezen szabadságukat a mult nyáron *), ama leggonoszabb Székely György nevü haramia **) vezér-

*) II. Ulászló. VII.
**) Dózsa.

lete alatt, egész nemesség ellen támasztott kurucz pártütés- és lázadó felkelésök, és ennél fogva örökös hűtlenségbe esésök miatt végkép elvesztették, s most már földesuraiknak mint örökös parasztok merőben alávettetvék.

3. §. Kik ez ország törvénye s régen jóváhagyott szokása szerint, semminemü tárgy iránt (az egyházi törvényszékre nyilván tartozókat kivéve), sem az ország rendes birái, sem egyházi helytartók, vagy más egyházi birák és átalában bármely vármegye ispánjai elébe egyszeriben s közvetlenül nem idéztethetnek; hanem részükről elsőben földes és időszerinti uraik kötelesek, legyenek azok világiak, vagy egyháziak, minden panaszló s perlekedő félnek törvényt és igazságot szolgáltatni.

4. §. És ha valamelyik fél az ilyen itélettel megnem elégednék, az a pert csak azután viheti fölebb, világosabb és érettebb megvitatás és megvizsgálás végett azon felsőbb birája elébe, hová tudniillik azon ügy megvizsgálása tartozik.

5. §. Azonképen tudniillik, hogy, ha az ügy, soránál fogva egyházi törvényszéket illetőnek látszik, akkor megyés püspök vagy helytartója elébe; a világi törvényszékre tartozók pedig a vármegye ispánja és szolgabirák elébe lesznek átküldendők.

6. §. S az ily törvénytétel- és igazságkiszolgáltatásnak, akár a királyi törvényszékre hivás, akár vármegye ispánja, avagy egyházi helyettesek elébe idéztetés mellett támasztott és kezdett perben, midőn az a földes urhoz visszautasittatik, mindig egy vagy két szolgabiró előtt kell történni-, tartatni- és sáfároltatnia.

26. Czím.

A jobbágyok részéről eszközlendő törvényszolgáltatás módja- és rendéről.

Mindenek előtt tehát az efféle törvényszolgáltatás módjáról és rendéről kell szólnunk.

1. §. Hol kérdés : köteles-e a földes vagy időszerinti ur a panaszosnak puszta kérésére jobbágyai részéről legott a törvényt s igazságot szolgáltatni? és ha törvényt tenni nem akarna, nem esik-e a miatt a törvényszéki terhek valamely súlya alá? és igérhet-e annakutána (ha az iránt, hogy jobbágyait megyeispán és szolgabirák elébe állitsa, törvénybe idézteték) jobbágyai részéről törvényszolgáltatást; vagy nem tartozik-e már maga a vármegye ispánja, a szolgabirákkal együtt, azok részéről törvényt szolgáltatni?

2. §. Felelet : hogy ámbár az isteni, és emberi jog szerint is, valamint köz törvénynél fogva, minden földesur, bármiféle jobbágyai, parasztjai és nemnemes cselédei részéről, minden megsértett vagy kárositott panaszos embernek puszta kérésére s panaszára, azonnal tartozik törvényt és igazságot tenni s szolgáltatni : mielőtt azonban az eféle törvény és igazság szolgáltatása iránt biróilag, azaz perbehivás vagy idézés által lett volna felszólitva s megintve, (ha a törvénytételt elmulasztaná is), azért semmi büntetés alá nem esik; mert büntetés a birói meghagyás megvetése s áthágása miatt szokott az ügyek pereiben következni és szabatni.

3. §. Tehát azután is nem a vármegye ispánja a szolgabirákkal, hanem ő maga tartozik azon törvényt kiszolgáltatni.

4. §. Tudni kell tehát, hogy, ha valamely nemes vagy birtokos ember (legyen az egyházi vagy világi személy) aképen hivatik a királyi törvényszékre, vagy ugy idéztetik a megyei ispán törvényszéke elébe, hogy köteles legyen mind személye szerint megjelenni, mind jobbágyait, vagy nemnemes cselédeit előrendelni s törvény elébe állitni : ha akkor az ily nemes, vagy birtokos ember meg nem jelen, őt magát saját személyére nézve három nehéz girában, jobbágyait pedig, vagy nemnemes cselédeit, akár hányan legyenek azok, kik név szerint voltak törvény elébe rendelve, fejenként

egy-egy girában; azaz: a törvény elébe rendelt minden személyt egy szinte nehéz girában és azonkivül a fölperes keresetében és követelésében szokták és kell marasztalni. *)

5. §. Ugy tudniillik, hogy ha a királyi törvényszék előtt nagyobb hatalmaskodás miatt indittaték a per: mind a nemes vagy birtokos ember, mind név szerint és világosan törvény elébe rendelt jobbágyai vagy nemnemes cselédei, fejöknek és részöket illető minden ingó s ingatlan vagyonuknak elvesztésére itéltetnek. **)

6. §. Ha pedig kisebb hatalmaskodást illető tárgyak iránt indittaték per a vármegye törvényszéke előtt is: akkor a nemes részint a birónak, részint a fölperesnek fizetendő száz forintban; jobbágyai pedig és cselédei egyenként, a fölperest egyedül illető negyven forintra számitandó díjaikban marasztaltatnak. Mert a vármegye törvényszékén erőszak és hatalmaskodás eseteiben száz forintot tulhaladó büntetésről nem lehet itélni.

7. §. Ha pedig megjelen, és feleletében azon jobbágyai s nemnemes cselédei részéről, a fölperes vádjai és keresetei iránt törvényt és igazságot igér kiszolgáltatni: akkor azon helység keblében, melyben azon parasztok, vagy nemnemes szolgák laknak, köteles az arra, rendes birája által kitüzött határidőben, azon vármegyének, hol birtoka fekszik, egy (mint érintve volt) vagy két szolgabirája előtt, maga, avagy tisztje vagy falunagy embere által, törvény- és igazságszolgáltatást eszközleni.

8. §. Ha pedig biróilag a végett rendelt időben ilyetén törvényt és igazságot tenni s szolgáltatni vonakodnék s mulasztaná: akkor azon nemes, vagy bármely

*) 1613: 23. 1729: 41.
**) II: 55.

más birtokos ember az ily törvényszolgáltatás mulasztásaért s birói parancs megvetéseért, mindegyik jobbágyra s nem nemes szolgájára nézve (kiknek részéről törvényt és igazságot vala köteles szolgáltatni s tenni), a birónak mindig két részben, egy harmadában pedig a fölperesnek fizetendő három girában marasztaltatik. S más három-három girával az ismét biróilag meghagyandó határidőben azon törvény- és igazságkiszolgáltatásra köteleztessék s kényszerittessék. *)

9. §. Ha pedig másod izben is vonakodnék törvényt és igazságot tenni, és annak kiszolgáltatását elmellőzné s mulasztaná : akkor azonnal valamennyinek dijában marasztaltatik. És ezen dijakra nézve a biró azon nemes vagy birtokos ember ingó javai- s vagyonaiból, ha volnának, különben pedig birtoki jogaiból tartozik a fölperesnek eleget tenni.

10. §. És ezt a dijakról csak akkor kell érteni, ha azon erőszakoskodások, melyek miatt a per indittaték, kisebb hatalmaskodásiak. Mert ha főbenjáró itélet alá tartozók, akkor nem dijokban, hanem fejök és minden vagyonuk vesztésében marasztaltatnak mind azok, kiknek részéről törvényt kellett volna tartani, és minden ingó s ingatlan vagyonuk a birónak és ellenfélnek itéltetik. És ezenkivül őket az ellenfél és fölperes az itéletlevél erejénél fogva, a hol föllelhetők, akár saját uraik, akár mások határaiban (hogy érdem szerint bünhödjenek) az itéletlevél mellett szabadon fogságba vetheti.

11. §. Azonban ha a földes ur igérete s biró meghagyása szerint az igazság kiszolgáltatása a határozott helyen és időben annak rende szerint véghez ment; és a jobbágyok vagy nemnemes cselédek nagyobb hatalmaskodásban találtattak bünösök- és vétkesekül, s e miatt főbenjáró itéletben és minden ingó s ingatlan va-

*) 1609 : 29. 1613 : 23.

gyonuk elvesztésében marasztaltattak és terheltettek: akkor az efféle vagyon két része magának a földesurnak, mint birónak, harmad része a fölperesnek és ellenfélnek részére esik. És ezenkivül azon földesur köteles a megitélteket és marasztaltakat a főbenjáró büntetésnek törvényszerinti végrehajtása végett az ellenfél kezébe adni és szolgáltatni.

12. §. Mit ha a földesur teljesitni vagy teljesittetni nem akarna, akkor mindegyik diját saját vagyonából tartozik letenni s fizetni.

13. §. És ez akkor áll, ha azon határidőben, mikor törvényt s igazságot szolgáltatni igért, ezen megitéltek és marasztaltak nála s hatalma alatt valának.

14. §. Mert ha időközben azon jobbágyok vagy nemnemes cselédek valamelyike elillan, és urának kezei, törvényhatósága s hatalma alól bármi módon megmenekül: akkor azon földesurat azért nem kell semmi teher alá vetni.

15. §. Hanem, ha közülök valamelyik a törvénytétel igérete után és kiszolgáltatásának napja s határideje előtt, földesurának akarata ellen nyilván vagy alattomban távoznék és szöknék el: akkor ura, minden vagyonát és jószágát, tudniillik urának határában létező s található ingó és ingatlan javait maga részére szabadon elfoglalhatja.

16. §. Azokból mindazáltal (nagyobb hatalmaskodások esetében) annak diját, tudniillik negyven arany forintot tevő tiz girát, előbb a fölperesnek kifizetni, valamint egyéb ingó vagyona harmadrészét az ellenfélnek adni tartozik, azon ingó vagyon két részét magának megtartván. Nemkülönben a paraszt vagy nemnemes cseléd örökségét és ingatlan vagyonát is megbecsülni, és az örökség e becsüjének s értékének harmadrészét a fölperesnek szinte tartozik kiadni. A többi két részét hasonlókép magának tartván és foglalván el.

17. §. És azon felül az ellenfél, akárhol találhatja meg az ily szökevényt, teljes hatalmában álland ezt megfogni, és vétkei szerint a főbenjáró itélet sulya alá vetni.

18. §. Ha pedig az erőszaktételek kisebb hatalmaskodásiak, akkor egyedül diját köteles a fölperesnek kifizetni, és azzal a jobbágy vagy nemnemes szolga által elkövetett kárért (ha a keresetlevél sorában károk volnának előadva) azon paraszt és cseléd vagyonából az ellenfélnek eleget tenni. *)

27. Czím.

Miként itéltetnek oda a hitletételek nem-nemes szolgáknak?

Továbbá, ha a jobbágyoknak vagy nemnemes szolgáknak törvény elébe állitása tárgyában a királyi törvényszéken perbehivás, vagy vármegye-ispánok törvényszéke előtt, idézés mellett inditott per földesurok elébe, (hogy a panaszosnak és ellenfélnek azok részéről törvényt és igazságot tegyen) a birótól visszaküldetnék, és a fölperes törvénytételkor hármas vallató levelet mutatna a vádlottak ellen, és ők az ellenök előadott keresetet pusztán tagadnák: akkor mindegyik perbe fogott és törvény elébe állitni rendelt jobbágy- vagy szolgának, dijához képest magához hasonló negyvened magával, azaz parasztokkal és nemnemesekkel, de jó hirü s becsületes sorsu személyekkel leteendő esküt kell maga kitisztitása végett határozni.

1. §. Mivel a paraszt és birtoktalan ember, esküjével száz kispénzt érő egy forintnál többet vissza nem vehet **), következőleg többre nézve esküjével senkit sem ki nem tisztithat, sem nem terhelhet.

---

*) 1613 : 23. 1638 : 27. 1609 : 29. 1618 : 60. 1635 : 16. 1647 : 81. 1729 : 41. Zsigmond III : 10.

**) Az eredetiben : „recipere“; a Corpus Jurisban : „accipere“.

2. §. Máskép van azonban a büntető perekben, mikor a gonosztevő fejére esküsznek; mert akkor nem a dij, hanem a vétség és bün büntetése vétetik tekintetbe.

3. §. Ha pedig kettős vallató levelet mutat, akkor huszad, és ha egyest hoz elő, tized magával (miként mondatott) hozzá hasonló parasztokkal leteendő esküt kell itélni s határozni, ezt is nemes és más birtokos emberek ellenében; mert nemnemesek és parasztok közti igazságszolgáltatásban, a helybeli szokás és rend, s azon honé, hol a bünös tartózkodik*), tartatik meg.

4. §. Váltóleveleknek pedig mindig azokat értsed, melyek a királyi irott parancsra, vagy az ország más rendes biráinak irásbeli kivánságára a hiteles helyek, vagy ország mondott rendes birái előtt az urak és nemesek köz-gyülésein keletkeztek.

5. §. Az egyszerü vallató levelek ugyanis, melyek tudniillik a perlekedőnek törvényes és**) folyamodásos kérelmére a vármegyének törvényszékein keltek, csak részben és nem egészben birnak érvényességgel.

6. §. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ha az érintett törvénytételkor az alperesek a fölperes és ellenfél által ellenök előadott keresetet és vádat tagadnák, és szomszédaik bizonyságával vagy más hihető bizonyitványnyal magukat menteknek és ártatlanoknak akarnák nyilvánitani, és a fölperes az ily tanuskodást nem akarná elfogadni, hanem egyedül és pusztán az előadott vallató levelek erejénél fogva kivánna a birótól törvényt és igazságot: akkor ily esetben azon***) eskü, melyet a vallatólevelek erejénél fogva kellene megitélni s kötelességül tenni, felényire rovatik és szál-

*) Az eredetiben nincs zárjel.
**) Az eredetiben levő „et" hiányzik a Corpus Jurisban.
***) Az eredetiben: „illud", a Corpus Jurisban: „aliud."

littatik le; mikép ezen szokás a nemesek pereiben is megtartatik.

7. §. Közönséges és köz-vélemény szerint azonban, valahány személylyel itélnek esküt a nemesnek, vagy földesurnak*) a királyi törvényszéken, vagy vármegyék ispánjainak székén; ugyanannyi személylyel kell azt jobbágyainak és nemnemes szolgáinak is kötelességül tenni.

8. §. És ha a nemes közös vallatás után hitét leteendi: jobbágyai és cselédei szinte föl lesznek oldva; ha pedig vesztene, ezek is veszteseknek tekintetnek.

28. Czím.

Miként kell a vagyontalan és örökséget nem biró parasztokon a kárt és adósságot megvenni.

Azt sem kell mellőznünk, hogy ha a perlekedők valamelyike, valamely parasztot dijában, vagy károk és adósságok fizetésében törvényesen megitéltet és marasztaltat; és azon megmarasztaltnak nem volna sem ingó vagyona sem öröksége, hogy az iránt eleget tehessen: akkor a földesur köteles az eképen elmarasztalt parasztot fogva ellenfelének kezébe általadni; kit is az ellenfél vagy fölperes tizenöt napig (ha azalatt vele a marasztalt meg nem alkudnék) saját börtönében tarthat; testén azonban dijának büntetése alatt semmi sérelmet nem tehet, hanem öt az alatt kenyérrel és vizzel ellátni tartozik.

1. §. Ki, habár azon idő alatt sem szabadithatná meg magát ezen fogságból, az ellenfél ezen parasztot szolgaság alá még sem vetheti; hanem öt, eskü alatt tett fogadása mellett, hogy mind annak, a mit munkája vagy koldulása által bir szerezni, harmad részét, hetenkint ellenfelének hiven átadandja mig adósságát le nem rótta, szabadon tartozik bocsátani.

*) Az eredetiben: ‚domino,' a Corpus Jurisban: ‚dominio.'

2. §. Ki ha esküdni, s azon terhet viselni és magára vállalni vonakodnék; vagy szabadságot nyervén ellenfelét talán megcsalná: akkor az ellenfélnek teljes szabadságában áll azon parasztot (akárhol csak lehet) ismét megfogni, börtönbe s szolgasága alá vetni, mig azon díj vagy kár vagy adósság iránt eleget nem tesz; ez pedig tartozik azt kényszeritve kipótolni, mit önként és szabad lábon nem akart.

3. §. És ugyanezt kell érteni a nemesek közt adósságok és károk iránt inditott és támasztott perekről is, hogy tudniillik a nemesnek a tett adósságok és általa okozott károk megtéritésére örökségei s ingó vagyonai elégteleneknek tapasztaltatván, személyében szinte tartóztattassék le, s elégtételre a parasztokról imént előadott módon biróilag kényszerittessék; mint azt a második részben *) tudniillik az itéletek sorában is röviden megérintettem.

4. §. Az adósságok megkettőztetéséről pedig, ha a biró által rendelt fizetés határidejét elmulasztaná (miként a régieknél történt) korunkban semmit sem kell itélni.

29. Czím.

Miként osztassék fel a parasztok ingó s ingatlan vagyona fiak és leányok között?

Továbbá ha olyatén paraszt nemzene fiat, kinek hajadon leánya is van, akkor az atyai mind ingó mind ingatlan vagyonban mindkettő egyenlő joggal örökösül.

1. §. Ha azonban a leány ingó vagyonból férjhez adatik, akkor tekintetbe kell venni, ősi-e azon vagyon, vagy atyai? ha ősi, a férjhez adásból semmi csalás nem következhetik, mert a leánynak azokból egyenlő részt kell kapni. Ha pedig a vagyon atyai, akkor őt az atya, állapotjához és tisztességéhöz illőleg férjhez adhatja, s

*) II: 68.

azon vagyonból neki többé része nem leend, hanem atyja halálával az a fiura, és ha ez is kimult, ugyan azon törzsökből származott fiu testvéreire s rokonira szálland.

2. §. Ha pedig az atya saját részéről végrendeletben akarna intézkedni, azt megteheti ugyan, de nejének megkárositása nélkül. Mert a feleség a házasság alatt férjével együtt szerzett vagyonban mindig részes és kiosztályos, ugy, hogy a férjnek végrendelet nélküli kimultával, annak, mint mondaték, minden együttszerzett vagyona reá szálland.

3. §. Ha pedig az atya első nejének elhaltával más nőt veend, akkor ha az első nejétől született fiu, atyjával ingó s ingatlan vagyonban megosztozott, második neje a fiu részéből magának semmi részt nem vehet, melybe atyjától ezen második nővel nemzett fiutestvérei sem avatkozhatnak, hanem arról a fiu maga tetszése szerint szabadon rendelkezhetik.

30. Czím.

Miként száll a végrendelet nélkül meghalt paraszt vagyona a földesurra?

Továbbá a paraszt egyedül s magánosan élvén, és semmi örököst és törvényes utódot maga után nem hagyván, ingó vagyonáról szabadon rendelkezhetik. De örökségei, ha ősiek, egészen a földes urra szállanak.

1. §. Ha pedig saját szerzeményei volnának, azok két részre osztatnak, melyek egyike magának a földes urnak, másika pedig annak jut, kinek végrendeletében hagyja

2. §. Ha pedig végrendelet nélkül mulnék ki, minden ingó és ingatlan vagyona a földesurra száll.

3. §. Ki abból mindenek előtt a halotti szertartásról és temetésről gondoskodni, annakutána minden hitelezőit kielégíteni s adósságát kifizetni tartozik. És

a mi e vagyonból megmarad, azt aztán magának foglalhatja el.

4. §. Ha pedig a paraszt törvényes örököst hagyna maga után, és az örökös kiskoru volna s tizenkét évét még nem érte el: akkor az atya nem csak saját részéről tehet végrendeletet, hanem a tizenkét évén alul talán kimulandó kiskoru örökösnek is, más örököst (kit akar) helyettesithet ugy, hogy ha az alatt a törvényes örökös meg talál halni, a helyettesitett örökös lépjen az örökségbe.

5. §. Ha azonban az igazi örökös, mondott korát azután elérné, vagy meghaladná: az efféle helyettesités elenyészik, és minden vagyon megtartása és kezelése azon örökös hatalmába adatik.

6. §. Mindazáltal valamint a jobbágyi állapot, ugy a törvényes szokás is sokféle, melyet a helybeli régi gyakorlat szerint kell megtartani.

7. §. Ez alatt azonban nem azt kell érteni, hogy a paraszt által valakinek hagyott vagy eladott örökséget a földesurtól örökösen el lehetne idegeniteni, mert a parasztnak, munkája bérén és jutalmán kivül urának földjén, az örökiségre nézve semmi joga nincsen, hanem az egész föld tulajdonossága a földesurra néz és tartozik.

8. §. Az efféle hagyomány vagy eladás által tehát a paraszt egyedül csak munkája bérét és jutalmát, tudniillik a föld-, rét-, malom-, vagy szölőnek illendő becsüjét hagyományozhatja vagy adhatja el valakinek, a földesur örökisége mindig sértetlen maradván. Ki ha akarja, a földeket, réteket és malmokat köz becsü, a szölőket pedig illendő értékök szerint magához válthatja. *)

*) 1625: 58.

31. Czím.

Hogy a parasztok saját személyökben a nemesekkel perlekedésbe nem bocsátkozhatnak.

Meg kell azonkivül jegyezni, hogy mivel a parasztok időszerinti uroknak annyira alávetvék, hogy saját személyökben nemesekkel, semminemü tárgy iránt pert nem folytathatnak.

1. §. Mikor tehát valamely paraszt, nemes által méltatlanul megveretett, sebesíttetett vagy máskép megsértetett, vagy vagyonában erőhatalommal károsittatott, és földesura az efféle nemest perbe fogván, azt bünösnek nyilvánittatja s itélteti: akkor azon nemest a földesur ellen kisebb hatalmaskodásban, mely száz forintot tesz, és azonkivül a megsebesitett vagy megvert parasztnak dijában, vagy az okozott kár pótlásában és megtéritésében *), tudniillik a történtek minőségéhez képest kell marasztalni.

32. Czím.

Miként kell a vármegyék ispánjainak és kiváltságolt nemeseknek a nyilvános gonosztevőket büntetni?

Azt is tudni kell, hogy minden nemes, valamint mezőváros és helység, kinek és melyeknek a gonosztevők és rosz emberek megbüntetésére s kivégzésére kiadott királyi levelök nincsen, minden köztük találtató s megfogott tolvajt, rablót és más nyilvános gonosztevőt azon vármegye ispánja- vagy alispánja- és szolgabiráinak, melyben ilyen nemesek laknak, vagy mezővárosok **) és helységek feküsznek, büntetés végett átadni kötelesek, a megfogott gonosztevő dijának büntetése alatt; és azokat három napnál tovább maguknál nem is tarthatják.

---

*) 1638 : 27. 1659 : 31.

**) Az eredetiben : „oppida“, a Corpus Jurisban : „oppido.“

1. §. Mert ha harmadnapnál tovább tartanák, az érintett ispánok, alispánok és szolgabirák ellenében (mivel ezeknek törvényhatóságát vakmerően maguknak tulajdoniták), mindegyik befogott személyért naponként három nehéz girában méltán marasztaltatnak.

2. §. Azonban a bün helyén, vagyis azon mezőváros vagy helység határában, hol az ily bünt elkövette, befogott és letartóztatott gyilkost, gyujtogatót és erőszakos házasságtörésen kapottat, a mezővárosoknak, helységeknek, és kiváltsággal nem biró nemeseknek is van hatalmok, a törvény rendét megtartván, vétségeikhöz képest megbüntetni. *)

3. §. De elbocsátani azokat nem áll szabadságukban, mert igy a mondott ispánok s alispánok és szolgabirák ellenében minden elbocsátottnak dijában marasztaltatnának.

4. §. Azonképen a nemesek és mások, kik arra különösen kiváltságolvák, az általok és határukban talált és megfogott gonosztevőket megbüntethetik ugyan, és vétségökhöz képest ki is végezhetik, de soha el nem bocsáthatják, különben azok diját kötelesek lefizetni. **)

33. Czím.

*Miként kell a barmok és ***) marhák által okozott károkat megtériteni?*

Továbbá, ha valamely nemes, vagy paraszt, lovakat, ökröket, juhokat, disznókat avagy más barmokat vagy marhákat a vetésről vagy rétekről és kaszálókról vagy tilos makkos erdőkről okozott kár miatt behajtaná, hogy azokat zálog és váltság alá vesse, s az efféle barmok gazdája azokat makacsságból kiváltani

*) 1659 : 16.

**) Mátyás VI : 38. stb.

***) Az eredetiben levő ‚et', hiányzik a Corpus Jurisban.

nem akarná : akkor maga a kárvallott azon marhákat három napnál tovább magánál nem tarthatja.

1. §. Ezen három nap elmultával pedig, megyei ispánja vagy alispánja, avagy ezek távollétében egyik szolgabiró kezébe (kinek járása alá tudniillik azon kárositott határ tartozik) köteles azokat átadni s kiszolgáltatni.

2. §. Mert különben harmadnap mulva a behajtó s megzálogoló minden napért, melyen azon érintett barmokat magánál tartotta, két részben a biró, harmadában pedig az ellenfél kezében fizetendő s járandó három nehéz girában marasztaltatik.

3. §. Az okozott kárt pedig azon helynek, melynek határában tétetett, birája s hites polgárai által lelkiismeretesen teendő árszabás és becsü szerint kell megtériteni.

4. §. Mert a különös és meghatározott büntetés alatt tett tilalom, hogy a vetésben, rétekben, vagy erdőkben senki kárt ne tegyen, egyedül azon hely lakóit, melynek határában az ilyetén vetések, erdők vagy rétek feküsznek, illeti. Mivel a vidékiek nem a tilalom büntetését, hanem a kár mennyiségét kötelesek megfizetni.

5. §. Ha pedig a jobbágy orozva, avagy nyilván erőszakosan erdőt vágna, vagy abban fát hántana, s rajta lehetne kapni : mindenét, a mi nála volt, elveszti, s ezenkivül az erőszakosságért dijában marasztatik.*)

34. Czím.

Lopott és a táborban vagy táboron kivül megtalált lóról.

Továbbá, valamely ellopott vagy gazdájától és birtokosától másként elvitt és elidegenitett, és akármimódon megujitandó köz táborozásban meglelt lónak tárgyában és ügyében a fölperesnek nem kell, nem is

*) 1715 : 94. 1729 : 42.

lehet törvényt szolgáltatni; hanem a lovat való értéke szerint, a kapitánytól vagy hadvezértől e végre választandó és megbizandó hiteles emberek által meg kell becsültetni, s annál, a kinél találtatott, biztos kezesség mellett a táborozás lefolytáig hagyni.

1. §. És a kapitány vagy hadvezér bizonyos határidőt tartozik rendelni, melyben azon táborozás megszüntével valamely általa nevezendő rendes biró vagy a királyi lovászmester előtt mindkét fél legyen köteles megjelenni, az efféle ügyben itéletet nyerendő.

2. §. Ha pedig az ellopott, táboron kivül megtalált lónak, ökörnek, vagy más baromnak ügyében a perbefogott nem mutathat annak vásárlatáról világos bizonyitványt: a fölperes köteles mindig magához hasonló harmad magával visszanyerése végett hitét letenni.

3. §. Ha mindazáltal a tolvaj azt mondja, hogy szabad és közönséges vásáron vagy másutt vette, és szavatost (kit mi mentesitőnek nevezünk) nem állithat, sem gazdát, vagy más valakit, ki az áldomáskor az adásvevéshez szokás szerint szerencsét kivánt volna, nem mutathat, akasztófával bünhödik.

35. Czím.

A perek fölebbküldéséről és fölebbküldö levelekről.

Tudni kell végtére, hogy minden székes egyházak helytartóinak s megyék ispánjainak törvényszékein inditott pert (a megyék törvényszékén egyedül a fölperes személyes esküje alá bocsátott pert kivéve), a királyi törvényszékre, tudniillik az ország rendes birái elébe szokás és kell, világosabb és érettebb megvitatás végett felküldeni.

1. §. Azon pereket pedig, melyek a jobbágyok és parasztok dolgai iránt az előadott módon a földesurak előtt voltak inditva, azon félnek kérelmére s fölebbvitelére, mely az ott szolgáltatott törvénynyel megelé-

gedni nem akarna, először az ispánok s alispánok és szolgabirák elébe, és végre, ha a felek valamelyike talán itt sem elégednék meg, a királyi törvényszékre kell felküldeni.

2. §. És a fölebbhivatkozó fél mind az efféle, mind pedig valamely más, a vármegyék törvényszéke előtt forgott perekben, az itéleti és fölebbküldő levelet, az eldöntő és véghatározat után, ha könnyen megeshetik, az először, különben pedig másodszor tartandó törvényszéken tartozik kivenni, s azon ügyet a biró által rendelendő határidőben a királyi törvényszékre felvinni

3. §. Mert ha ezt elmulasztja, azon ügy itélt dologgá válik, és a harmadik törvényszéken a hozott itélet szerint ki kell az itéletlevelet a győztes és nyertes félnek adni s végrehajtásba vétetni.

4. §. És ezt akkor, ha az elmulasztás nem a jegyző vagy birák, hanem a felebbhivatkozó részéről történt.

36. Czím.

A zsidóknak keresztyének ellen teendő esküjök formája.

Továbbá, ámbár nem czélom zsidókrul szólani, mert a zsidók, törvényeikre nézve különféle, helyenként jobbadán a közjóval ellenkező kiváltsággal birnak, egyébiránt is az uzsorákról itélni veszedelmesnek látszik : azonban, mivel gyakran megesik, hogy a zsidóknak keresztyének ellen esküt szabnak és itélnek ; azért a zsidók esküje formáját ezen munkácska végére véltem teendőnek.

1. §. Hol tudni kell, hogy az esküdni akaró zsidót mezitláb állva napnak kell forditani, rövid köntösbe avagy palástba öltöztetni, fejére pedig zsidó kalapot tenni, ki is a törvénykönyvet (melyet Mózes táblájának neveznek) kezével érintse s tartsa, ezeket mondván :

2. §. „Én N. N. zsidó, esküszöm az élő Istenre,

„szent Istenre, mindenható Istenre, ki az eget és földet, „tengert és mindent, a mi ezeken s ezekben van, teremtette, hogy ezen ügyben, melylyel engem e keresztyén „vádol, ártatlan vagyok egészen és büntelen. És ha bünös vagyok, nyeljen el a föld, mely Dathant és Abyront elnyelte, és ha vétkes vagyok, szélhüdés és bélpokol lepjen meg, mely a syriai Naamánt Elizaeus esdeklésére elhagyta, és Jeziit Elizaeus szolgáját meglepte. „És ha vétkes vagyok, nyavalyatörés, vérfolyás és hirtelen gutaütés érjen, és véletlen halál ragadjon el, és „veszszek el testestül s lelkestül és vagyonostul, és „Abrahám kebelébe soha ne jussak. És ha vétkes vagyok, Mózesnek a sinai hegyen nyert törvénye semmisitsen meg, és mind azon irás, mely Mózes öt könyvében van irva, szégyenitsen meg engemet. És ha „ezen esküm nem való és igaz, törüljön el Adonay és „istenségének hatalma. Amen.“

A MUNKA BEFEJEZÉSE.

Ezek, Legbölcsebb és Legjobb Fejdelem! miket nemes Magyarországodnak, melyben annyi év óta legszerencsésebben uralkodol vala, törvényeiről, intézkedéseiről és hazai szokásairól parancsodra s pártfogásod alatt véltem irásba foglalandóknak.

Mely tárgyban nem kevésre kellett ügyelnem, tudniillik azon fejedelmeknek, kik elődeid valának, végzeményeire, honnan jelen munkánkat majd egészen meritettnek találandod; ismét embereink jutának eszembe, kiket e munkámmal oktatnom kellett. Amannál fogva történt, hogy irásomban csaknem ugyanazon szókat használtam, melyeket azon fejdelmek használtak; mert képtelennek látszott nem azon szókat használnom, melyekről tudtam, hogy azokat már előbb hozott végzeményeikbe széltében igtaták.

Arról egy értő sem kételkedik, Legbölcsebb Fejdelem! hogy ama római törvényhozók, régiség iránti tiszteletből, csaknem azon neveket keverték törvényeikbe, melyeket ama legrégibb decemvirféle törvények koruk szokásaként használtak.

Tudjuk, hogy a legtudósabb latinok is gyakran idegen, merő barbar szólásokat igtattak irásaikba, milyen Ciceronál „mastruca“, mely sardiniai, és csupa idegen szó. Továbbá „gaza“, mely persa szó. Több ily nemüt találhatni Fabius Quintilianus azon helyén, hol az idegen szókról bőven értekezik.

Ezenkivül tudjuk, hogy Máró, a latin költészek legfőbbike, gyakran oly régi hazai, és már az ő korában is a nagy régiség miatt egészen *) kiavult mondásokat használt arany verseiben, melyeket Livius Andronicus, Q. Ennius, Furius Bibaculus, Gn. Naevius, Varius, M. Actius, Pachuvius, Q. Cornificius, Lucretius és mások, **) mint közönségesen ismerteket használtak.

Curius (ugymond bölcs Phavorinus) s Fabricius és Coruncanus legrégibb embereink, és ezeknél régibb ama három Horatius, egyszerün és tisztán beszélgettek övéikkel, nem is az aurunkok-, vagy sicanok-, vagy pelasgoknak, kik mint mondatik, Olaszország első lakosai valának, hanem saját koruknak szavaival beszéltek; s hogy mi is szinte azt tettük jelen munkánkban, épen nem sajnáljuk.

Aztán eszünkbe jutának magyarjaink, kiknek használatára irtuk csaknem mind ezeket; mert tudva van, hogy magyarjaink inkább fegyverrel és olyasokkal foglalkodtak volt, melyek nélkül „miként nem vethettek, ugy aratást sem várhatának“, mint Cicero, Livius, Sallustius, vagy Aulus Gellius könyveivel. Az értelmesebbek tehát meg fognak bocsátani, hogy magyarjainkkal szóltomban magam is érthető s csaknem honi szókat használtam.

Palladius Rutilus azon könyveinek elsejében, melyeket a földmivelésről irt, eme mondása ösztönzött bennünket leginkább arra, hogy szokott és érthető nyelven szóljunk embereinkkel: „Az okosságnak első kivánata (ugymond), annak személyét becsülni, kit oktatni akarsz. Mert a földmivelést tanitónak nem szükség a szónokokkal müvészetben és ékesbeszédben vetélkednie, mint sokan tőnek, kik midőn ékesen szóltak

*) Az eredetiben: „penitus“, a Corpus Jurisban: „potius.“

**) Az eredetiben: „caeteri“, a Corpus Jurisban: „caeteris“.

a paraszthoz, azt nyerték vele, hogy őket a legjáratosabbak sem értheték."

Azon kivül Lactantiusnak, a vallásról irt harmadik könyvében szavai ezek : „Isten (ugymond) olyannak akarta a természetet, hogy az egyszerü s meztelen igazság érthetőbb legyen, mivel az (ugymond) magában is ékes, és azért a külsőleg hozzá adott piperével behomályosodik ; a hazugság pedig ál szin alatt tetsző, mert saját romlottságában eltünik és elenyészik, hacsak kölcsön keresett ékességgel be nem burkoltatott és el nem simittatott."

Marcus Tullius, ki nagy és csodálatos ékesszólással birt, a legfőbb jóról és roszról irt első könyvében : „A bölcselkedőt (ugymond) ha ékesen szól, nem utálom, különben nem igen kivánom, mert a bölcselkedőtől elég (ugymond) ha beszédbe foglalja, a mit akar, és azt egyszerüen adja elő, hogy megértsem."

Aurelius Augustinus gyakran ismételte eme mondását : „Ha a tárgy tudva van (ugymond *) akkor erőltetésre a szókban nincs szükség."

Aztán ki hinné, hogy az idegen nemzetek, mint persák, egiptusiak, arabok, scythák, pártosok és hirkánok, más szókkal alkottak volna övéiknek törvényt, mint egyszerü s nálok közönségesen divatos szólásmódon ?

A görögökről is, különösen azokról, kik a magyarázatokkal foglalkodának, azt beszélik, hogy a szerte divatozott s közönséges beszédet leginkább kedvelték. Lycophron oktatásait kevesen olvassák, mert az olvasók még azok értelmét sem birják felfogni. Ephesusi Heraclit iratainak elvesztét nem más okból hiszik, hanem mivel igen homályos, az éjszaki sötétségnél is, mint mondják, homályosabb szókat használt. Innen

*) Az eredetiben levő „inquit" hiányzik a Corpus Jurisban.

történt, hogy őt utóbb „scotinus-“ azaz „sötétkedőnek“ nevezék.

Nem dicsérem, sem a törvények sem más tárgyak azon magyarázóit, kiknek munkái érthetlenek, hacsak más fejtegetőkre nem találnak. Hogy Epicurus, kit övéi legfőbbnek tartának, pórias és népszerü beszédet használt irataiban, másokon kivül Marcus Cicero is bizonyitja.

Plato utóbbi követőinek legfőbbike Plotinus, mint mondják, az ékesen szólást annyira elhanyagolá, hogy azt a mit irt, nemcsak kétszer áttekinteni, hanem még-egyszer futólag megolvasni sem birta, s a helyesirásra teljességgel nem gondolt, tudniillik egyedül érthetőségre ügyelvén. Vannak, kik Aristotelest a bölcselkedőt sem átallották hasonló irói gondatlansággal vádolni.

Ehez*) járul, hogy amaz, Isten szájából Mózes által a zsidóknak adott isteni törvény oly egyszerü szókkal van irva, hogy abban szerzője az ékesszólásra még csak törekedni sem látszik. Mert a miről az rendeltetik, hogy mindenki kövesse, azt ugy kell előadni, hogy az olvasók könnyen megérthessék, mi van parancsolva. Ezenkivül tudva van, hogy az evangeliumnak és Krisztusnak szent törvényei, melyek nélkül senki sem üdvezülhet, minden szópipere nélkül vannak megirva.

Eszünkbe jutott továbbá, hogy csaknem mindazok, melyek e hármas könyvben megirvák, egyedül a miéink használatára leendenek. Ugy vélem tehát, hogy e munkámban czélirányosan használtam inkább Magyarországunkat, mint Latiumot illető szavakat. Mert e tárgyban (Aristoteles bizonyságtétele szerint is) „ugy kell beszélni, mint a többség szokott.“

Ezeket egyedül azok miatt kivántuk elmondani, kik mindent megvetnek, miket akár Cicero, akár más

*) Az eredetiben „ad hoc“ a Corpus Jurisban „ad haec.“

valamely jeles iró egyszer-másszor nem használt. Nekünk azonban jelen munkánkban, melyben mivel minden az igazság kiszolgáltatását, a hazai jogok s törvénykezés módját érdekli, tiszta és világos, és nálunk mindennapi szavakat kelle használnunk. Nem is volt szándékunk ékesszólásunkat, melylyel ugy sem igen birunk, mutogatni, hanem gondunkat a köz haszonra, békére, és belső csendességre fordítani.

Gondom volt arra, hogy ezen nemes országod jóváhagyott erkölcsei és szokásaitól, valamint a királyi rendeletek tartalmától semmi eltérő vagy idegen ezen iratban ne foglaltassék, hanem minden hű és hiteles legyen.

Ha pedig feledékenységből, vagy elmém csekélysége miatt valami kimaradt, azt Felséged kegyessége meg fogja kegyelmesen bocsátani, s mind azt emberi gyarlóságnak, mely miatt semmi sem lehet minden oldalról tökéletes, tulajdonítani.

Az leszen tudniillik éltemnek végső leheletéig minden igyekezetem és minden törekvésem, hogy Felségednek nemcsak rendeleteit és parancsait, hanem még intését és gondolatát is teljesitsem, ki csak akkor fogom teljesülteknek hinni minden ohajtásimat, ha tapasztalandom, hogy Felséged kivánságának csak némi részben is eleget tettem.

KIRÁLYI JÓVÁHAGYÁS.

Mi tehát, kik emlitett Magyarországunkat, valamint egyéb uradalmainkat, nem kevésbé törvények és határozatok mint béke s fegyver által ohajtjuk igazgatni s kormányozni, vevén ezen könyvet, és e mondott főpap és zászlós urak s országunk nemesei kérelmeit meghallgatván és kegyelmesen elfogadván, mivel láttuk, hogy minden azon könyvben foglalt és irott és ezen kiváltságlevelünkbe szórul szóra csonkitás vagy megtoldás nélkül igtatott minden fejezetek, minden czímek és czikkelyek, törvényesek és igazságosak; s hogy Magyarországunknak és ahoz kapcsolt s annak alávetett részek-, és országoknak jóváhagyott szokásait és jogait helyesen érintik s elöadják, söt világos szókkal magukban foglalják: azért azokat méltányoltuk, elfogadtuk, jóvá és helybenhagytuk, s emlitett Magyarországunknak és annak (miként mondaték) hódoló részeinek megjegyzett főpap és zászlós urai s minden nemesei és főrendei, valamint ezeknek minden utódai s örökösei részére, örökké tartandó törvények, jogok és szokások gyanánt királyi hatalmunk teljességénél fogva megerősitettük; söt méltányoljuk, elfogadjuk, jóvá és helybenhagyjuk s megerősitjük, igérvén, hogy annak minden fejezetét, záradékát, czimét és czikkelyét megtartjuk és megtartatjuk, jelen iratunk erejénél fogva.

Minek emlékezete- és állandó erősségeül ezen, titkos függő pecsétünkkel (melyet mint Magyarország királya használunk) megerősitett kiváltságlevelünket rendeltük kiadni. Kelt Budán, özvegy boldogságos Er-

zsébet ünnepén, tudniillik az emlitett országgyülésnek és köz gyülekezetnek harminczharmadik napján, Urunknak ezer ötszáz tizennegyedik; magyarországi stb. országlásunknak huszonötödik, a csehországinak pedig negyvenötödik évében.

Főtisztelendő és tisztelendő urak, Krisztusban atyák : Tamás a római szentegyháznak, S. Martini in montibus czímü presbyter bibornoka és konstantinápoli patriarcha s apostoli szentszék mellettes követe, esztergami, Frangepán György kalocsai s bácsi törvényesen egyesült egyházak érsekei ; nem különben méltóságos és főtisztelendő aragoniai Esten Hypolit, szinte a római szent egyház diaconus bibornoka, egri, Erdewdy János választott zágrábi, Wárday Ferencz erdélyi, Peréni Ferencz választott váradi, György titkos cancellárunk, pécsi, Beryzló Péter főkincstartónk s Dalmát-, Horvát- és Tótországaink bánja, veszprémi, Gozthon János győri, Zálkán László váczi, Chaholi Ferencz csanádi, Podmanyni István nyitrai, gwthi Ország János szeremi, gybarthi Keserw Mihály bosznai választott, és Egervári Bereczk tinnini egyházak püspökei, isten egyházait szerencsésen kormányozván.

Továbbá tekintetes és nagyságos Peréni Imre, Abauj vármegye örökös grófja, emlitett Magyarországunk nádora s kunjaink birája, gróf Péter szentgyörgyi és bazini gróf országbiránk, Zápolya János szepességi örökös gróf, erdélyi vajdánk és székelyeink ispánja s főkapitányunk, ugyanazon Zápolya János és Bélai Barnabás szörényi bánok és Báthori István temesi gróf s Magyarországunk alsó részeinek főkapitánya, Raskai Balázs tárnok, gergelylaki Bwzlay Mózes ajtónálló, bélthewki Drágffi János asztalnok, lyndvai Bánffi János pohárnok, Báthori György fölovász, Paloczi Mihály királyi komornok mestereink, és berzenczei Bornemisza János pozsonyi gróf, s több mások, országunk megyeispánságait és hivatalait tartván.

VERBEWCZI ISTVÁN MESTER, A KIRÁLYI FELSÉG SZEMÉLYES JELENLÉTÉNEK HELYTARTÓJA, AZ OLVASÓKNAK ÜDVÖZLETET. *)

Midőn fenséges és egyszersmind legkegyelmesebb urunk Ulászló, Magyar- és Csehországok stb. királya a mult években részint önként indittatva, részint minden rendü alattvalóinak gyakori esdeklései által megkérlelve, azon törvényeket és azon szokásokat, melyeken ezen ország törvénykezése már az időnek hosszu során keresztül annyi háboru s lázadás zivatara közt alkalmasint erősen nyugodott, irott jog szabálya- s módjára elhatározta volna szerkesztetni: azok közt, kik ő felsége iránt mind hüséggel, mind engedelmességgel viseltettek, ama kötelesség teljesitése végett engem vélt választandónak, hogy ezen Magyarország honi szokásainak és rendeleteinek annyi elszórt és szertelevő részeit mintegy egy testbe foglalva s irás által felvilágositva szállitnám át az egész utókorra.

Én pedig ezen kötelességet, ámbár ismervén gyengeségemet, nem annyira tehetségeimbeni bizakodásból, mint tartozó engedelmességből elvállaltam, és a mennyire csekély elmémhez képest tehetségem engedé, sok és huzamos munkával végrehajtottam.

Mig időközben királyi meghagyásból többi itélőmester is, akkoron birótársaim, azonkivül a királyi

---

*) Ezen végszó az eredetiben előszó gyanánt legelül áll.

törvényszék hites közbirái, s több mások az egyházi s világi jogban nagyon járatosak, mind ezeknek megvitatására, visgálására s rostálgatására rendeltettek.

Ezek a kivánság szerint megtörténvén, elvégre a megváltásnak ezer ötszáz tizennegyedik évében, a kevéssel az előtt támadott pórlázadás elpusztitása s kiirtása után, Szent Lukács evangelistának szentelt napon tartott nyilvános és közönséges országgyülésen, és ezen ország minden főpap és zászlós urai, s nemesei és főrendei gyülekezetében, azon fejdelem mindenek esdeklésére s örömére ezen saját vezérlete és pártfogása alatt készitett, hazai jog rövid előadását, irásban és élőszóval jóváhagyta, azt királyi parancs s királyi hatalmának teljessége által megerősitvén másithatlanul szentesitette.

Megigérvén ezenkivül, hogy ugyanezen munkát, iróhártyára irottan egész Magyarországon hatóságonként ajándékul elküldendi. De mivel hosszas munka vala a törvények oly nagy sokaságát ötvennél több példányban átiratni (mert annyi sőt több kerület és hatóság van, a mieink vármegyéknek hivják, melyeket ezen ajándékban egyenként és külön kellett részesekké tenni), a király az alatt, a Pozsonyba s Bécsbe rendelt gyülésekbe, országainak ügye ugy kivánván, eltávozott.

Hol legdicsőségesebb Maximilián választott felséges római császárral, és saját testvérével Zsigmond lengyel királylyal, köz és magános tárgyak intézésében töltvén az egész tavaszt és a nyár nagyobb részét, végre az országba visszatért, és ámbár az vala erős és eltökélett szándéka, hogy országának honi jogai mindenek előtt világot lássanak: azonban más és más tárgyak fordulván elő, ezen halogatások közt Isten akaratából élte futását be végezvén, a mennyei hazába költözött.

Hogy pedig ezen annyi szorgalommal és annyi fáradsággal kidolgozott, és a legfőbb királyi hatalom megerősitésével (csupán a pecsét felfüg-

gesztését kivéve) hitelesitett és jováhagyott munka rejtekben ne heverjen, és idővel feledékenységbe esvén, semmivé ne legyen; minél ezen országba roszabb nem történhetnék, és kivált a perek elintézésére s igazság kiszolgáltatására nézve veszedelmesebbet nem is gondolhatni: ezen honi szokásokat és törvényeket, semmit sem változtatva azok értelmén és rendén, azon formában és szerkezetben, miként előbb keltek, közre bocsátattam, és hogy távolabb s többeknek szolgáljanak használatul, könyvnyomtatók által kinyomattam.

Óhajtom pedig, hogy a ki ezen fejtegetéseimet kezébe veendi, igaz biráló s jó szándékkal legyen irántam. Mert ámbár azok kikeresésére s magyarázatára, a mennyire lehete, igen nagy szorgalmat forditottam: de mivel megvallom, hogy igen csekély tudománynyal és nem eléggé ékes előadással birok, nemhogy arra, a ki irásaimnak akár hibáit megigazitja, akár a mit elhagytam, kipótolja, haragudjam vagy neheztеljek, sőt inkább azért iránta*) (bár ki legyen is az) a legnagyobb hálával leszek. Mert az ember gyakran szokott hibázni s csalatkozni; és kevésbé csodálandó, ha valamit elfelejtünk, mint ha mindenre emlékezünk. Éljetek boldogul.

*) Az eredetiben: „sim illi", a Corpus Jurisban: „simili"; s eképen a Corpus Juris következő sorában levő: „sim" nincs az eredetiben.

TARTALOM.

ELSŐ RÉSZ.

MÁSODIK RÉSZ.

HARMADIK RÉSZ.

EGGENBERGER FERDINÁND,

akad. könyvkereskedésében megjelentek és kaphatók:

Bartal G. Commentariorum ad Historiam status jurisque publici Hungariae aevi medii libri XV. 3 tomi in 8°. 1847. . . . . 6 ft. 30 kr.

Corpus Juris Hungarici, se decretum generale inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum. Editio nov. in tribus tomis, Indice novis curis elaborato et ad novissimum tempus producto locupletata. Folio 1845. in albis . . . . 16 ft. 50 kr.

Cziráky, Com. Ant. M. Conspectus juris publici regni Hungariae ad annum 1848, 2 tomi 1851. . . . 2 ft. 10 kr.

Hoffmann Pál. A jog lénye (bevezetés a jogtanulmányba.) (Akad. székfoglaló beszéd.) 1864. . . . . — ft. 50 kr.

Kelemen E. historia juris Hungarici privatis et institutiones juris Hungarici privati. 3 tomi. Ed. 2-a. 8°. 6 ft. 30 kr.

Knauz Nándor. Az országos tanács és országgyülések története 1445—1452. 1859. . . . . 1 ft. 20 kr.

Monumenta Hungariae historica. (Magyar történelmi emlékek) kiadja a m. tud. akademia tört. bizottmánya.

Első osztály: Okmánytárak. I.—X. kötet.

Második osztály: Irók. I.—VII. IX. XI. XII. XV. kötet.

Egy egy kötet ára: . . . . 3 ft. 15 kr.

Szlemenics Pál. Törvényeink története az Ausztriai ház országlása alatt, 1740—1848. 1860. 4 rész. . 3 ft. 50 kr.

Virozsil Ant. Jus naturae privatum methodo crit. deductum, 3 tomi. 1833. . . . . 6 ft. — kr.

—„— Epitome juris naturae seu universa doctrina juris philosophica. 1839. . . . . 3 ft. 15 kr.

Pest, 1864. Bartalits Imre könyvnyomdája.